

Правда

Р. Г. Бенсон: Володар світу. — Я. Чумак: Ватиканська бюрократія і папа Іван XXIII. — В. Островський: Шість стіп генія. — о. Е. Милер: Труп у пивниці. — Преосв. Мирослав: Масмо великого заступника перед Богом. — В. Гірняк: Московські чоботи. — О. Город: Щоденник космонавта. — Ол. Мох: Спомини про "Нову Зорю" і "Правду". — Лігуоріан: Святий, що боявся громів. — С. Сорока: Англійський генерал навчає Українців рідної мови. — Анекдоти. — Всячина. — Дотепи.

1 - 2 (23 - 24)

ВЕСНА - ЛІТО Р. Б. 1975

Журнал присвячений українській християнській культурі та розвазі.

Видає Українське Видавництво "Добра Книжка"

6 Черчил вул. — Торонто, Онт., Канада

Редакційна Колегія:

Михайло Лотоцький, Олександр Мох, Ярослав Чумак.

Річна передплата \$7.00

Адресувати листи й чеки на:

ALEXANDER MOCH — 6 Churchill Ave., Toronto, Ontario M6J 2B4, Canada

БУДІВНИЧІ ЖУРНАЛУ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ "ПРАВДА" ПРИСЛАЛИ:

По \$1.50: Бр. Йосиф, Гротта Феррата; Інж. Володимир Пирський, Філадельфія; Микола Дідик, Торонто; Д-р Мирослав Борисяк, Стемфорд; Василь Кострицький, Філадельфія; Д-р Михайло Семчишин, Ньюарк; о. Богдан Лозинський, Калгари; Інж. Евстах. Филипович, Філадельфія; Д-р А. Клос, Парма; о. М. Дирда ЧСВВ, Бронкс; о. Микола Старух, Милвил; о. Марко Стек, Студ., Кемплус; Андрій Сворака, Нью Йорк; Михайло Дикун, Нью Бритейн; Софія Брезіцька, Нью Гейвен; Євген Филипович, Вестчестер; Корнило Филипович, Філадельфія; Проф. Іван Будурович, Торонто; Тома Музика, Торонто; Євгенія Шарко, Коледж Парк; Богдан Гамота, Інвер Гров Гейтс.

По \$2.00: Дмитро Юськевич, Вінніпег; Михайло Чернодольський, Бронкс; о. Ярослав Гайманович, Монреаль; Інж. Олександр Клюфас, Іслінгтон.

По \$2.50: Маркіян Гординський, Чикаго; Роман Терещук, Торонто;

По \$3.00: Іван Онишкевич, Монреаль; В. Стецишин, Чикаго; Зи-

новій Глов'як, Нью Йорк; Михайло Кулик, Рочестер; С. Головата, Кентон; Йосиф Губчак, Чикаго; Михайло Лавришин, Торонто; о. Роман Закревський, Гімлі; Степан Гах, Торонто; Стефанія Буцик, Торонто; Володимир Шевчук, Торонто; Н. Д. Турко, Алонза; Микола Кавка, Торонто; Омелян Яремко, Філадельфія; Антонія Іваночко, Лексінгтон; Осип Петрович, Філадельфія.

По \$3.50: Йосиф Ільків, Чикаго; о. Інокентій Лотоцький ЧСВВ, Гемтремк; Петро Харидчак, Торонто; Інж. Родіон Калюжний, Торонто; Лев Рудницький, Вінніпег; Євген Крук, Сиракуз.

По \$5.00: Василь Циган, Філадельфія; Тарас Станько, Стемфорд; М. Тарнович, Судбури; о. Володимир Кармазин, Бетлегем; Михайло Бозь, Лейквуд; о. Діонісій Кульчицький, Кріфтель.

По \$6.50: Олександр Хом'як, Гемилтон; Василь Войтович, Н. Бателфорд; Олександр Нагорняк, Чикаго; о. Антін Борса, Джерзи Сіті.

ЦІНА ЦЬОГО — ЗБІЛЬШЕНОГО — ПОДВІЙНОГО
ЧИСЛА \$4.00

До чеків з-поза Канади просимо додати 50 центів
на кошти виміни.

До Українського Видавництва "ДОБРА КНИЖКА"
на руки ред. Олександра Моха
Торонто, Онт. — вул. Черчила ч. 6
Mr. Alexander Moch — 6 Churchill Ave., Toronto M6J 2B4
Canada

Тут відтяти

- Прешу вислати мені дальші числа журналу "Правда",
як тільки вони появляться друком.
- Ось тут пересилаю Вам \$..... як передплату за
"Правду" на 197... рік (та додаю 50¢ на оплату чека).
- На пресовий фонд додаю \$.....
- Замовляю ще ..... примірників ..... числа та долу-
чую за них \$.....
- Прешу вислати це число як дарунок від мене (на
що висилаю тут \$.....) на адресу (по-англійськи):

.....
.....
.....

- Прешу вислати по одному примірникові — на пробу
— на такі адреси моїх добрих знайомих:

.....
.....
.....
.....
.....

ДО НОВИХ І СТАРИХ ЧИТАЧІВ

ДОРОГІ ПРИЯТЕЛІ Й ЧИТАЧІ "ПРАВДИ"!

У 1969-му році розпочали ми видавати "Правду", журнал "присвячений українській християнській культурі і розвазі". Трохи оригінальних речей, трохи вибраних з інших журналів чи газет, що дає в сумі журнал у роді "Рідерс Дайджест" чи "Авслезе". Коли це порівняння декому не подобається: рід староруських збірників "Пчела", чи чогось подібного. Дехто з погордою відкинув "Правду", бо вона "має вигляд календаря-альманаха". Але це саме наш намір, щоб вона так виглядала, бо інакше її не будуть читати. А коли журналу не читають, то на що він здався?

Щоб збільшити коло читачів, містимо в кожному річнику "Правди" якусь "сенсаційну" повість. Досі були це переважно пригодницькі, а то й кримінального жанру повісті. А з п'ятого річника даємо нову "сенсацію", повість про прихід Антихриста в наших часах. Ця повість написана в 1907 році. А проте відкрив у ній автор пророчо суспільні й релігійні напрями, які сповняються саме на наших очах. Слідкуйте за тим, як це було можливе випрокувати про те все 65 років тому, коли щойно два роки пізніше повісти появилися перші літаки!

Але "Правда" витворила собі вже за тих п'ять років чималий гурт щирих читачів - приятелів - передплатників, які нарікають на "Правду" за те, що вона так рідко виходить. Отже ми розіслали були з передостаннім числом відозву: Нехай знайдеться серед нашої громади 35 меценатів по \$100.00 на розбудову "Правди", щоб вона виходила не 2, а 4 рази в рік. Перший дарував на цю ціль п. Василь Курилик, відомий маляр. Дарував свій образ п. н. "Зимою", який ми продали за \$650.00. У сліди цього нашого мистця - християнина вступають помалу інші, як про те свідчить рубрика "Пресового Фонду". Але ті пожертви впливають досить помалу, так, що мабуть треба буде ще відложити справу на рік далше. На всякий випадок ми збільшили об'єм "Правди" на два аркуші друку. Коли додати до цього підвишку цін за папір та збільшення пошта, то ми приневолені піднести ціну подвійного числа "Правди" на \$4.00. Передплата \$7.00 річно (за два подвійні числа) плюс 50 центів за зміну чека з-поза Канади. Просимо про тих 50 центів не забувати, бо вони роблять нам великий дефіцит річно!

Отже, Дорогі Приятелі, не забувайте про даток на розбудову журналу та ставайте його меценатами!

Але не всі з Вас можуть зі своєї старечої пенсії спромогтися на більший даток. То до всіх, бідних і багатих, заклик: Присилайте нам адреси Ваших Знайомих і Приятелів, щоб ми могли вислати їм оказове число "Правди"! Ваше прізвище в кожному разі ми заховаємо в повній тайні, тож не будете мати з цього приводу ніяких неприємностей. Можете також прислати нам телефонічну книгу В'язного міста, підкресливши в ній імена Українців, найкраще червоним олівцем.

Коли хто з Вас має непотрібне йому число 1-2 з 1969-го року, дуже просимо нам його прислати: заплатимо за нього повну суму \$3.00, або впишемо Вам це на передплату чи на пресовий фонд.

Канадійських передплатників просимо подати нам числа нового поштового коду. Також усіх просимо — при зміні їх адреси — написати нам про це: тож порто коштує нас 27 центів, а при звороті через злу адресу і под. 54 центи.

Просимо фундувати "Правду" як святочний, річний чи "сезоновий" гостинець для Ваших Знайомих чи Рідні.

Коли хтось такий "безгрішний", що вже хоче з цього приводу відмовитись від "Правди", нехай нам про те напише, а ми вже підемо якимось йому на руку. Наша "Правда" стоїть і так на дефіциті, який оплачують приятелі журналу.

Маємо сумний досвід з українськими неплатниками: в краю залишилися нам люди винні понад 30 тисяч... Але з "Правдою" якимось не дуже можемо нарікати: її передплатники виявились досить точні та ще й уміють полізти рукою в гаманець; а там сидить найкраща любов: не сентиментальна, а ділова. — це амор, а харітас. Сердечно дякуємо Вам, Дорогі Приятелі "Правди" за Ваше добре серце, ясний розум і щедру руку.

Старим козацьким прізвином "Слава Богу!" починаємо сьомий рік "Правди", тож просимо наших Приятелів за бодай коротку згадку про нас у молитві.

Числа 3-4 з 1974 р. не могли ми видати, бо складач зламав ногу, а директор друкарні захворів на серце. Хто заплатив передплату за те число, тому зараховуємо її на 1-2 (23-24) ч. 1975 року.

Остаємо з правдивим поважанням для Вас

Редакція й Адміністрація "Правди"

Листів до РЕДАКЦІЇ

ОДИН ІЗ ПЕРЕДОСТАНИХ ЛИСТІВ СВ. ПАМ. ВЛАДИКИ ІВАНА БУЧКА ДО МЕНЕ

(на картці з Жироєницькою
Божою Матір'ю)

Христос народився! Славім Його!

ВПов. і Дорогому в Христі
Братові п. Ред. Александрові
Мохові

Сердечно дякую за ласкаву, добру пам'ять і за милий святочний привіт і побажання Ваші і Вашої Шановної Дружини. Мої завжди найкращі побажання і з цілого серця благословення на все добре для Вас я висловив і часто повторюю в тихій молитві у стіп Солодкого Євхаристійного Ісуса тай благаю для Вас теж скарбів Його безконечної Любови й Милосердя на многі, многі літа, на радість нам усім. Ніколи не забуваю, що з нами Бог і наша Небесна Ненька Пренепорочна Діва Марія, отже "Горі серця".

Залучую скромну коляду 50 дол. в надії, що Боже Дитятко Ісус схоче їх помножити до висоти видатків на "Правду". — Не маючи вістки від Вас та про Вас — я вже зачав снувати здогади.

Отже Ваш останній лист був для мене деякою милою несподіванкою ще й тому, що прийшов за 9 днів, а вже зачав коренитись в італ. пошті звичай доставляти пошту по впливі одного місяця, а то й двох. — Вашого листа прочитав я вже два рази. Мав би охоту відповісти бодай на половину, але я тепер сам один, мій наслідник у праці

в Скандинавії вже 2 тижні, а я полагаджую пошту бодай 25 листів щодня, бо розв'язався мішок з поштою.

Ви дуже влучно написали, що "в нас немає часу", а те, що діється, таке неповажне, що перед чужинцями треба стидатись, бо дехто вже каже: "недорозвинутий нарід" хоче накинуги свою волю Папі, що є наш одинокий щирий приятель.

Щераз і щераз благословлю Вас і Ваших усіх добром відданий як завжди у Христі Господі брат і слуга

ІВАН, Архiep. в. АВ

Рим, 12. І. 1974.

Рим, 23 жовтня 1974

Високоповажаний і Дорогий
Пане Редакторе,

Прошу прийняти сердечну подяку за цінне письмо з дня 25 вересня ц.р. і за вислови зворушливих спочувань з приводу смерті слуги Божого Архiepєря Йоана, Архiepастиря Скитальців, Вашого і мого Духовного Отця. З ним прожили і були Ви зв'язані довше, а ми нерозлучно 26 років і п'ять місяців. Тепер ми ще тісніше злучені святим союзом любови, як і він сам мені останнім часом говорив: "Тут на землі я вже немічний і не багато можу допомогти, а в Небі буду спомогати Церкву і нарід наш". Вже від моїх єпископських свячень Покійний Владика щораз частіше говорив про вічність. А хоч чи!

туляції і желання дальших сил до праці й успіху!

Залучую рівнож чека на суму \$10.00, яко цеголку під Вашу будову...

Ваш Миррош Михайло
Нью Йорк

Щиро дякую за останнє число "Правди" (21-22) і за це, що Ви були ласкаві помістити в ньому мій спомин про Акад. Гімназію. Вичекався досить, але остаточно дочекався його, за що ще раз щиро дякую.

Пересилаю належність за слідуєче число "Правди" (23-24 — осінь-зима 74) \$3.50 і мій скромний дарунок на пресфонд "16.50, що разом зробить 20.00 дол. За число 21-22 — весна-літо 74 — я вже заплатив у червні ц. року.

Кінчу, щоб не мучити Ваших очей своїм писання і бажаю Вам у Вашій праці — багато успіхів — (та ще в такому віці!) і щоб Ваша "Правда" — дальше стукала до сердець тих, що її ще не пізнали в своїй зарозумілості!

Щиро здоровлю і бажаю ще сильного здоровля —

А. Дзедзик
Мейплвуд

Сердечно дякую за пожертву і прошу вибачення, що так довго треба було чекати на поміщення Вашої статті. Але "Правда" виходить усього двічі в рік, то дехто чекав і по три роки...

О. М.

Щиро дякую Вам за надіслання нового числа "Правди" ч. 1-2 — Весна-Літо 1974 р. В залученню пересилаю готівкою \$5 за число 1-2, а решту прошу ласкаво за-

числити на видавничий фонд "Правди". Щєраз сердечно дякую і бажаю Вам найкращих успіхів на будуче. Це дійсна "Правда".

З пошаною до Вас

Марія Фляк
Патакет

Щиро дякую за "Правду" чч. 1-2 за 1974 р. Мені вже було вкучилося так довго на журнал чекати, бо він дуже цікаво редактований, а тому читаю його "від дошки до дошки". Зокрема дуже цікаві спогади панів Андрія Дзедзика про "Українську Головну Акад. Гімназію у Львові" (треба подати рік, коли автор вписався до цієї школи та ще деякі дати, а то не можна зорієнтуватися — про які роки автор розповідає) і К. Грицини — про Тернопіль.

Журнал містить дуже гарні знимки, що робить його ще цікавішим!

Бажаю Вам сил і здоров'я до дальшої праці, а нашу Громаду закликаю до всесторонньої піддержки.

Щасти Вам, Боже!

Мирон Маланюк
Чикаго

ДУМКИ І ПРИСЛІВ'Я

Яке коріння, таке і насіння.

Добре далеко чути, а лихе ще дальше.

Кожному, хто веселився, треба колись посмүткувати.

Покоштував солодкого, споживайся гірким.

ВОЛОДАР СВІТУ

ЧЕТВЕРТА ГЛАВА

I.

Тиждень опісля Мейбел пробудилася досвіта. Спочатку не знала, де вона. Голосно покликкала Олівера по імені, розглядаючись по незнайомій їй кімнаті. Чудувалася, що вона тут робить. Потім пригадала собі все й затихла...

Вже восьмий день вона в цьому домі. Її іспит скінчився: сьогодні може рішиться на те, за чим сюди прийшла. В суботу минулого тижня пройшла допит перед службовцем, подала під секретом своє прізвище, вік і домашню адресу, як теж причину, чому внесла прохання про евтаназію. Все відбулося якнайкраще. Вибрала собі Манчестер тому, що був далеко віддалений і доволі великий, та міг забезпечити їй спокій. Олівер тут її не знайде і не буде мучити переконуванням того не робити. Перебування її в цьому домі тримали в найбільшій тайні. Не було також найменшої небезпеки, щоб Олівер довідався про її намір. У таких випадках поліція була зобов'язана помагати втікачеві. Індивідуалізм був бодай на стільки вирозумілий, що людям, утомленим життям, забезпечувано їх право покінчити зі собою. Вона мабуть не здавала собі справи, чому саме вибрала такий спосіб смерті; хіба тому, що інший був неможливий. Для неї потрібен спирт і рішучість; пальна зброя була немислима, а отруту через нові, дуже строгі закони, було важко роздобути. Вона ж по-важно хотіла випробувати свій намір і мати тверду певність, що не було іншого виходу, лише цей один...

Так, була певніша, ніж колинебудь. Намір покінчити з життям уперше зродився в її голові останнього дня року, коли була свідком насильств і почувала себе страшно нещасливою. Потім захекала його, і заспокоїлася аргументами Олівера, який доводив, що люди ще не осягнули щабля досконалості.

Потім ця холодна, жаклива примара: вернулася знов у білий день, коли проголошено декларацію Фельзенбурга. Мейбел відганяла її, сподіваючись проти всяких надій, що декларація не буде здійснена. Бунтувалася проти постанови, що міцно засіла в її душі і не давала спокою. І врешті, коли підступно ведена політика Фельзенбурга оформилася у хитро обдуманій закон, Мейбел піддалася постанові, проти якої довго боролася. Піддалася сугестіям того закону. Було це вісім днів тому. Все ж від того дня ні на хвилину не заломилася.

Але перестала осуджувати. Знала лише стільки, що не було в неї сили зносити те, що фальшиво називала новою вірою. Може ця нова віра мала якусь вартість, але для Мейбел не давала ніякої надії. Зрештою, Мейбел не мала навіть дитини...

Вісім днів, що їх вимагає закон, пройшли дуже спокійно. Взяла зі собою досить грошей, щоб найняти окрему кімнату з усіма вигодами. Доглядачки були ввічливі й співчутливі. Не могла нарікати.

Друга ніч була особливо страшна. Мейбел лежала в ліжку, в жакливій темряві і тоді її життя протестувало проти долі, яку собі вибрала. Життя домогалося таких звичайних речей, як пожива й повітря, співжиття з людьми; зводило завзятий бій з жакливою темрявою, в яку так безвиглядно попала. В агонії заспокоювала її надія, що смерть не є кінцем усього. Цю надію підказував їй якийсь внутрішній голос. Як показалося раніше сонце, заспокоювалася і відчувала приплив сильної волі. Потім кілька годни була під тиском цілком конкретного страху. Пригадала собі зроблене десять років тому несамовите відкриття, що потрясло цілою Англією і змусило уряд узяти під строгу контролю домн етаназії. Виявилося, що деякі з тих приватних етаназійних комор були перетворені у величезні вівісекційні лабораторії, що займалися дослідями на людях, таких як Мейбел, що добровільно відрізали себе від світу. Такі люди, замість смерті, переживали жакливе пригноблення.

Приходилося перекосяти лиш одну природну невигоду: страшну духоту, вдень і вночі. Науковці впевняли, що несподівано витворювалася гаряча хвиля, про причину якої виникло багато суперечних теорій.

Це ж принижуюче, — думала собі Мейбел, — що люди, які проповідували, що заволоділи земною кулею, були тоді такі зовсім безпомічні.

Цю спеку супроводили різні катастрофи. Землетруси й торнада зруйнували в Америці не менше як двадцятьп'ять міст, один чи два острови пропали зовсім, а той дивиний Везувій, здавалося, готовився до вибуху. Ніхто не вмів вяснити те явище. Один чоловік казав, що всередині землі стався якийсь катаклізм. Таке розповіла Мейбел її доглядачка. Але це не дуже її цікавило. Зате дошкулювало те, що не могла ходити доволі по саду, а повинна була вдозолятися проколотною кімнатою.

Ще одне цікавило Мейбел, а саме: які наслідки викличе новий закон? Може вже прийшло до якогось незначного заколоту, хоч закону це так строго не виконувано. Зрештою один тиждень — це короткий час. Тим часом службовці почали перепис населення.

Добре, що вона вже не буде жити довго таким життям; коло восьмої приїде їй кінець. Треба ще написати листа Оліверові та написати заповіт.

Моральна сторона її наміру, тобто, питання вартости людського життя, — була їй зовсім ясна. Коли гуманітаристи примінюють іноді легку смерть, щоб скоротити фізичні страждання, чи не можна робити те саме при душевних терпіннях? Їй здавалося, що коли людині приходить переносити жакливі душевні муки, вона стає тягарем не лише для себе самої, але і для світу, а тоді смерть є найбільшим добродійством, яке можна лише собі уявити. Раніше вона

так не думала. Тоді життя було дуже цікаве. А тепер — ось до чого дійшло.

Цього тижня Мейбел багато роздумувала про свої відвідини пана Френсіса. Привело її до нього щось сильніше від інстинкту. Хотіла знати, чи християнство справді було таке смішне, як вона собі уявляла. Виходило, не було смішне, лише страшно патетичне. Це така чудова мрія — витончена поезія. Яке щастя було б вірити, та вона не могла. Ні, — незрівняний Бог — не можливий, хоч, правда, — зовсім не такий неможливий, як незміряний Чоловік. А щодо Воплочення... Виходу, здається, не було. Хіба одна гуманітарна релігія. Чоловік — це бог або бодай його найвищий вислів. Але з таким богом вона не хотіла мати нічого спільного. Ті нові слабенькі почування, що тепер випромінювалися з її душі, незалежні від розуму чи зворушення, були лише сублімацією самого зворушення. Вона знала добре про це.

Думала багато про Фельзенбурга і дивували її власні почування. Він був мабуть найславнішою людиною, яку вона колинебудь бачила; він був утіленням ідеї людськості, хоч удавав інакше. А все ж логічність його поглядів була для неї нестерпна. Тепер же бачила, — що він був послідовний, коли не осудив зруйнування Риму, а тиждень пізніше, коли склав свою заяву.

Він осуджував те страшне завзяття, з яким людина поборює людину, держава державу, секта секту — бо ж це рівнялося б самогубству людської раси. Осуджував завзяття, а не державну акцію. Новий закон був такий логічний, як і сам Фельзенбург — він був оправданою акцією об'єднаного світу проти незначної межшости, яка загрожувала засадам життя й нової віри, а при тому його здійснення мало відбутися найбільш гуманно. Від початку до кінця не було в ньому почуття пімсти, пристрасти, чи партійности. Людина, приневолена ампутувати хвору частину тіла також не почуває до неї ненависти і не мстить. Олівер говорив про це переконливо.

Так, це було логічно та розумно і якраз тому вона не могла стерпіти цього... Але ж бо, яка велична людина був цей Фельзенбург! Навіть тепер було любо згадувати його промови і пригадувати, як він виглядав. Рада би побачити його знову. Але це не було б добре. Краще скінчити спокійно з цим життям, як лише це можливо. Світ без неї мусить іти вперед. Факти втомилі її.

Знову задрімала. Минуло всього п'ять хвилин коли глянула вгору й побачила перед собою лагідно всміхнене обличчя доглядачки, що нахилилася над нею.

— Скоро буде шоста година, дитинко, і ви веліли збудити себе. Я прийшла спитатися про сніданок.

Мейбел зітхнула глибоко, сіла та відкинула простирало.

Невеличкий годинник на полиці над ватраном, вибив чверть на сьому, коли Мейбел відклатала перо. Потім узяла дрібненько записані картки, оперлася в глибокому кріслі і стала читати.

Дорогий!

Мені дуже прикро, та воно вернулося до мене. Я, далєбі, не можу довше зносити цього, тому втеча є єдиною дорогою, що мені лишилася, як я вже Тобі згадувала. Я була тут дуже спокійна та вдоволена: обслуга була до мене дуже ввічлива й уважна. З заголовку на цьому листі ти, звичайно, зрозумієш, що я маю на думці...

Так, ти все був дуже дорогий для мене; як і тепер, у цю хвилину. Тому маєш право знати причини настільки, наскільки я сама знаю їх. Мені самій дуже важко зрозуміти себе, та мені здається, що я не сильна настільки, щоб жити. Доти, доки я була вдоволена і чутлива, все було в найкращому порядку — головню, як Він прийшов. Та я гадала, що все буде інакше виглядати. Тоді я не розуміла (тепер уже розумію), що аж до того могло дійти — як це воно вийшло логічно і правильно. Я могла ще стерпіти, доки була переконана, що вбивства були наслідком дикої пристрасти, але тепер вони будуть відбуватися наслідком холодної розважливости. Не знала я, що Мир мусить мати свої спеціальні права та що мусить обороняти себе. І якось так склалося, що цей Мир не такий, якого я бажала.

А далі ось яка трудність. Я знаю, як дуже ти похвалюєш теперішнє положення. Розуміється, це тому, що ти набагато сильніший від мене. Та коли ти маєш дружину, вона мусить бути одної думки з тобою. А я не є вже більше, принайменше не моїм серцем, хоч бачу що ти маєш рацію... Чи ти розумієш це мій дорогий?

Якщо б ми мали дитину, може було б інакше. Я хотіла б жити для дитини. Та це Людство... — Ах, Олівєре! Не можу, не можу!...

Я знаю, що ти маєш рацію, а не я, але ось у чому річ: я не всилі змінилася. Тому, я зовсім певна того, що мушу відійти.

І ще хочу сказати тобі ось що: Я ні трішки не боюся. Ніколи не могла зрозуміти, чого люди, бояться — хіба, що вони християни. Я страшно боялась би, якщо б я була християнкою. Та ти бачиш, ми обоє знаємо, що зі смертю все кінчається. Я боюся життя — а не смерти. Правда, я боялась би, якщо при смерті був би якийсь біль; але лікарі кажуть мені рішуче, що нема ніякого болу. Попросту людина засинає! Нерви гинуть скорше, ніж мозок. Я зроблю це сама. Не хочу нікого мати тоді в моїй кімнаті. За кілька хвилин доглядачка, — сестра Анна, — яку я дуже полубила — принесе сюди той апарат — і зараз вийде.

Щодо того, що буде опісля, над тим я взагалі не думаю. Будь ласка, зроби, як сам хочеш. Кремація відбудеться завтра вполудне, то можеш бути при цьому, якщо хочеш. Або можеш прислати вказівки, а вони пришлють тобі урну. Я знаю, що ти хотів мати урну своєї мами в саду, то, може, схочеш мати й мою. Будь ласка, зроби лише так, як сам хочеш. Те саме з моїми речами. Я звичайно, залишаю їх тобі.

Тепер же, мій дорогий, хочу ще сказати, що мені тепер наравду дуже жаль, що я була така прикра і така немудра. Гадаю, що я дій-

сно вірила твоїм аргументам увесь час, але хотіла не вірити їм. Чи розумієш тепер, чому я була така прикра?...

Олівере, мій коханий, ти був надзвичайно добрий для мене. Так, я знаю, що плачу, але я насправду дуже щаслива. Це такий любий кінець. Знаю, що я не повинна була наробити тобі стільки клопотів у цей останній тиждень, але я знала, що ти був би переконав мене не робити того, якщо був би відшукав мене, а це було б іще гірше. Жалюю, що я тобі сказала була тоді неправду. Насправду, це одинокий раз я обдурила тебе.

Так, гадаю, що нема вже більше нічого сказати. Олівере, мій коханий, пошавай. Люблю тебе всім моїм серцем.

МЕЙБЕЛ.

Прочитавши, Мейбел усе ще сиділа, а її очі були повні сліз. Одначе все те була щира правда. Вона була багато щасливіша, ніж могла би бути, якщо б рішилася відкликати свою постанову. Життя, було б дуже нудне. Смерть такий легкий рятуюнок! Душа її потребувала такого рятунку, як тіло потребує сну.

Заадресувала коверту твердою рукою, поклала на стіл і відкинулася у кріслі та глянула на недоторкнений сніданок.

Потім нараз стала роздумувати про свою розмову з Френцісом і через якусь дивну асоціацію думок пригадала собі катастрофу літака у Брайтоні, западливність священника та естаназійні скриньки...

Коли сестра Анна прийшла кілька хвилин пізніше, злякалася того, що побачила. Мейбел присіла біля вікна, спершись на підвіконня і тривожно вдвизлялась у небо.

Сестра Анна скоро перейшла кімнату, мимоходом поставивши щось на стіл. Торкнула легенько Мейбел за плече.

— Моя дорогенька, що сталося?

Мейбел озирнулася, хлипаючи, зітхнула глибоко та схопила доглядачку одною дрижакою рукою, а другою вказала:

— Там, — промовила — он там — дивіться!

— Ну що ж, моя дорога, що там таке? Я не бачу нічого. Справді, трохи лише темно.

— Темно! — сказала Мейбел. — Ви називаєте це темнотою! Таж воно чорне — чорне!

Доглядачка відтягнула їх лагідно до крісла і відвернула її від вікна. Знала, що це був нервовий страх і більш нічого. Але Мейбел вирвалася і знову повернулася разом з кріслом до вікна.

— Ви кажете, що трохи темно?—спитала — але ж, погляньте сестро, погляньте!

Одначе там не було нічого такого, щоб на нього дивитися. Спереду піднімався, наче рука, кріслатий вершечок в'язу, а далі по другому боці подвір'я, вікна з позачинюваними віконницями, дах, а над

дахом ранішнє небо, трохи тяжке й тьмаве, як перед бурею. Більш нічого.

— І що ж, моя дорогенька? Що ви бачите?

— Але, але ж... дивіться, дивіться! Он там, слухайте!..

Здалека доходило слабе гуркотіння, наче б десь котився віз. Гуркотіння було слабке, було подібне більше до слухового обману. Одначе Мейбел закрила вуха руками, а її обличчя з розширеними очима нагадувало страхітливу білу маску.

Доглядачка обняла її.

— Дорогенька, — мовила вона, — з вами погано. Таж це лишень далека громовиця, що буває звичайно в таку спеку. Сядьте й заспокойтєся.

Доглядачка чула, що Мейбел дрижить цілим тілом, хоч і не протвилася та дала себе знову посадити у крісло.

— Світла!... Світла!... — зойкала, схлипуючи.

— Обіцяєте, що будете сидіти спокійно?

Мейбел пританнула головою. Доглядачка підійшла до дверей, лагідно всміхаючись. Вона вже бачила такі сцени не раз. Покрутила ручку — і дивне соняшне світло залляло кімнату. Обернувшись, побачила, що Мейбел знову обернула крісло до вікна і стиснувши руки едивлялися поверх дахів у небо. Але тепер була спокійнішою. Доглядачка вернулася і поклала руки на її плече.

— Ви перевтомлені, моя дорогенька... Тепер мусите повірити мені. Тут нема нічого, чого б можна боятися. Ви попросту схвилювані... Може спустити занавіси?

Мейбел обернулася... Світло знову повернуло їй рівновагу. Лице її все ще було бліде і збентежене, але виглядала більше опанованою. Та все ж коли заговорила, очі її кілька разів глипнули у вікно.

— Сестро, — сказала Мейбел багато спокійніше, — будьте такі добрі, погляньте туди та скажіть мені, чи ви щонебудь бачите? Як-що скажете, що там нема нічого, тоді подумаю, що починаю божеволіти. Ні, не торкайте занавіс.

Ні, там не було нічого. Небо правда, виглядало темнішим, аніж звичайно, немов би заходило іржею. Але це правдоподібно, не було нічого іншого. лише серпанок хмари, та й ранкове світло мало трохи понуре забарвлення. Усе виглядало так, як звичайно перед весняного громовицею. Так сказала сестра, виразно і твердо.

Обличчя Мейбел розпогодилося цілком.

— Гарзд, сестро... Отже?..

Вона звернулася до столика на якому сестра Анна поставила те, що принесла зі собою, як прийшла у кімнату.

— Покажіть мені, будь ласка.

Доглядачка вагалася.

— Чч ви певні, що не відчуваєте надмірного страху, моя дорогенька? Може вам принести щонебудь?

— Уже не маю нічого більше сказати — промовила рішуче Мейбел.

Сестра Анна швидким кроком повернулася до столика.

Там стояла біла емаліована скринька з вималюваними квітами. Із неї виходила біла гнучка рурка, на кінці ширша, з двома сталевими спряжками, покритими шкірою. З одного боку скриньки, близько крісла, виставала порцелянова ручка.

— Тепер, моя дорогенька — говорила доглядачка спокійно, завваживши, що Мейбел знову глянула у вікно, але зараз же відвернулась — тепер, моя дорогенька сидить тут, як сидите. Голову, будь ласка, відхиліть узад. Коли ж уже будете готові, заложіть оце собі на уста та затисніть пружини на потилиці. Так... Воно функціонує зовсім легко. Потім покрутите цю ручку ось так навколо, доки буде обертатися. І це вже все.

Мейбел пританкула головою. Вона зовсім володіла собою і зрозуміла все доволі добре, але коли знову відіззалася, її очі повернулись до вікна.

— І це все. — повторила вона — а що потім? — слитала.

— Потім нічого більше. Дихайте як звичайно. Вам зараз ісінько захочеться спати. Потім примкнете очі і то вже все.

Мейбел поклати рурку на столик і всгала. Вона була зовсім притомна.

— Поцілуйте мене сестро, — сказала. Доглядачка хитнула головою та ще раз усміхнулася до неї уже біля дверей. Одначе, Мейбел ледве запримітила це. Вона знов дивилась у вікно.

— Я вернуся через півгодини — сказала сестра Анна. Вона запримітила щось біле на середині стола. — Ах! Це цей лист! — сказала.

— Так, озвалася Мейбел байдуже. — Будь ласка заберіть його.

Доглядачка взяла, глипнула на адресу, а потім на Мейбел. Вона все ще вагалася.

— Через півгодини, — повторила. — Нема чого слішитися. Воно не тризатиме і п'ять хвилин. Прощайте моя дорогенька.

Мейбел усе ще дивилась у вікно і нічого не відповіла.

3

Мейбел чекала тихесенько поки не почула, що двері замкнулися і ключ витягнуто із замка. Тоді знову підійшла до вікна й ухопилася за підвіконницю.

З того місця, де вона стояла, бачила подвір'я, зелений майданчик посередині і кілька дерев. Усе те було виразне в ясному світлі, що падало туди з її вікна: дали понад крівлями нависало рудаво-чорне небо. Був це страшний контраст: земля, мабуть, могла ще мати світло, -- небо його не мало.

Та й довкруги була янась дивна тишина. В домі у таку пору звичайно був спокій. Людям, що тут жили, було не до шуму й метушні. Але ж тепер було щось більше як тишина, було мертвецьки тихо. Так іноді буває перед бурєю. Та хвилини минули, але грому не було чути. Раз лише почулося тихе гуркотіння наче б десь далеко котився великий віз. Мейбел здавалося що чус якись нелюдські крики,

змішані з оплесками. Потім знову нависла тиша, ніби все обтупилося ватою.

Мейбел почала розуміти. Така темрява і такі голоси доступні не для всіх очей і вух. Доглядачка не бачила та й не чула нічого надзвичайного, а люди у світі взагалі не чули нічого. Для них, звичайно, це наближалася буря.

Мейбел не хотіла розрізнити, що суб'єктивне, а що об'єктивне. Їй було байдуже, чи те, що вона бачила та чула, витворив сам її мозок, чи вона схоплювала його новим, досі не знайомим їй змістом. Їй здавалося, що стоїть уже зовсім далеко від світу, що втікав від неї, чи, вірніше, стояв на місці, але розтоплювався і прибирав іншу форму. А вся ця дивовижа не здавалася їй більш диною, як ця невеличка, помальована скринька.

Потім, майже не здаючи собі справн з того, що говорити, глянула на жахливе небо і скринькула:

— Ах, Боже! — якщо Ти справді там існуєш... справді там...

Її голос задрижав і вона вхопилася підвіконня, щоб не втратити сили. Їй стало дивно, що вимовила ці слова; чи розум і зворушення спонукали її до того? Все ж говорила далі:

— О, Боже, я знаю, що Тебе там нема, напевно Тебе нема. Та коли б Ти був там, то знаю, що я Тобі сказала б. Сказала б, яка я безпомічна й утомлена. Ні, ні... Мені непотрібно того говорити Тобі, Ти знаєш усе. Одначе я сказала б, що жалюю того всього. Але, і це Ти теж знаєш! Не потребую говорити згагалі. О Господи! Я не знаю, що маю сказати. Я хотіла б, щоб Ти зглянувся над Олівером і над усіми бідними Твоїми християнами. Ой, тяжкі часи їх ждуть... Боже, Боже... Ти знаєш усе...

І знову розлігся важкий рев незчисленних голосів, вже наче ближче... Вона ніколи не любила громової бурі, або крикливої юрби. Від них у неї завжди боліла голова.

— Отже. — сказала — прощавай, світе...

І зараз сіла на крісло. Так, оця гнучка рурка, так, це вона...

Сердце її, що руки дрижали, а спряжки двічі зісунулися з її гладкого волосся... Вкінці все наладала як треба... і наче під легеньким подувом вітерця опритомніла зовсім.

Переконалася, що може дихати легко, не відчувала невідгоди — але якусь легкість. Не буде душитися... Простягнула ліву руку і торкнулася холодної ручки апарату, що була мабуть менш нестерпна від спеки в кімнаті. Чула удари крові в скронях і шум незчисленних голосів... Випустила ручку й обома руками рванула білий халат, який убрала сьогодні вранці. Тепер було легше. Так, вона могла крише дихати. Пальці знову простягнулися до ручки, знайшли її, і вкрилися р'ясним потом. Якраз тому неспроможна була обернути ручку. Та нараз ручка подалася...

В цю ж мить вдарив її солодково-м'який запах, і вона зрозуміла, що то був запах смерти... Та воля, яка привела її до того вчинку, знову взяла верх. Поклала руки на коліна, дихала глибоко й легко.

Обертаючи ручку апарату заплющила очі, але по хвилині відкрила їх знову. Цікава була знати, як перед нею зникатиме світ. Уже тиждень тому постановила, що так зробить, тож в цю останню хвилину не думала міняти постанови.

Спочатку не могла запримітити якоїнебудь зміни. Он там усе ще видно вершок в'яза, олов'яний дах і жакливе небо вгорі. Потім завважила голуба, — такого білого на тлі чорноти; — замаячів високо з неби, спустився вниз і за мить зник з очей.

Тоді почало діятися ось що:

Мейбел відчула раптом, що всі члени її тіла стали екстатично легкими. Вона пробувала піднести руку, але це виявилось неможливим. Пробувала відірвати погляд очей від широкої смуги фіялкового неба, але й це виявилось неможливим. Тоді зрозуміла, що її воля вже втратила зв'язок з тілом і що розторощений світ віддалився від неї в неозору далечинь. Сподівалася того, а все ж було їй дивно, що свідомість не перестала працювати. Правда, як і тіло, світ, який знала, також вислизнув з-під влади її свідомости, за винятком зміслу слуху, що якраз дуже загострився. А все ж у неї було ще досить свідомости, щоб розуміти, що світ існує, що існують у ньому інші люди, які метушаться біля своїх справ, не знаючи того, що сталося. Та обличчя, імена, місцевості — все те вже зникло. Щодо себе самої, те була така свідома, як ніколи досі. Здавалося їй, що врешті відкрила притасний закуток власної істоти, до якого досі заглядала через забруднене скло. Все це було дуже чуже і водночас дуже знайоме. Здадалося, що вона опинилася в осередку, довкола якого кружляла все своє життя. Та цей осередок був чимсь більшим від звичайної точки — це був визначений простір, обведений муром і замкнений... Саме в цьому менті зрозуміла, що і слух також її покинув.

Потім сталося щось дуже дивне. Їй завжди здавалося, що щось таке збудеться, хоч ніколи над тим багато не роздумувала.

Довкілля почало розпадатися з таким гуркотом, наче б розвалилося на частини, а довкола відкрився безмежний світ, неподібний до існуючого, повний купучого життя і руху. Він був живий, як живим є глибоко дихаюче тіло, очевидний, всепереможний організм. Він був один, але в ньому вміщувалося багато інших світів. Він був нематеріальним, але й цілковито реальним у розумінні, про яке вона ніколи і не мріяла.

Однак цей світ видався їй знайомим, як видається місцевість, яку часто бачимо у снах. Потім щось подібне до звуку чи світла прорізало його без жодного попередження, і вона негайно зрозуміла, що це було єдине і неповторне явище.

Тоді вона побачила і зрозуміла...

П'ЯТА ГЛАВА

З того часу, як пропала Мейбел, Олівер переживав жакливі дні. Робив усе, що було можливе; допитував поліцію, але нічого не довідався. Щойно у вівторок, після того, як Мейбел пропала, містер

Френсіс, випадково довідався про Оліверів клопіт і повідомив його телефонічно, що розмовляв з його дружиною в п'ятницю вечором. Ця вістка ще більше пригнобила Олівера, особливо, коли довідався про що говорила Мейбел, хоч Френсіс запевняв, що з розмови з панею Бренд не можна було припустити, що вона думала обороняти християн.

Олівер бачив лише дві можливості: мабуть скоронилась у якогось католика, або (а ця думка найбільше його мучила) внесла десь прохання про еутаназію, навіть уже раз погрожуєвала. В такому випадку тепер була під охороною закону. Подібні випадки були звичайними від часу, як 1998 року ухвалено "АКТ ВИЗВОЛЕННЯ". Було воно тим жакливіше, що він не міг осуджувати цього "АКТУ".

У віторок вечором Олівер сидів задуманий і вже сотий раз стараєся розібрати залпунаний клубок свого співжиття з дружиною за останні місяці, коли нараз озваєся телефон і засвітився червоний налис "Вайтгол". Серце в Олівера забилося живіше, бо надіявся дістати якусь вістку про Мейбел. Та зараз після кількох слів ця надія розвіялася.

— Бренд, — почув він гострий, сиразний голос — чи то ви?... Так, це я, Сноуфорд. Вас негайно потребують — негайно, розумієте? В двадцятій годині буде надзвичайне засідання парламенту. Буде приявним президент. Розумієте, — це дуже пильна справа. У мене нема часу на довгу розмову. Приходьте негайно до моєї кімнати.

Але і ця вістка не відірвала його від чорних думок. Ні він, ні люди, не дивувалися вже несподіваною появою президента. Він з'являєся без попереднього повідомлення, подорожуєва і працюєва неймовірно енергійно. Завжди зрівноважений і спокійний.

Миніла вже дев'ятнадцята година, Олівер скоро повечеряє та чверть години перед двадцятою зголосився у Сноуфорда. Там застає уже шість своїх товаришів.

Міністр, як видно, був схвилований. Підійшов до Олівера та забрав його зі собою на бік.

— Слухайте, Бренд, ви маєте промовляти перші після президентового секретаря, який відирне засідання. Вони прийдуть з Парижу. Мова про цілком нову справу. Президент має відомості про місце перебування Папи... Виглядає, що знову є якийсь... Зараз зрозумієте, є чому справа. Ага, між іншим — став він говорити далі, поглядаючи цікаво на напружене Оліверове обличчя, — прикро мені було почути про ваш клопіт. Пембертон щойно розповів мені про нього.

Олівер раптовим рухом руки змінив тему розмови.

— Скажіть мені, якої промови від мене жадають?

— Ну, президент зробить внесення..., гадаю, що ви достатньо знаєте наші погляди. Попросту, з'ясуйте нашу позицію щодо католиків.

У цю мить Оліверові очі стягнулися так, що з-поза повік подобали на дві ясні лінії. Він притакнув головою.

Тепер увійшов Картрайт, велетенський, похилений старий чоловік, з пергаменовим обличчям, як і годилося найвищому судді.

— Ага, Бренд, що ви знаєте про чоловіка, що зветься Філіпс? Він, здається, згадував ваше прізвище.

— Він був моїм секретарем, — відповів Олівер помаленьку. — А що з ним?

— Гадаю, що він мусів зійти з глузду. З'явився в суді та попросив, щоб його негайно переслухали. Суддя звернувся за вказівками. Еачите, "АКТ" щойно став обов'язувати.

— А що він такого зробив?

— Оце власне й питання! Він каже, що не може заперечити існування Бога, але й не може твердити що Бог існує. То він був вашим секретарем?

— Так. Я знав, що він схилився до християнства, тому я мусів його позбутися.

— Гаразд, затримаємо його на тиждень. Може за цей час він прийде до розуму.

Після того розмова зійшла на інші теми. Прибуло ще двоє чи троє людей і всі допитливо поглядали на Олівера. Чутка про те, що дружина його покинула, вже повсюди розійшлася і тепер кожний рад був бачити, як він до того поставився.

За п'ять хвилин перед дзвінком двері з коридору відчинилися.

— Ходімо, панове, — сказав прем'єр-міністр.

Довга і висока перляментарна зала була на першому поверсі. Її стіни від підлоги до стелі заставлено полицями з книжками. Під ногами стелився гумовий килим, що приглушував кроки. Тут не було вікон і зала освітлювалася штучним світлом. Довгий стіл, обставлений кріслами з поруччями, — по вісім з кожного боку, — займав усю довжину залі. Президентське крісло стояло на підвищенні перед голозним кінцем стола.

Кожний з приязних мовчки зайняв місце біля свого крісла і стояв, очікуючи.

Без огляду на відсутність вікон, у залі панувала приємна прохолода. хоч надворі було нестерпно гаряче.

Та приязні не думали тепер про погоду: поява президента завжди була подією, що втихомирювала і найбільших балахунів. Крім того, всі знали, що сьогоднішній порядок набагато важливіший, від звичайного.

У хвилину перед зазначеним часом, дзвінок ударив знову чотири рази і затих. На цей сигнал кожний інстинктивно звернув очі в сторону високих розсувних дверей, що були позаду президентського крісла. У залі царила мертва тишина, а знадвору не доходив також ніякий звук. Великі урядові бюро мали люксові апарати, які заглушували найменший шум; навіть гуркіт великих вантажних авт з віддалі тріста стій не міг продістатися крізь верстви гуми. Лиш один-одинокий звук чути було, а саме: гуркіт грому; факівці поки що не вмiли заглушити його. Здавалося, що тиша з кожною секундою налягала сильніше, аж нараз відчинилися двері, пропустили спочатку дві постаті, а за ними — третю в чорно-багр'яному одязі.

Він пройшов простісенько до свого крісла, а за ним два секретарі; схиляв голову злегенька то в цю, то в ту сторону, сів і зробив незаметний рух рукою Тоді й усі інші посідали випростувані й уважні. Олівер вдивлявся у президента. Мабуть уже сотий раз чудувався його спокоеві, його вражаючій особистості. Він був одягнений у давні англійські суддеїнські ризи, — бо ж був і головою законодавчої влади. Та чар вміщався у його особі, в атмосфері, що промінювала від нього. Його особа впливала на людей, наче запах моря, веселла, відсвіжувала, закривала, оліяножала, причаровувала так всевладно, як черешневий сад весною, так зворушливо, наче звуки струнних інструментів, а прихвувала увагу, наче буря. Так говорили про нього письменники. Порівнювали той чар зі струмом свіжої води, із блиском діаманту, жіночим коханням. Часом забували взагалі про пристойність і без кінця влевняли, що в ньому втілена божественна природа.

Потім ті роздумування покинули Олівера, бо президент, зі спущеними очима вділ і головою похиленою вбік, легким рухом руки дав знак рум'яному секретареві, а цей, навіть не ворухнувшись, став говорити наче актор, що повторяє свою роль.

— Панове, — мовив він рівням, звучним голосом — Президент прибув просто з Парижу. Цього пополудня Йх Величність були в Берліні, вчасним ранком у Москві, вчора — в Нью Йорку. Сьогодні вночі мусять бути в Турині, а завтра піchnуть поворотну подорож через Іспанію, Північну Африку, Грецію та південно-східні держави.

Це була звичайна формула таких промов. Сам президент рідко коли промовляв, але дбав, щоб його ліддани були по можливості завжди поінформовані про події, подібні до тієї, що мала бути обговорена сьогодні. Його секретарі були бездоганно вишколені, і цей промовець не був винятком. Після невеличкої паузи він продовжував:

— Справа, панове, така: як вам відомо, минулого четверга уряд підписав у цій залі "ПРОВІРНИЙ АКТ", що був негайно поданий до відома всьому світові. О шіснадцятій годині Йх Величність одержали важне повідомлення від чоловіка на прізвище Долгоровський, який, як виявлося, є одним з кардиналів Католицької Церкви. Те, що він заявив, підтвердилося нашою розвідкою і справдило те, що ми давно підозрівали, а саме, що існує людина, яка називає себе Папою і яка іменувала (так звучить донесення) інших кардиналів зараз після знищення Риму, коли цього чоловіка вибрано Папою в Єрусалимі. Як виявляється, цей Папа відзначається великим державницьким хистом, і тримає своє ім'я та місце перебування в тайні навіть перед своїми найближчими співробітниками, за винятком дванадцяти кардиналів. Він довершив великого діла при допомозі одного зі своїх кардиналів і нового монашого Чину, а саме, переорганізував Католицьку Церкву і тепер живе собі преспокойно осторонь від світу.

— Йх Величність докоряють собі, що обмежились тільки до підозрінь — а це привело до помилкового здогаду, що коли б дійсно

існував якийсь папа, то про таку новину можна було б довідатися з інших джерел. Бож, як відомо, вся структура Християнської Церкви спочиває на Папі, наче на скалі. Далі Їх Величність уважає, що слідство треба повести якраз там, де, як знаємо, Папа тепер проживає.

— Прізвище того папи, мої панове, Френклін...

Олівер здригнувся мимоволі, але зараз же оволодів собою, коли побачив, що президент кинув поглядом по залі.

— Френклін, — повторив секретар — живе він у Назареті, де, як кажуть, провів свої юні літа основоположник християнства.

— Отже, мої панове, Їх Величність, довідалися про те в четвер минулого тижня. Наказали повести слідство, а в п'ятницю одержали нові вісті від Долгоровського, що той папа скликав до Назарету собор своїх кардиналів і інших церковних достойників усього світу, щоб нарадитися, що треба робити у зв'язку з новим "ПРОВІРНИМ АКТОМ". Та в цьому Президент додає необережну легкодущність, що їй трудно погодити з попередньою обережністю папи. Отже згаданих церковників повідомлено спеціальними післанцями і вони мають з'їздитися наступної суботи та по якихсь християнських церквах, у неділю ранком піchnуть свої наради.

— Звичайно, панове, ви бажаєте знати, що заставило Долгоровського сказати нам те все. Їх Величність уважає, що подані ним факти заслугоують на довір'я. Долгоровський попросту почав тратити віру в свою релігію, а навіть зрозумів, що ця релігія представляє найважчу перешкоду на дорозі до об'єднання людства. Тому прийшов до переконання, що його обов'язком є виявити все президентові. При тій нагоді варт згадати, що подібний випадок стався на початку християнства і такий же випадок, правдоподібно, доведе його до остаточної загибелі. Маю на увазі те, що один з чільних представників християнської віри доносить про місце перебування головного провідника та підказує способи, як можна його впливати. І це дуже промовисте, що сцена, яка відіграється при уладнуж християнства, буде ідентична з тією, яка збулася при його народженні.

— Отже, панове, згідно з декларацією, на яку ви всі згодилися президент пропонує таке: ескадра летунів вилетить уночі зі суботи на неділю до Палестини і в неділю ранком, коли всі ті люди будуть зібрані разом, має швидко й милосердно зробити справу, до якої ви приклали свої руки. Якщо всі уряди, запитувані в тій справі, вислали односторонню згоду, то нема сумніву, що і решта поступить так само. Їго Величність у такій важливій справі не можуть брати на себе виключної відповідальності, бо ця справа не має локального характеру, але буде спільним актом виміру справедливості, а наслідки його будуть далеко глибші, як може здаватися на перший погляд.

— Зайвим буде розглядати погляди президента. Ви, панове, їх дуже добре знаєте. Однак, перш аніж запитати про вашу гадку в цій справі, Їх Величність бажали би поінформувати, як на їх гадку, в разі вашої згоди, мусіло б усе відбутися. Тому пропонують, щоб кожний уряд узяв участь в останній, свого роду символічній акції.

Для тієї мети, як гадає Президент, було б добре, щоб кожне з трьох Міністерств Світу вислало стільки летунів, скільки є провінцій, що входять до кожного Міністерства; кажуть, що 122 повністю виконає своє діло. Ті летуни не повинні сходитися на наради, бо відомість про це могла б скоро дійти до Назарету за допомогою монахів Чину Розп'ятого Христа, які мають досконало зорганізовану шпигунську мережу. Тому місцем зустрічі мусить бути Назарет, і то не раніше, як у неділю, в дев'ятій годині за палестинським часом. Однак, подробиці цього плану мусять ще бути обговорені і подані до відома після вашої остаточної згоди на цю пропозицію.

— Щодо самого способу виконання запланованої акції, то президент скиляється до думки, що буде милосерднішим — не вступати ні в які переговори з тими останніми християнами. Треба дати лише можливість мешканцям села, якщо вони того бажають, покнуті Назарет, після чого вибухові матеріали фльотилі скінчать своє завдання, практично взявши, вмиль.

— Їх Величність хочуть взяти особисту участь в акції, а навіть уважають, що перші бомби повинні впасти з Їх літана. Буде справедливо, щоб світ, який обрав Їх Величність президентом, дієв Їх рукою. З другого боку, такий учинок буде натяком на вирізнення за бобоку, щоправда, ганебного, але сильного, що досі мав змогу гальмувати правдивий поступ людини.

— Президент обіцяє вам, панове, що після здійснення цього проєкту ми вже ніколи не матимемо клопотів з християнством. Уже саме проголошення "ПРОВІРНОГО АКТУ" принесло чудові наслідки. Масою на увазі факт, що продовж кількох днів десятки тисяч католиків, а навіть члени того фанатичного Чину зрелися своїм глулоти. Тепер головний нищівний удар, скерований у саме серце й голову Католицької Церкви, знищить її дійсне тіло, на якому тримається вся ця організація і внеможливить її воскресіння. Бо ж воно загально відоме, що, на випадок перерви тяглости Папів разом з тими, які можуть оту тяглість відновити, — навіть найбільші невігласи будуть змушені признати, що вимоги Христа нездійсненні і сповнення Їх кеможливе. Якраз тому і Чин, що створив потугу нового руху, не може більше існувати.

— Особа Долгоровського, щоправда, ускладнює справу, хоч напевно невідомо, чи один кардинал, що залишиться живим, буде спроможним відновити лінію тяглости Папів. Все як такі президент, хоч з великою неохотою, вважає необхідним, щоб після закінчення справи з іншими, милосердно знищити і Долгоровського, який, звичайно, не буде на соборі в Назареті. Таким лишень чином можна буде зрятувати кардинала від небезпеки повороту в минуле.

— А тепер, панове, президент просить вас коротко висловити ваші погляди на ті справи, про які я мав змогу говорити.

По тих словах офіційно-спокійний голос замовк. Секретар, як почав свою промову, так і скінчив її, ні разу не змінивши інтонації. Мав очі постійно спущені вниз, а слова плыли у нього спокійно і стримано. Взагалі його поведінка була подивугідна.

Якийсь час панувала мовчанка, а пильні погляди всіх приявник звернулися на нерухому постать у червоно-чорних шатах і з обличчям барви слоневої кости.

Нараз підвівся Олівер. Обличчя його зблідло, як папір, очі були блискучі й розширені.

— Володарю, — промовив, — я не сумніваюся, що ми всі тут одної гадки. Я не потребую говорити нічого більше крім того, що репрезентую своїх колег, і всі ми згодні на вашу пропозицію та передаємо її деталі у ваші руки.

Президент підвів очі й швидким поглядом перебіг по звернених у його бік напружених обличчях. Потім серед тиші, якої не порушив навіть людський віддих, озвався вперше своїм дивним голосом безпристрасним, наче замерзла ріка:

— Чи хтось бажає ще щось додати?

У відповідь почувся лишень схвальний шепіт, а всі приявні повставали із своїх місць.

— Дякую, панове, — сказав секретар.

3

Доходила сьома година ранку в суботу, коли Олівер вийшов з вагоку, що привіз його до Вімбледону, і пішов угору сходами старого летовища, покинутого п'ять років тому. З огляду на велику тасмницю було краще, щоб представник Англії вибрався для налету з мало знаної місцевості. Для тієї мети вибрано це старе, занедбане й невживане летовище, де іноді прилітали принагідні урядові літаки. Навіть ліфт не діяв, тож треба було йти пішки стоп'ятдесят східців.

Олівер не дуже був радий з того, що він є одним з-поміж чотирьох делегатів, що мають брати участь у цій експедиції, бо він усе що нічого не довідався про свою дружину. Думка, саме в таку хвилину покидати Лондон, здавалася йому жахливою. Взагалі він менш аніж будь-коли хотів вірити, що Мейбел рішилася на евтаназію... Говорив із одною чи двома її приятельками, і вони сказали йому, що вона ніколи навіть не натякувала на те. Знав, що правда, що у справі евтаназії зобов'язує восьмиденний реченець, але не було ніяких доказів, що вона все ще в Англії. Якщо рішилася на такий крок, виїхала мабуть за кордон, бо там були легші умовини.

Роздумавши добре Олівер прийшов до переконання, що в Англії він нічого не висидить. Спокшувало його також бажання взяти участь в останньому акті виміру справедливості, яка змете з лиця землі кубло змовників, а з ними мабуть всю країну і Френкліна, Френкліна — цю пародію ВОЛОДАРЯ СВІТУ! Якраз у тому він гондився зі своїми колегами в уряді і ця дивна думка тепер не покидала його, що Фельзенбург був одинокою людиною, за яку в разі потреби варт було б умерти — все це, разом узятє, врешті перемогло. Бренд залишив удома свого секретаря з дорученням не щадити видатків, коли б у час його відсутності треба було з ним скомунікуватися, якщо надійшли б якісь вістки про Мейбел.

Того ранку була страшна спека. Спинившись нагорі сходів, Олівер побачив готову до відлету величезну алюмінієву потвору, що лежала на алюмінієвій підставі. В коридорі та кабіні вже працювали вентилятори, охолоджуючи повітря. Олівер поклав валізку і сів у кабіні. З розмови з вартовим, який, очевидно, не знав про мету експедиції, довідався, що решта ще не прибула. Тому вийшов на платформу, дихнути свіжим повітрям і подумати на самоті.

Лондон на його гадку виглядав цього ранку дуже дивно. Нижче аеродрому розкинулося поле, спалене надзвичайною спекою, що вже тривала цілий тиждень. Воно тягнулося яких півмилі приблизно похило, помережане різними смугами травників і купами дерев аж до міських дахів, що також губилися в оазах з рослинності. Далі видніли вже аж до краю обиду тільки ряди домів, розділених в одному місці блискучою смугою ріки. Але не цей краєвид вражав Олівера, а якась особлива згущеність повітря, що нагадувала йому описи зі старих книг про дні, коли люди гинули від недостатчі повітря. Тепер також у повітрі не було свіжості і прозорості ранку, і годі було сказати, звідки той морок, що скидався на заслону, починався, бо розстилався на всі боки з однаковою густотою. Навіть угорі на небі не було видно ні вкляпника голубині і воно виглядало наче замазане брудним пекзлем, а сонце, ледве пробиваючись крізь мряку, було якесь наламутно-червоне.

— Так, — шепнув сам до себе Олівер утомлено, — так мусіло воно колись виглядати. Подобає на другорядний малюнок.

Справді, в тому краєвиді не відчувалося ніякої містерії прихованого міста. Воно виглядало просто нереальним. Тіні не мали виразності, а зарисів предметів і їх розміщення не творили цілоти.

— Потрібно бурі, — подумав Олівер, — а то навіть якогось землетрусу по другій стороні світу. Це встановило б рівновагу на земній кулі і зменшило тиск з того боку... Якби там не було, але подорож мусить бути цікава хоч би тому, що дозволить спостерігати кліматичні зміни, хоч напевно спека стане ще більш нестерпною, коли доїдемо до південної Франції.

По тих міркуваннях думки його знову повернулися до його особистого горя.

Минуло ще з десять хвилин і врешті він побачив червоне урядове авто з натягнуеною над ним заслоною від сонця. Авто наближалося зі сторони Фюльгаму, а за п'ять хвилин з'явилися Оліверові товариші подорожі: Максвел, Сновфорд і Картрайт зі слугами — всі в білих фланелевих одягах.

Ніхто з них не натякнув навіть словом про справжню мету подорожі з огляду на урядників, що метушилися довкола по платформі: треба ж було вистерігатися зради. Кондуктор знав лишень, що літак вирушає в триденну подорож, і на ці три дні має бути забезпечений харчами.

Скінчивши подорож довкола світу та доставши від Світової Ради Безпеки погодження на свій плян, Фельзенбург негайно прислав делегатом дальші вказівки. Коли всі чотири зібралися разом і гляділи

на місто, Сноуфорд повідомив потиху своїх товаришів про зміст депеші а також додав іще кілька подробиць щодо самої експедиції.

В коротких словах план виправи, принаймні для Англії, представлявся так: літак має наблизитися до Палестини від Середземного моря з таким розрахунком, щоб на віддалі приблизно десяти миль від східного побережжя Кипру бути в контакті з французьким літаком ліворуч і з еспанським — праворуч. Контакт має бути нав'язаний омоло двадцять третьої години за східним часом. О тій годині англійський літак повинен був подати нічний умовний знак: червону смугу на білому крузі. Коли б же в тій годині не зустріли Французів та Еспанців, то літак повинен залишитися на висоті вісімсот стій і кружляти довкола, поки когось не зустріне або не одержить окремих вказівок. Для безпеки літака Президента йому буде товаришити інший літак надзвичайної швидкості, а його сигнали треба вважати за безпосередні сигнали Президента.

Як лишень літаки всіх держав світу створять коло, центром якого повинна бути долина Ешдрелону, проміром п'ятсот сорок миль, кожен з них має взяти напрям на центр і поступово знизитися до п'ятисот стій понад морський рівень і наблизитися до своїх сусідів.

Посуваючись тим способом зі швидкістю п'ятдесяти миль на годину, коли числити від моменту створення кола, всі літаки наблизяться до Назарету омоло десятої години ранку.

Вислухавши тих подробиць, чотири делегати стояли мовчки, і тоді до них підійшов кондуктор.

— Панове, — повідомив, — ми готові в дорогу.

— Що ви думаєте про стан сьогоднішньої погоди? — спитав його раптом Сноуфорд.

Кондуктор затиснув уста.

— Гадаю, що будемо мати невеличку грозовицю, — відповів.

Олівер з цікавістю поглянув на нього.

— Лишень грозовицю? — перепитав.

— Можливо, що навіть і бурю, — відповів запитаний.

На ті слова Сноуфорд ступив на місток, що вів до літака.

— Гарзд панове, — сказав, — відійжджаємо. Це матемемо досить часу на обдумування, коли того бажаєте.

Поки все було готове, минуло ще п'ять хвилин. З передньої частини літака доходили запахи страв, що готувалися на снідання, і з кухонного віконця виглянула голова кухаря в білому ковпаці. Всі чотири подорожні засіли в розкішній кімнаті, що містилася посередині літака. Трес стиха розмовляли, а одинокий Олівер, сівши окремо, мовчав. Кондуктор, обмінявшись кількома словами з кухарем, пішов до свого переділу спереду, перевірявши раніше, чи всі вже на місцях, за хвилину задзвенів сигнал — і зараз же через усю довжину літака (а був це один з найбільших англійських повітряних кораблів) пробігло тремтіння пропелера, що обертався щораз швидше. Одночасно Олівер глянув у вікно, засклеє грубою шибкою і раптом побачив унизу силуетку леговища, що западалося вглиб, і довгу лінію лондонських будинків, таких блідих під понурим освіт-

лекням каламутного неба. На мить завважив також невеличку групу осіб, що дивилися здолу на літак, але й вони запалися також і зникли у вночі. Потім, блиснувши зеленню, зникло також і поле, а замість нього під літаком почали пересуватися доріжки дахів і довгі лінії вулиць, що скручувалися, як пружини величезного колеса. По якомусь часі дахи почали ріднути, розступаючись між зеленими латками і впадіннями до каміння, що лежало тут і там по травниках. Але й вони врешті зникли, і під літаком відкрилася незаселена просторинь.

Сноуфорд підвівся, трохи хитаючись.

— Мабуть греба, врешті, сказати літуніві напрям, — сказав. — Тоді він не буде нам перешкоджати.

ШОСТА ГЛАВА

1

Сирійський священик пробудився від сну, в якому на нього дивилися звідусіль тисячі цікавих, жадібних і страшних облич. Задихаючись і обливаючись потом, сів він у кутку на плоскій покрівлі хатини. Спочатку був переконаний, що справді вмирас і знаходиться в царстві духів. Але страся, опритомнів і встас, глибоко втягаючи в груди задушливе нічне повітря.

Небо над ним було чорне й порожнє, наче бездонна яма, без найменшого натяку на світло місяця, що мусів уже високо піднятися. Чотири години тому назад священик сам бачив його червоний серп, що помалу випливав з-поза гори Табор. Не було також видно рівишки, що десь там розстелялася за поруччям даху. Тільки на відстані кількох ярдів від хатини на нерівному ґрунті подвір'я лежав викривлений промінь світла, що продирався крізь непричинену віконницю. І більш нічого. Тьма на півночі, тьма на сході, і лишень десь на заході від покрівель будинків Назарету — трохи роз'яснена каламуть, що нагадувала кольором крило нічної метли. Коли б не той премігчик світла, священикові могло б здаватися, що він стоїть на вершечку високої вежі.

На даху все ж можна було розпізнати зариси предметів, бо лядя над сходами була піднесена і крізь отвір зі середни хатини прокрадалося трохи відбитого світла.

В одному з кутків даху виднівся білий клунок — мабуть подушка ігумена Бенедиктинів. Сирісець бачив його недавно, коли тої клася слати. То могло бути чотири години тому, або чотири віки... При поруччі малює якась сіра постать — мабуть чернець. Далі ще інші обриси лежачих...

Ступаючи дуже обережно, щоб не налякати сплячих, священик перейшов дахом до протилежного поруччя і розглянувся ще раз, бажаючи переконатися, чи він ще справді перебуває серед живих істот. Так, без сумніву, він ще на землі, бо поміж потовченим камінням бачив справжню, виразну пляму світла, а на ній — тонко ви-

різьблену, як на мініятурі, голову й плечі людини, похиленої над писанням. У крузі світла можна було також пізнати ще й інші не-виразні обриси: горбочки землі, на яких спочивали люди, кілька жердок, устромлених у землю, на яких мали бути натягнені намети, там знов купа клузків, прикритих рядном, а далі ще й інші постаті, ледве помітні в дивовижній темноті. Раптом людина, зайнята писанням, піднесла голову — і чудна тінь посунулася по землі. Одночасно за Сирійцем почулося хрипке виття, подібне до харчання придуреного собаки. Священик рвучко обернувся й побачив постать, що сиділа на даху й у сні захлиналася від стогону. На той стогін поворушилася і важко зіткнула інша постать, але той, що стогнав, уже знов упав на кам'яні плити і затих. Священик повернувся на своє давнє місце, все ще сумніваючись, чи це його оточення реальне, чи ні. І знов запанувала мертва тиша.

Зі сну без ніяких видів збудила його нова зміна. Із свого кутка побачив сонними очима ясність, якої, здавалося, не можна було втримати. Та ясність, коли придивився до неї, змінилася у звичайне полум'я свічки, за полум'ям з'явився білий рунав, а далі — бліде обличчя. Зрозумів і встав півсонний. То був післанець; мав забрати його зі собою, як було умовлено.

Проходячи покрівлею завважили, що стало сіріти, і що те страшне небо врешті можна було бачити виразно. Велетенське затьмарене склепіння, наче б то вигиналось і стікало у примарні горизонти, а там у далечині гори підіймали свої гострі, немов викрапані з паперу, шпилі. Перед ним була гора Кармель; принайменше, йому так здавалося, як подібна до голови і рогів вола, що рветься вперед, але раптом зупиняється на вид мерехтливого озиду. На небі же було ні хмаринки, ні ніякого іншого обрису, що зміняв би одноманітність склепіння, під яким, здавалося, в самому центрі, стояла оця мала хатина. Сходячи вниз, священик глянув через поруччя і побачив Ешдрелон, сумно оповитий хмарами, похмурий і відсутній у якусь невиразну далечинь. Все це було таким нереальним, як фантастичний образ, намальований малпрем, який ніколи не бачив ясного соняшного світла. Страшна, бездонна тишина.

Крок за кроком пробивав собі дорогу поміж тінями, посуваючись униз сходами і коридорчиком за головою у білому каптурі; раз зашпортався за ноги якогось сплячого чоловіка, що підтягнув їх, як утомлений пес назад і важко застогнав. Пішов далі, пройшов попри слугу, що відступив набік, і ввійшов до хати.

Було там шестеро мозгачних людей, усі в білих одягах і стояли осторонь один від одного. Вони поклонилися, бо саме в цій хвилині крізь протилежні двері ввійшов Папа. І знову бліді й напружені, знерухоміли. Священик пробіг по них очима, зайняв своє місце за кріслом Папи і чекав. Він знав двох приявних, бо бачив їх попереднього вечора: смаглявого кардинала Русполі та стрункого австралійського архієпископа. Крім них, знав також кардинала Коркрена, який стояв коло свого крісла біля папського стола, на якому були вже приготовані папери.

Сильвестер сів і легким рухом руки дав знак, щоб усі посідали. І відразу став говорити спокійним, утомленим голосом, знаним добре священникові.

— Емінінції — ми тут усі, гадаю. Не сміємо тратити більше часу... Кардинал Коркрен має щось сповістити... — Папа обернувся трошечки.

— Отче, сядьте, будь ласка. Воно забере трохи часу, — сказав Сирійцеві.

Священик підійшов до кам'яного стільця при вікні, звідкіль міг добре приглядатися обличчю Папи в світлі двох свічок, що стояли на столі між Папою і його секретарем.

Тоді кардинал став говорити, поглядаючи вгору від своїх паперів.

— Ваша Святосте, я краще зачну трохи з кінця, бо Емінінції не знають усіх подробиць...

— У Дамаску я отримав минулої п'ятниці запити від прелатів з різних частин світу, що треба робити у зв'язку з новою політикою переслідувань. Спершу не міг я їм сказати нічого певного, бо щойко після дванадцятої години кардинал Русполі з Турину подав мені точні відомості. Кардинал Мальтас потвердив їх кілька хвилин пізніше, а кардинал-архиспископ із Пекіну о двадцять третій годині. Ще до полудня в суботу одержав я остаточне потвердження від моїх посланців з Лондону.

— Спочатку дивувало мене, що кардинал Долгоровський не повідомляв мене; а майже рівночасно з повідомленням з Турину отримав я дивну вістку від священника Чину Христа Розп'ятого в Москві. Та на неї я не звернув особливої уваги, бо це ж Емінінції, наше правило поступати так з неавторизованими інформаціями. Одначе, Іх Святість сказали мені перевірити цю справу, то ж я довідався від о. Петровського й інших, що урядові плякати проголосили ті вістки з двадцятій години нашого часу. Тому виглядає дивним, що кардинал Долгоровський не бачив їх; коли би бачив, то його обов'язком було повідомити мене негайно.

— Та з того часу потвердилися такі факти: Стверджено безсумнівно, що кардинал Долгоровський приймав вчором гостя. Його капелян який, — як Емінінції мабуть знаєте, — працював запопадливо в Росії для добра Церкви, повідомив мене приватно про те. А кардинал отрадіс своєю мовчанку тим, що зін увесь час був сам один і що повелів, нічого не допускати до нього хіба в дуже важній справі. Це, само собою, підтверджувало підозріння Іх Святости, але я одержав доручення поступати так, наче б ніщо не трапилося, і запросити кардинала Долгоровського й інших членів Святішої Колегії. На те одержав я відповідь, що кардинал Долгоровський приїде. Та вчора перед самим полуднем дістав я знову повідомлення, що йому трапився незначний нещасливий випадок, але він уже ж таки сподівається прибути впору на наради. З того часу не прийшли вже від нього ніякі вістки.

Залягла гробова тишина. Потім Папа звернувся до сирійського священика: — Отче, — сказав — то ви одержали вістку від кардинала? Чи маєте додати щось до того?

— Ні, Ваша Святосте.

Папа звернувся тепер в інший бік і промовив: — Мій сину, розкажіть прилюдно те, що ви вже Нам оловили приватно.

Невеличкий, ясноокий чоловік виринув з тіні.

— Ваша Святосте, це я перевозив повідомлення до кардинала Долгоровського. Спочатку він не хотів мене прийняти. Коли ж я вкінці дістався до нього та передав йому доручення, він мовчав; потім усміхнувся і сказав, щоб я повідомив про його приїзд.

Папа й тепер мовчав.

Нараз підвівся високого зросту священик з Австралії.

— Ваша Святосте, — заговорив — я свого часу приятелював з тим чоловіком. Дякуючи мені він старався, щоб його прийняли до Католицької Церкви. Було це чотирнадцять років тому, коли здавалося, що щастя сприяло Церкві... Наше приятелювання урвалося два роки тому, і я на основі того, що знаю про нього, з певністю можу заявити, що... — Голос його дрижав від хвилювання і врешті урвався, але в тій же хвили Сильвестр підніс руку:

— Не хочемо обвинувачень. Назвіть і докази тепер не мають ваги, бо що треба було зробити, те зроблено. Що ж торкається нас самих то Ми не маємо найменшого сумніву: це той чоловік, якому Христос нашими руками дав шматок хліба зі словами: Що робиш, роби швидко. А він узявши хлібину, негайно вийшов. Саме тоді настала ніч.

І сніг настала тишина, лишень з-поза дверей почулося довге зітхання. І те зітхання стало повторюватися без перерви в міру того, як почали прокидатися утомлені подорожні, що спали в сінях. Їхні зітхання були подібні до зітхань людини, яка, вийшовши з темноти, замість очікуваної ясності, знову попала в темінь.

Сильвестр почав говорити знову і при тому, підсвідомо, став дерти довгий папір зі списком імен.

— Еміненції, вже третя година ранку. За дві години будемо правити Богослуження і при Вашій участі давати Святе Причастя. Продовж тих двох годин поручаємо вам подати цю вістку до загального відома. Також надаємо кожному з вас зокрема й усім разом юрисдикцію, незалежну від усіх давніших постанов щодо часу й місця; крім того уділяємо повний відпуст усім тим, що сьогодні висповідуються й приймуть Святе Причастя. Отче, — звернувся Папа до Сирійця — тепер виставте Найсвятіші Дарн у каплиці, а потім підіть у село та скажіть людям, що коли бажають рятувати своє життя, то нехай негайно покинуть місто — негайно, розумієте?

Священик пробудився з очманіння.

— Ваша Святосте — став говорити заікюючись, і простягаючи руку — списки, списки!

(Бачив, що з ними сталося). Але, Сильвестр усміхнувся тільки, кидаючи клаптки паперу на стіл. Потім устав.

— Не турбуйтеся, мій сину... Ми вже їх більше не будемо потребувати...

— Ще одно слово, Еміненції... Якщо тут є бодай одно серце, що сумнівається або попало в жах, то мушу сказати ще одно слово.

Він замовк на хвилинку та вдивлявся у звернені до нього обличчя:

— Я мав Божу візію, — мовив він ласкаво. — Опираюся вже не на вірі, а на тому, що бачу.

2

Годину пізніше струджений сирійський священик у гарячому присмерку повертався назад із села. За ним, у відстані яких двадцяти прдів, ступало з півтузина мовчазних тубильців, цікавість яких перемогла недовір'я до принесених вісток. Частина мешканців села залишилася біля дверей своїх глиняних ліп'янок, а яких сто родин, обвантажених убогими домашніми пожитками, стікала рікою вниє по кам'янистій стежці, що вела до Хайфи. Одні прокинали священика і навіть погрожували йому, інші лишень супроводили його понурими поглядами, а ще інші кпили з нього. Фанатики кричали, що християни накликали Божий гнів на їхнє село і темряву на небо; сонце змерло, бо ті собаки були негідні, щоб дивитися на нього і жити. Але були й такі, що не бачили в повітрі нічого надзвичайного.

За цю годину небо не змінилось, хіба трохи проясніло, бо сонце вже мусіло піднятися за тією непрозорою тьмяною пеленою. Горі, трава й людські обличчя видавалися священикові нереальними і більше скидалися на сонні примари. Навіть для інших фізичних зміслів усе було нереальним. Він знову пригадав собі свій сон і почувся щасливим, що вже більше не почувася страху. А все ж ця німа тиша була чимсь іншим від простого заперечення звуків — це була тиша сама в собі: тиша, якої не могли порушити відгуки кроків, гаскання собак і людських голосів. Здавалося, що на світ зійшла тиша вічності й опанувала всю його метушно, а він, у розпачливих зусиллях ствердження свого існування, затримав усі руки, ззукі й віддихи для збереження свого буття. Те, що Сильвестер сказав годину тому, підтвердилось і на священикові. Відчуття піщаного ґрунту і розпеченого каміння під босми ногами видавалося йому чимсь відокремленим від свідомости, яка завжди ставить речі, що їх можна збагнути зміслами, за щось очевидніше й реальніше від речей лухового порядку. Матерія займала місце, була дійсна, але була і суб'єктивною природи, вислідом більш зознішних ніж унутрішніх сил. А священик і сам собі видавався ледве чимсь більшим, ніж пильна і вірна душа, зв'язана лише тонкою ниткою з тілом і світом, з яким ще мала зв'язок. Знав, наприклад, що існує нестерпна спека. Раз навіть засохла грудка трісла і гасичала, мов доторкнена гарячим залізом вода, коли наступив на неї босою ногою. Чув жар на чолі й на руках, ціле тіло було обгорнене ним і наскло гарячю, лишень він ставився до того всього з точки зору зовнішньої, як людина, яка терпить від невриту і має таке враження, що біль мі-

ститься не в руці, а в подушці, що ту руку підпирає. Так само було з тим, на що дивилися його очі, що чули його вуха, те саме було з гірким присмаком, що його відчував у вустах і ніздрях. Не відчував уже страху, ані навіть надії, уважав себе, світ і навіть огортаючу, жакливу Присутність Духа, як факти, з якими мав мало зв'язку. Його вже нічого не цікавило, а тим менше боліло. Ось перед ним була гора Тавор, чи принаймі, те, що було Тавором, бо тепер гора предствлялася йому лишень величезним, притемненим обрисом, що відбивався на ситківці ока, а тим самим повідомляв його бездіяльний мозок про своє існування і форму, але насправді воно видавалося не більшим, як існування зникаючого приви́ду.

Тому вважав природним (бодай настільки природним, наскільки було ним усе інше), що, коли минув сніг й відчинив двері каплички, побачив підлогу, встелену нерухомими посталями, що лежали ниць-ниць. Всі лежали там, подібні між собою, в білих бурнусак, що він їх сам учора роздав. І з чолом, спертим на долонях, наче під час літанії до Всіх Святих при обряді висвячення, лежала також постать із сивим волоссям і легко піднесеними плечима. — Постать, яку знав найкраще і любив понад усе на світі. На простому вівтарі горіло шість високих свіч, а поміж ними на невеличкому підвищенні стояла біло-металева чаша з Білим Осередком.

Тоді він також упав ниць і лежав так непорушно.

Не знав, скільки часу минуло, поки кругозор свідомости, лінійний потік образів і вібрація окремих думок не зупинилися і не заспокоїлися, як помалу заспокоюється поверхня плеса, розбурхана камнем, що вже давно лежить на дні. Та нарешті прийшов той чудовий спокій, можливий лише тоді, коли змісли фізично розбудяться — цей спокій, яким Бог може всього один-єдиний раз за все життя обдаровує спрагнену й вірну душу, абсолютний спокій у самому Джерелі всього буття, — в Джерелі, в якому когось дня Він нагородить на вічність душі своїх дітей.

Він не міг висловити словами того, що з ним діялося, ані проакалізувати своїх думок, ані вказати на напруту незвичайного переживання. Час роздумування над самим собою проминув. Вистачало, що зазнавав такого досвіду, хоч, правду сказати, він не звик глибоко роздумувати над самим собою. Він пройшов уже час, коли душа глядить на себе або на зовнішню метушню і опинився в царині спокою. Перша ознака, що світ промчав, наступила тоді, коли вразно почув та зрозумів слова, але так докладно, як докладно сприймає сонна людина доручення, — наче крізь заслонку, через яку просочується лишень найсуттєвіша частина змісту.

Вся земля наповнена Духом Святим, Алилуя. Хто наповнює собою вселенну, знає Голос Всевишнього. Алилуя, алилуя, алилуя... (і голосніше). Нехай Господь постане і нехай розбіжаться вороги Його, а ненавидящі його нехай щезнуть геть на вид Його обличчя. Слава Отцеві...

З трудом підняв свою важку голову: перед ним стояла постать наче привид, або радше жила, вся в червоному, вона простягала

тонкі рамена, а біла шапка на білому волоссі видніла у спокійному мерехтінні свічок; друга постать, також у білому, стояла навколішках на вівтарній виступці. Господи помилуй!... Слава во вишніх Богу... Ці слова прогомніли ледь чутно, зашелестіли тихонько, але він сприйняв радше світло, що дало їм почин. Почув далі: Господь, який сьогодні..., але його бездіяльний ум не реагував, ні не схоплював розуміння, поки не почув "Коли збулися дні п'ятдесятиці".

"Коли ж настав День Святого Духа, всі ученики прийшли туди; і нараз із неба почувся голос, наче б наближався могутній вітер і заповнив дім, у якому вони були".

Тоді пригадав собі і зрозумів... Це ж був День Святого Духа! І пригадуючи, став роздумувати. Де ж поділася буря, вогонь, землетрус і той таємний голос? Світ мовчав уперто у своєму останньому зусиллі здобути поану незалежність; не чути було тремтіння, яке вказувало б на те, що люди не забули Господа; не видно було світла, щоб розігнати темряву, яка налягла на море й землю, і доказати, що ВІН палав там у вічності, незрізаний і всемогутній; ба, навіть Його голосу не було чути. Якраз тоді священик зрозумів іще краще, що світ, якого потворну пародію бачив у ночі, був зовсім інший від того, що постав у його уяві: його світ був милий, а не страшний, приязний, а не ворожий; ясний, а не задушливий, рідний, а не чужий. Відчував приязність духів, але не таких, як ті ненажерливі і похитливі, що так мучили його вчора вночі... Схопив голозу в руки, вдоволений, але й засоромлений і знову поринув у глибину мерехтливо-внутрішнього спокою.

Ще довго не здавав собі справи зі своїх учинків і думок, не знав також, що діялося кілька кроків від нього при вівтарі. По озері скла пройшла хвиля вогню й гук, немов зоряна смуга, відбита на сплячому озері; наче дрижакня струни в глуху ніч, — так теж і він, наче в дзеркалі, побачив, що його нижча природа ожила та водночас злучилася з Божою природою... І знов настав спокій, глибокий спокій, який таїться у глибині всіх речей. Нарешті олиннївся навколішках біля поруччя до Св. Причастя і тоді усвідомив собі, що лише Той, хто дійсно царить над землею, посправадить його в житті зі скорістю думки та з запалом Божої любови...

Коли ж Служба Божа кінчилася і він підняв свою спокійну і щасливу душу, щоб прийняти останній Божий Дар, у снігах розлягся крик, вчинилася колотеча, а в дверях з'явився якийсь чоловік, що белькотав щось по-арабськи.

3

Але навіть на цей крик і видовище його душа ледве спромоглася стягнути слабенькі ниточки, що лучили її тіло зі змісловим світом. Він бачив і чув голосні вигуки і несамовиті очі й уста, викривлені голосним криком, і, як дивний контраст, — бліді екстатичні обличчя духовних князів, що відвернулися і дивилися в напрямі сіней. Навіть у цьому тихому, сповненому Божою присутністю місці, де Богочоловік і вже майже одуховлена людина з'єдналися, прохо-

дила якась психічна зміна. Однак, усе те діялося так далеко від нього, як освітлена сцена і її драма є далекі від замкненого в собі глядача. У матеріальному світі, тепер такому виснаженому, що подобав на привид-фатаморгану, йшла дія. Але, для його душі, всі ті речі і вся та дійсність були лише жалогідним видовищем...

Знову звернувся до вітваря, а там, — як він уже знав, — у ясному світлі царив спокій. Папа, якого бачив наче крізь розтоплене скло, поклонився, коли вимовляв тихо слова про Таїнство, що СЛО-ВО стало ТІЛОМ, потім приступив знову до середини вітваря і припав на коліна.

І знову сирійський священник зрозумів, бо його думка вже не була витвором ума, а радше проблиском духа. Тепер він знав усе. І під непоборним поштовхом став співати голосно так, як співають квіти, коли вперше звернуть свої пелюстки до сонця.

О, Ти спасаюча Тайно,
Що небо усім відчиняєш...

Тепер співали всі, навіть магометанський катехумен, який тільки що ввійшов у каплицю, тримаючи високо сужорляву голову і зложивши руки навхрест з ними. Невеличка каплиця дзвеніла від співу сорока голосів, а широкий світ дрижав і слухав...

Священик, усе ще співаючи, побачив, наче б якась невидима рука поклала накидку на плечі Святішого Отця. Далі появилися якісь постаті, — тіні оточені твердою дійсністю.

Єдиному во Тройці Господеві...

Папа випрямився, був дуже блідий у ярому освітленні, а згортки шовкової накидки, наче проміння, опадали з його плечей. Руки закутав у накидку, голову похилив низько, і закрити її сріблом ключою чаші і Тим, що в ній містився...

І нам дарував життя вічне,
мир і велику милість...

Тим часом нарід рушився з місця, а з ним поплив живий світ. Стільки ще встиг завважити. За хвилину і він опинився у сінях поміж блідими, божевільними і страшними людьми, що вп'яли зір на те світло і раптом замовкли від гromу і ясности тих, які прямували у вічне життя...

Стинілих в куті сіней, оглянувся ще раз і побачив, як шість невеличких вогняних променів просувалося вперед, наче воїни зі списами біля свого володаря, і як по середині горіло срібне проміння та БІЛЕ СЕРЦЕ ГОСПОДНЄ... Коли ж знайшовся надворі, побачив, що б'їй уже почався...

Небо, на яке глядів годину тому, змінилося з осяяної світлом темряви у ясність, закриту темрявою — з мерехтливої ночі в ДЕНЬ ГНІВУ — а ясність ця була червона...

З-поза гори Тавор, у промірі двадцяти миль, ген аж до Кармелю, розтягнулося понад горами велетенське криваве склепіння. Від зе-

ніту до овиду воно не мало жадних відтінків — було сучільним багряним жаром, наче розпечене залізо. Нагадувало колір заходу сонця після дощу — коли щораз більш яскраві хмари передають далі велич, якої не всілі затримати. Над горою ПРЕОБРАЖЕННЯ світило сонце, бліде й крихке, наче освячена ЧАСТИЦЯ, а ген унизу на заході, де колись люди намарно взивали Ваала, серпом повис білий місяць. Але все те було лишень притьмареним світлом, що ламалося по різбленому камені.

Пісню: "У ТАЙНІЙ ВЕЧЕРІ" співали тепер тисячі голосів.

Співали про те, як Христос разом з учнями святкував Пасху і як у часі святкувань Він віддав себе їм і нам на жертву.

Далі бачив як наче нетлі у світлі кружляли якісь дивні істоти, подібні до величезних риб, білі наче молоко, хребти яких горіли вогнем небесного гніву. Істоти ці мали крила, наче метелики, геть на півдні вони були манюсенькі, а зблизька виглядали як велетні, кружляючи поблизу, на відстані яких сто п'ятидесяти стій. Не перестаючи співати, священник знову глянув угору і побачив, що коло затісняється, але вони там, угорі, покищо ще нічого не знали...

Слово сталося тілом, справжнім хлібом,
Слово перемінив у небесну їжу.

Тим часом літаки підлетіли ближче, так близько, що навіть під його ногами по землі просунулася тінь білого, невиданого і страшного птаха, який ще перед хвилиною знаходився над горою, і раптом закryw своїм велетенським тілом полиняле сонце, а потім знову повернувся назад і кружляв...

Якщо змисли не спроможні
Щире серце обновити,
Нехай віра їх заступить...

Священик затримався і повернувся до людського гурту. Йому здалося, що чує звуки струн гарфи і гуркіт небесних барабанів, а у просторі далі летіло рявочком шість полум'яних вогнів, наче вкучк із криці у цій дивній рівновазі неба і землі. А поміж тими вогнями променіла срібна авреола і Світлість Богочоловіка.

Оглушливо вдарили громи, а їхній гуркіт розкочувався колом від сил незмірної Дійсности — Тронів і Потуг, що проти світу були тим, чим матерія є проти тіні, а водночас були тільки тінню в порівнянні до Абсолютного Бога. Громи зірвалися з припон, потрапляючи землею, що тремтіла ницьма на краю своєї загибелі.

Цю велику тайну
І відвічну правду,
Що прибрала новий одяг,
Поклонившись славім!

Ах, так! Це надходила ЛЮДИНА ГРІХА, на яку Бог тепер чекав,
— там високо, під тінню склепіння, жалогідна відбитка неувяного

блиску, що примчала на швидкій колісниці, сліпа на все, крім того, у що віддавна вп'ялила свої очі, не помічаючи, що світ довкола неї розкладається. А тінь тієї людини посувалася, наче бліда хмара через ту повну примар, рівнину, на якій боровся Ізраїль, чванівся Сеннахериб — рівнину, освітлену тепер ще глибшим світлом, як небо, що горіло величньою прославою Духа — стримуючи водночас сили свише від остаточного Об'явлення.

Нехай віра скріпить силу
Там, де розуму не достає...

Він наближався тепер швидше, ніж будь-коли, спадкоємець минулих віків і вигнанець вічності, останній, жалюгідний КНЯЗЬ бунтарів, створіння противне Господеві, блідіше, ніж пригасле сонце і нищіше від землі в смертних судорогах. І коли наблизвся, залишив геть навіть останню матеріальну стадію і став незамітно духовою клітиною, що безтямно, наче якась фантастична птаха шукає пристановища на фантастичнім кораблі. Він надходив, а земля наче б то вже скорена його владою, роздиралася і ячила в останніх зусиллях конання.

Надходив Антихрист, гордий ВОЛОДАР СВІТУ! і водночас величезна тінь залягла світ і розвіялася, а білі крила відмовили послугу. І в тій хвилині вдарив могутній дзвін, а тисячі голосів мелодійно співали далі, і спів цей у громах шалючої бурі бринів ніжно й переможно:

Господеві і Христові
Нехай буде похвала,
Честь і пісні і чесноти
І подяка без кінця...
Рівна слава також Тому,
Що походить від Обох...

І ще раз:

Рівна слава також тому
Що походить від Обох...

І так проминув цей світ і його слава.

З англійської мови переклав
Михайло Лотоцький

Кінець.

о. д-р Юрій Федорів: Свята Земля \$2.00

о. д-р Юрій Федорів: На Святих Місяцях \$2.00

Книжки багато ілюстровані.

Замовляти на адресу:

А. МОСН

6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada .

МАЄМО ВЕЛИКОГО ЗАСТУПНИКА ПЕРЕД БОГОМ

ПРОПОВІДЬ ПРЕОСВ. ВЛАДИКИ МИРОСЛАВА МАРУСИНА НА ПОМИНАЛЬНІЙ СВ. ЛІТУРГІЇ ЗА АРХИЄПІСКОПА ІВАНА БУЧКА, В РИМІ, 20 ЖОВТНЯ, 1974 Р.

“Восхвалім мужа славного і отця нашого в битії”.

Коли на горі Небо помер боговидець Мойсей, сини Ізраїля поховали його в Моав-землі. І продовж 30 днів був плач і жалоба по ньому. А як закінчилося 30 днів, тоді Господь з'явився Ісусові Навинові, і сказав до нього: — Мойсей, слуга мій, помер. Час нам тепер збиратись у дальшу мандрівку, щоб дійти в землю, яку Я поклявся дати вашим Отцям: Авраамові, Ісаакові й Якову. Будь мужній і хоробрий! Я буду з вами.

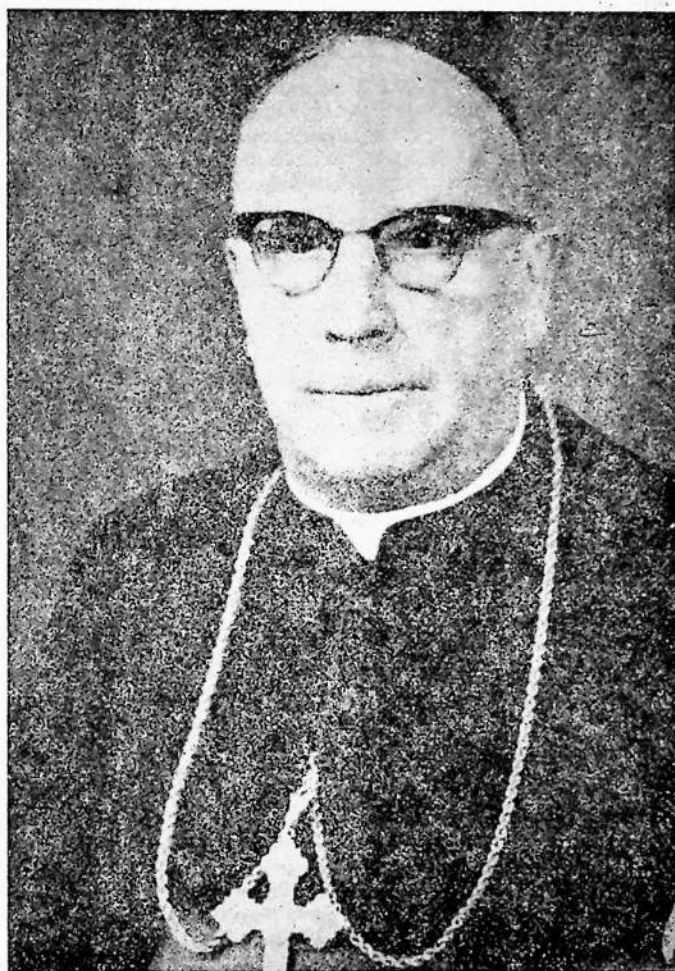
Тридцять днів по смерті слуги Божого Архисрея Івана і ми, всі його діти, провели жалобу по ньому. Ми молилися безперервно за його праведну душу. А коли настав 30-ий день, ми в радості підносимо наші очі до небес із свідомістю того, що маємо такого великого заступника перед Богом. Тому й сьогодні цей день 30-ий не має жалібних напівів у цім святім храмі, але несеться воскресна пісня: “Спаси нас, Сину Божий, що воскрес із мертвих. Співаємо Тобі: Алілуя”.

Сьогодні сповнилося 45 років, як тут, у цім святім місті Римі, покійний Архисрей Іван став єпископом. Тоді Слуга Божий Митрополит Андрій, разом з усіма нашими Архисреями, зібраними на конференції, поклав на нього свої руки. І він 45 років вів свій нарід пустиннями цього світу — п'ять років довше, як Слуга Божий Мойсей. Спочила тоді на ньому Божа благодать і молитва Слуги Божого, великого Митрополита Андрея, так що він один з наших Архисреїв за всю нашу історію, що дожив 45 років святительства.

Але зближався час, коли треба було відійти до вічності. І коли він там, на терасі нашого дому, на горбку Джанікольо, постійно читав ще часослов і мовив вервечку, і молився, ми молодші, наче Арон і Елеазар, підтримували його руки, щоб він якнайдовше молився до Бога за нашу перемогу над Амаліком цього світу, над дияволом і його слугами, який нищить Церкву Божу. І він молився за нас, як довго ще міг. А коли тіло його ставало щораз більше немічним, дух був завжди бадьорий, розмовляв із Богом.

Щойно сьогодні ми краще усвідомляємо, якого молільника ми тут мали — за Церкву і нарід на землі, серед нашої української громади в Римі, серед нашого люду на чужині, серед цілого українського народу, в якому Церква Божа, Католицька Церква, мала Великого Архисрея тут, на землі.

Так, як колись, отут недалеко в Остії, зближалася кончина св. Моніки, матері св. Августина, — а мала вона тоді всього 56 років життя, а йому було 39 років, — сказала вона синові: — Час мені відійти з цього світу”. А він радше хотів ще її живою завезти до

Св. пам. "Архиепископ Скитальців" — Архиепископ Іван Бучко
1891—1974

рідної Африки, до рідного краю, тож просив її: — Зостанься ще зі мною, жиймо ще разом, щоб мені легше було провадити нарід Божий. — Вона йому відповіла: — Те, що я хотіла, вже досягнула. Я хотіла, щоб ти був християнином, католиком. Ти сьогодні ще більший: ти став учителем Церкви. Час мені відійти до Бога, бо там я буду більше злучена з тобою, як тут, на цій землі. — І поховав св. Августин свою матір ось тут. Померла вона передчасно.

Так і в останніх днях, майже щодня, вже в останніх місяцях Архирей Іван постійно повторяв: — Іду з цього світу до Бога мого, бо без Нього я жити не можу. Я тут, на цім світі, щодня стаю щораз то більше немічний, а там я зможу більше допомогти моїй Церкві і мому народові. — А коли ще останнього дня хотів я його втішити, в 4-ій годині пополудні, і казав: — Вам, Владико, краще буде ще трошки, ще кілька днів... минеться ота слабкість хвилева, серце знову почне бятися міцніше. — Тоді він відповів спокійно: — Сину мій, те що я бажав, уже досягнув. І тепер час мені йти з цього світу, щоб тут не бути тягарем. Там, перед Богом, я буду пам'ятати за вас. — І того дня, коли він вимовив ці слова, відійшов він до Господа. Не мали ми вже розмов про суєту цього світу, ні про земські справи, ні про часописи, що вони тоді писали; ні про листи, які йому вісті приносили; про ніщо вже ми не говорили. Говорили про небо, про Бога, до Якого всі йдемо. У вечірній годині ми вже тільки споглядали на небо, таке гарне, зоряне, на куполу (базиліки) св. Петра, наче звідтам хотів він ще востаннє побачити цільні свій нарід, цілу свою Україну. А відтак, сказавши слова до мене: — "Благослови, Владико, на спочинок" — не думав він може, в тій хвилині, що просить благословення на вічну дорогу. І не знав я, коли казав: — Помолнися о мні, Владико святий, — що це буде прохання за вас усіх: щоб він молнвся за нас до Бога й Отця нашого небесного.

"Восхвалім сьогодні мужа великого, отця нашого в биті". Але, як мені хвалити? Нехай хвалять ті діти, що тут є. Ви, любі семінаристи, бо ви знаєте Владика. Він вас із цього місця благословляв кожного року декілька разів — оцим самим хрестом, що я його тримаю в руках. Тому 15 років він посвятив цей храм святий. Тепер цей храм говорить йому славу сьогодні. Нехай говорять студенти богословії, що разом з Ним жили, вчаться там, у семінарії, до священства приготавлиються. Нехай вони скажуть, чи цей Архирей не був справжнім католицьким єпископом — позній релігії і духа Божого і сили? Нехай промовлять Інокіни, Сестри наші, чи він не опікувався ними? Нехай промовлять монахи всіх Чинів, чи він їх чим оскорбив? Нехай промовлять священники, науковці, вдови, сироти, студенти! Нехай промовить ціла Україна! А мені слід мовчати, щоб не виглядало, нібито нагадуючи пам'ять покійного Архирея Івана хотів я мати якусь власну користь. Бо, ніде правди діти, все, що він мав, лишив мені по собі, щоб зберегти і продовжувати діло його.

Ми прийшли сьогодні в нашій святій громаді віддати честь всемогучому Богові і пом'янути праведну душу нашого Архирея Іва-

"Поцілунок миру" — зліва Кир Іван Бучко, зправа Кир Мирослав Марусин — 1974

на, щоб у 30-ий день по його смерті віддати йому наші моління і наш поклін.

Ми свідомі того, що тут, на землі, втратили ми велику людину. Може й тоді, коли він жив між нами, ми не цілком були свідомі тієї величі його духа. Але тепер ми більше розуміємо, що маємо перед Богом великого заступника. Треба було, щоб у 45-ті роковини його свячень ми зійшлися на цю торжественну архиерейську Службу Божу. Бо так, 45 років тому, Слуга Божий Митрополит Андрій святив покійного Владика на єпископа Української Церкви. А з тих святителів, які були, нікого вже немає між живими. Хотів Владика на 45-ліття свого архиерейства піти до неба, щоб там з ними разом святкувати цей день. Так, що ми, тут на землі, тільки доповняємо це велике свято. А ми тут нині на землі радіємо, з ангелами, з нашими українськими святими й архиереями праведними, і молимося за нашу Церкву, за нашу любов Батьківщину — Україну.

Слуга Божий Владика Іван помер по важких терпіннях — не фізичних але моральних. Помер з постійною молитвою на устах і в серці. Молвився так, як колись навколпшах у Єрусалимі Апостол Янів. Бо й ми, як наряжали покійного Владика Івана, побачили на його колінах мозолі з клячіння. Терпів він зі своїм народом і жертвував для нього все, бо не було в Україні такого сина, який більше любив би свій нарід, як покійний Архиерей Іван. І ми тому, в тій свідомості, що маємо заступника перед Богом, будемо приходити до його гробу якнайчастіше, щоб молитись і просити в нього ласк для нас усіх. Будемо з ним далі злучені духом, тому що в спільності святих усі ми є разом — ми всі таїнственне Христове Тіло — ми всі живемо і до життя вічного прямуємо. Ми — всі одно в Христі. А вас, брата і сестри, що ще за життя покійного Владика так багато йому помогли, що були при смерті й у часі похорону, що з хвилиною, коли він замкнув свої очі, виявили і для мене стільки любови, нехай Господь, за його святими молитвами, винагородить — так, як він завжди повторяв — найбагатшими скарбами своєї безконечної любови. Нехай подасть йому блаженний спокій — "вічну пам'ять" А це все в Христі Ісусі, Господі нашім. Амінь.

"Скажіть, Браття і Сестри, скажіть: Чи ви любите Ісуса Христа? Чи будете до смерті Його любити? Скажіть: Чи ви любите Матінку Божу? Чи ви любите Святішого Отця, Вселенського Архиєрея і Намісника Господа Ісуса Христа на землі? Чи ви любите свою Батьківщину Україну і свій рідний Нарід? Чи будете завжди вірні своєму українському обрядові й своєму народові? Нехай Вас, Дітоньки мої, Бог благословляє і я Вас благословляю і прошу в Бога, щоб обдарував Вас найбагатшими скарбами Своєї безконечної Любови".

(Слова, що ними АСлп Іван закінчував звичайно свої пастирські проповіді)

КИР ІВАН БУЧКО

Був чоловік, посланий Богом,
ім'я йому Йоан (Йо. 1, 6).

народився 1 жовтня 1891 р. в селі Германів, тепер Тарасівка, у Львівській Архiepархії. Батько його Григорій був дяком, мати Агрипина Бучко відзначалася великою побожністю. Свої богословські студії відбув він у Римі, де й осягнув титул доктора св. богословії. Був висвячений на священника в Римі 21 лютого 1915 року. Святителем був католицький болгарський єпископ Лазар Младенов. По чотирнадцяти роках праці у Львівській Архiepархії був наречений на Єпископа тит. Каді 16 вересня 1929 року. Його архиерейські свячення відбулись в Римі, у храмі Пресвятої Богородиці Жировицької, 20-го жовтня 1929 року. Святителем був слуга Божий Митрополит Андрій, а сосвятителі: Кир Йосафат Кошиловський, Єпископ Перемиський і Кир Григорій Хомишин, Єпископ Станіславівський, а з ними всі українські Архиереї зібрані в Римі, на Єпископській Конференції. Владика Іван був піднесений до сану Архiepіскопа тит. Левкадійського 27 квітня 1953 року. Від 1939 до 1971 рр. був він Апостольським Візитатором Українців, наперед у Південній Америці, а потім в Європі. Він удостоївся відзначення як Асистент Папського Трону, а серед українського народу він був возвеличений як Архiepастир Скитальців. Помер у своїм мешканні в Римі, в Папській Семінарії св. Йосафата 21 вересня 1974 р. і похований у храмі Святої Софії в Римі.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

На моїй могилі нехай стане простий дерев'яний хрест з українським написом: "ТУТ СПОЧИВАЄ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПІСКОП ІВАН БУЧКО І ПРОСИТЬ У ДОБРИХ ЛЮДЕЙ ЛАСКАВОЇ ЗГАДКИ У СВЯТИХ МОЛИТВАХ".

Прошу, щоб на моїм похороні не було ніяких промов-панегіриків, а якщо в часописах мала б бути поміщена яка коротенька згадка, то вона — поза датою моїх народин і моєї смерти — не сміє виявляти з мого життя нічого більше, як тільки оцю мою заяву, яку я бажав і бажаю заєдно повторювати, а зокрема в годині смерті: "ПЕРЕДУСІМ ЗАЯВЛЯЮ ТОРЖЕСТВЕННО ПЕРЕД БОГОМ І ПЕРЕД СВІТОМ, ЩО МОЯ ОСТАННЯ ВОЛЯ Є ВМЕРТИ В СВЯТІЙ КАТОЛИЦЬКІЙ ВІРІ. У ПОВНІЙ ВІДДАНОСТІ Й У ПОСЛУСІ ДЛЯ КОЖНОЧАСНОГО СВЯТИШОГО ОТЦЯ ПАПИ РИМСЬКОГО, ЯКОГО ВВАЖАЮ МОЇМ НАЙВИЩИМ НАСТОЯТЕЛЕМ І НЕПОМИЛЬНИМ УЧИТЕЛЕМ ЦІЛОЇ ХРИСТОВОЇ ЦЕРКВИ, ПРАВДИВИМ НАСЛІДНИКОМ СВ. АПОСТОЛА ПЕТРА Й ДІЙСНИМ НАМІСНИКОМ ІСУСА ХРИСТА НА ЗЕМЛІ".

(З "Останньої волі" Аєппа Івана, написаної 18 лютого 1973 р.)

БЛАГОСЛОВЕННЯ ОСЕНИ

Щороку в житті природи приходить пора, яку ми називаємо осінню. Прикметою осені є її відпочинковий спокій. Після праці літа та збору жнив відпочивають переорані ниви, і дерева вкриваються золотисто-багряними барвами листя, готуючи їх до падіння на землю. І пташки вже не співають як у весняні ранки. Повні комори збіжжя та паші чи овочів і городовини забезпечують людям прожиток на черговий рік. Благословенна та спокійна осінь обдаровувала нас колись на рідній землі щедрими дарами плодів. До заповнених збіжжям та пашею господарств тягнулися в осені валки возів повних картоплі та городовини, і сади наповнялися пахучими овочами. По полях курилися дими з огнищ печеної смачної картоплі.

У довгі осінні вечорі наші села не відпочивали. Хлопці та дівчата по черзі збиралися по сусідах для плетення вінків кукурудзи, що було для них великою розривкою. Не одна дівчина, плетучи вінок кукурудзи, мріяла про вінок з барвінку, який плести можна було тільки до св. Михаїла, бо заходив різдвяний піст. Співні та жарти супроводжали праці селянських рук. Селяни раділи плодами благословенної осені. Села наші жили різноманітною поезією, яка творилася самочинно з приходом кожної пори року.

І ми, українські емігранти, кожного року на вільній чужині переживаємо красу й багатства осені від доброї для нас чужини. В часі довгих осінніх, спокійних вечорів напевно наші думки полетять у наш рідний край, у нашу Україну, та пригадають нам ті часи, коли ми насолоджувалися красою та багатством осені наших піль, наших садів та городів! Мимовільно зродиться питання: чи побачимо ще колись переорані рідні поля, стерні? Чи почуємо квиління куропаток, чи побачимо вогнища бульбокопів? Чи відчуємо ще колись запах наших овочів, наших ренет і наших груш? Чи почуємо ще колись гомін осінніх вечірніх пісень нашої молоді по селах, чи почуємо ще колись шелест наших топіль в осінні ночі, або шум дощевих вітрів, які вдаряли каплями у вікна наших хат, розганяючи монотонність довгих осінніх ночей. Роздумування про наш рідний край, про красу природи нашої землі, про наші звичаї, наші пісні, наші церкви, наші колись такі живі ділами організації поменшують тугу за всім тим, що ми втратили, вони також у багатьох зроджують духові терпіння свідомости, що втрачене не повернеться. Поки живемо, поки наші серця не пе-

ремінилися в каміння, поки вони не залляті жадобою гроша та достатного життя, треба згадувати наше минуле і розказувати нашим дітям, уродженням на чужині про красу нашої землі, якщо бажаємо зберегти достоїнство та гідність наших рідних українських душ до кінця нашого життя.

Щось подібне, як у природі, діється і в житті людей. І в людському житті приходиться пора благословенної осені, коли по надіях весни, по трудах літа, по зборі жнив — морщаться рум'яні лиця, опадають сили тіла, а голови повільно вкриваються сивими волосками, віщуючи прихід старости. Однак тоді, коли завмерла на зиму природа, то оживає знову на весні, огріта теплими проміннями сонця. В житті людей благословення осені та прихід з нею старости приходять тільки раз, пригтовляючи людину до довгого сну тіла — аж до Страшного Суду!

Буває так, що старші віком люди багато роздумують про минуле життя. Хоч сили тіла слабнуть, але пам'ять залишається дуже бистра! Розважаючи про минулі літа, наша пам'ять пригадує нам, що ще не пропав час чи нагода для переоцінки минулого життя, якщо хтось неправильно оцінював його, щоб направити помилки.

У Св. Письмі читаємо такі повчаючі думки: "Кому більше дано, від того більше вимагається!" Це відноситься головню до родичів, провідників народних і церковних та бідних і багатих людей. Люди, які займають за життя високі уряди, можуть зробити дуже багато добра, але також вони можуть через надужиття урядів зробити багато лиха! За кожною старі-

---

Історична повість із часів Гетьмана Сагайдачного п. н.

"ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ"

М. Ценевича

Сторін 184. — Четверте видання!

Ціна \$2.00.

Цього ж азтора:

"ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ"

Ціна \$2.00

Замовляти на адресу:

А. М О С Н

6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

стю стелиться стежка минулих літ, на яку глянувши можна побачити будови або руїни минулого життя, що вирішують добру або злу вічність! Будова ж нашого життя це передовсім ДОБРИ ДІЛА, збереження Божих Заповідей, опіка над бідними, сиротами, вдовами, старцями, примірне родинне життя, отверте практикування віри, чесність і відповідальність за взяті зобов'язання. Руїна ж нашого життя це зневаги Бога, самолюбство, незгоди в родині, надужиття чужого майна, брехня та ГОРДИСТЬ!

В одній книжці написано таке: У дворі монастиря був старий клен. Удень це дерево стояло мовчазне і тихе, але вечором воно нараз ніби оживало, бо сотки пташок злітали до нього за нічний відпочинок. Коли монастирський дзвін замовк наніч, тоді, на помах чарівної палички, нараз усе вмовкало на старому клені. І тоді я молився до Бога: "О Господи, зроби так, щоб і я на старість був подібний до того старого клена. Зроби так, Господи, щоб і я міг зробитися захистом і відпочинком для кожного, хто захотів би мене відвідати. Зроби так, Господи, щоб кожна молода душа, яка мене знала за життя, взяла щось із моєї старости для добра свого життя! Благословенна старість — це спокій сумління, це спокій душі, це лагідний усміх та погляд очей! Боже! дай нам таку старість!"

ДУМКИ І ПРИСЛІВ'Я

Яке коріння, таке й насіння.

**

Добре далеко чутно, лихе ще дальше.

**

Кожному, хто веселився, треба колись посмуткувати.

**

Покоштував солодкого, споживляйсь гірким.

**

Слізьми моря не наллеш.

**

Хто в чім зван, у тім і пробувай.

**

Хоч буде горе, приймай за добре.

**

Дурневі — то гриби ростуть у кошику.

**

Чоловік усе гониться за щастям і хоч ніколи не дожене, то з ока не випускає.

(Марко Вовчок)

МОСКАЛЕВІ ЧОБОТИ

— Пакупі сапагі — напасливо гукнув Москаль із дверей, держучи в руці чоботи.

Це було літом 1915 р., коли Австрія почала протинаступ і російська армія з поспіхом відступала на Галич.

Мій батько кинув гнівним оком на інтруза.

— Ну, чого ж ти!? Глять осьтут, нові вони й недорого правлю. Дай 3 рублі, але бистро.

Батько споглянув недовірливо: — А, не крадені вони?

— Які там крадені! Лейтнант мій погиб, я денщик його, панімаєш? То ж заки відступити трупа, стягнув з нього чоботи. Школа було покидати, бо добрі.

Батько пощупав у кишені сурдута, вийняв пригорщу грошей, але подумавши хвилину, поклав їх назад туди і пустився йти геть, коли Москаль рішуче приступив, ухлав руку в батькову кишеню, вийняв звідти скільки вдалось і, навіть не числючи, встромив гроші у свою. Тоді кинув чоботи на землю, подорозі захопив ще зі стола хлібця і пішов.

Усі ми були заскочені тією сценою, що тривала всього кілька хвилин, усім нам було смішно, дивно, та й осоружно. Чоботи довгенько пролежали в куті в погорді, бо нагадували нам московську нахабність.

Наша сім'я перенеслась до Станиславова, де батько дістав катихитурі в гімназії, а до Тязова та опорожнених сіл Ямниці й Угринова доїздив ровером тричі в тиждень. Літом 1916 р. Москва почала нову офензиву, цим разом від Нижнева, зайняла Станиславів по Бистрицю і таким чином усі три села, в котрих батько душпастирював, опинились потойбіч фронтової лінії. Ті села австрійська армія евакуювала на Захід, а тоді спалила їх до тла "зі стратегічних причин". Прийшла зима 1916-17 р. В місті панував голод і холод та треба було шукати порятунку в селах біля Отинії, де ми прожили майже рік.

Завалилася Російська Імперія. До частин армії розташованих по отих селах раз-у-раз приїздили "рабочі і салдатські депутати", влаштовували мітінги по садах і стодолах та безнастанно викрикували, патетично вигукували нові кличі. Небаром фронт спорожнів і не стало Москалів у Галичині. Тоді й наша сім'я повернулась до Тязова та скоро повернулись і селяни, деякі аж з-під Кракова. Ні одного будинку не осталося у селі, але на великому подвір'ї приходства була велика, побудована з деревних кругляків землянка з кількома кімнатами і там ми тимчасово замешкали. В одній кімнаті землянки стояло наше старе п'яніно, в другій двос ліжок, а в третій — їдальня і кухонна посуда. Під столом стояв наш старий, бляхоу

оббитий кұфєр, а в ньому фўтра, мамина гардероба і... “москалєві чоботи”. Пізніше, Матій, хлопець, що одинокий остав був ў сєлі, розповів, що австрійські вояки понесли те добро до землянки заки спалити хату.

Батько дуже зрадів тими чобітьми, бо надійшла вже осінь, а в нього черевики зовсім розлізлись.

Маючи багато проблем, вибрався тато на авдієнцію до єпископа Хомишина. Авдієнція була довга, єпископ протягав розмову, а вкінці сказав:

— Маю на думці назначити вас завідателем деканату.

— Мене?

— Так, вас.

— Ексцєленціє, я ж маю три парохії до обслуги і катихитурү Вкінці, я наймолодший ў деканаті.

— Якраз і для того. Маєте молоді ноги і, як бачү, добрі чоботи на них. Це тепєр числится. Як знаєте, ніодин зі священників ў деканаті не має коней, а ви можете ходити. Будете візитувати парохії пішки.

“Москалєві чоботи” стали згодом предметом дотєпів серед отців цілого деканату. Хтось там хотів їх купити, хтось інший украсти, підмінити, але ж все те осталося без успіху, а батько до року дістав номінацію на дійсного декана і зносив чоботи до кінця.

ПОТОЙБІЧ БИСТРИЦІ

Отець — парубок

Три здоровенні делегати в довгих кожухах, як три копиці сїна станули в авдієнційній залі.

Привітавши єпископа унісоном “Слава Ісусу Христу” і поцілувавши його в обидві руки, всі три відступили і тоді середущий почав дрижачим з емоції голосом:

— Прєждє освященний наш владико! Ми зі села Б. прийшли до вас, як до свого рідного тата, поскаржитися, що нам велика кривда. Нарід ў нас, дякувати Богу, добрий, роботящий, злодіїв нема, паліїв нема, навірників нема, а церква нова, що лобо подивитися. Та що з того, коли нема кому в нїй правити.

— Як то нема кому правити? Я ж післав вам нового священника.

— Не во гнів вам, Владико, але він для нас негодящий.

— Негодящий? Що ж він зробив?

— Нічого злого не зробив він, але... як би то сказати... та таки так, що негодящий. У нас газди і газдині статєчні, ну, та й розуміють як Богу славу віддавати. І ксьондзи ў нас завжди були такі, що нам пасували. Як заспівали, бувало, то аж серце радувалося. Приїдеш на резиденцію, а там гідна їмость, що було кого в рүку поцілувати. А тепєр? На резиденції пусто, їмості нема, бо цей отець, то парубок. Та й ў церкві нема Божої слави. Цей новий отець бігає з кадильницею, що мало грань не порозсипає, а вже як стане співа-

ти, то пищить як дівка. Не хоче наша громада такого. Люди нарікають та й питають один одного: "Чи ми вже ліпшого не варті? Ідїть, старший брате, та й берїть ще двох зі собою, бо як ви не підете, то ціле село піде до Владики на скарґу".

Авдієнція була успішна.

Село дістало нового пароха о. К., що не тільки мав глибокий, басовий голос, але й ростом та "түшею" був "відповідний", та ще й імістю таких самих розмірів.

Народ у Б. був одушевлений новим парохом. Збіглися старі й молоді та нанесли всякого добра на нове господарство, а в найближчу неділю вистелили стґжку з приходства до церкви чатинням, бо було болото.

2. Е к з е к у ц і я

— Ресентий, а як тут з горілкою? Чи багато пияків?

— Нема багато, отак буде їх з кільканадцять.

— А до церкви ходять вони?

— Декотрі ходять, але не всі. Оподі, йдучи на үтреню, стрінув я одного з них. Поздоровкались ми, а я його питаю, чи не до церкви він оттак поволеньки йде? А він: "Та чобіт нема. В оцих не піду, бо діраві, а нових шкода на таке болото. Йду до коршми поміж люди; подивляся і побалакаю та може довідаюся, яка цеї осени ціна на жито". А я йому на тее: "Та ж кажете, що чоботи діраві". А він мені: "Е, так собі поволеньки крайчиком попрі пліт та й якось зайду".

Проповіді й напїмнення отця К. не помагали, ото ж узївши зі собою вїята, та стиснүвши в рүці залізного "боксер", пішов о. К. до коршми. Нагально відчинив двері та й крикнүв з усієї сили: "А нүто, один за одним, виходь!"

Наказүючий, тубальний голос отця спаралізував усіх і перший з краю коршемний клієнт хүтко пустився до дверей. Тут дістав від вїята палицею по голові, а від о. К. боксером у плечі. Всі по черзі послүшно повибігали, але кожний з них дістав від о. пароха такого самого гостинця.

3. По дорозі з ярмарку

— . . . . і розповідав мені той чолозік з Б., що село дуже собі сподобало нового ксьондза. Як заспівають той отець у церкві, то так ніби бочка загүде, а як крикнүть з амвони "не грїши", то аж мороз поза шкірү піде. Та ще казав той чоловік, що одного разу пішли ті отець до коршми подивитися що там робиться та як увиділи, що нарід запивається, як не крикнүть "Виходь", то всі хто там був аж приникли зо страху. А вони, той отець кожного з них кудлаком у плечі та й у плечі, аякже.. Та й що за здоровенний п'ястүк у них! Я був у кожүсі — казав той чоловік — але синяк мені на плечах набіг такий як яблуко. — О, порядного ксьондза мають тепер люди в Б-ві.

— А я чүв, що старші браття ходили до Владики і доти просили, доти просили, аж випросили собі цього нового ксьондза.

— Та й я того чүв, ага.

ЗВИЧКА О. ПЕТРА

... — Ти... ти... тти... — шукав о. Петро в пам'яті імени, котре в подраженні забув, і глипнувши на бліде й пизате обличчя свого пастуха, випалив: — свинська мордо паскудна!!

Видно, що вдоволься тим новим найменуванням виновника, бо повторив його ще з пару разів, але через хвилину подобрів і, як би нічого не сталось, докінчив уже, лагідно повчаючи пастуха — не такий то ти й паскудний, але на другий раз дивись куди ногу кладеш, а то наступив мені на нагнітку. —

Все ж той зворот якось, хоч не хоч, закріпився поволеньки за пастухом і став його новим іменем. Опісля був інший пастух в о. Петра, потім ще інший, але до всіх них він уже так звертався. З бігом часу о. Петро почав так говорити вже й до парохіян, а згодом і до всіх з ким розмовляв, у тому числі і до своїх сусідів-священиків. Ніхто не дивувався, ані гнівався, бо ж відомо було всім, що ця його привичка, яку він собі адоптував, при чому не вживав того звороту в називній формі, але як зайву фразу під час розмови, от так, як то колись у Галичині дехто вплітав у кожне друге речення "пане добродію, панедзю" і т. і. Інколи о. Петро "голосно думав", тобто говорив до себе, при чому як звичайно, вставляв свій прийнятий зворот "свинська морда".

Та й не дивно. Зверх 40 літ був о. П. парохом у тому самому глухому селі, з того майже 40 літ удівцем, без ближчої родини чи приятелів, сам один. Кожного дня бачив він ту саму старуху-куховарку, пастуха, дядка, паламаря, а тільки зрідка інших священиків або посторонних світських людей. Всі дні його життя були однакові: Служба Божа, часослов, канцелярщина, прохід, їда, спання. Коли було його спитати про здоровля, казав, що здоров "як цвечок".

Одного разу о. П. зізнавав у суді в якійсь карній справі. Суддя хотів щось більше дізнатися й перебив йому.

— А ви бо не переривайте мені, як я говорю, бо забуду... свинська морда. — Суддя зірвався з крісла, прокуратор почервонів, а ціла лаза присяглих задубіла. Тоді адвокат вияснив справу:

— Цей свідок не мав на гадці нікого образити. У нього така звичка, бо вже дуже старенький і здивачів.

— Хто здивачів? Хіба ви!.. Свинська морда...

Всі зареготали, з виїмком судді. Потім хтось коментував, що той суддя був сином різника свиней і був завжди вразливий на слово "свиня", бо соромився того.

Це оповідання чув я від свого дідуня Йосифа, коли мені було зо 20 літ і я гостював у Тернополі на феріях. На жаль я забув у якому селі те було та коли.

Подібних сміховинних оповідань чув я багато від діда.

Дідо бував упродовж свого життя по цілій Галичині, гостював на празниках, весіллях, інколи співав на великих похоронах не тільки в свосму деканаті і епархії, але й подальше. Репертуар його смі-

ховинок був, можна сказати, без кінця. У дальших моїх розділах цих Споминів буду наводити те, що я затамив.

День у нього починався й кінчився жартами, навіть на смертній постелі жартував. Коли прийшла вістка з Тернополя, де він доживав віку, що дідो вмирає, негайно зїхалися всі його сини й ми—унуки. Після деякого часу дідо опритомнів, а побачивши перед собою всю родину, прошептав: "Нехай вас Бог благословить".

Тоді мій тато зважився приступити ближче і, взявши вмираючого за руку, лагідно запитав, чи має він які бажання, послідну волю? Дідо хвилинку подумав, притакнув і вриваним голосом:

"Як я вмру — не беріть мене попід пахи, бо я дуже маю скоти".

Гумор додавав дідові сили до праці. А праці було понад міру; треба ж було прогосудувати восьмеро дітей. На лишеньку, кожний із сьоми його синів, як тільки закінчив народню школу — зголошував: "Тату я здав вступний іспит до гімназії". Старий дяк бив безрадно руками по своїх порожніх кишенях, але 1-го вересня купував 2 залізничні квитки і віз сина до Бучача, Рогатина, Тернополя, чи Станиславова та приміщував його в бурсі, у приятеля-дяка, або давав під опіку старшому синові, що вже чванився срібними або й золотими "пасками".

А сам старий промишляв як роздобути кілька корон більше? Дяківство не вистарчало, ото ж брав він на себе нові обов'язки: помічник лісничого, агенція "Дністра", пасічництво, виріб вишняка, а коли взимку звіялася завірюха, дідо витягав зі шкворку свою рущицю. У грубому лісі скривалися від вітру зайці, цапи, дики. Відолашні вони, вигребували з-під снігу сіно, жолуді, рештки зеленини. Жалко було, але ж дома діти голодні... Змішаний зі свистом метелиці постріл котився в глуху дебру, а лугами понад річку пробирався домів мій дідо з тяженьким наплечником.

Мені припав у спадку дідовий псалтир. Пожовклий він, дряхлий, але цілий. На останній вільній сторінці написано рукою мого діда:

Спис Псалмів, у яких ні разу не вжито слова "Боже". Вчислено їх делке число. В іншому місці знов його письмо:

МАЄМО НА СКЛАДІ

ТВОРИ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

- 1) ПРЕДОК — історична повість — — — \$3.00
- 2) БЕЗ КОРИННЯ — спомини — — — \$3.00
- 3) ПОДОРОЖНИЙ — оповідання — — — \$0.50
- 4) ЩО Є ІСТИНА? — повість — — — \$5.50

Замовлення слати на адресу:

A. Moch — 6 Churchill Ave., Toronto, Ont., M6J 2B4, Canada

Спис Псалмів, у яких ні разу не вжито слова "Господи". Знова вичислені.

От, чим займався мій дідо у вільні від "равбшіцерки" (чигунства) зимові вечорі! Від нього і навчився я декілька типових подільських колядок. Ось одна з них:

Пісня дівчини з Поділля, що попала в татарський ясир, та її пращання з іншими бранцями, яким пощастило вертатись домів:

Нема мені порадоньки, доленько моя!
Пропала я на весь мій вік — безталанная...
Ростила я барвіночок — бур'яном заляг,
Любила я козаченька — вбив го лютий враг,
вбив го лютий враг,
вбив го лютий враг....

Барвіночку-пестієнку, нащо м'я вела?
Косо моя русявая нащо м'я плела?
Барвіночок зелененький на грядці усьхне,
Косу мою русявую Татарин утне,
Татарин утне,
Татарин утне.

Ідіть рідні в рідне село, а барвінок мій
Несіть з собою на спомин в Божий Дім Святий.
За образом Пречистої ви його заткніть,
І вольнії — невольницю миром пом'яніть,

миром пом'яніть,
І вольнії — **НЕВОЛЬНИЦЮ**
миром пом'яніть...

Вже вийшла нова книжка споминів

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

ЗАРВАНИЦЯ

Життя в чудотворному осередку перед другою світовою
війною — пацифікація — УПА — большевики.

Книжка читається дуже цікаво і кожний з нас знайде в ній
відгук на власне життя.

Ціна \$3.50 (з пересилкою).

Замовляти на адресу:

A. Moch — 6 Churchill Ave., Toronto, Ont. M6J 2B4 — Canada

СИЛА ГЛУПОТИ

Практикуючий католик, перший канцлер Союзної Німецької Республіки по другій світовій війні, Конрад Аденавер, у часі свого урядування висловив "блясфемічну" гадку: При створенні людини Господь Бог поповнив велику помилку, бо глупота в людині перемагає розум. — Очевидно тим не сказав він нічого нового, лише ствердив факт, про який люди вже довго знали. З досвіду знаємо, що в життєвій грі глупота спроможна показати сильніші, успішніші, більше рафіновані карти, як розум. Тому часто повторювана пословиця "проти глупоти нема ліку" вказує на те, що глупота є великою силою, з якою тяжко зводити боротьбу.

Слідкуючи за історією людської глупоти, спостерігаємо, що в античній добі, а навіть пізніше аж до епохи гуманізму й ренесансу люди доволі легко трактували глупоту. В червні 1509 р. Еразм з Роттердаму пише, що наше життя було б незносно нудне без глупоти. Ця глупота в маніфесті Еразма з Роттердаму самосвідомо і щасливо проголошує: "Мені одинокій і моїй силі завдячують боги і люди те, що вони веселі й радісні". На гадку Еразма з Роттердаму, глупота є донькою бога багатства, а її матір'ю є притягаюча німфа Неотес. Глупота, яка виступає в маніфесті Еразма, покликуються на вислів Софокля: "Дурнота є найкращою частиною життя". Запопадлива мати-природа подбала про те, щоб не бракувало соли глупоти у світі. Якщо бути мудрим означає йти за розумом, а бути глупим означає йти за примхами пострастей і гонів, Юпітер дав людям більшу порцію гонів, щоб життя їх не було сірим і нудним. Свідомо він замкнув розум у камері мозку, а пристрасті розтягнув на ціле тіло. З дозволу богів — від початку світу — проти розуму й мудрости виступають дві сили: злість, яка походить з того самого джерела, що гін до життя, та гін до тілесної розкоші, що сполучений з бажанням фізичної непроминаємості. Через це роздвоєння — між розумом і тілесною розкішшю й гонами — людина мусить тяжко терпіти. Щоб життя стало лекшим, богиня глупоти обдарувала людину приемним божевіллям.

Що Еразм з Роттердаму так безжурно і легкодушно висловився про людську глупоту, те має свою причину. Єзуїт Людвік Гертлінг у своїй "Історії Католицької Церкви"*)

*) Ludwig Hertling S. J. "Geschichte der katholischen Kirche". Morus-Verlag, Berlin 1949.

виданій по другій світовій війні — пише (на 257-258 сторінці), що доба ренесансу взагалі не створила нового гуманного типу людини. Поступування та вчинки людини ренесансу не були взагалі гуманними, як сподівалося. Творці й письменники ренесансу думали, що вони є героями і надлюдьми, на ділі ж дуже часто були вони дуже слабкі характери: легкодушні, розтратні, підступні, забріхані, жорстокі, неморальні до безтями, і це все без почуття сорому, без усякого стриму. Вони були горді з приводу своїх гріхів та хвалилися своїми неморальними вчинками, протестуючи так проти Церкви. Передовсім відзначалися вони необмеженою гордістю. Безупинно кадили собі взаємно і говорили про безсмертну славу. Здається, що в жадній іншій епосі не було так багато "безсмертних" поетів, літераторів, князів і державних мужів, які взагалі... нічого безсмертного не створили.

Щойно по французькій революції і по двох світових війнах люди зачали поважніше застановлятися над проблемою людської глупоти. Останніми часами на книжковому ринку появилася цікава книжка (про силу глупоти) одного німецького драматурга, редактора, доцента й дипломата Еугена Гюрстера.*) Автор тієї книжки на вступі стверджує, що не бракує досі документованих книжок про історію глупоти. І фактично в книжці Гюрстера перед нашими очима виринає галерея авторів світової літератури європейського, американського й азійського континентів, які безпосередно чи посередно займалися питанням людської глупоти. Гюрстер каже, що коли ми в тих документах читаємо про нечувано божевільні ідеї, дурні забобони, жакливі дуренства на протязі століть, то ми мимоволі відчуваємо полекшу й сатисфакцію, що через нашу інтенсивну й вище розвинену освіту поворот до таких глупот теж уже не можливий. Але така сатисфакція і таке довір'я буцім то глупота зникла, є знов лише очевидним доказом нашої власної глупоти.

Коли ми в нашій наївності тішимося, що інквізиція, палення чарівниць і забобони зникли, то дуже часто переочуємо очевидний факт, що інквізиція в багатьох державах у сто-кратно посиленій формі пожирає сьогодні невинні людські жертви, а забобони опановують сьогодні маси в багато більшому об'ємі, як давніше, про що свідчать ріжні гороскопи в мільйонових накладах. Очевидно, що ще й сьогодні трапляються випадки палення чарівниць. Незаперечним фактом є,

---

*) Eugen Guerster, "Die Macht der Dummheit", — Herder-Verlag, Freiburg/Br., 1974 — S. 287.

що глупота в новіших часах опановує маси з більшою силою, як давніше.

Хто роздумує над загадкою глупоти та її функції у життєвій грі, мусить прийти до переконання, що глупота є тайною так само, як терпіння і смерть. Як на світі існує таємниця зла (*mysterium iniquitatis*), так само існує і таємниця глупоти (*mysterium stultitiae*). Розум знає, що на світі є таємниця, але він не може їх вяснити й розв'язати. Тому теж не можна подати дефініції глупоти так, як не можна подати дефініції зла. Мимо того, що не можемо дати дефініції глупоти, кожна людина знає добре що є глупота, головню тоді, коли вона бачить перед собою жахливі наслідки глупоти.

Сила глупоти полягає на заскорузлій упертості людини, яка хоче досягнути та заспокоїти свої пристрасті й похоті, не звертаючи уваги на те, що доля вже давно перечеркнула її пляни. Глупота має нечувано велику силу... В романі "Abel Sanchez" Мігуель Унамуно описує одного лікаря, який зруйнував свою екзистенцію через заздрість до свого приятеля, який мав успіх у жінок та полонив серце жінки, про яку мріяв лікар. Заздрість лікаря переходить у манію, яка нищить ціле його життя — згодом вона переміняється в глупоту, яка неначе рак розкладає цілу людину, що остаточно стає її безсилою жертвою.

Революціонер Бакунін оповідає, як то філософія Гегля полонила цілу його істоту так, що довела його аж до божевілля: "Я не бачив перед собою нічого, лише категорії Гегля... Моє особисте "Я" було раз на завжди вбите..." Тут бачимо наявно, що коли пристрасть опанує людину, то послідовно веде вона її до засліплення та затемнення цілого горизонту її життя. Ця глупота пристрасти, яка не хоче послуговуватися розумом, веде до закамєнілости душі. Остаточно всі злочини інспіровані глупотою, в ґрунті речі можливі лише через добровільну закамєнілость душі. Ота глупота, яка веде до пристрасти, ненависти й остаточно до злочину, є нічим іншим як лише наслідком первородного гріха. Власне тому, що людина обтяжена наслідками первородного гріха, не можна переочувати сили глупоти на світі. Гюрстер у своїй вище згаданій книжці "Сила глупоти" пише, що людина, опанована божевільною ідеєю (Гітлер), зуміла — на протязі двох десятиліть — бути ключовою фігурою Європи, паном великого простору від Атлантику аж до Кавказу. Ця людина сто літ по смерті Гете, зуміла на протязі 12 літ знасилувати великий культурний нарід до варварської глупоти. Тут бачимо знову, що одна людина, опанована глупотою, зуміє звести цілі мільйони людей до глупоти. Один пристрастю опанований автор зуміє зве-

сти мільйони читачів, себто глупота письменника відповідає глупоті читачів. Книжка склонного до садизму дурня Гітлера, зуміла знайти в Німеччині і поза нею мільйони захоплених читачів. Один дурень зумів звести мільйони дурнів — каже Гюрстер. Один дурень бачить завжди лиш одного ворога, одну небезпеку чи одну розв'язку на всі питання. Власне в такій моністичній глупоті мільйони вірили, що знайдуть свій рятуюнок. Така глупота настільки небезпечна, бо вона тісно пов'язана зі злобою серця. Перверсія серця засліплює людину та перешкоджає їй знайти правду. Глупа людина завжди хоче панувати над другими людьми. Гін до володіння над другими такий великий, що веде людину до глупоти і виключає всяку людяність. Той гін тому дурний, бо в екстазі сили він не хоче розуміти того, яку ціну буде він мусити заплатити за свою глупоту. Гітлер в екстазі сили (сурогат глупоти) навіть не думав про те, яка жахлива руїна стріне Німеччину. В стані пристрасти, в стані задурманеного оп'яніння людина думає бути тигром, та забуває про те, що вона завжди є людиною, яка лише хоче бути тигром.

Не лиш одиниця, але й цілі маси стають жертвою задурманення, спричиненого тотальною пристрасстю почувань і затемнення розуму. Гюрстер каже, що суспільна еліта (державні мужі, мистці, вчені, публіцисти а навіть духовні) в часі першої світової війни старалися членам свого народу доказати, що противник (ворог) у війні є півлюдиною призначеною на знищення, так же само, як нині комуністична ідеологія старається переконати маси, що "крававий ворог" не має права існувати. Щоб опанувати маси ця суспільна еліта мусіла наперед убити в собі переконання, що її пропаганда поправді таки фальшива. Тут бачимо докладно, що жертвою глупоти є не лише прості маси, але також суспільна еліта. Між великим ученим і швцем може бути велика розумова пропасть, але щодо характеру часто нема жадної різниці, і тому обидва можуть бути такою ж жертвою глупоти. Дивним лиш те, що звичайна людина з т. зв. здоровим розумом є менше податна на глупоту, як учений інтелігент. Податність до глупоти має свій корінь радше в характері, як у розумі. Нездібний до духового спротиву проти самозасліплення характер, продумує завжди найнебезпечнішу глупоту.

Всі кроваві війни та жахливі революції є вислідом глупоти. Приготовляючись до війни, суспільна еліта світу приготує наперед маси при допомозі якоїсь божевільної ідеї. Кожна божевільна ідея веде до задурманення мас, напр.: "Кожний великий нарід вірить і мусить вірити, коли він хоче довго жити, що лише в ньому є спасення світу, що він живе на те,

щоби поставити себе на чоло всіх народів, щоб усі народи з'єднати під своєю егідою і остаточно всіх допровадити до одної мети." Таку божевільну думку висловив ніхто інший, а сам Достоевський під впливом панславізму. Тут бачимо, що великі війни і брутальні революції приготують не лише політики, але також поети й філософи своїми божевільними візіями спасення та різного роду месіянствами.

В таких експансивних мріях кожного народу біологічний елемент перемагає розум. У цілій своїй силі біологія виступає проти духа, проти розуму. Коли для більшості людей життя полягає лише на біологічній заспокоєнню пристрастей, коли екзистенція людини є безбарвна, порожня й нудна, тоді глумота є тим сильним мотором, що ціле життя людини наставляє проти розуму.

Хто роздумує над наслідками глупоти європейських народів від французької революції до сьогодні, не може переочити жахливих терпінь, нещастя, руїни, руїни людських екзистенцій, гори трупів та моря сліз. Тому цілком слушно Гюрстер каже, що пам'ятники для впадших на війні жовнірів є трагічними монументами духового й морального банкрутства європейської людини.

Бути людиною це тяжка справа. Фізичне буття людина дістає легко, без жадного труду від другої людини. Духове стає

ВИБРАНІ ТВОРИ

визначного історика

Теофіла Коструби

Нариси з церковної історії
України X-XIII стол. \$2.00

Як Москва нищила Україн-
ську Церкву \$1.00

Нарис історії України \$3.00

(Дальші твори в приготуванні)

Хто замовляє всі 3 книжки пла-
тить (замість \$6.00) тільки \$5.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.

Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

вона особою-індивідом лише через великі зусилля, через свобідний вибір, у кожному моменті життя. Глупота ж запевняє нас постійно, що це зусилля зовсім непотрібне. Коли людина повірить, що це зусилля непотрібне, тоді вона вже знайшлася на шляху до самознищення. Глупота завжди спішиться дати людині пораду. Під впливом такої "поради" людина сприймає дійсність поверховно та витягає з цього відповідні висновки. При витяганні висновків домішується воля та, опанована глупотою, веде людину до самознищення. Самознищення спричинене глупотою, яка має постійно слабкість до радикальних розв'язок, при реалізації яких можна виключити застанову і викиди сумління. — відбуваються дуже жахливо у формі брутальних революцій або кровавих воєн. Лише така людина, яка особисто пережила страхіття большевицької революції і двох світових воєн, може мати до деякої міри уявлення про нечувану силу людської глупоти. Тут мимоволі насувається на думку вислів одного німецького публіциста: "Die Henker vollenden, was die Denker begonnen hatten" ("Кати кінчають те, що розпочали мислителі").

У роздумі над тайною глупоти, найжахливішим є пізнання, що під впливом дурних ідей та кличів, маси в стані пристрасти здібні і до найбільшої жертви. Причина цього цілком ясна: бо в масі людина затрачує особовість, вона втікає сама від себе. В масі вона робитиме все, щоби бути подібною до другого, а не до себе самої. А коли знищена особовість, тоді людина переносить своє "Я" на партію, на колектив, на масу, на ідеологію і т. д. Екземплярні приміри знищеної особовості можна найкраще знайти в показових комуністичних процесах. Суджені сталінськими судами члени партії навіть в обличчі смерті кричали ще "нехай живе великий Сталін, нехай живе партія".

Іншим жахливим пізнанням таємниці глупоти є факт, що глупота за лінива, щоб учитися з досвіду. Вона постійно відживає в т. зв. "великих часах", "переломових епохах" з ентузіастичними кличима. В клубі масона Петрашевського, до якого належав Достоевський, проголошувано премудрі, бомбастичні кличі про знищення старого ладу, а потім мав би постати рай у Росії і шойно тоді людський рід буде звільнений від тяжких, невиносних терпінь. — Бакунін пророкував, що в Москві засіє зірва революції. Він був переконаний, що з моря крові, вогню й терпіння засіє в Москві зоря добру цілого визволеного людства.

Глупота переочує заєдно те, що візія будучности це звідлива химера, яка кпить собі з тих, що стали невірниками візії чи ідеології... Щасливий той ідеолог, який передчасно помер та не бачив реалізації своїх ідей!

Крім дурних кличів про рай на землі і про щасливу майбутність, глупота зводить часто людей так зв. невідкритою історичною кінечністю. В тому глузді "Чорний Корпус" 24 листопада 1938 р. тарабанив про кінечність тотальної ліквідації Жидів. У тому екстремному випадку нечуваного звірства, спричиненого глупотою, виринають три варіанти дурноти: 1. Претенсія клясифікувати людину неприналежну до власної раси чи класи. Звідси в нацистів зродилась ідея "унтерменша", а в комуністів "ворсга народу". 2. Зухвалість говорити про "історичну кінечність" у часі, коли дурень бажає заспокоїти дикі інстинкти. 3. Іменування себе самого або партію езекутивним органом до реалізації "історичної кінечности".

На протязі останніх двох століть на місце християнства прийшли ідеології. А, що ідеологія ніколи не може обняти цілоти процесу життя, то в ім'я "історичної кінечности" і "кращої будучности" Європа мусіла скупатися в морю сліз і терпінь аж до гіркого кінця. Очевидно, що Європа мусіла скупатися в морю терпінь, бо хто в своїй кишені носить рецепту в чудотворним засобом для кращої будучности й раю на світі, такий є не лише дурнем, але також небезпечним диким звірем. Лише небезпечний демагог, який проголосив принадні кличі, відчувається рівночасно пророком і катом в одній особі. Глупота завжди ставить людям перед очі якусь завдання, якусь місію, якийсь рай і рівночасно вимагає від людей великих жертв.

З огляду на те, що людський розум обмежений, не може він обняти цілоти життя, хіба лиш частинні його аспекти. Тому жадна ідеологія не може мати тотального перегляду, тотальної перспективи, тотального опанування всіх життєвих сил і можливостей. Висновок з цього такий, що жадна держава, жадна організація, жаден суспільний рух, жадна ідеологія не можуть переймати на себе спасаючу місію в ім'я долі чи історії. А коли в Європі під плащиком "історичної кінечности" поодинокі народи переймали на себе різні "спасенні" місії, то діялось це тому, що глупота лекше дозріває в колєктиві. А що багато дурнів є на службі якоїсь ідеї, якоїсь місії бути злочинцями, то Європа мусіла пережити багато терпінь.

Ніхто не є такий небезпечний, як обдарована волею чи інтелігенцією людина, в голові якої загноздилося переконання, що вона знає лік на всі проблеми й терпіння людини. В епосі великих наукових систем учені стараються науковими методами дати відповідь на питання, чому ми є на світі і яка ціль людини. А що дурний усе легковажить біль поодинокі людини, то модерні вчені стараються особову смерть відсунути

на: другий плян, щоб так на чоло висунути расу, рід, націю, колектив, кінцеве щастя і т. д. Безсмертною є лише раса, нація, колектив, а одиниця не має жадного значення в загальному процесі життя. Лев Толстий каже, що російські інтелігенти мали погорду до одиниці, до терпіння і смерті поодинокі людини. Безсмертною для російських інтелігентів була лише візія щасливої будучності. Не лише люди позбавлені віри в Бога обезцінювали одиницю, а робили те також усі ідеологи перед очима яких стояла нова майбутність. Навіть єзуїт Тейяр де Шарден, задивлений у кінцевий "пункт омега", обезцінює людину до того степеня, що всі терпіння і смерть людини вважає він лише випадками у великому варстаті Бога. Ті випадки не мають найменшого значення в обличчі кінцевого пункту омега, в якому буде загальний рай на світі. Така наука, яка в ім'я щасливої будучності обезцінює людину і її терпіння, відкриває поле до попису кровожадним диктаторам і так помагає поневолювати людство. Дурний, ігноруючи будь-поодинокі людини, буде свої наукові системи на скошеніх головах людей. Він забуває або взагалі не хоче знати, що він дурний і що ніхто не має права накидати другому свою глупоту. Божевільна, оголомшена, задурманена ідеєю кінцевого щастя людина здібна до найбільшої глупоти. Єзуїт Тейяр де Шарден у розмові з приятелями висловив гадку, що терпіння тисячів людей у советських таборах — в еволюційному процесі людства — не мають жадного значення. В обличчі такої вченої глупоти французький філософ Габріель Марсель поставив запитання: "Чи можна в ім'я еволюційного процесу морально і духово акцептувати невинні жертви?" Цим питанням Марсель дає пізнати, як морально і духово впала Європа, обезцінюючи вартість одиниці.

Не всі в морі топляться — більше в калюжах.

(Марко Вовчок)

**

Біда та, що ніде такого нуду нема, як там, де його б не треба.

(Марко Вовчок)

**

Коли б кінь не спотикався, то йому й ціни не можна б скласти.

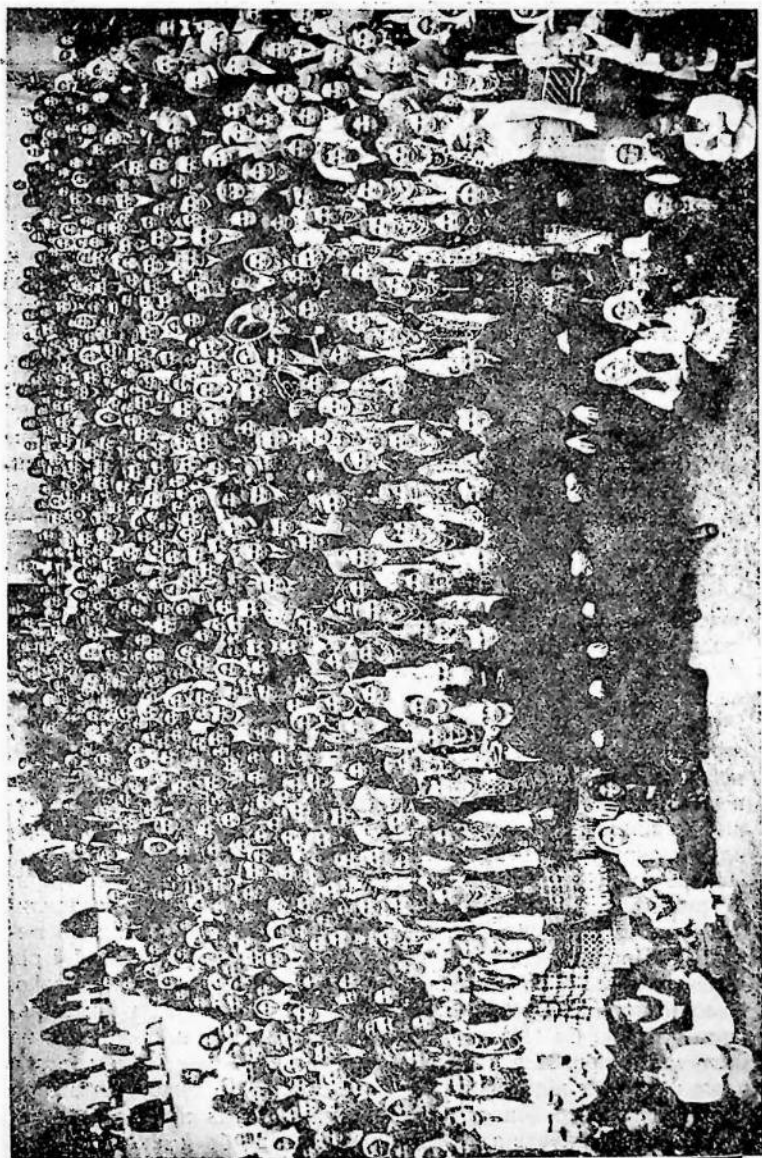
**

Ніхто тобі так не послужить, як ти сам собі.

(Французька прислівка)

Проща Жовкіщини до Гошева на "Ясну Гору" 31 серпня р. Б.
1935. Читайте книжку о. М. Дирди ЧСВВ п. н. "Ясна Гора". Ціна
\$3.00.

Олександр Мох

Спомини про “Нову Зорю” і “Правду” 1928-1938

Нав'язуючи до різних статей у “Матеріалах до іст. у. к. преси”, можна б сказати, що вони дуже недомовлені, або такі сухі, як от для прикладу “спогади” д-ра К. Левицького. Отже мені хочеться додати їм трохи більше “м'яса” чи там “сала”.

В “Енциклопедії Українознавства” (Словникова частина, т. 5 — 1966, стор. 1655) у гаслі “Мох Олександр” стоїть неповна правда: “ред(актор) ж(урналу) “Поступ” (1920—1930).” Отже “Поступ” виходив від 1921 до 1930 року, але я ніколи не був його начальним редактором, тільки співредактором та виправлював рукописи і робив коректу й ломку, себто був т. зв. “технічним редактором”. Тільки щось пів року (мабуть у 1926 р.) на пів року передали мені редакцію, але — справедливо! — невдоволені з мене, назад її мені відібрали. Воно правда, що чомусь то брали мене люди за начального редактора, а навіть якийсь сотник УНР хотів мені “зрізати морду” за не мою статтю про Крути, але на моє щастя не застав мене в друкарні, а потім “запив” і від'їхав до Каліша. Отак моя морда залишилася ціла.

Але марка “редактора” вже при мені залишилася і мабуть з тієї причини ігумен львівських василіян о. Т. Галущинський, певно на поручення през. Марійської Дружини о. д-ра Й. Маркевича ЧСВВ, післав по мене і доручив мені “редагувати” перший річник “Правди” (1927 р.). Я був тоді у великій матеріальній скруті з “Доброю Книжкою” (а вже зачиналася тоді світова господарська криза) та ще й до того в моральній кризі, редактором тієї (“другої”) “Правди”. Отже за рік покликав мене на нараду з д-ром Назаруком о. Ігумен та сказав мені, що “Правда” під моєю редакцією “за мало побожна” і він переносить мене до “Нової Зорі”, а на моє місце приходить о. Володимир Яценків (теж симпатія о. Маркевича). За рік звільнили о. В. Я., бо “Правда” виявилася “занадто побожна”, а на його місце прийшов з “Нової Зорі” ред. Роман Гайдук, що в дуже напнятих відносинах з д-ром Назаруком витримав аж до кінця, коли його “спасли” большевики. Зараз по моїм “перенесенні” я подякував за посаду о. Ігуменові, бо я ніколи не мав

себе за якогось василіяньського новика, якого можна перемішувати так, як скаже настоятель.

Ще з гімназійних часів я мав велике набоженство до наших двох журналістів: д-ра Осипа Назарука за його сміливий і критичний спосіб писання (особливо у його книжках про УСС) та до д-ра Дмитра Донцова за деякі його ідеї (він нпр. ще в 1917 р. писав у "Шляхах" дуже прихильно про нашу католицьку Церкву, що це наша національна Церква. Ця його стаття причинилася навіть до мого "навернення" до католицької віри — не виключно його стаття! — якої до того року я був завзятим противником. Далше любив я читати Донцова за його негнуте протимосковське наставлення, яке я мав уже від 6-го року життя, коли то побачив, як москвофіли били Українців за те, що ті йшли голосувати на свого кандидата.

Отже я не працював ані в "Правді" ані в "Новій Зорі" аж до 1932 року. коли то д-р Назарук через ред. Гайдука запросив мене до "Нової Зорі" на "нового" літературного співробітника. Вже з попередньої конференції моєї з о. Ігуменом і д-ром Назаруком, я почув з уст д-ра Назарука пораду: триматися в літературних справах двох світової слави критиків: Москаля В. Белінського (який у свій час паскудив Шевченка як простого "мужика") та Георга Брандеса, данського Жида, — обох масонів і великих ворогів Церкви та монархії. Я був здивований тоді, коли д-р Назарук, — ніби великий католик і гетьманець, а монархістом був ще навіть тоді, коли був соціалістом радикалом (пор. його статтю про соціаліста Менгера, який до деякої міри вважав за можливе лучити соціалізм з монархізмом!), — дає мені такі поради, а вчений о. Ігумен на таке мовчить! Але є в моїй натурі щось з уродженого "саботажника", то я вважав непотрібним противитися, мовляв: мовчи, а стару злапаєш. Я писав ув інтегрально католицьким дусі, а що мої статті подобалися Преосв. Григорієві Хомишинові, бо годилися вповні з правилами індексу в церковному праві, то я утримався в "Новій Зорі" від 1932 до 1938 року. Ба, що більше, Назарук мене до якоїсь міри "полюбив" (мабуть за гостре перо і гумор) і при тім мав мене чомусь то за скритого безвірника чи радикала...

Платили мені за співробітництво в "Новій Зорі" і "Правді" 180 золотих на місяць, у тих часах ані добре, але й не дуже мало. Властиво я рахувався більше співробітником "Правди", де був другою (по Назарукові) карою для ред. Гайдука: він дуже пильний і совісний, а я лінивий, що більше "писав" ножичками як пером. Правда, я й до нині вважаю, що краще щось чуже а добре витягти, ніж своє плохеньке писати. На редакційні засідання д-р Назарук мене не покликував, тільки раз

На тиждень я приносив йому матеріал з ділянки літературної критики, обов'язково на три шпальти (одну цілу сторінку друку). Він звичайно зараз при мені її поправляв, і — хоч я не люблю, коли мене поправляють... — звичайно мав рацію. Але часом любив зробити мені збитка і вже в друкарні справити мене так, що воно було зовсім не моє, хоч підпис був мій. От нпр. я раз написав щось неприхильне про Жидів, то д-р Назарук дописав своє речення так за Жидами, що мене опісля святоюрська "Мета" назвала прихильником Жидів. Або "поправив" так, що з моєї статті про Жіночий Конгрес у Станиславові... викреслив мій підпис. Стаття паням подобалася, а що не була підписана, то похвали загорнув очевидно начальний редактор.

Були й деякі заборони: не вільно було співробітникам хвалити єп. Григорія Хомишина ("бо він цього, пане товаришу, не любить"); хвалити міг тільки д-р Назарук!... Не вільно було нічого писати проти Жидів чи проти масонів. Сам д-р Н. запевняв мене, що його запрошував до масонської льожі ред. "Діла" д-р Василь Панейко: "Але я, пане товаришу, не пішов!". А писати не вільно проти масонів, бо "масони — казав Назарук — заключили союз із єзуїтами, щоб на себе не нападати". В цій брехні була дрібка правди: саме в 1920-тих рр. відомий і найліпший знавець масонства о. Герман Грубер, єзуїт, пішов на одну необов'язуючу конференцію з жидівським масоном Левієм; після конференції Леві проголосив у всій "світовій" (читай: жидівській!) пресі, що масони зговорилися з єзуїтами, що не будуть себе поборювати. На цій брехливій нотатці основували опісля гітлерівці своє гасло про спілку масонів з єзуїтами. Ред. Теофіл Коструба ходив у цій справі до протоігумена оо. єзуїтів у Львові і цей переказував йому сказати нам усім, що це негідна брехня.

А щодо Жидів. Сам д-р Назарук мав вигляд жидівського бучера, жидівську бистроту, завзятість і немилосердність. Він дав мені читати початок своїх споминів. У них стояло чорне на білім, що його прадід примандрував десь із Волині, звідки і хто він був, не знати... Маленькому Осипцеві мама його говорила: "Сину, шануй Жидів, бо то дуже великий нарід!" Уже в гімназії Осип прославився безбожництвом, за що його з неї викинули. Опісля посилав його за границю для освіти й подорожив адвокат Жид д-р Мозлер. Д-р Назарук мав велику фізичну силу, так що гнув залізні штаби в руках. І при тім усім страшенно боявся зброї. Раз оповідав мені, як то він у Відні кинув на підлогу д-ра Вол. Рудницького за те, що той ніби вкрав якісь державні гроші. Я не вірив, але Наз. переконував мене і подрібно описував, як то він копав ногами нещасну жертву: Я з обридженням до такого садизму вигукнув: — А я не дав

би собі так зі мною поступати! — Ов, то ви сильніші від мене? — Ні, — кажу і витягнув з кишені німецьку поліційну пістолу, системи Драйзе. — Від того часу ніколи не чув я від нього таких садизмів. Зі страху перед націоналістами ред. Н. дістав від польської поліції дозвіл на автоматичну пістолу. Але ніколи її не носив, а передав її відповідальному редакторові П. Хитрі і цей відпроваджував постійно Наз. до дому чи до каварні. Редакційні засідання робив звичайно в себе в хаті.

Своїх співробітників трактував відповідно до свого гумору: або мішав їх з болотом, або нагороджував ласками. Його великим послідовником був ред. І. Д., якого він робив на час вакацій своїм заступником, бо на двомісячні ферії виїздив до маєтку еп. Григорія, де мав "їдунок і оперунок" за дурно. Ред. І. Д. був дуже здібний репортер і записував "до йоти" усе, що хто де на якихось сходах говорив чи робив. Ред. Н. опісля нічого звичайно з того не скорочував і в "Новій Зорі" появлялися знамениті, але і страшні своїм змістом репортажі. Люди аж руки ломили, читаючи: але Наз. мав рацію, бо в той спосіб виказував, які то селепки наші "професори" і под. чвертьінтелігенти. Знов один отець постійно писав дописи, які то він говорив знамениті проповіді, який то з нього прекрасний душпастир ітп. Підписував звичайно "Присутний" чи под. Коли Назарукові такого самохвальства було досить, він видрукував такий самохвальний допис і підписав повним прізвищем даного отця...

Але як його алькогольний гумор зіпсувався (а ніхто навіть не догадувався, що він любить на самоті котнути мощної і закусити пеперментом!), тоді звичайно вигадував щось на котрогось співробітника, брав інших на сторону та розповідав що то за лайдак і що він мусить його викинути з редакції. Перший вилетів товариш Назарука з Пресової Кватири УСС та довголітній співробітник "Н. З." і "Правди" ред. Антін Лотоцький. Бо він, мовляв, "пише ліниво та віддає мені пімняті рукописи". Таких "вилітаючих" було стільки, що за вісім літ я нарахував їх щось 18! Свого любимця ред. І. Д. викинув за те, що той оженився, не питаючи його про дозвіл! Оженився з порядною Українкою, студ. філософії. — А то, пане товаришу, я їм їсти буду давати? З чого він жінку буде утримувати? Га?... — За запит, коли його устabilізують у "Н. Зорі" вилетів редактор (націоналіст) М. Карпишин. Ред. Миколу Пасіку викинув Наз. за те, що не приніс рукопису в неділю. — А що, пане товаришу, він собі гадає: таж газета мусить вийти, мені папа диспензи на те не дасть! — У жартах зі співробітниками чи зі складачами в друкарні вживав непристойних і образливих слів, з яких видно було його приховану наругу над гідністю людини. Але все те досить вміло приховував та старався

собі декого по можності приєднати. Нпр. мені постійно оповідав, як то він мене боронив перед єпископом за мою статтю про театр, у якій я написав, що проповідь із театру й кіна має в наші часи більший засяг і вплив на людей, аніж церковна проповідь. За цю статтю Преосв. Григорій вилаяв мене ще й на загальних зборах "Скали". Аж виявилось, що таке саме сказав кардинал Шустер із Міляно... Десь уже в 1937 р. почав ред. Н. виговорювати переді мною на ред. д-ра Степана Годованого, що він нічого не хоче навчитися, що не знає мови і т. п. Але д-р Годований мене в "Новій Зорі" пережив, мабуть тому, що того ж року вилетіли два: ред. Юріїв і я.

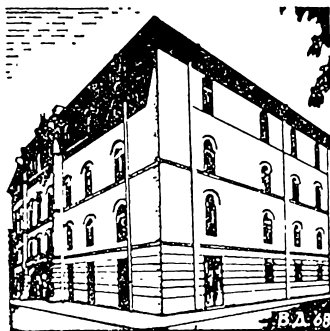
Наївність порядних єпископів, подібно як нинішньої Римської Курії, дуже велика. А коли до того долучиться ще й кадило... Преосв. Григорій мав заявити своїм канонікам, так мені один з його найближчих співробітників оповідав, що ред. Наз. йому важніший, аніж вони всі разом. Преосв. Григорій був на правду святий чоловік і правий, відважний хлопський характер. Він довгі роки докладав гроші на "Діло", щоб урешті діждатися того, що його ж у тому "Ділі" зробили "хрунем". Отже коли трапився одинокий редактор, який його хвалив і попірав ніби його політику (не конче щасливу, особливо в творенні нової партії, яка обстоювала згоду з польським урядом, хоч за тим стояв такий політично вироблений учений, як проф. д-р Степан Томашівський), то нема чого дивуватися прихильності єп. Григорія до ред. Назарука: адже ж і другий Владика Йосафат Коциловський, відповідно підкаджений, заплатив меценасові д-рові Назарукові за оборону ред. Е. Зиблікевича дві тисячі золотих, на той час величезні гроші. Але д-ра Наз. не тягнуло до суду: він не ставав до оборони націоналістів, як робили інші, а волів бути редактором. Так він міг виявити своє Я, а воно було справді з великої букви. Він міг сваритися з польською кельнеркою в ресторані за 40 грошів. Він міг дертися за пенсію й усякі навіть нечесні заробітки; але фальшиво було б говорити, що жидівська грошолобність була його найбільше хиба. Ні, нею було оте поставлення свого Я, здобуття політичної влади. І він і о. д-р Г. Костельник — це були такі два мужі, що були б, в інших умовах і народі, здібні стати вождями-диктаторами, типу Муссолінія.

(Далі буде)

Скільки щастя обіцяє чоловікові розкішний український клімат,
і скільки в ньому людей безвихідно нещасних! (Панько Купіш)

1867
1967

НАРОДНИЙ ДІМ
ВУЛ. РУТОВСЬКОГО Ч. 22

ГОЛОВНЕ ЗАВЕДЕННЯ

100-ЛІТТЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
АКАДЕМІЧНОЇ ГІМНАЗІЇ
У Л Ъ В О В І

Спогади про Українську Головну Гімназію у Львові

2.

Варт пригадати, що в тих часах запанувала була мода на коли-сцятко-забавку, т. зв. "Йо-Йо", що підскакувало й опускалося в долину при допомозі шнурочка, що навивався на нього, придержуваного в руці. Розповсюднив його у Львові якийсь здивачливий Жидок, що вистоював з нею коло Віденської каварні й виспівував різні пісеньки оригінальної арії. Окружала його часто різнородна публіка, що опісля сама почала його наслідувати, і ця забавка поширилася не тільки серед нас у школі (в кожній лавці було їх по кілька), що було причиною завваг і заборони зі сторони учителів, але помандрувала й на провінцію, опановуючи всі закутки нашої Галичини.

Багато учнів належало до різних наших спортових товариств, що вправляли чи на площі "Сокола Батька", чи в "Соколи" при вул. Руській. Сама площа "Сокола-Батька" була улюбленим місцем копаного м'яча між нашими й іншими дружинами (як пр. "Україна-Гасмоней", на яких ми учні були частими глядачами). Не можу собі пригадати, чи змагання ці й інші були вже за моїх часів у гімназії, чи дещо пізніше; знаю, що за моїх університетських часів ці славні змагання з "Гасмонеею" (жидівська дружина) були атракцією для нас усіх.

У нас, на Клепарові, була також наша учнівська дружина копаного м'яча, до котрої і я коротко належав (грав "на бик"). Відбувалися в нас на Клепарові часті театральні аматорські вистави, ставлені "Аматорським Гуртком" з паннами: Несторівною й Козаківною в головних ролях. Місцевий мішаний хор давав концерти з нагоди національних свят, на котрі ми всі, місцеві учні і студенти, обов'язково приходили, а забавам і танцям не було кінця.

В гарній, бойківського стилю церковці (про котру була мова на іншому місці), щонеділі відправлялися богослуження, в котрих ми учні боали живу участь, коли часом була вільна неділя від обов'язуючої екзорти в школі; ми, клепарівці, також були часами звільнювані з екзорти, але зобов'язані були принести о. катехитові посвідку від священника, що ми були на місцевій Богослужбі. Сталого священика, здається, в нас не було, доходив по черзі один із священників зі св. Юра або з іншої парохії Львова.

В нашій гімназії існував і добре розвивався Пласт під умілим проводом знаного педагога й організатора Пласту св. п. проф. д-ра Олександра Тисовського ("Дрота"), що виховав велике число ідейних пластунів. які опісля відіграли велику роль в українському подпіллі, нпр. Тарас Шухевич-Чупринка, Б. Кравців і інші. Сам я не належав до Пласту з різних причин, для того при цій нагоді кличу тих бувших учнів-пластунів, тепер поважних старших громадян-сеньорів, щоб з нагоди 100-ліття нашої дорогої гімназії відгукнулися й подали багато нового про Пласт, що так гарно був розвинувся в нашій гімназії і видав з-поміж себе поважне число патріотів-борців за Україну.

„GAUDEAMUS IGITUR”

Згадую з великою присмністю також усіх своїх товаришів, що були якраз у моїх клясах, або були в інших відділах: незабутнього веселого Якова Котовича (Кубу), що так любив “димити” по невідповідних убікаціях, Сяська Огоновського (Швайфман), Михайла Добрянського (Баба), Кибала (ім'я?—тепер лікар у ЗСА), Зеленого Ростика, Лукасевича Йосифа (священик у ЗСА), Зоммера (здібного математика-Жида, що чудово опанував українську мову, а його українські задачі були прикладом для інших товаришів), другого Жида-товариша Грінберга, Климка Ярослава і другого Климка (забув ім'я), (перший помер на розрив серця), незабутнього могого “краяна” з с. Підмихайловець (Рогатинщина), Кулика Володимира (помер), славного учня маєстра В. Авраменка), Раковського (ім'я призабув, сина св. п. проф. д-ра І. Раковського), Гірняка Андрія (про нього ще буде мова), Янова Володимира (тепер ректора Українського Вільного Університету в Мюнхені, сина сл. п. проф. Янева), Савчака, Сидорова Осипа (помер недавно, був священиком у Франції), Макарушку Ярослава (тепер лікар у ЗСА), братів Скоробогатих, і багато інших, що їхні імена призабув. Хто з них, крім тих, що я вчислив, утішається ще здоров'ям, може щось написати про нашу рідну гімназію¹⁾ і доповнити ці мої скромні,

¹⁾ Пам'ятаючи наш студентський клич “Gaudemus (et scribimus!) igitur, vividi dum sumus”.

без поетичного лету, спогади, — будемо ми всі, бувші учні, їм дуже вдячні, радо будемо читати і радуватися, бо це просто наш всіх обов'язок такі спогади увіковічнити в історії нашого середнього шкільництва.

З пошаною згадую наших любих, але твердих та гострих професорів, котрі хоч давали нам "пігули" й тиснули як могли, то таки витиснули з нас те, чим ми сьогодні с.

Згадую з приємністю й тих, котрі пізніше навчали в нашому заведенні — вже по моєму відході з гімназії: проф. Степана Шаха, автора чудової праці п. н. "Львів-Місто моєї молодости", головно її 3-тю частину, що відноситься до нашої гімназії п. н. "Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія", пізніших пп. директорів: директора Сабата, Бабія (що так марно й невинно згинув, за котрого я відбував свою дво-річну безплатну практику в цій самій нашій гімназії), Северина Лещія, Дениса Лукіяновича²⁾ і інших.

Хоча Поляки тиснули нас, наставляли строгий нагляд і пильно вважали, щоб ми льояльно відносилися до окупанта й обходили їхні державні свята, та хоч постеленно вводили польську мову до історії й інших предметів і ввели польську мову як найголовніший предмет навчання, все таки повище згадані директори вміли лявірувати й рятували як могли наше заведення від небезпеки розв'язання та старалися, щоб український дух панував унутрі й іззовні школи. Це було нелегке й небезпечне завдання, яке вони вповні виконали. Одним словом: Наша ГОЛОВНА УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЧНА ГІМНАЗІЯ сповнила свою ролю якнайкраще і за це належить їй слава, честь і добра пам'ять про неї!

Хочу ще звернути увагу шановних читачів на ще один цікавий епізод, що характеризує учнів нашого славного заведення і їхню посвяту в обороні народного добра, а саме охорону й збереження митрополичої палати на території забудувань св. Юра підчас неприязности (Його виїзд до ЗСА) св. п. Слуги Божого Митрополита Андрія Шептицького в 1922 році.

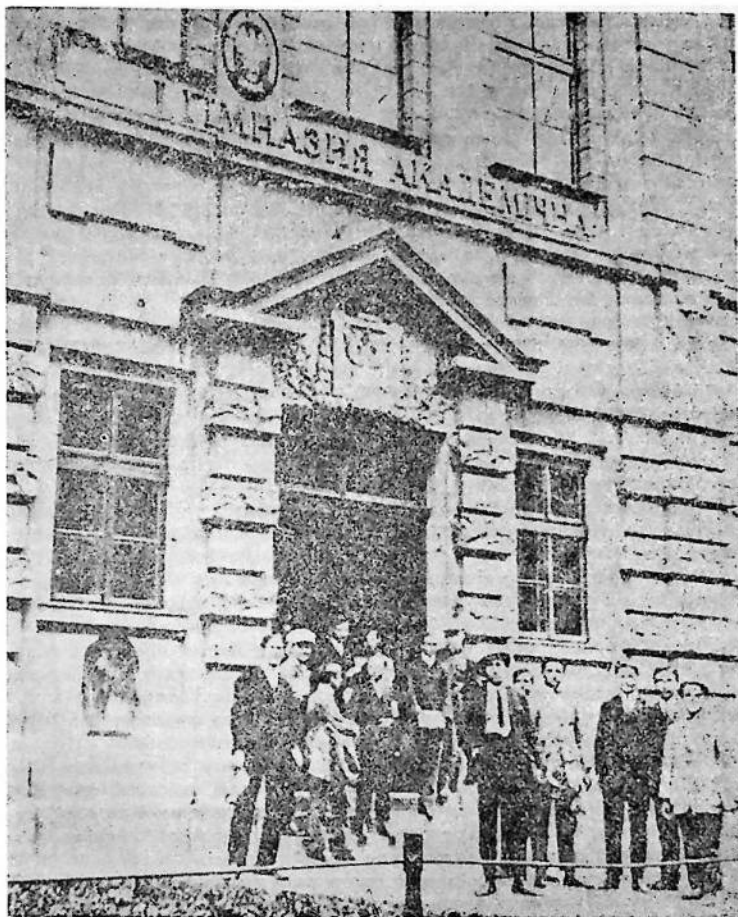
"КОЛО КАНАЛУ"

Величава катедра св. Юра при площі тієї ж назви — притягала увагу не лиш учнів, але й цілого українського громадянства. На мурах катедри, над головним входом і вище під величною постаттю св. Юрія Переможця видніли ще свіжі сліди польсько-української війни — великі діри — котрі, пізніше замуровано.

Це вказувало, що Поляки спрямовували свої артилерійські приціли, щоб знищити катедру. Цілий комплекс будинків св. Юра — навколо катедри з митрополичою палатою напроти головного входу до катедри і з помешканнями й канцеляріями для консисторіяльних

---

²⁾ Мого бувшого директора прив. Української Гімназії в Рогатині в 1918-1919 рр.

Головний вхід до Акад. Гімназії від вул. Льва Сапіга

Стоять: група учнів 8 А класи, шк. рік 1925/26:

Від ліва: 1. Кукич, 2. Єлиів (?), 3. Боярський, 4. Дуткевич Казимир, 5. Дзедзик Андрій, 6. Дмишко (?), 7. Галібей (з книжками в руках), 8 Грінберг (?), 9. Климко Ярослав, 10. Зелений Ростик, 11. (незнаний), 12. Корж, 13. Трач (?), 14. Зелений (?).

урядовців — нагадував гейби чотирикутну твердиню, що положена на горбі, домінувала над цілим Львовом.

Сама площа св. Юра була окружена малим парком з лавочками, різними кущами жасмінів, бозів і квіток. По одному боці парку, напроти вул. Шептицьких, тяглися будинки виховного інституту для польських дівчат-шляхтянок, що шовіністично настроєні, споглядали на нас учнів як на людей нижчої класи. (Краще так для нас!)

Катедра св. Юра була для нас Українців не лише місцем молитви, але й bastіоном опору польській окупаційній владі.

На площі св. Юра в день св. Юрія (6-го травня) відбувалися щороку славні відпусти-празники, на котрі з'їжджалися маси народу навіть з далеких сторін з усяким крамом: забавками, їдою й витребеньками, навіть з когутиками-забавками, що "задком свистали". Ми учні вешталися тоді по площі, щоб стрінуги знайомих та поговорити і довідатися щб́ діється на провінції.

Добре пам'ятаю велику українську маніфестацію-протест на цій площі в березні 1923 р., коли Рада Амбасадорів признала Польщі Східню Галичину. У маніфестації брали участь ми учні й студенти та маси українського громадянства. Цій маніфестації приглядався алопостольський візитатор мсгр. Дженокі і з тривогою глядів із балькону митрополитчої палати, як польська кінна й піша поліція "шаржувала", б'ючи лезами шабель безборонних демонстрантів та арештувала багато академічної молоді.

Підчас святкування роковин 1-го Листопада, чи підчас паханид на могилах наших героїв-воєків з часів визвольних змагань на Янівському чи Личаківському цвинтарях ми учні, разом з цілим громадянством брали живу участь і були свідками, як польська поліція розганяла, била й арештувала молодь за те, що бажала помолитися за душі тих, що лягли в нерівному бою з польським окупантом.

Підчас неприязности Митрополита Андрія у Львові ширилася вперта вістка, що польська шовіністична молодь постановила підмінувати митрополитчу палату. Одиноким підходом до споду палати був канал на розі палати від головного входу на подвір'я за муром, у саді. Цей канал мав підмурівок і накритий був залізною покривкою.

Не знаю, від кого вийшла ініціатива оборони палати, можливо, що від членів Української Військової Організації, що тоді, здається, брала свій початок, або від рішення самої студентської молоді. Також не певне, чи знала про це дирекція нашої гімназії, але певним є, що професори про це знали, хоч може й не всі.

В кожному разі провідники цього задуму ввійшли у зв'язок з учнями нашої школи з вищих клас (5-7), визначивши нічні дижтури, що змінялися що другу ніч³⁾. Участь у тих нічних дижурах браго около 20 учнів нараз, від год. 8-ої ввечір до год. 6-ої рано. Частина учнів (6-8) держала стійки коло каналу і коло муру в різних частинах саду, головно від сторони вул. П. Скарги, звідки можна було

---

³⁾ Дуже можливо, що участь у тих нічних дижурах брали також й учні інших шкіл, як Філії академічної гімназії й інших, чого я не певний.

легко дістатися через мур до саду. Решта учнів пересиджувала в дижурній кімнаті, граючи в шахи або читала книжки, будучи все на поготівлі, бо кожної хвили може залунати алярмовий свисток, що кликав на поміч решту дижурних. На звук свистка всі, крім двох, вибігали на коридори і через хвіртку з боку палати, яку стерегли два великі пси-вівчарі, вбігали до саду, лізли на драбини, що були приставлені до мурі і слідили при допомозі електричних ліхтарок другу частину простору, що простягався за муром, стріляючи при тому з пістолів на корки. В цьому часі в палаті ніхто не мешкав, лиш у підвалі палати перебували сестри-черниці, що пильнували саду, збирали овочі, це ж була осінь, і сортували їх у пивницях; запах овочів розносився по цілому саді. Сестри приносили нам на дижурку чай, каву, хліб, масло, овочі й папіроси та були вдячні за те, що ми стерегли їх разом з палатою. В 6-й годині ранку деякі учні верталися додому (кому було близько), а деякі (кому було за далеко) залишилися на місці і маючи всі книжки, потрібні до лекцій, ішли просто до школи на 8-му годину.

Тов. А. Гірняк мав такий правдивий револьвер і підчас алярмів (а бувало їх кілька, переважно фальшиві) вистріли з його револьвера відрізняючися від коркових. Поліція мусіла це завважити, бо одної ночі прийшло двох поліцистів і перевели ревізію в дижурній кімнаті. Ми тієї гостини сподівалися, тому тов. Гірняк зумів добре револьвер заховати. Коркових пістолів не відбирали, але заповідливо шукали за правдивим. На запит поліції, чого ми тут дижуємо, стріляємо і викрикуємо серед ночі, провідник відповів, що сестри-монахині просили нас пильнувати саду, бо злодії перелазять через мур і не то що крадуть овочі, але нищать і ломлять гілля овочевих дерев. На доказ ми мали приготовані кілька грубих гіляк, що самі вирвали з дерева. На такий "доказ" поліція не мала вже що говорити і по кількох ще трусах, шукаючи за правдивим револьвером, дала нам спокій.

Одного разу дійсно якісь типи, вкравши драбину з нашої сторони, намагалися перелізти на нашу сторону до саду. Зате стійкові дістали строгу нагану за таку неувагу зі загрозою виключення з рядів стійкових, якщо таке чи подібне повториться, чи ті типи, відстрашені пістолями, мали намір підмінювати палату, чи просто красти овочі зі саду — ми ніколи не довідалися.

Підчас лекцій на годинах о. Кархута дижурні з останньої ночі похрапували собі на лавках, були вільні від лекцій, як хто старався їх збудити, о. Кархут казав: "Не чіпай-го, найся виспит, завтра їх воспитаю, але днесь їх не́руш". Подібно було й на інших годинах, професори старалися не завважити дримаючих вартових.

Десь у листопаді тої ж осені (ці дижури відбувалися десь від половини жовтня до половини листопада 1922 року) по повероті Митрополита, дижури зліквідовано. Знаю напевно, що Митрополит був поінформований про те, але чи дякував і кому саме — цього вже собі не пригадую.

Для того прошу і кличу усіх тих своїх товаришів, що розсіяні по цілому світі, щоб ті з них, що пам'ятають ті часи і може якраз брали участь у цих дижурах, що проводили нами і започаткували

це гарне діло, нехай відгукнуться й точніше опишуть ці чудові й незабутні хвилини та, по змозі, подадуть прізвища тих учнів і провідників, що зарядили ці гарні охоронні засоби для збереження лагати.

МАТУРА

Прийшов травень 1926 року. Тоді була "Весна прекрасна, багатоцвітна, тепла, ясна, мов дівчина у вінку" — як каже в своєму незабутньому "Лісі Микиті" І. Франко. Також і наша гімназія була тоді "як дівчина у вінку" — оточена каштанами від вулиці Сапиги, що цвіли білими свічниками якраз тоді, коли ми учні, по закінченню 8-ої класи збиралися під гімназією з тремом в душі, та з синьо-жовтими звозами в руках; у звозах був письмовий папір і бібула, самі ж ми напхані за "пазухами" і по кишенях різними "бриками" з повідираними картками з української й польської літератур, щоб допомогти собі — як буде можна — при письмових задачах. Задачі повиходили кому добре, іншим гірше, але крім 2—3-ох — всі були допущені до усного іспиту (на 47 учнів 8-ої кл.).

При усному іспиті проф. Лещій (математика) показався дуже добрим і як лише міг, допомагав нам при таблиці. Іспитова комісія була під головуванням самого нашого директора Кокорудза, що було доказом, що польська влада вповні йому довіряє.

Предсідник дир. Кокорудз з початку звертав пильну увагу на наші відповіді, але я почув, що матурист плавно читає греку і добре "скандує" латинських авторів, був задоволений, на переклади звертав меншу увагу, а був зайнятий часописами, що приносили тривожні вістки з Варшави (це було 12 або 13 мая), де тоді, в половині травня якраз був "пуч"-переворот і президент Польщі Войцеховскі "вдирав" з Варшави перед військами маршала Пілсудського, що від тоді обняв свою диктаторську владу.

Ми всі щасливі, по матурі (тиждень опісля), зібравшись разом, перебрані в нові темні убрання, з "лягами" в руках, вирушили разом на "корзо", в калелюхах, розмовляючи голосно, щоб дразнити польську "злоту млоддеж", т. зв. "буршів", які в своїх різнобарвних шапочках споглядали на нас з неприхованою ворожістю. Вже пізніше, коли ми опинилися на університеті, доходило нераз до бійок з ними, бо їх дуже дразнили наші "мазепинки"-шапочки, що ми їх носили з відповідним навколо шнурочком, що означав рід факультету (шнурочки-лямівки: зелений: філософія, червоний: медицина, чорний: право, здається, вишневий: ветеринарія й т. л.).

На брешу матуральному свідоцтві видніють такі підписи професорів: Предсідник: Ілля Кокорудз; Члени іспитової комісії: Микола Ластовецький: латина і грека, наука про сучасну Польщу; о. Станіслав Шпитковський; Северин Лещій: математика; о. Леонід Лужницький: релігія; д-р Евстахій Махарушка: українська мова; Роман Драган: польська мова.

Ще відносно проф. Юрія Рудницького: Дуже прихильним, ба майже товаришем (бо й так титулував мене, як і решта професорів),

показався він до мене тоді, коли я, по укінченні філософії почав був дво-літню безплатну практику в цій же самій нашій гімназії, практикуючи історію в професора д-ра Копистянського, що прибув, здається, вже по моїй maturi до нашого заведення. Директором був тоді пок. М. Бабій. Бувало, коли виступлений терціян Волошин приносив

1. ПРОФЕСОРИ, зліва: о. прел. Л. Лужницький, дир. І. Кокорудз, Є. Макарушка, Ю. Рудницький, М. Пастовецький, С. Лещій, Вітошинський о. Шпитковський, Зимак.

2. АБИТУРІЕНТИ: (Гора ліва сторона): 1. Зелений (Антін?) — 2. Галібей (?) — 3. Макарушка (?) — 4. Головацький — 5. Добрянський Василь — 6. Добрянський Михайло — 7. Трач (?) — 8. Максимович (?) — 9. Жевко (?) — 10. Зелений Ростислав — 11. Білинський (?) — 12. Крижанівський (?) (скосом) — 13. Костецький (?) — 14. Луць (?) — 15. Дуткевич Казимир — 16. Мостюк (?) — 17. Маковий (?) — 18. Пакольчук (?) — 19. Вонсіль (?) (скосом) — 20. Білик Антін — 21. Топорівський (?) — 22. Таранюк (?) 23. Дзедзик Андрій — 24. Боярський (?) — 25. Скоробогатий (?) (під проф. Зимаком) — (Гора, права стор.): 26. Пашкевич (?) — 27. Божейко (?) — 28. Лукашевич Йосиф — 29. Кулицький (?) — 30. Гумовський (?) 31. Білинський (другий?) — 32. Білик Мих. — 33. Залозецький (?) — 34. Драгомирський (?) 35. Словецький (?) — 36. Голіян (?) — 37. Гумецький (?) 38. Андрушко (?) — 39. Дмишко (?) — 40. Пеленський (?) (скосом) — 41. Дорожинський (?) — 42. Площанський (?) — 43. Огоновський Олександр — 44. Купчинський (?) — 45. Паславський (?) — 46. Грінберг (?) — 47. Опенський (?) (скосом) — 48. Климко Ярослав — 49. Кокодинський (?)

професорам місячну платню і клав її на конференційний стіл, проф. Рудницький шепотів мені до вуха: "Товаришу, втікай з тої залі й не дивися на ті злоті, бо тобі десь "серце крається", як бачиш, як ми "фасуємо" гроші, а тобі й на "понюшку" не дадуть ні зломаного златого, але не гризися, на, скрути собі папіроса з моєї "пушки" — де був перемішаний тютюн "пшєдні з найпшєднейшим", і з котрої я часто користав. Одного разу приніс зі собою ногеси з часів 5-8 клас, де зазначено було, кільки то "цваєрів" я був дістав за ці роки. Тоді сказав: "Ти незле стояв з німецької мови, але був за лінивий її вивчати, — а шкода, що замість історії не студіював германістику".

Всі інші професори і мій "руководитель" від історії проф. Копитянський дуже коректно поводитися з нами практикантами, що в цьому часі практикували враз зі мною: mgr. Б. Романенчук (українська мова), здається, д-р Яр. Рудницький (українська мова), панна І. Шкварко (польська мова), товариш мр. Гүлей (польська мова), здається, панна Д. Вергановська (? мова), проф. Мигович чи Мурович (природа чи математика), проф. Кость Демчүк (історія), ще одна панна й інші, що їх прізвища вилетіли з моєї голови.

Закінчуючи ці свої скромні й багато ще неповні (не фантазуючи й без претенсій на доброго стиліста) спомини з найкращих часів моєї молодости, як үчень нашої дорогої "Академбүди", надіюся, що як не новим, то принайменше дещо цікавим матеріалом старався я накреслити життя-буття і працю наших Дорогих Директорів, Професорів, і үклінних үчнів-товаришів нашої славної "Альма-Матер", котрої слава колись лунала як першої "Цісарсько-Королівської" гімназії, а котра була так підупала під польським окупаційним режимом.

Але маймо надію, що й часи другої, ще грізнішої московської окупації минуться і вже не ми, а наші діти й үнуки колись довідаються з пожовклих листків наших споминів про її славу й велич та її вклад у виховання наших найкращих синів, що так стреміли, стремлять і даліше стремітимуть до осягнення нашого ідеалу: побүдови Незалежної Сүверенної Української Держави.

Листопад, 1970
Мейплүд, Нью Джерзі

Читайте і передплачуйте цікавий популярний двомісячник

“СЛІДАМИ МАЛОЇ СВЯТОЇ”

Має додаток для дітей!

Річно всього \$2.00.

Замовляти:

Rev. Julian Prokopiw

2, rue des Crignons, 80000 Amiens — France

СИНЯ ЛЯМПА

(3 нагоди з'їзду тернопільців)

Не знаю: чи хто з тернопільців пригадує собі цю синю лампу, яка, в часі першої советської окупації, день і ніч, безперервно світилася на стовпі, в місці, де бере свій початок вулиця Міцкевича, при вулиці Острозького?

Багато людей, які приходили туди, бачили цю лампу, але тільки втаємничені, що знали, коли і як вона там з'явилася, на її вид бідли зі страху, шкура у них терпла і мороз проходив поза спину.

Кілька кроків від стовпа, на якому висіла ця лампа, був будинок поліклініки. Точніше — синя лампа світилася перед дверима, перед входом до поліклініки. Ця поліклініка була обласним центром амбулаторійного лікування. Пересічно відвідувало поліклініку сімсот хворих денно.

Поліклініка була і центром протилітунської оборони міста: тут, на випадок налетів ворожих літаків, мали привозити ранених з цілого міста. Там були санітарні бригади, що їх мали розсилати до потерпілих місць. Протилітунська оборона готувалася кожного тижня під керівництвом і особистою відповідальністю директора поліклініки. Кожний працівник мав визначене завдання і місце, де на випадок налету мав явитися негайно.

Був теплий літній день, чи радше погідна літня ніч. У післяобідніх годинах директор поліклініки одержав секретне повідомлення, що в найближчу ніч буде пробний налет, отже — бути готовим до протилітунської оборони. Пишу про це докладно тому, що я був тоді на становищі директора поліклініки.

Пробний налет — не дійсний, тому нема чим перейматися. Думав я собі: це іграшка, потрібна для звітів, для статистики про діяльність місцевого начальства.

Около третьої години після півночі завили сирени. Над містом появилися два чи три літаки. За яких 15 хвилин я був у поліклініці. Всі працівники були на місцях. Замітне нервове напруження. Не бракувало гумору, дотепів, але гумор не був чистий, щирий, радше штучний. Відчувалося, що цей штучний гумор і дотепи придавлюють якесь зловіще предчуття...

Перед поліклінікою задержалося авто-грузовик. З авта вискочило кілька осіб: одні в цивільних убраннях, другі в уніформах НКВД. Усі озброєні. Скоро зіскакують з грузовика, обсаджують всі входи і виходи поліклініки. Один з них, в уніформі НКВД, держить в руках картку паперу і вичитує прізвища: д-р Беттер, д-р Фінкельштайн, д-р Леві і, оскільки пам'ятаю, д-р Ляндфіш,

кілька медсестер, кілька фізичних робітників. Всіх вичитаних оточили озброєні енкаведисти, забрали до грузовика і повезли...

Виходжу на вулицю. Щойно тепер бачу, що в місті світла погашені. В поліклініці вікна були щільно закриті, але світло світилося. З вулиці цього світла не було видно. З усіх сторін міста доносилося таракхотіння автомашин. Це таракхотіння зосереджувалося в околиці залізничного двірця. Звідтіля доносилися людські голоси, а то і крики та вигуки, шум і галас...

Кілька годин пізніше засичала льокомотива, бухнула хмарами темного, задушливо-вонючого диму і потягла вагони наладовані живим товаром, насиченим страхом, плачем-розпукою.

Поїзди везли з України ясир. Татарські напасники гнали ясир на конях. У добі розвинutoї цивілізації і культури, в добі механізації московські напасники в "передовій країні культури і гуманності", в країні "соціалізму", де "найбільшим скарбом є людина" везуть ясир з України в закутих залізом вагонах.

Настав день. Пробуджений неначе з кошмарного сну, розглядаюся на всі сторони і бачу синю лампу на стовпі перед поліклінікою. Перед тим її там не було, появилася цієї ночі, коли погасли всі світла в місті, в часі "пробного налету". Це був не пробний, а дійсний налет, налет не повітряних, а пекольних сил, приготований з диявольською хитрістю і підступом.

"Робочий день". Люди спішать до праці, з закостенілим пригнобленням вдвляються в обличчя знайомих і з переляком питають: "Вивезли?" .... Вивезли цілу родину, хвору маму забрали : ліжка. Наречена сина, довідавшись, що родину забрали, прийшла сама на станцію і зголосилася їхати з ними. Вони протестували — батьки і син. Її наречений не хотів такої самопосвяти від неї. Вона таки поїхала.

— В нас, у нашому домі, мешкали два учні зі Скататщини: брат і сестра. Вони ходили до гімназії, а їх старша сестра провадила дім. Кілька місяців тому їх арештували, а відтак вивезли. Тієї ночі приїхали і питали за батьками. Батьків не було, вони жили вдома, в селі. Була тільки ця старша сестра. Вона мала інше прізвище, її на списку не було. Вона походила з першого подружжя. Її батько загинув у часі першої світової війни. Мати вийшла заміж удруге. Молодші діти були з другого подружжя, тому була ріжниця у прізвищах. Вона запиталася посіпак: чи батьків арештованих, за якими вони питають, а їх тут нема, вивезуть? Коли довідалася, що так, тоді призналася, що вона є сестрою арештованих і хоче їхати з батьками. Її забрали, вивезли в інші сторони: з батьками, яких большевики вивезли, вона не стрінулася.

Синя лампа, колір .... незабудьки, світилася безпереривно... Колір незабудьки казав не забувати, що налет не відкликаний... можливі кожного дня, кожної ночі, кожної хвилини. ...

**

У 1944-му році, у Фрунзе, столиці Кіргізії, я бачив фільм "Сражение за Тернополь". Не буду описувати боїв, маси трупів, що їх було видно на фільмі, скажу тільки: загальний вид Тернополя — одне румовище. З цілого Тернополя я пізнав тільки стовпи будинку повітового суду при вулиці Тарнавського і церкву при вулиці Руській. Церква ця збудована в 1600-му році. Її сильна будова перетривала всі лихоліття, всі буревії історії, які бушували по українських землях протягом 3 і пів віку.

Будинку поліклініки я не доглядив, не бачив і стовпа, на якому світилася синя лампа.

Однак світло синьої лампи проникає всю Україну... цілу "країну рад", а навіть весь світ. Колір незабудьки напomiнає, каже не забувати, що наліт не відкликаний, що наліт може прийти кожної хвилини дня і ночі. Світло синьої лампи остерігає всіх, навіть тих, які його запалили і тепер не можуть згасити.

Большевизм — культ ідола терору, ідола жаху пожирає жертви всіх суспільних верств, пожирає навіть служителів свого культу і своїх жреців.

(*"Гомін України"*)

Тернопіль 1967

Годна станція

СВЯТИЙ, ЩО БОЯВСЯ ГРОМІВ

Хоч св. Тома Аквінат був усе своє життя професором, але його життя було незвичайне і далеке від рутини. Було це так головною тому, що він відзначувався розумом велетня і серцем дитини.

Він був справді всестороннім велетнем. По перше, походив з дуже славної в тому часі родини. Тома народився в південній Італії около 1225 р., його бабуся по батькові була сестрою німецького цесаря, Фридриха Барбаросси, що мав велику славу і довгі роки володів тодішнім світом, та й до сьогодні, у німецьких переказах, він сидить, а не лежить у своєму гробі і чекає нагоди, щоб знову вирушити на підбій світу. Його внук, Фридрих II був також володарем великої частини Європи в часах Аквіната, який був його близьким свояком.

І фізично Тома також був велетнем. Високий на шість стіп, важив триста фунтів на нашу міру. Обличчя його нагадувало, як пишеться в дальшій хроніці "дозріваючу пшеницю". Завжди був добре підголений, хоч, коли б хотів, міг носити руду бороду, як його визначний дядько і називатися Тома Барбаросса (червонобородий).

Була ще одна причина, чому називали його велетнем, незвична для професора, а саме його мандрівництво. Тома перемандрував щонайменше чотири рази простори поміж полудневою Італією і Парижем у Франції. Та й у монастирі його сучасники згадували, як радо ходив він на проходи по всіх вертепах довкола їхньої обителі.

Проте справжнім велетнем був він у царні інтелекту. Знав усе Св. Письмо напам'ять. Заглянувши раз у книжку, що він завжди робив у часі своїх мандрівок, він міг дослівно відтворити прочитане впродовж усього свого життя. Звичайно писав сам, але міг диктувати всодночас трьом або чотирьом секретарям. Якось раз спитали Тому, яке дарування він уважає найбільшим. Тома відповів: "Господь дав мені ласку розуміти (повинен був би додати ще "і пам'ятати") кожну прочитану книжку".

У ділянці думки його вплив був величезний. Не тільки в богослов'ї, але також у природничих науках. Він виявив світові, до яких подвигів здібний людський розум. Тут Тома мав палких прихильників і учнів, католиків і не-католиків, число яких залежало від обставин, часу, продовж довгих віків, аж до сьогодні.

Незгода в родині

Тома був велетнем думки, своєї власної думки. Він виявляв її маючи 19 років, коли вступив до Чину Домініканців, не зважаючи на спротив своєї знатної родини. Його родичі хотіли, щоб він був священником, але таким, що має запевнену кар'єру, от нпр. щоб став архієпископом Неаполю, або ще краще, ігуменом Монте Касіно, що в тих часах мало значення дещо менше від самого папи. Монах-домініканець не давав на таке жодних виглядів, бо ж це був "жебручий Чин".

Монаші наставники намагалися допомогти молодому новакові і хотіли переселити його до північної Італії, здалека від його родини. Але не пощастило. Його брати зробили засідку, силою взяли Тому до неволі (не обійшлося тут без його спротиву) та замкнули в родинному замку на два роки. Там то його мати й сестри приходили плакати і благати, а брати сваритися і погрожувати. Щобільш, вони післали туди повію, щоб його "розважала", але молодий монах ухпив з ватрана горючу головню і прогнав геть спокусницю.

Тоді родина почала стосувати дипломатію й компроміс. У родинну гру втягнуто навіть папу. Інокентій IV запропонував новикові справді незвичайну кар'єру: він хотів назначити Тому ігуменом монастиря на Монте Касіно та залишити його в Домініканським Чині, дозволити йому носити домініканську рясу дарма, що Монте Касіно було венедиктинським монастирем. Тома подякував папі за його прихильність і відмовився від почесей.

Піонер-мислитель

Тома ще іншим способом виявив питомий шлях мислення, а саме в оригінальності викладу — навчання. У його часах слово "Аристотель" було дуже гостро контрверсійне. Чимало визначних і впливових професорів уважало Аристотеля за маловажного мислителя, поганина та загрозу для віри. Тома пізнав писання Аристотеля ще в молодечому віці від Ірландця, Петра Гіберуса з Неаполю. В часі дворічного побуту у в'язниці він вивчив усю біблію напам'ять, основно простудіював думки грецького філософа і примінив їх до християнського погляду на світ. Не зважаючи на опозицію, Аристотель залишився в творах Томи "філософом", а його думки виступають там так часто, як цитати зі Св. Письма.

Тома був також оригінальним мислителем у ділянці природознавства. Астрономія нпр. учила в тих часах, що земля є осередком усе-світу та пояснювала рух планет складною системою астрономічних споруд. Аквінат у сво. "Summa theologica" каже: "Ця система може й спричинює планетарний рух, але на це нема переконливих доказів. Але може також існувати інша система, яка дає поштовх цьому ж рухові". Таким чином він випередив Коперника на яких 300 років. Тома також доказав, що земля є округла, що її проріз (діаметр) має около 7900 миль. Це обчислення походить з 1260 року. Та й його коментарі про біблійні дні сотворення являються дуже модерними. Він каже, що смішно думати, наче б Господь сотворив світ у шости к а л е н д а р н и х д н я х.

Тома своїм цікавим життям показав, що продовж десяти років його викладів на університеті в Парижі, він пережив більше як не-один з його колегів за ціле життя. Тоді було в цім університеті 25.000 студентів з усіх країн Європи, а були вони бунтівниками й хуліганами. Порівнюючи їхні постійні авантюри й розбишацтва, сучасні демонстрації на університетах виглядають на дитячі подвиги. Та й сам університет був поділений на безліч суперечних поглядів і наук, при чому Тома був основним яблуком незгоди. Він був домініканець, а професори багатьох факультетів не погоджувалися на

викладача-професора з цього Чину. Він учив про Аристотеля, а для інших професорів Аристотель був анатомою. Тома визнавав папський авторитет, а його колеги хотіли визволитися від нього. Однієї неділі Тома проповідував ув одній з церков Парижа (Тома все життя практикував це, не зважаючи на свої наукові зайняття), коли один зі студентів вийшов перед народ і почав голосно читати обвинувачення проти Аквіната.

Дійшло врешті до того, що паризький університет був приневолений припинити на якийсь час виклади Аквіната, і Тома мусів покинути Париж два роки перед смертю.

Зі серцем дитини

В усіх цих важких часах, Тома завжди мав серце дитини. Він мав дитячий дар подивляти звичайні речі. Завжди боявся громовиці: що коли він був малим хлопцем ударив грім у замок і вбив його малу сестру, що була недалеко нього. Від тоді, як тільки починало гриміти, Тома хрестився і як можливо було втікав до церкви. Постійно носив на шії реліквії дитини — мучениці св. Агнети. Коли брав нове перо або починав нову сторінку своїх творів, першими словами були Ave Maria, Богородице Діво...

Тома при кожній нагоді, не тільки підчас громовиці повторяв молитву "Христе, Ти цар слави". Цими словами він закінчив своє життя. На ложі смерті, коли священник прийшов з Тайною Єлеопомазання, Тома сів і тією молитвою поздоровив свого Господа. Потім сказав слова, на які могла спромогтися тільки дитина. Він був свояком цісаря, який завжди воював з папою. Отже на смертній постелі він сказав покірно, по дитячому: "Усе, що я навчав або писав, усе те піддаю під оцінку св. католицької Церкви".

Глибоко в серці був він дитиною, а може ще більше як дитиною: він мав серце поета й залюбленого. На предиво, поезії цього велетня думки, абстракції і докладности мали всі прикмети глибокого почування, що є передумовою справжньої поезії. Крім того вони творили межеву добу в розвитку літератури, бо ж Тома вперше почав творити поетичні рими. Дотеперішня поезія, клясичні поети Греції й Риму, не знали римів. Тут і там появлялися їх несміливі спроби, але справжні рими в поезії почав писати якраз Тома Аквінат. Загальнознаний є його гімн у честь Пресв. Євхаристії "Tantum ergo Sacramentum".

Його поезія відзначається вразливістю поета: вона ніжна, тужлива, палка. Вона розказує про людську любов, але звертає її до найвищої краси. Візьмім от останню стрічку його Adoro Те: не один з поетів намагався висловити почування залюбленого, але мало хто так гарно, як Тома, поет і залюблений, описав свою любов до Бога:

Христе утаєний, дай хай погляну
на любу постать Твою,
у Твому світлі і в Твому світі
Я знайду радість мою.

Переклав Ярослав Чумак

Дорога операція

У славній лікарні Сітена в Милвокі вмирав відомий американський мільйонер Милер-Тав. Нездужав на серце і лікарі кожної хвилини сподівалися, що воно ось-ось перестане битися. А тимчасом не над'їхав був іще син мільйонера, наслідник його велетенського майна. Старий умираючий мільйонер просив-благав лікарів, щоби продовжили на кілька годин його життя, бо він мусить конечно розмовитися ще з сином: від тієї розмови залежить дальший добрий хід його бизнесів, що мають перейти в руки сина. Найшовся тільки один лікар, що обіцяв за добрі гроші продовжити на кілька годин життя мільйонера. При допомозі впорскувань якогось ліку і електричного струму вдалося цьому лікареві справді продовжити життя мільйонерові і той міг іще розмовитися про бизнеси зі своїм сином. Операція продовження життя на тих кілька годин коштувала того мільйонера сто тисяч доларів! Стільки варт було для того зівітченого чоловіка кілька годин **доземного** життя. Яку ж вартість можуть тоді мати кілька хвилин часу, потрібних людині перед смертю на погодження з Богом?... На останнє покаяння перед смертю?!

Мав я товариша Андрія, що жив "весело" і ніяк не думав покаятися. Усе говорив: "Я ще маю час. Перед смертю розбуджу в собі досконалий жаль, а що такий жаль і без сповіди змиває всі гріхи, то і так піду до неба". Під час українсько-польської війни в листопаді 1918 року, наш Андрій ішов Городецькою вулицею у Львові. Надлетів такий

український шрапнель і вдарив у поблизу каменицю. Розрив відбув частину муру й Андрій, поцілений цеглою в голову, повалився на землю. Взяли хлопа до шпиталю і відрятували. Коли я по тій пригоді стрівув за якийсь час Андрія, зараз спитався його цікаво: — А що, розбудив ти в собі жаль? — "Ой, ні, — відповів ширю Андрій, — не було часу".

Так, не кожний найде сто тисяч доларів на операцію продовження життя, не кожний знайде відповідного лікаря і не кожний знайде ще час перед смертю на покаяння. Ждати ж на цю останню годину й відкладати на неї розкаяння, це — хто знає чи не буде гріх проти Святого Духа, про якого сам Спаситель сказав, що не проститься ні в цьому, ні в тому світі.

Другий мій шкільний товариш, Іван був 1918 року, перед самим кінцем війни, приділений на альбанський фронт. А що там було на той час майже зовсім спокійно і не було ніяких боїв, то наш Іван, тоді хорунжий, приїхав на відпустку до Львова: злавати матуру. Повчився трохи, більше погуляв з "веселими" дівчатами, сів до матури, а що був військовик та ще й старшина, то очевидно: злав крігсматуру. Залишився йому ще якийсь тиждень відпустки. Саме тоді був великопісний час і в гімназії зачиналися реколекції. Ми просили Івана залишитися, але він сказав: "Тут у вас тепер дуже нудно, ще гірше, як в Альбанії" Сів на поїзд і перед кінцем відпустки поїхав назад на альбанський спокійний фронт. До двох тижнів прийшла вістка до рідні, що

Івана четвертого дня по приїзді зі Львова, вбила якась, невідомо навіть ким вистрілена куля.

Це все — правдиві події з мого власного життя. Пошукайте, чи не знайдете чогось подібного в життю вашим чи ваших знайо-

мих. Але навіть, коли б і не знайшли, то вже ці два приклади повинні напугати неодного: не відкладати покаєння на останню годину, бо не відомо, чи буде вона нам Богом дана!

Вісті з життя Церкви

Український Відділ Ватиканського Радія помістив таку вістку про "Добру Книжку":

24. 10. 1974

ТОРОНТО, Канада — Років тому 55 появился перший випуск "Доброї Книжки", під редакцією Олександра Моха. Співробітниками його були, між іншим, священники такого імення як: проф. д-р Я. Левицький, проф. д-р Й. Ясенівський - Біленький, проф. д-р Й. Маркевич, Теофіл Коструба, Омелян Квіт, д-р Ю. Федорів, Є. Мацелюх, В. Семчук, д-р Степан Семчук, О. Кодельський та інші. "Добра Книжка" виходила в різних серіях. Отже була серія "Бібліотека Історичних Повістей"; вийшло в ній 16 випусків по ок. 160-240 сторінок кожний. Далше "Наша Релігія", поважні богословські твори (апологетика, гомілетика, "Парадокси католицизму" монс. Р. Г. Бенсона). "Для Світла" — це були популярні брошурки на різні теми, переважно в'яснювано католицький світогляд. "Бібліотека Логос" містила твори красного письменства, головнo ж членів катол. об'єднання письменників "Логос": Гр. Меріам-Лужницького, Степана Семчука, Ореста Петвійчука-Моха й ін. "Бібліотека Драматич. Творів" дала 3 вип. м.і. "Сама-ріанку" Е. Ростанда. "Бібліотека Слово" давала оригінальні й перекладні твори белетристики. "Цікаві Оповідання" й "Цікаві

Пригоди" містили популярну цікаву белетристику, головнo для молоді. Вже на еміграції основано кварталник "Життя і Слово" для ділянки релігії й культури, якого вийшло 4 випуски. Для поширення добрих книжок виходили каталоги та кварталник "Що читати?", останній у накладі 16 тисяч. "Добра Книжка" продавала не тільки власні, але й чужі видання позитивного (в христ. розумінні) змісту. Із календарів (попри згадані календарці) слід відмітити "Календар св. Йосафата", якого починавцем був о. дек. Володимир Семчук у 1924 р.; цей календар мав шематизм Греко-Катол. Церкви в цілому світі. Жидівський книгар Арнольд Бардах підшився під "Добру Книжку" та видав "Календар Доброї Книжки" зі старими текстами (при новім календарію), щоб так пошкодити видавництву. У згаданих серіях "ДК" вийшло до кінця 1955 р. 153 випуски в накладі ок. 300 тисяч примірників, а приймаючи поширення також чужих видань, можна прийняти за певне, що "Добра Книжка" поширила за своїх 55 років якого пів мільйона добрих книжок, головнo доброї белетристики (60%) та книжок релігійного змісту. Поширюючи їх, "ДК." не оглядалася на віровзнання автора чи його переконання, тільки на те, чи дана книжка не противна науці віри й моралі Католицької Церкви".

ТРУП У ПИВНИЦІ

Я є тепер священиком. Раніше, перед висвяченням, був я лікарем. У першому році моєї лікарської практики, я зустрів одну дівчину. Залюбився в неї по вуха і малошо з нею не одружився. Дивним дивом, ніколи не пощастило мені дізнатися дещо більше про її життя: звідкіля вона родом, хто такі її батьки і тому подібне. Я знав тільки те, що вона мене безмежно любила, так як і я її. Я знав також, що вона була найкращою дівчиною на світі і я не уявляв собі життя без неї.

Але якось несподівано я відкрив, що вона вже була подружена.

Мушу признатися, що ця вістка була для мене таким страшним ударом, начеб вістка про її смерть. Продовж кількох місяців я взагалі не міг працювати. Але дівчина благала мене, щоб я її не покидав, жив з нею, не зважаючи на правні чи церковні приписи. Вона обстоювала, що вмре, коли я її покину.

Тепер важко мені описати несамоовиту боротьбу, яку я мусів звести зі собою. Відбулася наша остання, страшна розмова. Мені залишилося тільки одне: втекти в світ за очі. Але перед тим я обіцяв, що ніколи не забуду її в моїх молитвах і додав якось пророчо, що колись ще стрінемося знову і коли це станеться, я стану їй у пригоді, не так як тепер.

Від тієї пори я вже більше її не бачив. Кілька разів чував дещо про неї — вона перебувала на Західньому Побережжі — подружилася вдруге і зовсім утратила віру. Але я її не стрічав ані не говорив з нею. А тим часом швидко минали роки.

Тепер я священиком. Продовж останніх двадцять п'яти років не було одного дня, щоб у Службі Божій поруч моїх батьків — я не згадав Марійки, так звалася ця дівчина. Але мої молитви, здавалося мені, були даремні. Проте Господь має свої пляни. Про це я дізнався доволі пізно.

Продовж двох декад я викладав філософію в одній з духовних семінарій на Заході Америки. В часі тижня я був зайнятий у школі, а на суботу й неділю я виїздив до недалеких парафій заступити парохів, які з ріжних причин не могли сповняти своїх обов'язків у сповідальниці або на Службі Божій.

Якось трапилося мені заступити в парафії північно-західньої Минесоти священика, що нагло захворів і поїхав до шпиталю. Треба було їхати в п'ятницю, перебути на парафії суботу й неділю, а в понеділок повернутися домів.

Коли я виїхав, почалася буря. Вона зростала щораз більше на силі. Мало є околиць у нашій країні, таких як північно-

західня Миннесота, де б шаліли грізніші зимові буревії. Вітри тоді немов живі велетні або плачуть і стогнуть з болю або скрегочуть і кричать зі злості й жалю. Вони зітхають і кленуть, або шепчуть і свищать. Кожний звук, нагадуючи людський голос, потужнів під ударами снігової, там, де сходяться назустріч на пограниччі прерії Dakoti, Канади і Миннесоти.

Нащастя я приїхав на місце своєчасно. Почало смеркатися. Година пізніше на шляху була б для мене немалим горем. Я подякував Господеві за щасливу подорож, запаркував авто в порожньому гаражі і чим дужче попрямував до найближчих дверей приходства, що були у задній частині хати. Не постукавши, я відчинив двері і притрушений снігом увійшов досередини.

Приголомшений снігом і вітром у першій хвилині я не міг схопити ні якості кімнати, ні її обладнання. Але помалу мої очі стали нормальні. Тоді я помітив на середині кімнати людину, чорно одягнену, і мовчаливу. Вона не вчинила нічого, щоб допомогти мені скинути плащ і обтрусити сніг. Я мусів це сам зробити. Тоді вона промовила і пояснила, чому має похоронний одяг.

— Я є місцевий погребник — сказав чоловік. — Я прийшов сюди, щоб поговорити з вами перед сном про тіло, що лежить у пивниці.

Мені здавалося, що я не дочув. — Тіло в пивниці? — спитав я. — У пивниці приходства? Звідкіля воно там узялося? Чиє тіло?

Ні, я почув добре. Історія виглядала так. Якась жінка вмерла попереднього дня. Парох мав її поховати, але раптом захворів і не знав, що приїде тут інший священик. Отже в п'ятницю погребник намагався похоронити тіло на цвинтарі, що межує з церквою.

— Чому так швидко? — спитав я. — Якщо вона вмерла попередньої ночі, а ви хотіли поховати її продовж наступного ранку, тож мало що не теплу, ви поклали б її в землю. Навіщо такий поспіх? Чому не зачекати з похороном, не відправити Служби Божої, не помолитися?

— Ця жінка була повією — сказав погребник — негодяша в совісті і зовнішній появі, скрізь відома п'яниця. Коротко, нещасне сотворіння. Хто б за нею жалував, коли б ми зачекали з похоронами? Вона ж не мала родини, приятелів. І тому, навіть коли б вона сама могла тепер висловити свою волю, вона напевно не хотіла б більшої уваги.

— Проте, не думаєте, що треба б у її наміренні відправити Службу Божу навіть тоді, коли б ніхто не прийшов крім свя-

щеника — целебранта? Мені здається, що не годиться хоронити людину мов скота.

— Ні, вона не хотіла б Служби Божої. Вона вмерла так, як жила. Лікар каже, що на недугу серця. Знайшли її мертвою на долівці халупи, де вона животіла на краю міста. Вона не прийняла Св. Тайн, не мала священика ні молитов. Нічого. Навіщо нести її до церкви? Наш священик казав, що якраз так треба її поховати. Я велів покласти її в труну і хотів поховати згідно з волею нашого пароха. Але виявилось, що це неможливо.

— Чому?

— Настали в нас від довшого часу такі морози, що земля немов перемінилася в цемент. Навіть джаганом не можна викопати ями. До того буря шаліла так страшно, що гробкопатели мусли залишити свою роботу. Що ж можна було вчинити? На катафальку при цвинтарній брамі лежало тіло, а гробу не було. Годі було забрати тіло до моєї хати, бо ота сніговія могла тривати навіть тиждень. Не можна було тримати тіла на возі на катафальку. Отже я подумав про пивницю нашого приходства. До неї ведуть знадвору старі сходи, нема ogrівання і постійно там холод. Я гадав, що це буде добре місце для перепохову, поки не похорониться померлої. Коли не помиляюся, подібне трапилось кілька років тому. Отже ми занесли труну до пивниці і поклали на долівці. Вранці прийду зі сусіднім фермером та динамітом виб'ємо гріб. Цей фермер розуміється на динаміті. Надіюся, що не погнівається на мене, що я обернув ваше приходство на трупарню.

— Ні, напевно не погніваюся — відповів я. — Не боюся вмерлих у пивниці і поза нею. Але що з вами? Думаєте, що безпечно йти домів у таку заметіль? Може краще було б переночувати тут, у приходстві?

— Ні, не можу. Я домовився відвідати фермера. Все буде добре. Він живе недалеко. Я дістануся туди легко. Кажучи це, він тісно застібнув свій плащ, загорнув голову в каптур і незабаром щез у темряві й сніговому крутіжі.

Тільки він відійшов, а вже знову почала шаліти нова буря. З небувалою досі силою. До того приходство було старе і слабо збудоване. Дошки в стінах і підлозі були тонкі, не прикріплені задовільно. Двері не приставали щільно. Шибки у вікнах дрижали. Вітровище спрямувало нараз всі свої сили на ці недостатки. Отже вікна почали дзизчати, долівка стогнати, наче б по ній юрмилася гурма людей, двері видавали звуки подібні до тріскоту людських суглобів. До цього лиха, несподівано повітрям потряс страшний гук, подібний у всьому до грому: буря знову напала на приходство і порвала електричні дрти. Я найшовся в суцільній темноті.

Повинен би я був відчувати страх з уваги на те, що вмерла жінка находилася якраз під кріслом, на якому я сидів. І я їсправді налякався. Нераз доводилося мені бути при секції тру-пів і я не повинен був хвилюватися приявністю померлої навіть у хаті, де я був саодикий і де було темно, як у гробі. Проте я схвилювався, і не буду цього заперечувати.

На щастя привіз я зі собою електричну лямпку. Навпомацки пробрався я до моєї торби, взяв лямпку і почав шукати свічки. Шукав не надармо. Останки великодньої свічки знайшов я на стільці, задовільну кількість світла на всю ніч. Я засвітив свічку, поклав її біля крісла, сів знову і почав відмовляти часослов.

Молитви скінчив я коло одинадцятої години і замкнув часослов. Тим часом вітер дещо ущух. Я відчув голод і встав, щоб піти до кухні, до холодильника. У тій хвилині почув якийсь далекий людський голос, наче б хтось кликав на поміч. Я почав надслухувати. Був це жіночий голос. На хвилинку я стримав віддих. Звідкіля цей голос? Що він сповіщає? І нагло я усвідомив собі все. Голос походить з пивниці, де лежала в труні мертва жінка. А її слова звучали так: — Випустіть мене звідсіля! Випустіть звідсіля!

Тепер уже напевно я задеревів зі страху. Що ж, надприродні сили втягнули мене у свій світ? Що діялося там надоліні, в пивниці? Холод пройшов по всьому моему тілі. Але, що б там не було, треба було справу прослідити.

Я вдягнувся у плащ, узяв шалик, рукавиці й капелюх. В одній руці я тримав свячену воду і требник, у другій свічку. Так узброєний, з молитвою на устах, почав я сходити вниз. Труна лежала насередині низької пивниці, серед безлічі старих ґратів, призбираних продовж довгих років. Я наблизився обережно до неї.

Голос, який я чув нагорі, тепер замовк. Але чим ближче я підходив до труни, тим більш переконувався, що цей голос, подібний до шкрябання нігтем по дерев'яній поверхні, та стає щораз слабший у міру того, як віддалюється від передньої частини віка. Я оглянувся за якимсь знаряддям, щоб відчинити віко. На лавці, в куті я знайшов великий шруботяг. Я поклав свічку на долівці і швидко, прибравши нерви до рук, відчинив віко домовини.

Не треба було підносити віка вгору, невидимі руки пхнули його геть і воно з гуркотом покотилося на долівку. І тепер перед моїми власними очима піднеслося тіло жінки, вона широко відчинила очі та почала говорити. В цій хвилині коли вона промовила перші слова, у моменті, коли мої очі глянули на неї, я пізнав, хто вона. Серце в мене замерло: тією жінкою була.

моя Марійка, дівчина з якою я мало що не оженився, дівчина, з якою я обіцяв стрінутися і допомогти їй у потребі. Її тіло було знищене й збідоване до краю. Одна шкіра й кості. Але вона напевно жила! І життя це підтримувала мабуть якась сила свище. Інакше годі це пояснити. Як би там не було, вона сиділа переді мною.

Не знаю чому, але я перестав боятися і поклав свої руки на руки, які я так часто пестив, коли був молодим. Вони не були зимні, але жорсткі й поморщені, та теплі, звичайно як живі.

Вона назвала мене по імені. Я відповів просто: — Марійко! Вона продовжувала: — Колись, давненько, ти обіцяв, що завжди будеш молитися за мене, що колись ще зустрінемося і тоді ти станеш мені у пригоді, не так, як у той час, коли я тебе так потребувала. Але годі, тепер маеш добру нагоду допомогти мені. Я знаю, що ти священник. Висповідай мене!

Вона молитовно зложила руки, сперлася на труну і почала: — Останній раз я сповідалася... я згрішила... — Я почув історію гідких і грішних пригод, довгу низку переступлених заповідей і пов'язаних з тим безвихідних трагедій і отруйних нападів диявольської зухвалости й гордині. Вона не промовчала нічого. Ніколи досі у моїй душпастирській практиці не доводилося мені слухати таку щирю сповідь. І ніколи я не був свідком такого жалю за гріхи. Сльози ляглися їй з очей по зів'ялому обличчі. Слова покаяння йшли з глибини серця.

Коли вона скінчила сповідь, я не міг сказати й слова. Я тільки підніс руку і дав їй розгрішення: — Розгрішую тебе від твоїх гріхів, іди в мирі і більш не гріши. Сповідь скінчилася. На моєму обличчі появилися каплі поту.

У хвилині, коли я сказав: "Розгрішую тебе" сталася найбільш неймовірна річ. — Дякую вам, Отче, — сказала вона. Далі кликала мене по імені, довго і з насолодою, наче б не хотіла зі мною розстатися. Проте, не зважаючи на те, її очі почали ступуватися, а тіло раптом знову схилилось у домовину.

У крайньому здивуванні, при слабкому миготінні свічки, я побачив, як смертна білість покрила її обличчя, як неблагана смерть перебирала над нею свою владу. Жінка переставала віддихати. Її тіло скорчилося і змаліло. Я почувався немов лікар, що підписує посвідку смерті зовсім чужій людині. Я знав, що вона вже не живе. Я був також свідком, що кілька хвилин тому,

*****

**

Мала пташка, та кігті гострі.

Хоч який в'юн хитрий, а посоли його, то закрутиться.

Цілує яструб курочку до останньої пір'їни.

вона була жива. Але тепер без сумніву вона вмерла. Її душа була вже на Божому Суді. А її тіло чекало на похорони.

Довгу хвилину не міг я рушитися з місця, а віддихав з трудом. Потім я поклав мою руку на її чоло, поблагословив її востаннє і закрив домовину віком. Важко описати, що я пережив у цій хвилині. Я знав, що Господь знову прийшов до тієї пивниці, як колись во время оно прийшов над гріб Лазаря і голосно повелів: "Лазаре, кажу тобі, встань!" Але, чи чудо, що збулося у першому сторіччі, могло повторитися в двадцятому? Я знав, що могло. Чи молитви людини, далеко не святої людини, дарма, що була вона священиком, були вислухані Богом і здійснені надприродною силою? Я знав, що були. Я був твердо переконаний, що дівчина, яку я знав у молодості і за яку я довго молився, була в небі.

Я клякнув біля домовини і дякував Богові за ласку. Я не відчував ні холоду, ні реву вітрів. Не знаю, як довго перебував я у пивниці. Але вкінці я відчув наскрізь проймаюче зимно і не міг довше там бути. Я взяв свічку і повернувся нагору.

На другий день, перед закінченням Служби Божої, прийшли погребник і його приятель. Сніговія вщухла і вони могли взятися до праці над гробом.

— Отче, — спитав погребник, — чи не трапилося вам щонебудь останньої ночі?

— Так, дещо, — відповів я, — не зважаючи на бурю, до мене прийшла гостя. Ви її не знаєте. Людина, яку я знав і з якою давно приятелював, дуже давно. Але вона не могла тут залишитися. Та й була тут усього кілька хвилин. Потім відійшла і вже ніколи не вернеться.

— Це дивне. Варт би знати, звідкіля вона прийшла і куди пішла в таку негоду. Але, годі. Краще ходімо до нашої праці.

Він покликав свого приятеля і вони разом пішли копати гріб для небіжки.

Переклав Ярослав Чумак

**КНИЖКИ, СТАРОПРАЙСОВОГО ВИДАННЯ та ПОШТОВІ МАРКИ
("СТЕМПС"), ЗБІРКИ й "КИЛОВАРЕ"**

купує

A. MOCH

6 Churchill Avenue — Toronto, Ontario M6J 2B4 — Canada

**КАТАЛОГ своїх видань вишле Вам даром
"Dobra Knyzka" — 6 Churchill Ave., Toronto, Ont. M6J 2B4
Canada — Тел. 533-5134**

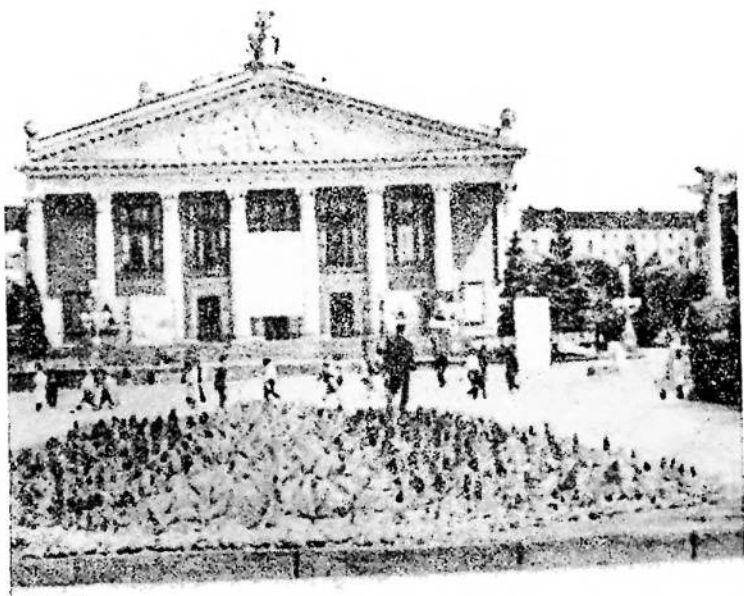
СПОМИНИ З ТЕРНОПОЛЯ

Про ризи я говорив з о. Ігуменом Де Вохтом і о. Еклезіархом і вони запевнили мене, що наступного року вживуть світлих фелонів. У процесії йшло понад п'ятдесят тисяч людей. Майже кожний ніс свічку. Групами співали релігійних пісень на честь Тісі, Яка Своім омофором захищає тих, що до Неї прибігають і помочі просять.

Гість з Канади о. Ст. Бахталовський ЧНІ завитав перед Непорочним Зачаттям до тернопільського монастиря. 1932 рік, це був рік світової кризи. І от о. Бахталовський звернув увагу, що світ не знає, як вийти з кризи. А пораду подала мала дитина.

На світовій виставі образів у Женеві оглядав батько образи з дитиною. А там був образ, що представляв світову кризу-нужду.

Бідний чоловік з опущеними руками, це світова нужда. І дитина питає, тату, що це? А тато каже, то є світова криза-нужда, а дитина каже, а чому той чоловік не клякне і не помолиться?!

Тернопіль — Музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка — 1967

Не тодішні світові політики в Женеві, але мала дитина дала пораду, як вийти з кризи: треба молитися! Це було актуальне тоді і нині. На всі часи. А чи ми молимося, а як молимося, чи ми вміємо молитися? Просім Ісуса так, як Апостоли просили "Господи, навчи нас молитися". І молімся, часто молімся. Так як графиня Шептицька, мати Слуг Божих Митрополита Андрія й Архимандрита Климента: вона казала "як діти були нечемні, я мовила Богородице Діво, і як були добрі, я теж мовила Богородице Діво". А все таки питання, чи ми вміємо молитися, далі на часі. Маю можливість спостерігати людей і то людей смертельно хворих. Жидівські рабінні моляться. По кілька разів на день моляться. Коли моляться, а є телефон, то не переривають молитви, а кажуть по телефонувати за стільки то хвилин. Телевізії звичайно не мають. А католицькі священники? Як не оглядають телевізії, то слухають радія. Я не завважив, щоб ревно молилися. Те саме монахині. Французи смертельно хворі моляться. Протестанти, то Бог Святий знає. Але є глибоко віруючі. Але є й такі люди, що в обличчі смерті вклять собі з усього. Тим хочуть приглушити совість. Смерть невіруючих тяжка. Віруючих молитва спасає. У тяжких хвилях життя, особливо в годині смерги, молитва, то правдива насолода. Молімся часто. У горю і в радості. Молімся всюди. Не конче устами, і серцем. Духом молімся.

Будова каплиці і Велика Свята Місія

О. Д. Вохт часто повторяв, що мусить збудувати більшу церкву. І це було конечне, бо під час торжеств люди дуже тиснулися. Але прийшов 1933 рік. Це був двісті літній ювілей Чинну оо. Редemptористів. Треба було це утривалити і о. Де Вохт на цю пам'ятку збудував каплицю для відправ на цвинтарі. — одинока така на ціту Галичину — і урядив Велику Місію. Гроші на каплицю, тисяч сто доларів, подарував товариш о. Де Вохта, якнісь французький граф. 25 червня 1933 р. мала початися свята Місія, і цього дня на початок Місії мали посвятити каплицю. Отже треба було спішитися, щоб скоро з весною зачати будову. Нова каплиця мала стати дальше, як стояла попередня. А там були гроби якихсь польських героїв. І це викликало багато труднощів. Польський уряд з місця відмовив, тоді о. Де Вохт пішов до воєводи. Цей проволікав справу і за третім разом о. Де Вохт сказав воєводі: — "Я до вас більше не прийду просити. Ви будете просити мене". — На те воєвода — Цо?, а о. Де Вохт сказав те, що ви чули і забрався. А до тижня дійсно попросили о. Ігумена.

Я заступав когось зі службовників кооперативи, "Будова Церкви", П. філії. Це вже був кінець березня, у нас часто тоді тепло і гарно. І тоді дійсно було гарно в березні, хоч квітень був поганий. У травні, ще біля 10 політував сніг, а в червні, за весь час мого життя, мороз знищив дещо.

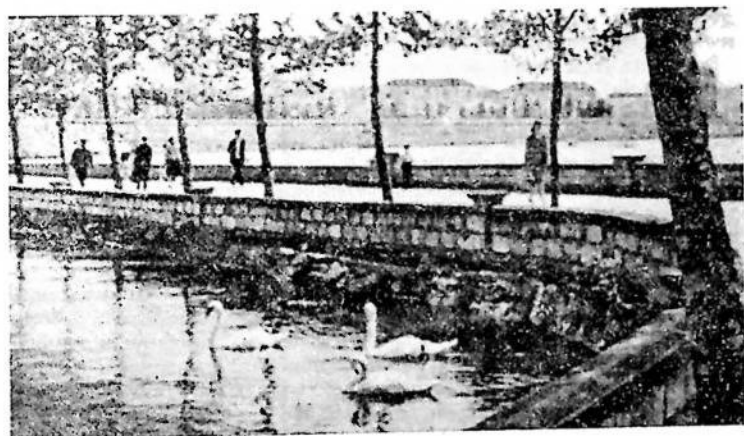
Кооператива була напроти монастиря. Тому, що було гарно, я стояв біля дверей. Дивлюся, приїхало воєвідське авто, висіли

два пани і пішли до монастиря. Подзвонили на фірті. По хвилині вийшов о. Де Вохт. Пани зняли капелюхи і низько кланяючися та не вкладаючи капелюхів на голови пішли з о. Де Вохтом на місце, де мала стати каплиця, дали підписати якийсь акт і вернулися до авта. Ще від фіртки низько кланялися, йдучи плечима до авта, та відїхали. З дверей кооперативи було все видно і я обсервував це до кінця. Коли пани відїхали я зараз пішов до монастиря спитати, що це за пани? О. Де Вохт оповів мені всю історію. Коли о. Де Вохт вийшов був від воєводи, написав письмо до бельгійського амбасадора у Варшаву, а цей інтервенював у міністра внутрішніх справ. Міністр дав телеграму "не робити труднощів оо. Редемптористам"; тому воєвода прислав згаданих панів і вони змісця полагодили справу. О. Де Вохт питав тих панів, що сталося, що справу так скоро полагоджено. Пани сказали, що саме прийшла телеграма від самого міністра внутрішніх справ, щоб "не робити труднощів Редемптористам". Зараз приступили до будови каплиці, яка до 25 червня мала бути готова, бо ж на 25 червня мали її на початок св. місії посвятити.

Святу місію мали проповідати оо. Володимир Породко і Йосиф Корба, оба Редемптористи.

Будівничий п. Фалендиш зачав тягнути з викінченням, бо хотів ще додатково сто доларів. І о. Де Вохт мусів дати.

Коли міщани довідалися, що о. Де Вохт будує каплицю без їхньої жертви, то пішли до нього й упросили, що вони справлять камінний престіл. О. Де Вохт згодився. Престіл був камінний різьблений. Гарна річ. Але про кумів до посвячення каплиці о. Ігумен не хотів чути. Пані Павлусь і Садовська прийшли до мене до крамниці порадитися, що робити? Я порадив спрощувати кумів

Тернопіль — У міському парку — 1967

і поставити о. Де Вохта перед доконаний факт. І в неділю 25 червня ранком почали сходитися куми, яких було два ряди, що тримали щось сто метрів полотна і зложили гарну жертву в грошах. Чину посвячення довершив о. парох В. Громницький. Саме тоді настали переходові дощі. Почалася велика св. місія. Науки були ранком і ввечорі, але ввечором були великі науки, що тривали годину. Порядок заповідав один місіонар, а науку мав другий, і так за переміну. Тисячі людей ішли на науку ввечором. Ішли й Поляки. Через кілька наук я бачив тернопільського віцевогоду. На цвинтарі не було де сидіти. Всі стояли. Дехто міг спертися об дерево, і тільки всього. Місіонар, що заповідав порядок на другий день, проводив Богородице Діво на різні намірення, особливо за успіх місії, а сам місіонар, що мав того дня науку, при кінці науки молився з усіма за навернення грішників парафії, п'ять Отче наш і п'ять Богородице Діво. Під час тієї молитви дзвонили дзвоном в одну крису. Це було таке зворушаюче, що всі падали на коліна, ніхто не стояв. На науки приходило від 8—10 тисяч людей. На цвинтарі були високі берести, на яких гнізда звело гайвороння. Вони робили такий галас, що всі журилися, чи буде добре чути науки? І на диво! тільки місіонар зачав заповідати порядок, гайвороння, гей на команду втихало. Всі дивувалися. Одного вечора в часі науки насунула страшна хмара. Нарід занепокоївся. О. місіонар Йосиф Корба завважив і в запалі сказав: — Не бійтеся, дощу не буде! — І хмара стала. Наука скінчилася, тоді хмара рушилася і вже дехто був дома, коли почався зливний дощ.

Одного вечора заповідав о. Порадко і сказав, що завтра науку виголосить один старий місіонар, але такий, що свої науки голосив перед Намісниками Христа в Римі, перед королями, перед багатими й убогими, на всіх кінцях світу. Всім говорить правду в очі. Нікого не боїться. Тільки завтра виступить тут. Тоді на науку прийшло напевно понад 15 тисяч народа. А не було тоді голосників і місіонарі зривали собі горла, бо хотіли, щоб люди їх чули. Коли о. Порадко вийшов на проповідницю, люди переглянулися по собі, думаючи, що їх обманули. Отець місіонар почав: Ми вам заповіли, що нині науку виголосить старий-престарий місіонар, а ви дивуетесь, що його не бачите, а він моїми устами кличе до вас: я є відгомін життя, я є таємниця життя, я є кінець життя, я є смерть. — Під час науки, хоч то було на вільному повітрі, люди мліли і раз-у-раз виносили їх.

7-го липня на Різдво св. Івана Хрестителя заповіли поставлення місійного хреста. Дуба на хрест дав п. Семен Сеньківський, батько о. Яким Сеньківського ЧСВВ, якого замордували большевики. Корпус Христа, величини людини, зробили з каменя. Хрест з розп'яттям умістили на возі прибранім килимами і квітами. До воза запрягли три пари коней, шпаків. На конях їхали хлопці-парубки в українських одежах. На свято приїхав Кир Миколай Чарнецький. Похід уформувався так, що процесії йшли напереді, а за ними люди чвірками, але дві особи і дві особи, а се-

редина вільна. В поході було понад десять тисяч людей. На переді йшов о. Якимович ЧНІ, посередині о. Породко, а я був третій між о. Породком а духовенством на чолі з єпископом Миколою. Похід мав перейти через ціле місто, але староство не дозволило. Я хотів повести помімо заборони, але о. Де Вохт сказав мені, що він, о. Боске і о. Більке мають продовжати паспорти в серпні, то за таке можуть їм відмовити. Я послухав, але наступного року за ігуменату о. Породка я таки повів процесії в навечір'я Успенія через місто; але до того прийдемо. Отже похід дійшов вулицею кн. Острожського до Руської і завернув якраз у вільну середину. Це було щось імпазантне. Під час місії прийшла вістка, що о. Де Вохт став Протоігуменом, а Ігуменом у Тернополі став о. Породко. І тут дійсно радість зі смутком обнялися. Жалували за о. Де Вохтом, а тішилися о. Породком. І хоч дощі тоді зчаста перепадували, то на час самого походу було сонце.

Парафіяльне духовенство й оо. катехити, йдучи в поході, по піднимали за високо реверенди, а фотограф так їх взяв на знімку. Вони робили це з огляду на болото, і потім о. Коле ЧНІ дуже бідкався, бо не могли таких світлин післати за границю. Реверенда коштувала около стоп'ятдесят злотих, а це були великі гроші. Але часом треба звертати увагу на естетичку, а не на гроші...

О. Де Вохт зараз не від'їхав до Голоска Вел., осідку Протоігуменату, а залишився ще пару місяців у Тернополі.

О. Де Вохт, а польський парох Тернополя о. д-р Антоній Ратушний.

О. д-р Антоній Ратушний походив зі Золочева. Батько був Поляк, а мама Українка. Мусіла мама бути твердою Українкою, бо наказала синові, в разі смерті, похоронити її з церкви, що її о. Ратушний виконав. У Золочеві був парохом о. шамбелян Юрик і коли мама о. Ратушного померла, а о. Ратушний тоді був каноніком, то сподівався, що приїде більше польських священників і, як декан, наказав нашим священникам з'їхатися на похорон. Покійну спровадили до церкви О. Юрик правив Св. Літургію в сослуженні дванадцяти священників. Польських священників з'їхалося тринадцять, а наших двадцятьп'ять. Наші похоронні напиви чудові й зворужують не лише своїх, але й чужих. Особливо последнее цілованіс. О. Юрик виголосив похоронну науку. Це був дійсно український похорон. А був там на похороні ксьондз Урбан, гімназійний катехит з Тернополя, який опісля робив викиди отцеві Ратушному за цей похорон, бо сам був польський шовініст. О. Ратушний відповів коротко: "Добрый син сповняе волю своєї матери". А мав о. Ратушний сестру, яка часом відвідувала його на приходстві в Тернополі. Вона говорила по-українськи. І раз котрийсь сотрудник сказав їй, що тут польське пробство і вона повинна говорити по польськи. А вона спокійно відповіла: "Я не вмію крутити язиком" і даліше вживала української мови.

О. Ратушний прийшов на пароха по війні, по Владиславові Твардовським, який став Архiepіскопом Львова для Поляків.

Коли 1924 р. йшли наші процесії на Йордан, на церковну площу біля костела, щоб там святити воду, то костел отворили наостіж і дзвони дзвонили. Дехто пояснював це так, мовляв, це новий парох зарядив. Тоді я вперше почув прізвище отець Ратушний. У костелі була місія польських оо. Редемптористів, був кінець 1922 р. або початок 1923 р. І тоді на деяких науках місіонар говорив коротко по українськи, зазначаючи, що він знає, що тут є приявні греко-католики. І коли прийшли наші оо. Редемптористи, то о. Ратушний з ними заприязнився, а що господарка польського пароха була вкінці вул. Дороша, отже отець Ратушний часто ходив попри монастир і вертаючися вступав туди. Деякі польські священники приходили сповідатися до нашої монастирської церкви. 1922 року о. Ратушний поставив пропозицію, щоб наші Редемптористи дали св. місію в костелі. О. Де Вохт звернувся до отця Архимандрита Миррея в Римі, але отець Архимандрит, сам з походження Ірляндець, великий приятель нашого славного Митрополита Слуги Божого Андрія, не згодився на таке. Тому, що о. Ратушний не був шовіністом, то архієпископ Твардовський хотів його позбутися. А о. Ратушний був передовсім надзвичайним сповідником. Його сповідальницю облягали маси. Службу Божу чи інші богослуження правив дуже достойно. У співі не тримався григоріанського напіву, по мамі був української крови, отже був добрим співаком. Тому його всі любили. Він нікого не перетягав на польський, отже для такого шовініста, яким був архієпископ Твардовський, було це не на руку. І коли хтось зробив якийсь донос до Архiepіскопа, мовляв, о. Ратушний заходить до когось там — у нас також таке буває — бо коли безженний священник не заходить до нікого, то він гордий, чи сякий або такий, усе латку йому вчепимо, а як зайде, ого! вже там щось було, мусіло бути, бо ж як, тож безженний... Тоді забуваємо на восьму Божу Заповідь і видуємо не знати що. О! наш язик маленький, але велике зло чинить. Ранить, як шило!

Отже Архiepіскоп Твардовський закликав о. Ратушного і прочитав йому листа-донос, а о. Ратушний спитав, чи Архiepіскоп вірить тому? Цей каже — Так! — То я попрошу звільнити мене з тернопільської парафії. — Добре, але при канцлерові на папері це робимо. — Добре, прошу кликати отця канцлера. — Прийшов канцлер і о. Ратушний підписав резинацію з пароха. О. Ратушний заки прийшов до Тернополя був професором університету в Кракові і опісля дуже жалував, що став парохом, бо шовіністичні кола дуже інтригували проти нього. І в березні 1933 р. отець Ратушний виїхав з Тернополя до Рипного біля Долини на капеляна до захоронки. Він хворів поважно на легені і часто їздив до Криниці. Ми обидва жили в приязні, а запізналися у сповідальниці. Мене хворого на горло відіслав о. магістер Лиско з новіціату в Крехові додому. Коли я приїхав до Тернополя, пі-

шов до шпиталю. Наші священники мали правити один раз у тиждень, але цього часто не виконували, а польський ксьондз приходив щодня. В четвер вечером о. Ратушний приходив щотижня і сповідав — сестер, які провадили шпиталь і хворих. І ось я підійшов останнім, щоб сповідатися і коли я сказав форму сповіди і гріхи, то о. Ратушний спитав, як мені на ім'я і хто я є, бо з форми сказаної перед сповіддю він зазначає, що я був у якимсь духовним заведенню. Коли я сказав, що я був у монастирі, але захворів на горло і тому мене відіслали і тепер я тут у шпиталі. Це все сталося проти моєї волі, а я круглий сирота, а мав я тоді вже вісімнадцять років. І я тоді став плакати, а плакав так, що три рази сестри прибігали, але коли отворили двері каплиці і бачили мене при сповідальниці замикали і тихо відходили. І отець Ратушний заплакав зі мною. І від цього зачалася наша щира приязнь. Ми переписувалися до останньої хвили його життя. Писав до мене до Унева і описав, як він був uzдоровлений в Уневі через діткнення Чудотворною Іконою Божої Матері, але про це опишу, коли буду писати про Унів.

З приходом Німців дуже стан його здоровля погіршився і він переїхав з Рипиного до Бартиша коло Бучача і там у свого товариша священника помер 1943 р. Це був гарний, під кожним оглядом, священник.

Помічники о. Де Вохта

З о. Де Вохтом приїхав о. Карло Більке ЧНІ і за пару днів о. Франц Боске і о. Михайло Пристай. Тому, що о. Боске був заступником о. Ігумена, то згадаю за нього бодай коротко.

О. Боске був середнього росту, а може навіть дещо нижчий, лисий. Дуже скромний, а при тім надзвичайно точний у сповнюванні своїх монаших і священничих обов'язків. Дуже ревний сповідник. Їздив на місії з о. Пристаєм, а як цей переїхав до станиць славівського монастиря і на його місце прийшов о. Якимович, то з о. Якимовичем. Коли о. Де Вохт став пратоігуменом, то назначив о. Боске на Магістра Новіціяту. Кращого вибору не могло бути. (О. Боске "зукраїнізував" себе і писався Боський).

О. Карло Більке високий на 1 м. 70 см, досить сивий. Дуже приємний. Добрий співак, композитор, поет. Українська мова трохи тяжко йому йшла, повторявся, коли зле сказав. Сповняв ролю еклезіярха. Навчив цілу церкву співати на переміну — стихами. На спів мав дуже чутливе вухо, скоро "лапав" арії і скоро піддав голос, коли давший напів не йшов. Ніжно любив Небесну Неньку. Склав на її честь кілька пісень. Пам'ятаю три частини з довшої пісні на честь Теннопільської Божої Матері.

- 1) Всі йдем до Тебе, Божая Мати,
Чи молоді ми, чи то старі
В Тебе рятунку для душ благи
На тернопільській святій горі.

- 2) Ми зневажали всі Твого Сина,
Чи молоді ми, чи то старі,
Зглянься над нами, Мати Єдина,
На тернопільській святій горі.
- 3) Не дай пропасти сердечно просим
І молодії і всі старі
За весь наш нарід мольби заносим
На тернопільській святій горі.

Кожних дві останні стрічки повторяться.

Замість "на тернопільській святій горі" можна замінити "на тій далекій чужині" для тих, які тужать за Україною, як тужили Жиди за Сіоном і з плачем згадували його.

Даючи раз науку для членів Братства Успення Божої Матері, чоловічого відділу, говорив про красу української пісні. Казав, чому українська пісня така величя й могутня: бо вона зродилася на розлогих степах України. А чому така тужна-боляча, бо вона оспівує долю народу, якого віками тиснуть вороги, як не за релігію, то за національність. Казав за Шевченком, що вона не вмре, не загине, вона слава Українського Народу. Як мало ми любимо нашу пісню. Як тяжко, щоб співав хор у церкві. Під тим оглядом дуже нас перевищують православні брати. В одній парафії розлетівся церковний хор. Хористи на пробі церковного хору не приходили, за багато спізнялися, але ці ж самі хористи співають у хорах національних товариств. Де причина? Чи гадаєте, що церковні арії Бортнянського, Лисенка чи інших наших композиторів не захоплюють? Треба конче церковний спів плекати і як треба. то диригентна оплатити, щоб підійс спів. І самолівкою добре співати, але всі, не лише десь-хтось. Усі — всі. Так власне навчив о. Більке тернопільців, що вони всі співали, а з ними й не раз мури церкви заспівали, особливо на повечір'я вел. "С нами Бог".

Даючи наставлення для членів Братства порушував актуальні теми. Одної науки поставив таке питання: чи можна бути добрим християнином католиком і не бути патріотом і чи можна бути добрим патріотом, а не бути добрим віруючим християнином католиком? І виказав, що це абсурд, коли хтось каже, що він віруючий, а не дорожить тим усім, що є його народу. Тепер таких багато. Питав я одного чоловіка, ви хто: а він каже мені—я католик. А інший казав мені — я православний. Я не питав про віру. Такий поправляв би самого Христа, бо ж Христос за народною приналежністю був Жидом. І навпаки, коли хтось буде казати, що він Українець, але невіруючий. Що ж це за людина? Чого можна від такого надіятися? Що він зробить для свого народу? І закінчив о. Більке: "Добрий християнин-католик мусить бути добрим патріотом і добрий патріот мусить бути добрим християнином, інакше, то була б противорічність".

О. Більке був дуже добрим сповідником. Особливо молодь його любила, як сповідника.

Був увесь час у Тернополі. Коли прийшли большевики вїїхав до Бельгії. Там обслуговував наших людей. Коли раз їхав ровером на богослуження, наїхало на нього тягарове авто і вбило його. Це було в липні 1948 р. Ця вістка була дуже болюча для Тернопільців.

О. Михайло Пристай, молодий Редемпторист, хворів на легені. Мав гарний голос. Дуже добре проповідав. Жаль було дивитися, як никнув, як свічка на очах. Скоро переїхав до Станиславова і таки там вкоротці помер.

Із Братів першим приїхав бр. Петро, опісля бр. Герард, бр. Василь і бр. Анастасій. Найдовше на місці стояв бр. Герард. Наворотами був брат Василь. Брат Петро робив вигоду для тих, що сподівалися ревізії і переховував "Сурму".

Давів при монастирській церкві п. Ілля Швак. Мешкав у хаті сина, рїг Замоностирської, Гаєвої й Микулинецької, де сходилася вул. Острожського. Мав гарний голос. Коли прийшли большевики не хотів співати у православної церкві і його так побили, що внаслідок побоїв помер. На місце о. Пристая прийшов о. Микола Якимович. Був відважний. Як побачимо, не боявся польського староста, якоїсь суботи зачав вечірню. Під час Богослужби ввійшов якийсь Поляк і почав голосно кпити собі з нашої Богослужби. Отець Якимович сказав хай його хтось виведе з церкви, але ми навіть у своїй хаті не маємо відваги і ніхто не рушився. Тоді о. Якимович зняв епітрахиль, пішов до нього і випхав його з церкви. Вірно сповняв свої обов'язки. Його захопив прихід большевиків 1939 р. у Тернополі, але він там не зїстав, а був перенесений.

О. Боске переїхав до Голоска Великого, бо там був Новїціят, а на його місце прийшов о. Володимир Стернюк. Про нього згадасмо ще на іншому місці.

От так менше більше те, що я зятямив і записав. Описати діла й особу о. Де Вохта — то треба би хїба писати книги цілі не такий спомин. Може колись, як прийдуть кращі часи і ми повернемося на наші рїдні землі в Україну, хтось напише книгу життя цього Великого Сина святого Альфонса, ревного місіонаря, який з такою великою посвятою служив Українському Народові і Його Церкві.

Фридрих II раз у мирний час декорував молодого офіцера. Офіцер (у захопленні, радісно): "Ваша Королівська Величносте, я волів би цю відзнаку одержати на полі бою". На те король: "Що за дурень! То з твоєї причини я мав би починати війну?"

У шпитапі. Лікар (до хворого): Можете хїба ще рахувати на якесь чудо. Чи з огляду на те хотїли б ви ще з кимсь побачитися? — Так, — відповів хворий. — З ким? — питає лікар. — З іншим лікарем — відповів хворий.

ТАЇНСТВО СМЕРТИ

Отці Собору Ватиканського Другого склали конституцію "Церква в сучасному світі". В розділі: "Про гідність людини" вони виклали вельми ваговиті проблеми одна по одній: природа людини і її сумління, свобода і, врешті таїнство смерти. В ч. 18 читаємо наступні рядки:

"Загадка людської природи доходить своєї вершини в обличчі смерти. Бо страждає людина не тільки болями й повільним розладнанням тіла, але також, а то й ще більше, від страху перед остаточним знищенням. Тож правильно розсуджує вона інстинктом свого серця, коли страхається і відкидає таку основну руїну й остаточний загин своєї особистости. Зародок, вічності, що його має в собі, і якого не можна ототожнювати з самою тільки матерією, повстає проти смерти. Всі змагання техніки, хоч і дуже вони корисні, не мають сили втишити людську тривогу: бо продовжена біологічна довгожилість не може задовольнити отого бажання прийдешнього життя, яке нездолано діє в її серці. — Коли в обличчі смерти всяке міркування здає лаштунки, то Церква, поучена Божим Об'явленням, стверджує, що людина є створена Богом для щасливої мети, яка лежить поза межами земського горювання. А до того ще християнська віра навчає, що смерть тілесна, від якої людина була б свободна — не згрішивши (2 Кор. 5, 10), буде переможена, коли силою і милістю Спасителя буде привернене спасіння, втрачене з її власної вини. Бо Бог покликав і кличе людину, щоб цілою своєю істотою об'єдналася з Ним у спільності вічного й нетлінного Божого життя. А що перемогу здобув Христос воскреснувши до життя, і своєю смертю визволив людину від смерти (1 Кор. 15, 50-51), тому кожній думаючій людині добре обґрунтована віра дає відповідь на тривожні запити про її майбутню долю, а рівночасно дає і спроможність мати спілку в Христі з улюбленими померлими братами, підказуючи надію, що вони таки знайшли справжнє щастя в Бозі".

Думка одного спостерігача

В нарадах Собору брало участь 450 знавців, між ними — Жан Гіттон, член Французької Академії Наук. "Так ото брав я участь у тому Соборі, який я довго вважав неможливим" — спогадкує Жан Гіттон. — "Ота недійсність була перед моїми очима у вигляді пестрого сну, в якому щораз то щільнішою ставала базиліка св. Петра, де бачив я дві тисячі хистких білих

митр католицьких єпископів, здивованих, що всі вони зібралися, може бути, останній раз в історії". Від спогадів переходить автор до нашої дійсності: "Чимало уявляють, що декрети й дефініції можуть вистачати, тимчасом трудність не є у формуванні, а в тому, щоб вирішене виконати. Ясно, що тепер ми перебуваємо, і ще довго будемо перебувати в часах непевності, тим більше, що пособорова криза збігається з загальною кризою світу, в якому тепер усе нестало, поперевертане у пришвидченому триванні, тож виглядає, ніби готується якась велика незнана подія" (Чому вірую, ст. 30 і 32).

В ситуації непевності людина частіше думає про смерть, шукаючи світла. Світло таке дає релігія. Жан Гіттон з'ясовує це такими словами:

"Все стається так, нібито ми створені для чогось іншого, для нездійсненої ще будуччини, для ще неприйнятого щастя, для "іншого світу", для "другого життя", для того, щоб звільнитися з гнітучих уявностей, для перемоги над смертю, яка зо-стається абсолютною спокусою.

Гадаю, що як би в нас не було переконання, що той другий світ існує, то вся наша поведінка супроти народження чи смерті стала б нерозумною.

З похорону м. Маркіяни Пілос ЧСВВ, що померла у Львові, повороті зі заслання. Править латинський священник, бо нашому не вільно...

Ми — начебто ембріони, ще в матірній утробі, живлені кров'ю матері, неспроможні рухатися, замкнені у викривленому просторі — питаємося: Що означають оті зариси легенів, ті чудернацькі руки? Якщо б у тих ембріонів було якесь розуміння, то вони переконалися б, що створено їх для народження, тобто: бути вивергненими в середовище, подібне до цього простору. Отже, могли б зробити висновок щодо атмосфери й руху. Могли б вони побачити — оскільки дуже ймовірно, оскільки необхідну — ту подію, яку, без сумніву, назвали б смерть, перехід, але такий, що став би для них приходом на світ — світ життя, світ волі.

Відтак же і в оцій гарній думці св. Павла відносно смерті: "не хочемо роздягнутися, лише одягнутися, аби те, що в нас смертне, було поглинуте життям" — знаходжу філософську, людську істину, і навіть універсальну істину.

Може бути, дайте мені щодо цього таку відповідь: Це стародавня ота постачальниця релігій — смерть з недвижною усмішкою дала мені оте почуття надії та віри; охопив мене страх смерті, то й бажання в мене є повернутися в утробу, схожу на оту матірню, щоб упевнитися щодо фатального того переходу.

По правді кажучи, я в це не вірю. Я добре знаю, що досягнути зрілості, означає: бачити Нескінчення щораз то ближче біля себе; а це означає: знов досягнути ту юність, яка дуже відрізняється від властивої юности, що ваготіє кайданами, приневолена до бунту, ми ж бо старими народжуємося, а школа й родина до цього вантажу ще й віки добавляють, тож треба намагатися, щоб звільнити юність з того всього, що в нас старе, і померти юними. Якщо не гляну в дзеркало, не збагну мого віку. Здається мені, що я ось народився і не знаю, чи я жив.

Запитав я журналіста Вілліяма Джеймса про те, чи вірить у потойбічне особисте життя, а він відповів: "Не знаю, але чим більше старіюся, тим більше вірую, бо чим старший я, тим міцніше відчуваю, що я готов жити". А щодо мене, то дедалі міцнішає в мене переконання, що помру в незвершеному стані ембріона; це віра звіщає мені грядучий отой світ, незабарний отой перехід. А втім, таке є значення того запитання, яке Церква ставить на хрещенні дітей: "Чого жадаєш від Церкви? — Віри. — Який є овоч віри? — Вічне життя". Два оці названня — віра і вічне життя — вміщують у собі все. Якщо воно правдиве, що ми неспроможні відчувати щось інше, як вічність нашого буття — за словами Спінози — то й жити ми неспроможні без того, що на землі, отут, дає нам ця засада" (Чому вірую, ст. 117-119).

Відповідь пересічної людини

На сторінках двох французьких журналів — "Фет е Сезон" та "Ля Ві Католік" — появились опитування на тему: "Хто для вас є Ісус Христос?" Одна жінка (С. В.) записала на опитному листку: "Хто є для мене Христос? Насамперед Він той між нами єдиний, Котрий сам міг вибрати народження, життя і смерть. Коли дякую Богові "за те, що дав нам життя", то спочатку бунтуюся, потім собі міркую: Невже сама я вибрала життя? І прошу Його, щоб допоміг мені саму себе любити. Ісус є такий, якими й ми будемо, без гріха: прославленням Бога. Тож вельми воно добре бачити, що таке існує: Людина без гріха, людина, яка любить. — Крім того Ісус — це зв'язок між Богом і нами: Він бачив Бога, Він є в Бога, Він Бог; я можу вдивлятися у Нього і, завдяки Ньому, маю змогу дійсно переживати — потрохи — прагнення, щоб бути близько Бога. У важких хвилинах страхає мене те, чого Він вимагає від мене. Але я Його люблю, як можу. — Для мене Ісус є той, хто знає, який нетолерантний є світ разом зі своєю старістю, зі своїми поділами, зі своїми недугами, із смертю. І треба, щоб Він думав таке після того, як помер, щоб перемогти все оте вище сказане та щоб дати нам, неначе... "мотор", Духа" (Карре, Пер леї, кі е Дджезу Крісто?", Рим 1973, стор. 124-125).

Світлина з похорону м. Маркіяни Пільос, ЧСВВ.

ВСЕГОРТАЮЧА ЛЮБОВ

Марія Кузьмович-Головінська: "ЗАРВАНИЦЯ". Листки споминів. Видавництво "Добра Книжка", 197 випуск, Торонто, Р. Б. 1972, стор. 270, літературно-критична стаття "Листки споминів" Олександра Моха.

Відома католицька письменниця Марія Кузьмович-Головінська виступила у своєму черговому творі як авторка споминів з її життя в закутині Поділля, селі Зарваниця, яке стало славне чудотворним образом Богоматері й цілющим джерелом.

"За головним вітарем чудотворна ікона Розп'яття. Мальована на тяжкому шовку, в заглибленні дзеркал. Дзеркала ці дар графа Мйончинського, Чернігівського воєводи й колишнього властителя Зарваниці". ("Зарваниця", стор. 7).

Уже з перших сторінок книжки зарисовуються притаманні письменниці ціхи — вроджена спонтанна любов до природи, до людей і до їхньої опікунки — Божої Матері. Невідступна приязність всеогортаючої любови Матері Христа — це властива головна постать твору, центр його психологічних образів, покров живого й неживого його елементу. Простота і природність, з якою М. Кузьмович-Головінська веде через життя своє і свого оточення цю всюдиприсутню тіль божеського, надає її споминам глибокого духового змісту і створює оригінальний релігійний твір.

Сюжету, як такого, власне немає. Це справжні листки споминів, переживання і побут молододі жінки, дружини священника на селі, на яку падають обов'язки матері, помічниці селян, діячки, виховниці, господині не лише свого небагатого дому, але й великого господарства, пов'язаного з численними відпустами. Чудодійний образ Богоматері, якої обличчя зміняло вираз у важких історичних хвилинах, та цілюще джерело в лісі стягало сотні й тисячі паломників з цілої околиці, а далі, і з інших частин Західної України, навіть із Закарпаття. І духовенству і світським людям треба було дати приміщення, їжу, опіку. Слабосила жінка гнулася і часом падала під тягарем турбот, обов'язків і праці та здається, лиш духовий вплив і приязність Небесної Матері додавали їй сил і спромогу перемагати всі труднощі. А до щоденних турбот находили ще й загальні, що впливали з політичного положення Галичини.

Польська влада, занепокоєна національним розвитком села Зарваниці, активною релігійною й освітньою діяльністю молодого, енергійного священника-сотрудника, влаштувала 1930 р. в селі криваву лазню, а самого о. Василя Головінського тортурували так, що він довго потім боровся зі смертю.

Релігійними подіями в Зарваниці зацікавилася Капітула св. Юра у Львові і під проводом єпископа Никити Будки й о. В. Го-

ловінського почалася велика розбудова відпустового місця, яка несла зі собою таку ж велику адміністраційну діяльність і постійні турботи за фінанси, потрібні для широких плянів розбудови. Спомини Головінської та виведення постатей наших чільних ерархів, із Слугою Божим Митрополитом Андрієм Шептицьким та з політичними подіями, пов'язаними з українським підпіллям і добою УПА, є вкладом до історії цього закутка галицької землі. Разом із побутом і подіями церковного і селянського життя — книжка є монографією цієї специфічної місцевості Зарваниці та дає образ духовости української людини, не лиш окремих постатей, але цілої збірноти; її релігійність, братолюбіє, любов до природи, ідеалістичний світогляд. Образ Зарваниці в книжці М. К. Головінської такий ясний, світлий і одуховлений, що, здається, він творить соняшний круг довкола важкого щоденного побуту, а далі і таким залишається в уяві читача і на фоні чорних днів ворожої большевицької окупації. Бо й тоді не пропадають споконвічні прикмети душі української людини, якої не міняють століття, не ломлять історичні катаклізми, не може знищити й сучасна комуністична ідеологія і московський терор.

Стиль "Зарваниці" ліричний — часом впадає у сентименталізм. Це є виправдане в моментах піднесення при описах природних

ВЖЕ ВИЙШЛА НОВА КНИЖКА СПОМИНІВ

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ ГОЛОВІНСЬКА

Життя в чудотворному осередку перед другою світовою війною — пацифікація - УПА - большевики.

Книжка читається цікаво і кожний з нас найде в ній відгук на власне життя.

Ціна \$3.50 (з пересилкою).

Замовляти на адресу:

А. МОСН
6 Churchill Ave. Toronto, Ont.
M6J 2B4
Canada

ЗАРВАНИЦЯ

ВИБРАНІ ТВОРИ

3

нерозгаданих явищ, чудесними появами біля образу Божої Матері, при переживаннях авторки, яка має чуттєву, вразливу вдачу. Одначе в потоці щоденного життя можна було б це оминати. Але треба підкреслити, що при всім своїм ліризмі цей стиль задержує епічні й плястичні елементи у виведенні окремих епізодів і постатей. Це саме підносить мистецьку вартість твору. Такими є, напр., сторінки згаданої "паціфікації", знущання над священником і селянами. Трагічні ці події, де не багато слів, лиш короткі ляпідарні вислови, епічні, плястичні образи:

"А ще кружляли несамовиті вістки: що поліцисти ще вернуться та мають розстріляти о. Василя.

Ледве піднісся з постелі, щоб кудись утікати.

Я жахалась, що впаде десь дорогою, доб'ють його, благала не виходити.

Директор дібр Федорович, на сотруди́ничівці вже по військово-вому, опанував ситуацію.

— У мене ще вистачить куль для них і для нас!

Тоді Зарваницею пронісся гомін найбільшого дзвону, дзвону князя Василька Теробовельського.

...Бавм...! Бавм...!

На тривогу.

Люди селом, дорогою...

— У Мозолівці двірські стирти горять!

Усі поліцисти прожогом туди. І села над Стрипоєю відітхнули". (Там же, стор. 49).

Або:

"Понуро виглядала сотруди́никівка в ті похмурі осінні дні.

І в один з таких днів, надвечір, старший брат Петро прибіг по ключі до церкви.

— Якись пани заїхали на церковну площу і хочуть ключів.

— Хто це?

— Не казали.

Отець Василь заворушився.

— Ключів нікому не даю відчиняти церкву, коли не знаю, хто це є. Нехай прийдуть до хати.

І за хвилю:

— Отче, що з вами?!

— Преосвященний... ексцеленціе!...

Двох священників у хаті.

Я відсунула колисочку Наталочки від вузького переходу поміж ліжками.

Довідалась, що це Преосвященний Кир Іван Бучко з о. Чемеринським відвідують спаціфікованих.

Пішли післанці по місцевих інтелігентів, а Марта на Вишнівчик до лікаря і о. Чолія.

Заступник коменданта поліції був такий чемний, що аж відпровадив Марту. Він вивідував, хто приїхав і в якій цілі.

Другого дня правив Преосв. Кир Іван Службу Божу біля вівтаря Божої Матері. Людей збіглося багато і слухали проповіді.

— "Така держава, яка знущається над священниками, не буде довго існувати, вона мусить упасти!" (Там же, стор. 50-51).

У цих коротких ляпідарних висловах, без зайвої патетики, ясні мистецькі образи і глибина змісту. Таких сторінок у книжці багато.

Не зважаючи на відсутність повістєвого сюжету, книжка читається легко, як це мовиться, "одним духом", від першої до останньої сторінки. В її рядках ще живі, відомі сучасному поколінню події 30-их і 40-их років нашого минулого. Це наші переживання, наші зриви, праця, успіхи, розчарування, світлі хвилини й трагедія розстання з рідною землею, коли навала зі Сходу залила нашу чарівну українську землю. Контраст цих двох світів — світу Бога і нагрянувшої ночі сатани — це останній акорд листків-споминів, написаних 1969 р. з туги за рідною землею.

Особливо радо будуть читати "Зорваницю" жінки, бо там знайдуть вони багато проблем, спільних з проблемами авторки. Її подружжя й господарські турботи, її конфлікт між обов'язками матері й дружини та письменниці, якої душа рветься з глухої закутини села і сірих буднів до товариства людей, до творчої літературної атмосфери. Боротьба в душі жінки, — яка водночас з поривами до мистецької творчості, з даром бистрого спостереження та емоційного вислову й знаменитої пам'яті має відчуття глибокої релігійності, правди Божої і людської, — мусить закінчитися розв'язкою внутрішніх конфліктів, як і конфліктів життєвих саме так, як вони закінчилися в листках споминів.

У літературно-критичному есеї "Листки споминів" Олександр Мох розглядає на тлі світової літератури ролі і значення поетичної творчості, відношення письменника до його доби і вартість релігійного світосприймання та з цього аспекту оцінює Марію Кузьмович-Головінську, як письменницю глибокої правди, яка має мужність протиставитися сучасній атеїстичній і зматеріяльізованій добі. При тому — за словами критика — "у "Зарваниці" ми переживаємо не тільки тяжку долю авторки й її родини, але в особі постатей і подій із споминів наче в соці зосередилась доля нашої нещасної Батьківщини. І ми оглядаємо її і бачимо її світлі і чорні моменти. Починаємо розуміти, чому нас била і б'є доля".

(“Америка”)

*****

Священники мають бути лікарями, не панами, — матер'ями, а не
вимогливими майстрами. Св. Вернард

“ДОБРА КНИЖКА”

В Україні видало 141 книжок.

На еміграції в Канаді, м. Торонто, видало 63 книжки.

В и п у с к и : 142, 144, 145, 159 вичерпані. На складі маємо ще:

- 143) Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК (життєпис). 1952. Стор. 20. Ціна \$0.25.
- 146) Юрій Мозіль. КРИЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. 1953. Стор. 104. Ціна \$2.00.
- 147) Наталена Королева. ПОДОРОЖНИЙ. Легенди. 1953. Стор. 64. Ціна \$0.50.
- 148) Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ. 1954. Стор. 128. Ціна \$1.00.
- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ Х-ХІІІ СТОЛІТТЯ. 1955. Стор. 138. Ціна \$2.00.
- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Стор. 24. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Скрейверс. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Стор. 160. Ціна \$2.00.
- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новеля. 1954. Стор. 38. — \$2.00.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини з відвідин України. 1955. Стор. 182. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселенська Церква і патріярх Фотій. 1956. Стор. 245. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Стор. 128. Ціна \$2.50
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість — 4-те видання. 1958. Стор. 184. Ціна \$2.50.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА. Ілюстроване оповідання для дітей. 1958. Стор. 48. Ціна \$0.50.
- 158) Ю. Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Стор. 128. Ціна \$2.50.
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІПРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — Стор. 336. Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини з 1848 р., року революції. 1963. Стор. 122. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. Стор. 302. Ціна \$3.00.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. 1960. Стор. 96. Ціна \$1.00.

- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛИТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА. 1961. Стор. 28. Ціна \$0.50.
- 165) омм. КІНЕЦЬ СВІТУ. Чи, коли і як буде? 1963. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 166) Д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛИЯНИН У КАНАДІ. 1961. Стор. 38. \$0.50.
- 167) Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА. Історична повість із козацьких часів. 1961. Стор. 216. Ціна \$2.00.
- 168) Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ. 1961. Стор. 96. Ціна \$0.50.
- 169) Василь Королів-Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ. Спомини. 1961. Стор. 182. Ціна \$2.00.
170. Наталена Королева. ПРЕДОК. Історична повість. 1961. Стор. 292. Ціна \$3.00.
- 171) о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ІДЕЯ ПАТРИАРХАТУ В КИЄВІ. Історична студія. 1961. Стор. 96. Ціна \$1.00.
- 172) Теофіл Коструба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Стор. 304. 1962. Ціна \$3.00.
- 173) Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ГРУНТІ. Спомини. 1963. Стор. 340. Ціна \$3.00.
- 174) Микола Олександрович. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ. Відродження українського письменства в Галичині. 1961. Стор. 60. Ціна \$0.50.
- 175) Іван Добрачинський. ЛИСТИ НИКОДИМА. Повість. 1963. Стор. 564. Ціна \$4.00.
- 176) Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ. Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. Стор. 32. Ціна \$0.50.
- 177) о. д-р Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ. 1962. Стор. 162. Ціна \$2.00.
- 178) В. Поляннич. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ. Сенсаційна повість з часів гетьмана К. Розумовського. 1964. Стор. 200. Ціна \$2.00.
- 179) Д. Ярославська. ПОВІНЬ. На крутій дорозі. Роман. 1964. Стор. 266. Ціна \$4.50.
- 180) Марія Кузьмович-Головінська. ПОПУДНИК. П'єса за народнім повір'ям. 1965. Стор. 44. Ціна \$1.00.
- 181) Марія Кузьмович-Головінська. ОСІННЄ ЛИСТЯ. Нариси й оповідання. 1966. Стор. 218. Ціна \$4.50.
- 182) о. Петро Хомин. ВІЧНЕ МІСТО РИМ. Враження з відвідни. (57 ілюстрацій). 1964. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 183) Н. Королева. БЕЗ КОРИННЯ. 1968. Повість. Стор. 228. Ціна \$3.00.
- 184) Д. Ярославська. ОСТРІВ ДІ-ІІІ. Трилогія "Повінь", друга частина. Стор. 320. Ціна \$4.50.
- 185) Осип Дячишин. СЕЛО ЧЕРЧЕ. Монографія, багато ілюстрована. Стор. 144. Ціна \$2.00; у переплеті \$3.00.
- 186) КАЛЕНДАР ПРОСВІТА НА 1969 РІК. (Початок журналу "Правда"). Стор. 128. Ціна \$1.00.

- 187-188) "ПРАВДА" — журнал — перший річник 1969 рік — чч. 1-4.
Стор. 352. Ціна \$10.00.
- 189) В. Лозинський-М. Ценевич. ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ. — Історич-
на повість з часів Коліївщини. 1970. Стор. 74. Ціна \$2.00.
- 190) Д-р Б. Гомзин. МАСОНИ — ТАЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ. 1970. Стор. 30.
Ціна \$1.00.
- 191) "ПРАВДА" журнал ч. 5-6. 1970. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 192) М. К. Головінська. ЛІСОВИЙ ГОЛУБ. Бойківські оповідання. 1970.
Стор. 280. Ціна \$3.00.
- 193) "ПРАВДА" журнал ч. 7-8. 1970. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 194) "Правда" журнал ч. 9-10. 1971. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 195) о. д-р І. Мончак. ПАТРІЯРХАЛЬНИЙ УСТРІЙ. 1971. Стор. 16. —
Ціна \$0.50.
- 196) Дарія Ярославська. ПІД ЧУЖИ ЗОРІ. Закінчення трилогії "Повінь"
1971. Ціна \$4.50.
- 197) Марія Кузьмович-Головінська. ЗАРВАНИЦЯ. Зі щоденника. —
Ціна \$3.00.
- 198) "ПРАВДА" журнал 1971, ч. 9-10. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 199) "ПРАВДА" журнал 1972, ч. 11-12. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 200) "ПРАВДА" журнал 1972, ч. 13-14. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 201) "Правда" журнал 1973, ч. 1-2 (17-18). Стор. 208. Ціна \$3.50.
- 202) "Правда" журнал 1974, ч. 1-2 (19-20). Стор. 208. Ціна \$3.50.
- 203) "Правда" журнал 1974, ч. 1-2 (21-22). Стор. 208. Ціна \$3.50.
- 204) "ПРАВДА" журнал 1975, ч. 1-2 (23-24). Стор. 208. Ціна \$4.00.

Дальші випуски в підготові.

НА СКЛАДІ МАЄМО ЩЕ ІНШІ КНИЖКИ, НПР.:

- а) Д. Ярославська. Її Нью Йорк. Повість. — Ціна \$3.00.
- б) Я. Хомичев. У степах України. Повість. 2 томи. — Ціна \$4.00.
- в) Й. Терський. Що таке Сталінське "тилоополчення"? Спогади політ
в'язня. 1969. — Ціна \$2.00.
- г) Б. Курилас. Нерон. — Ціна \$1.00.
- г) Вселенський Ватиканський II Собор. Діяння й постанови. 5 томів
Ціна за комплет (з пересилкою) \$16.50.
та багато інших.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOSH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

КНИЖКИ СТАРОКРАЙОВОГО ВИДАННЯ та ПОШТОВІ МАРКИ
("СТЕМПС"), ЗБІРКИ й "КІЛОВАРЕ"

купує

A. MOSH

6 Churchill Ave. — Toronto, Ontario M6J 2B4 — Canada

Tel.: 533-5134

“ЛІСОВИЙ ГОЛУБ”

До появи нової збірки оповідань М. Кузьмович - Головінської

Наша література на обширах нашого розсіяння з уваги на інші зацікавлення отих "розсіяних", хоч-не-хоч перейшла, на жаль, на дальший плян. Консеквенції з цього приводу починають нас лякати коли візьмемо до уваги факт, що нарід висловлюється за посередництвом літератури.

І тут постає цікава ситуація — є поети й письменники, є їхні твори, а нарід їх не читає або в крайньому випадку попит на письменницьку творчість є дуже малий, а на поетичну майже ніякий.

Думаю, що ми себе маємо потішати тим, мовляв: такий стан існує не тільки в нас, але і в інших народів; та все таки не в такій мірі. До речі, це ствердив Гамільтон, який уважав людей, що є осторонь літератури, незрозумілими, і тому каже, що "світ є ускладнений і ускладняється що раз то більше; сьогодні бути незрозумілою під цим поглядом людиною — це просто проступок."

Цікаво, що за гомерівських часів людина мала — сказати б сакральне відношення до світу, та з бігом часу вона не давнє відношення загубила і не вміє використати отого психічного зв'язку відповідно до потреб на кожному черговому етапі свого існування.

Якщо йдеться про нас, то я мимо всього не є песимістом, та, хоч уважаю, що споживачів "літературних продуктів" у нас пропорційно може замало, то все таки наша література у вільному світі з дня на день проявляє свою живучість, свій ріст. Правда, книг більше на книгарських полицях аніж на полицях читацьких книгозбірень, та якби воно не було, ці книги щось говорять. Духовий світ — проблема непроминальна й услід за ним література й мистецтво завжди актуальні.

У залежності від того як переконливо вдалося письменникові представити людину, її мрії і прагнення, залежить успіх твору, його популярність серед читачів.

Ці слова відносяться до творчості Марії Кузьмович-Головінської. "Вітрениця", яку читаю вдруге, вперше читав майже 40 літ тому назад. "Вівчаря" читав я вперше у 1935 р. (обі Видавництва "Мета" — Львів), а "Сефту" безпосередньо перед вибухом другої світової війни (видавництво "Діло", Львів).

Названі оповідання ввійшли перендані до другого тому Вибраних Творів; крім цього ввійшли туди "Фінетта", "Дзво-

нар Лука", і "Лісовий голуб". Саме про цю збірку хочу передати мої враження. Слід зазначити, що поміж "Сефтою" (збірка оповідань — "Америка" — Філядельфія, 1952), "Осіннім листям" ("Добра Книжка", Торонто 1966) ще була "Чічка" (1954), "Горбатенька" (1958), "Марія" (1962) і "Попудниці" (1965). Усі — Видавництво "Добра Книжка".

"Лісовий голуб" читається легко. Авторка впроваджує вас у гори, які манять чаром своєї краси, таємничості; вслухуетесь в шум гірських струмочків, вдихаєте п'яний запах лісового повітря й полонинських трав, знайомитесь із людьми прив'язаними до тих чудесних гір. Людина як частина природи і людського гатунку, може здійснити свої прагнення й цілі тільки в тісному з'єднанні з природою та з іншими людьми: "...ранесенько перед сходом сонця, заскрипів сніг під вікном Марійчиної хати і тричі стукнули сватачі палицями. Маги і тато в хату попросили. Марійка вдавала, що спить, бо так звичай велів. Молодий зближився до неї.

— Ану, відданице, уже день, чьо ся лінуеш? - -

...Від досвітка смереки прибрані в святочні чіпчики, білі хустки та кожушки. Вони задумані похилили голівки та опустили безрадно руки-галузки. Їх пестійка, яку виколисали своїми пісеньками та казочками, виходила заміж..."

В оповіданнях багато поетичних порівнянь і метонімії.

"І тиша каменем скотилася в село та придавила кожну хату... Тільки холодний подув ночі блукає поміж хатами і тупиться до молодого личка Сефти..."

Або таке місце: "...Їх шні витягнулися аж до стелі і там угнулися, немов творили питайний знак..."

Коли читаєте: "А поміж хатами ходить вечір", ввижається вам темна велика таємнича постать.

Авторка часто наче персоніфікує душевні настрої: "і журмов тінь крок-у-крок за ним... терпіння входить у хату... і недостатки заглядають із кожного кутка..."

Коли побитий польськими залізнодорожними робітниками Шефан приволікся до хати, авторка малює настрої такими штрихами: "Дощ має сліди недобрих людей і плачуть стріхи кожної хати."

Або такий опис: "Мінилася яснозеленими стебнівками озимина понад прозорим потоком". Чи не гарний етюд — як сказав би наш найкращий кольорист Михайло Мороз.

Гортаючи листки цікавої збірки бойківських оповідань, констатуєте добір найбільш типових для бойківського середовища явищ, уміння показати в невичерпній життєвій багато-

манітності життя-буття гірського люду, елементи романтичності, своєрідності, нерозривне поєднання звабливості включно до психологічних аспектів, прив'язаності до прадідівської віри бойківського люду, патріотичної постанви і готовості захисту не тільки його вузької батьківщини, але цієї ширшої, за яку ладен віддати своє життя.

До речі, доля літератури завжди найбільш зв'язана з землею, на якій вона родиться.

В оповіданнях — концентрація на важніших подіях.

Дивлячись з американської віддалі (з пункту, де всього вдосталь) на оцих звичних до невигод і біди добрячих верховинців, пригадуються вам слова Овідія: "Бідність є важкою річчю. Часом убиває в нас душу, але часом є отим північним вітром, що перетворює людей на героїв."

У "Фінетті" події наче в калейдоскопі. Простір дії широкий — від Бескиду по цей і по той біч у глиб Німеччини. Час трьох окупацій: кінець польської, большевицька, німецька і знов большевицька. Герої в різних ситуаціях, вони також у повстанських групах — сильні, невгнуті. Щоб передати вірню життя героїв, атмосферу дії, антураж, слід побувати в місцях дії, побачити пейзаж. Авторка не мусіла трудитись їхати туди для цієї цілі, вона там жила, провела свої молоді роки, крім цього, як видно з творчої тканини, в неї дар докладної обсервації, спостережливості а наді все тонкого психологічного підходу; бойківський говір знає до нюансів. Тому-то в неї добре скомпонована фабула, чіткий і стрункий сюжет.

Коли з бігом обставин Фінка (Фінетта) знайшлася віч-на-віч з московським п'яницею Альошою, як різко контрастує серед цього самого солдатського гурту наш Гриць чи Сергій, що доказує, що Українці можуть мати у своїй природі в характері збірноти постійний, незмінний первень — лагідність і простодушність. До речі: відомі ціхи рільничих народів.

Релігійний мотив вибивається на першій пляні. "Молитву що наче б нанизував хтось росами від смереки до смереки. Від куца до куца, від чічки до чічки" ("Дзвонар Лука").

У "Фінетті" не лише Фінка майже на кожному кроці з молитвою на устах, але і Гриць береже як ока в голові стару ікону, яку дала йому тітка, коли йшов на війну. Не диво, що його прадідівська віра, допомогла йому швидше стати свідомим Українцем і навіть завела його в ряди повстанців. Це вказує на те, що історичний процес формування народу тісно в'язється з його релігійністю. Цей аспект чи не саме під сьогоденнішу пору повинен бути важний, до болю сильний на кожному обширі в щоденному житті-бутті української людини. Акцентація цього аспекту авторкою це і є її — сказати б — "діфференція специфіка".

В оповіданні "Дзвонар Лука" мораль накреслена ескізю, з усіма відтіннями, оця мораль, яка повинна бути регулятором взаємовідносин між людьми в усіх сферах суспільного життя.

В оповіданнях показано життя Бойків, життя, як воно є, включно до пересудів і забобонів.

Незле було б також показати в ширших обрисах звичай-обичаї на Бойківщині — Різдво, Йордан, Великдень, а також бойківські радощі, розваги (що також є невід'ємною частиною життя), а також бойківське весілля. Очевидно тут і там усе те було, але подане т. зв. штрихами.

Та найважливіше, що авторка в своїх оповіданнях не лише добилась нерозривної єдності форми і змісту, але досягнула свою ціль — вказала на моральні покликання й історичні призначення збірноти. її завдань, її долі. Чим вища і значніша ідея, яку несе в собі твір, тим більша сила його впливу як у просторі, так і в часі.

Сократ уважав, що критерієм краси якогось твору є те, наскільки той твір виконує свою роль.

До якого напрямку зачислити авторку — це справа літературознавців. Можу тільки повторити за Лецом — є один напрям: від людини до людини. Від себе скажу ще, що "Лісовий голуб" не тільки повинен прилетіти до бойківських хат (маю на увазі бойківські родини у Вільному Світі), але до усіх без винятку.

("Америка")

ВИБРАНІ ТВОРИ

Марії Кузьмович-Головінської	
Осіньні листя — оповідання й нариси	\$4.50
Чічка — новела	\$2.00
Горбатенька — ілюстроване оповідання для дітей	\$0.50
Марія — сценічна картина з життя засланих на Сибірі	\$0.50
Попудник — п'єса за народним повір'ям	\$1.00
Лісовий голуб — бойківське оповідання	\$3.00
Зарваниця — спомини	\$3.00
Хто замовить усі 7 книжок, платить (замість \$14.50) тільки \$12.00	

Замовляти:

A. MOSH

Toronto, Ont., Canada

M6J 2R4

ДВА ДОКУМЕНТИ

Перед нами два надзвичайно важливі документи, які проливають багато світла на стан релігійності, віри в Бога в Україні, а також і в країнах вільного світу.

Перший документ — це зовсім свіжий лист з України (із Дніпропетровська). Ми навмисне підкреслюємо, що це з Дніпропетровська, а не зі Львова чи навіть і з Києва, бо вияв релігійності у Львові — це ще цілком нормальна річ і цілком можливий з Києва, бо все ж таки Київ-Печерська Лавра. Св. Софія й інші величні пам'ятки української християнської віри безперечно мають вплив на психіку людини.

Але Дніпропетровськ — це вже місто, яке цілковито змосковщене, скуте антирелігійною пропагандою понад півстоліття. Високо індустріялізоване, тобто має всі дані зовсім охолонути до релігії. Щоб було зрозуміліше, подаємо деякі дані про автора листа, який зараз наведемо в оригіналі.

Автор листа один з колишніх селян, який на початку 30-их років залишив село і пішов до міста. Майже сорок з гаком років працював на заводі ім. Петровського слюсарем, дружина працювала на якійсь меншій фабриці. Син професором вищої школи, а донька вчить англійської мови в середній школі.

Ось що пише цей дніпропетровський робітник до своєї рідної сестри в Чикаго:

„Здрастуйте! І Христос Воскрес, наші дорогі рідні сестра... (тут подано ім'я сестри, яке пропущаємо) і наші дорогі плем'яниці і зятя і також внучки ваші і наші, которі дуже нас не знають, но ви їм розкрийте і покажіть фото.

Сьогодні у нас большой празник Паски Христовой і ось ми січас з Ивановною (це по батькові дружини автора) удвох отвічаємо на ваш лист. Дякуємо, що все таки біспокоїтєся за нас. І от ми слухали з Америкі, то є з Вашингтону, як красиво співали церковное Богослуженіє, довго слухали, а также і утром включали радіо і слухали пасхальні Богослуженія. Це нам очень понравилося і от ми вас поздравляємо з цим празніком і жєлаєм харашо провести його у вашей сімейной жизни, на многія годи.

Ми січас пока живі, но дуже слабї. Я утром устав та за воротами (за парканом) хтось із сусідів повїсив сумку (торбу) у ней паску і яїчки і пироги свячені, потому знають, що Ивановна не в состоянїї ізготовить паску, а также піти до церкви:

Ми були дуже раді цьому і розговілися з Івановною по Божому, по християнському...”

Це перший документ із змосковщеного і релігійно розкладеного міста Дніпропетровська, але скільки в ньому релігійної віри, скільки християнського тепла, скільки безпосередности і української щирости!

А ось другий документ, хоч, правда, неписаний, а з розмови з Українцем молододі генерації, який щойно повернувся з американського війська. Він відбув війну у В'єтнамі і пройшов усі стадії різних військових вишколів.

На наше запитання, як стоїть релігійність в американській армії, він поінформував, що коли його частина перебувала у В'єтнамі, то з 80 вояків їх два ходили в неділю до церкви. А коли він переходив вишкільний курс ще у ЗСА, то з 200 вояків його частини ходили до церкви 4 вояки. Коли він перебував уже серед тих частин, що відбули всі заморські війни і мали ще дещо дослужити свого реченця на американському континенті, то в цій військовій частині на 100 вояків ходили до церкви 4 вояки, а пізніше лише два.

Тут наш співрозмовник підкреслює, що такий жалюгідний стан серед вояків наземних частин. Але серед летунського складу чомусь дещо більший відсоток релігійних вояків. Він далі жартома завважує: "Мабуть тому, що вони ближче до неба, до Бога?"

Одначе й не це важно, чому? А важне те, що стан релігійности серед американської молоді надзвичайно невідрадний.

А тепер дещо підсумуємо ці два документи та зробимо з них деякі висновки.

Найперше кидається в очі, що як на рідних землях не переслідують Церкву, як не душать духовників і вірних, але релігія міцно ще тримається, навіть серед робітників, які вже близько півстоліття, як залишили село. Тож дечому й нам треба повчитися від своїх рідних на українських землях, як треба шанувати Церкву, як треба виховувати в релігійному дусі наш доріст. А найвідрадніше й те, що голос наших церковних передач сягає в Україну і що до нього й там прислухаються.

Завдання наших Церков поширити релігійні передачі в Україну, кинути через стер слово Боже в вистраждалі душі нашого пригнобленого народу, подати духовний корм зголоднілим нашим братам і сестрам в Україні.

Що ж торкається другого документу, де мова про жалюгідний стан релігійности серед американської молоді, то й тут ключ до секрету: чому в цій країні так широко розвинуто останнім часом мародерство, чому по великих містах не мож-

Славний композитор Джакомо Пучіні, походжаючи вулицями Медіоляну, почув жебрака, що грав на акордіоні арію з його опери "Тоска". — "Зовсім незле, мій любий, — сказав до жебрака, — але треба грати це набагато скорше." Наступного дня жебрак завісив собі на шиї великий напис: "Учень Пучіні в нужді."

Два Японці сперечалися. Один казав: "Це неправда, коли люди епевняють, що черепаха живе десять тисяч літ. Я купив кілька днів тому черепаху, а вчора ввечір вона згинула. Ніколи не треба вірити в те, що люди говорять." А на те другий: "Але ти ти певен, що якраз учора вночі не скінчилося їй десять тисяч літ?"

Молодий французький письменник звернувся до Пірона*, кажучи: "Я рад би написати твір, якого ще ніхто передо мною не написав і якого ніхто вже після мене не напише." На це Пірон

порадив йому: "В такому разі напишіть ваш некролог."

*) Пірон Алексіс (1689-1773) французький драматург і дотепник, найбільше знаний завдяки своїм епіграмам. Коли його предложили як кандидата на члена Французької Академії (1753 р), король спротивився цьому за його "Оду до Пріяпа", яку він написав ще за молодих літ. Всеж таки дістав королівську пенсію. Пірон пімстився на Академії в однім із своїх найславніших епіграмів, у яким сказано: "Тут спочиває Пірон, який був нічим, і навіть не був членом Академії."

Маляр забажав намалювати портрет якоїсь пані. Вона радо згодилася. Прийшла до його робітні та стала приготуватися до позування. Маляр чекає чверть години, пів години, годину, але вона все ще готується і шмінкується. Вкінці маляр не втерпів і питає: "Прошу вас, пані, мусимо нарешті вияснити собі одну справу — хто тут малює, ви, пані, чи я?"

на вийти на хідник, як стемніє. Це втрата віри в Бога, занепад моралі на ґрунті релігійного збайдужіння, моральний розклад, гниль суспільства знову ж таки через збайдужіння до віри. до Бога.

Постараймося ми зберегти нашу молодь від розкладницького, антиморального впливу вулиці. Більше уваги церквам, церковним організаціям, молодечим організаціям, українським школам. Це єдиний шлях, який може ще дещо сповільнити темпи повного розкладу нашого доросту.

(“Нова Зоря” — Чикаго)

Пресв. Кир Григорій Лакота — єпископ-помічник перемиський

ЖИТТЯ ВЛАДИКИ ЙОСАФАТА КОЦИЛОВСЬКОГО

2.

Журба про виховання доросту молодого духовенства, зустріла Владика Йосафата вже в перших роках його архиєрейської діяльності. Йшлося тут про зорганізування духовної семінарії в Перемишлі. Від кількох десятків літ існував у Перемишлі четвертий рік богословських студій для тих студентів теології, з перемиської єпархії, які три роки своїх студій закінчили у львівському університеті, як вихованці греко-кат. духовної семінарії у Львові, спільної ще з кінця 18-го століття для всіх греко-кат. галицьких єпархій. На помісному Соборі Греко-кат. Церкви у Львові 1891 р. порушено потребу оснувати окремі духовні семінарії для перемиської і станіславівської єпархій, щоб правлячий єпархіальний список мав безпосередній нагляд і вплив на формування й виховання свого майбутнього духовенства вже в часі їх богословських студій. Перший перевів це в діло станіславівський єпископ Хомишин оснуванням 1910 р. духовної семінарії в Станіславові, з якої перший випуск вийшов 1914 р. До засновки повної духовної семінарії взявся і перемиський єпископ Чехович. Матеріальне забезпечення — будова й удержання будинків для семінарії, повне удержання вихованців і професорського складу належало за законом до австрійської держави. Гроші на це йшли з Релігійного Фонду, який створено ще за царя Йосифа II зі сконфіскованих ним церковних і монастирських дібр і фондаций і який знаходився під зарядом держави. Австрійський уряд приступив 1912 р. до будови будинків на приміщення духовної семінарії в Перемишлі при вул. Владичій. У літі 1914 р. будинки були готові і в осени цього ж року мали бути віддані для вжитку семінарії. Вибух першої світової війни припинив цю справу. Семінарію будинки зайняло військо на приміщення військових шпиталів і швидко після закінчення війни, — вже за польських часів — передано ці будинки для їх власного вжитку. Єпископ Коциловський перевів у тих будинках потрібний ремонт і постарався про їх внутрішнє влаштування. Кандидатів до богословських студій у ново-отвореній духовній семінарії було багато, бо доступ до польських високих шкіл був тоді для Українців замкнений. Між прийнятими кандидатами було й чимало старшин колишньої австрійської армії і УГА (Українська Галицька Армія) що недавно брали участь у світовій війні і в наших збройних визвольних змаганнях. Ректором семінарії став о. д-р Григорій Лакота, пізніший єпископ-помічник у Перемишлі. Скомплетовано і професорський склад цієї семінарії і незабаром розпочалася в ній правильна наука.

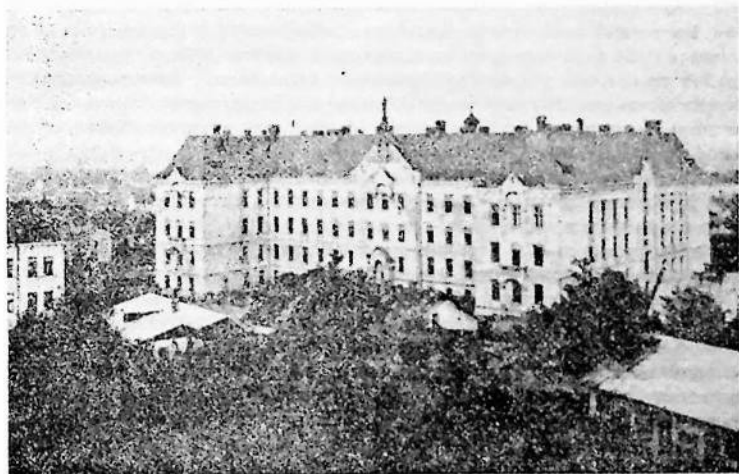
В часі світової війни і в перших роках після неї зменшилося число членів перемиської капітули через смерть деяких старших її членів. Єпископ Коциловський іменував на їх місце молодших свя-

щенників Українців. В цей спосіб цілий особовий склад капітули став чисто українським і залишився таким до кінця. Новий Владика, сам свідомий і діяльний український патріот, уважав, що й така важлива керуюча церковна установа, як капітула, мусить гармонізувати з національними інтересами українського народу, бо ж лише члени цього народу на території перемиської єпархії належали до Церкви, повіреної його опіці й керівництву. І дяківська бурса, основана ще єпископом Снігурьським, попри релігійне католицьке виховання й фаховий вишкіл своїх питомців, подбала і про їхнє українське національне виховання. Врешті єпископ Коциловський звернув увагу на відповідну обсаду катехитур у народних і середніх школах, зокрема ж, останніх, у яких виховують доріст інтелігентів, майбутніх провідників народу. Ті місця обсаджував ревними священиками, які, попри свою відданість католицькій Церкві, були й українськими діяльними громадянами і виховниками молоді. Через такий відповідний і пляновий добір в обсаді катехитур, Владика Йосафат усунув незабаром рештки москвофільства, яке у шкільно-виховній діяльності репрезентувало до недавня катехити москвофіли.

Не так легко було з обсадою парохій, зокрема на Лемківщині. Хоч українське національно-свідоме духовенство значно переважало, все ж таки залишився ще й доволі значний відсоток старших священиків москвофілів. Право патронату, правна інституція ще з часів історичної Польщі, тобто право дідичів вибрати парохів на опорожнені місця парохів у своїх селах і містечках, залишилося з Галичини і за Австрії та перейшло опісля й на нову Польщу. Це право, як залишок старих феодалних часів, що давно перейшли до неповоротної історії, було дуже шкідливе в першу чергу для самої Греко-Кат. Церкви, а далі й безпосередньо для українського народу. Польські дідичі втручувалися у внутрішні справи нашої Церкви, обрядово їм зовсім чужої, та, користаючи з права патронату, вибирали парохами москвофілів, якщо такі були на листі кандидатів. Це й відповідало тодішній загальній польській політичній лінії, яка усіма засобами старалася знищити або обезсилити зріст і силу українства, попиранням відданих Польщі москвофілів. Право патронату приватних дідичів властиво перестало в Галичині існувати, бо ж дідичі-колятори не виконували своїх конкурентних обов'язків при будові Церкви і парохіяльних будинків, не даючи своєї законної пайки. Українські греко-кат. Ординарії старалися обходити це право, з дійсності безправство!, предкладаючи дідичеві тільки трьох кандидатів, а не списов усіх, що при конкурсі подалися на парохію, або навіть і одного. Та й саме життя ліквідувало патронат, який самочинно зникає по першій світовій війні при масовій парцеляції двірських обшарів. Вже легше було з обсадою деканських місць, бо номінація тут належала виключно до єпископа, — і деканські місця по москвофілах у перемиській єпархії обсаджувано поступово Українцями.

Справа заведення целібату (безженства) греко-кат. духовенства в Галичині була в засаді вирішена на Соборі у Львові 1891 р. Ріше-

но, що правлячі єпископи всіх трьох галицьких єпархій мають подбати про здійснення цієї проблеми важливої для католицької Церкви. Досі по давній історичній традиції, греко-кат. духовенство було жонате, celibатами були тільки дуже нечисленні одиниці. Це відбивалося некорисно головню при обсаді вищих церковних становищ, які вимагали безжених священників. Проблема введення celibату зривала радикально з дотеперішньою історичною традицією і тому вже зразу не знайшла корисного відгону ні серед самого духовенства, ні серед загалу світських вірних. Треба було довгих підготовчих заходів, щоб шляхом відповідних вислень і в українській католицькій пресі і серед самого духовенства прочистити шлях для нової ідеї, на що треба було довшого часу. Минуло коло 20 літ і справа celibату не була ще здійснена. Першим зачав її станиславський єпископ Хомішин у своїй новооснованій 1910 р. єпархіяльній духовній семінарії, але докінчив її вповні щойно після першої світової війни. За його прикладом пішов і єпископ Коциловський і від 1923 р. приймав до духовної семінарії в Перемишлі лише тих кандидатів, що зобов'язалися висвятитися в celibаті після закінчення своїх богословських студій. Така радикальна реформа викликала спротив частини вірних, головню світських інтелігентів, і на сторінках української преси і на природних зібраннях, у яких противники celibату не щадили й саму особу Єпископа. Воно й порізило на якийсь час єпископа Коциловського з деякими провідними світськими інтелігентами і в самому Перемишлі. Єпископ діяв тут у найліпшій вірі для добра самої Церкви, що в бурхливих часах потребувала священників, необтяжених родинними клопотами, а відданих у ці-

Греко-католицька Духовна Семінарія в Перемишлі.

дості церковно-релігійним справам. Час є найліпшим лікарем, і для лікування людських пристрастей. По кількох роках пристрасті успікоїлися і між єпископом Коциловським та світською громадою в Перемішлі уложилися приязні відносини. У львівській архієпархії Митрополит Андрій Шептицький у розв'язці проблеми celibату духовенства пішов посередньою дорогою увівши celibат для половини кандидатів до духовного звання, які вже при прийнятті до духовної семінарії підписували відповідну заяву.

Після першої світової війни вже за Польщі, матеріальне положення греко-катол. духовенства в Галичині значно погіршилося, як і цілого українського народу під польським пануванням. До цього зубожіння причинилась у значній мірі і девальвація — повне обезцінення польської валюти. Відпала й давня допомога з Релігійного Фонду, що її давав постійно у формі місячних пенсій колишній австрійський уряд. Треба було відбудувати сотки знищених з часів війни церков і парохіяльних будинків. Про примусову "конкуренцію" на їх відбудову годі було й думати. Впрочім у практиці перестали стосувати й галицький крайовий закон про примусові конкуренційні оплати на будову церков і парохіяльних будинків, хоч сам згаданий закон формально не був ухилений. Єпископи гр.-кат. галицької провінції рішилися продати місцевим селянам деяку частину ерекціональних ґрунтів, якими досі, як своєю службовою дотацією, користувалися місцеві парохі. Узискані з продажу гроші вжили на будову чи відбудову знищених церков і парохіяльних будинків. І Владика Йосафат поступив так само у своїй єпархії. Свої грошові пожертви на цю відбудову складали теж і колишні парохіяни, що внемігрували за океан, що виявило наглядно їхнє прив'язання до своєї рідної землі.

На основі конкордату Апостольської Столиці з Польщею з 10-го лютого 1925 р. і польського закону з 28 грудня 1925 р. про переведення земельної реформи, більшість церковних, монастирських і ерекціональних ґрунтів мала підпасти примусовому вивласненню в користь державного земельного фонду для парцеляційних цілей між малоземельних і безземельних селян. Ця справа торкалася лише католицького духовенства в Галичині, бо поза Галичиною катол. Церква і католицьке духовенство не мали зовсім земельних наділів, які підпадали б під примусове вивласнення для цілей переведення земельної реформи. Це спричинило б цілковите зубожіння галицького католицького духовенства, якого головним джерелом матеріального існування були якраз земельні наділи. Тому римо-катол. єпископат у Галичині не спішився зовсім з парцеляцією церковних, монастирських і ерекціональних ґрунтів, вичікуючи поправки і стабілізації економічних відносин у Польщі. Одинючий єпископ Хомишин цю парцеляцію перевів у цілості, а Митрополит Шептицький щойно її розпочав. Автор цієї статті був послом до варшавського союму від березня 1928 до вересня 1939 р. і членом соймової комісії земельних реформ, то як такий був точно обзнайомлений з цілістю проблематики земельної реформи в Польщі, про яку писав на сторінках львівсько-

го щоденника "Діло" окремі статті і видав друком окрему публікацію. Митрополит Шептицький звернувся до автора цієї статті з особистим проханням розвідатися ближче в тодішнього міністра земельних справ д-ра Станевича (1928-1929) про плани польського уряду відносно земельної реалізації постанов конкордату з 10 лютого 1925 р. і польського закону з 28 грудня 1925 р. про переведення земельної реформи.

Автор цієї статті виїхав у тій справі до Варшави і відбув довшу конференцію з міністром Станевичем, у якій взяв участь і головний референт міністерства в земельних справах Католическої Церкви в Польщі. Там сказано, що польський уряд щойно десь у дальшій майбутності зможе приступити до реалізації постанов конкордату і згаданого польського земельного закону, бо наразі польський уряд не має на це відповідних фінансових засобів.

У поворотній дорозі з Варшави, автор цієї статті поступив у Перемишлі до єпископа Коциловського, свого близького знайомого ще зі спільних учнівських часів у гімназії в Самборі. Автор цієї статті бував нероз'яз у Перемишлі в єпископа Коциловського, підтримуючи давнє знайомство з молодих літ та інформував його при тій нагоді і про наші національно-політичні справи. (Останній раз був він у єпископа Коциловського цілий тиждень у другій половині травня, 1944 р. на кілька тижнів перед другою большевицькою окупацією Перемишля). Автор цієї статті розказав єпископові Коциловському про свою конференцію з попереднього дня з міністром Станевичем. Єпископ дякував за надані йому інформації і заявив, що він не приступить до парцеляції, про яку згадує конкордат і цитований вище польський земельний закон. Зрештою цього не робить і його сусід — польський римо-католический єпископ у Перемишлі. Того ж дня пополудні автор цієї статті був особисто в Митрополита Шептицького і поінформував його про свою вчорашню конференцію з мін. Станевичем і про свою розмову з-перед кількох годин з єпископом Коциловським у Перемишлі. Після цього Митрополит Шептицький рішив припинити дальшу парцеляцію.

Єпископ Коциловський мав від самого початку своєї архисрепської праці завзятих супротивників з галицького москвофільського табору, який явно попірав насаджування православ'я в Галичині. Мав їх, як відомо, і Митрополит Шептицький. Москвофіли нещадно побороювали цих обидвох українських католицьких Владик, убачаючи в них головне забороло проти своїх затій. Єпископ Хомишин не стрінувся з таким рішучим москвофільським спротивом з цієї простої причини, що на терені його єпархії москвофільські села були явищем виїмковим і москвофільство не відіграло там ніякої політичної ролі. За те на Покутті мав він іншу проблему суспільно-політичного характеру — український радикалізм, якого становище до Церкви й до духовенства не було прихильне, а часто і явно вороже.

Окрему проблему на терені перемиської єпархії творила Лемківщина, закутна краю, віддалена далеко від українського куль-

турного центру у Львові. Населення Лемківщини, бідне і з великим відсотком неграмотних, було під впливом москвофільських священників, що здавна засіли у майже всіх парохіях. Перша еміграція з Галичини до З'єдинених Стейтів Америки розпочалася ще в початках 70-тих років минулого століття і частина тих емігрантів підпала під вплив російських православних священників, яких удержувала місія Російської Православної Церкви в Америці. Москвофільство на Лемківщині, з явним нахилом до російського православ'я та царської Росії, мало підпору й у місцевих священників москвофілів і від частини емігрантів з Америки, а вкінці і на деякий час перед першою світовою війною одержало воно ще й нового протектора, яким була польсько-австрійська адміністрація і велика більшість польського громадянства в Галичині, що опинилася в рядах польської народово-демократичної партії (вшехполяки). Ця польська партія була політично-москвофільська і ставлячись крайнє ворожо до Українців, підпомагала всюди москвофілів, щоб при їх допомозі ослабити зростаючий щораз більше український національний рух у Галичині.

Священники Українці на Лемківщині до першої світової війни були лише одиниці. Більше було народніх учителів Українців і вони, де тільки могли, ширили українську національну свідомість серед лемків, хоч ця праця була тоді там дуже тяжка. Освідомну роботу серед Лемків ширив і гурток українських інтелігентів із Сянока, Горлиць, Грибова і Нового Санча. Та все ж перевагу мали там москвофіли. Врешті пішла явна пропаганда за православ'ям на Лемківщині, де осіли два чи три православні священники лемківського походження, виховані в духовних школах Росії. Вони й приготували ґрунт для поширення православ'я на Лемківщині і разом з москвофільським штабом у Львові і москвофільською пресою, підтримуваних матеріально російським генеральним консулятом у Львові, займалися політичною пропагандою серед народу в користь Росії. Про все те знала добре польсько-австрійська адміністрація краю, знав і тодішній галицький намісник Андрій граф Потоцький. Але вони не протидіяли їй — зі становища австрійських державних інтересів шкідливий і з погляду австрійського кримінального кодексу злочинний — акції. Вони, правда, все те собі точно ресстрували, але перед Віднем представляли це на шкоду Українців, мовляв, український нарід — Русіні — шкідливий і непевний для Австрії. Використали вони це з вибухом війни в 1914 р., коли то арештовано тисячі наших невинних людей, яких запроторено у великому концентраційному таборі в Талергоф біля Грацу. З наказу військових властей для збереження безпеки держави арештовано тоді багато москвофілів, між ними майже всіх москвофільських священників на Лемківщині і вивезено їх до Талергофу.

Ще на рік-два перед війною в 1914 р. австрійський військовий штаб зачав цікавитися москвофільським рухом у Галичині, як теж на Буковині й на Закарпатті з огляду на безпеку Австро-Угорської Монархії та її армії на випадок війни з Росією, що було вже питанням недалекого часу. Для австрійських військових кіл було вже за

багато цих грізних москвофільських махінацій. На їхнє домагання арештовано в Галичині групу москвофільських агітаторів, між ними і з Лемківщини, та розпочалося судове слідство. Перед самою світовою війною 1914 р. відбувся у Львові перед судом присяглих великий політичний процес проти редактора "Прикарпатской Русі", Семена Бендасюка й інших за державну зраду, що був пародією процесу. Польський прокуратор і польські судді були однієї політичної думки з підсудними і виглядало, що процес ведеться властиво для дискредитування українського руху, щоб виправдати діяльність москвофілів. Вислід процесу — одностороннє уневиннення всіх обвинувачених. З початком 1914 р. відбувся теж ще більший політичний процес у Мармарошському Сиготі на Мадярщині проти тамошніх москвофілів за державну зраду. Там обвинувачених засуджено. В обох тих процесах вийшла на яву, ведена пляново російськими колами агітація за православ'ям у Галичині й на Закарпатті; вийшли на яву і мотиви поширювання православ'я.

Про те все згадуємо тому, що москвофільська акція в Галичині, а зокрема на Лемківщині, не припинилася й за Польщі, навпаки, знайшла її повну підтримку, яку тепер давала головно група т. зв. пілсудчиків. Вибори в листопаді 1930 р. в часі голосної пацифікації Східньої Галичини і при застосуванні масових виборчих зловживань, дали більшість групі маршала Пілсудського в соймі і сенаті. Диктатура в прилюдному житті цієї групи була щораз більш наявна і наближувалася помалу до фашизму. До рішального голосу в ній приходили військові старшини, що гуртувалися коло особи шефа ген. штабу, ген. Едварда Ридза Сміглого, по смерті Пілсудського, другого маршала Польщі. Ця група, звана звичайно групою полковників, замість узятися за чисто військове діло, звернула свою увагу на церковну ділянку. Вона стала у провіді латинізаційного походу проти обох Церков — греко-католицької і православної, до яких належали Українці в Польщі. Акцію цієї групи відчув зразу передусім епископ Коциловський, бо Перемиськ став осідлом широкої діяльності "Товариства шляхти загродовой", яким кермував польський військовий священник у ранзі полковника, кс. Мйоданський. Ходачкова (польськи "загорова") шляхта була найбільше скупчена на терені перемиської єпархії, творячи тут на Підкарпатті і в Карпатах багато окремих сіл. Цю шляхту творили звичайні українські селяни-хлібороби України, які ні врівизнанням, ні могою, ані побутом і звичаями не різнилися нічим від звичайних українських селян хліборобів і досі твердо держалися греко-кат. Церкви. Кс. Мйоданський рішився їх усіх перетягнути на римо-католицтво й ополжити при допомозі акції згаданого вище товариства. Ця польська затія не вдалася. Перешкодою було те, що українське духовенство перемиської єпархії разом зі своїм Владикою Йосафатом, як і загал вірних греко-кат. Церкви, дали відпір польській навалі, що її зорганізували Поляки не в інтересах католицької релігії, але виключно для своїх польонізаційних цілей.

Значну правну охорону давав теж і конкордат Апостольської Столиці з Польщею з 10 лютого 1925 р., який у великій мірі усамостійнював у церковно-адміністративній ділянці Католицьку Церкву в Польщі. Внутрішня церковно-адміністративна самостійність католицької Церкви—а в її рямцях і греко-кат. Церкви—на основі згаданого конкордату була без порівняння більша, як це було за Австрії на підставі австрійського закону з 7 травня 1874 р. про упрямління відносин Католицької Церкви в Австрії, де ще залишився був відгомін так званого йосифінізму з кінця XVIII стол. із сильним державним впливом на внутрішні відносини кат. Церкви. І єпископ Коциловський старався в усьому використати всі постанови конкордату в своїй діяльності, як єпископ, в обороні повіреної йому єпархії перед ворожими заціями і збоку самих польських урядових чинників.

Польські зазіхання були спрямовані в першу чергу на Лемківщину, де, як згадано, ще з австрійських часів була сильна москвофільська позиція і де ще до 1914 р. були спроби насаджувати православ'я. За Польщі, під протекторатом польських урядових чинників, на тлі консервованого ними москвофільства, православ'я на Лемківщині поширилося. Польська урядова статистика з 1931 р. виказує у краківському воєвідстві 12.000 православних на 51.000 греко-католиків, а у львівському 9.000 православних на 1,305.300 греко-католиків. Значну більшість з тих 9.000 творили лемки з повітів сяницького і короснянського, які тоді входили у склад львівського воєвідства. Але рівночасно ширилася по першій світовій війні й українська національна свідомість серед лемків, яку вели українські народні вчителі і священники України, яких число єпископ Коциловський значно збільшив. Ширилися на Лемківщині й українські національні організації, що здержували дальший розрив і москвофільства і православ'я. Щоб усунути українські національні впливи на Лемківщині, які скріплювали рівночасно й позицію греко-катоц. Церкви, польська адміністрація усунула з Лемківщини учителів Українців, даючи на їх місце Поляків і замість українського букваря увела буквар москвофільського вчителя Трухановського з лемківською говіркою. Українські народні школи на Лемківщині фактично спольщено. Учителями стали там Поляки, що не знали ні української літературної мови, ні лемківської говірки, якої вчилися самі щойно з букваря Трухановського. Поза цим букварем усе навчання в лемківських народних школах ведено у польській мові.

В польському денационалізаційному плані перші місця займали Холмщина з Підляшшям і Полісся на сході та Лемківщина на півдні, бо це були наші найдальші позиції. Саме ці землі мали для Польщі також стратегічне значення і тому вони мали можливо якнайскоріше стати і національно польськими. Ішлося тепер про вилучення Лемківщини зі зв'язку з греко-кат перемиською єпархією, щоб Лемківщину відтяти також і в церковній ділянці від українського національного впливу, що йшов з Перемишля і Львова.

Так прийшло до створення окремої Апостольської адміністрації з дев'яти лемківських деканатів. Без відома Митрополита Шеп-

тицького, як голови греко-кат. галицької провінції і без відома безпосередньо заінтересованого єпископа Коциловського, до якого належала Лемківщина, польський уряд ще в 1932 р. почав робити заходи в справі здійснення свого плану щодо Лемківщини. Польський уряд, як формальну притоку до своїх заходів у Ватикані в цій справі взяв під увагу домагання москвофільських провідників з Лемківщини, щоб Лемківщину вилучити з перемиської греко-кат. єпархії в окрему Апостольську адміністрацію. Без сумніву, обидві зацікавлені сторони, польська й москвофільська, підходили до цієї справи, як до суто політичної, кожна з них маючи на оці власні цілі і користи.

Почалось від атаки у проурядовій польській та москвофільській пресі і на перемиського єпископа Коциловського, який, мовляв, потурас українським священникам, насилуючи їх на Лемківщину та їх протегує, через що ширить незгоду між народом і ненависть між ними до Польщі. Було це в часі найбільшого насилання москвофільської акції за переходом лемків на православ'я, такої симпатичної і бажаної для польських урядових кіл. Єпископ Коциловський виїхав до Варшави і 20 жовтня 1932 р. був там у нунція Мармаджі, щоб опрокинути ці пресові вістки проти нього, як з ґрунту фальшиві. Єпископ представив тоді нунцієві усно дійсний стан речей і москвофільську агітацію за православ'ям на Лемківщині, що робиться не без відома і тихої згоди деякого з польських урядових чинників. Мав на це докази й обіцяв подати нунцієві в цій справі подробице писемне звідомлення, чого, зрештою просив і сам нунцій. Незабаром — 3 листопада 1932 р., єпископ Коциловський виїхав до Риму. По дорозі прилучився до нього в поїзді єпископ Іван Бучко зі Львова, що їхав з Варшави теж до Риму. В Римі задержалися довше. Польська амбасада при Ватикані вже заздалегідь старалася відповідно для себе представити лемківську справу в ватиканських колах. Єп. Коциловського покликано 19 листопада 1932 р. на аудієнцію до Конгрегації для Східної Церкви. Там прийняв його монсіньоре Чіконьяні і сказав, що хоче говорити в справі лемківської адміністрації та що бажав би обсадити її перемиським єпископом-помічником Григорієм Лакотою, на що єп. Коциловський дав свою згоду. В монсіньора Чіконьяні мав єпископ Коциловський ще дві аудієнції — 21 листопада 1932 р. був сам, а наступного дня разом з єпископом Лакотою. Справа пішла до Папи. Дня 24 листопада 1932 р. покликано обох згаданих єпископів до кардинала Сінчеро, який сказав їм, що він був у Папи, який і вирішив створення апостольської адміністрації на Лемківщині.

Обидва єпископи вернулись до Перемишля 30 листопада 1932 р. і тут єп. Коциловський застав уже листа від нунція Мармаджі з Варшави з 28 листопада 1932 р., щоби порозумітися з єпископом Лакотою щодо границь лемківської адміністрації. Тоді єп. Лакота взагалі відмовився обняти місце Апостольського адміністратора Лемківщини, кажучи, що краще дати там на це місце якугось "Русина". Єп. Коциловський повідомив про цю відмову єп. Лакоти варшавсько-

го нунція. Нунцій Мармаджі вислав тоді о. протоігумена Василян Степана Решетилу з листом доа станиславівського єпископа єпископа Хомишина, щоб він відступив на апостольського адміністратора Лемківщини свого єпископа-помічника Івана Лятишевського. Але єп. Хомишин на це з місця не погодився. Якраз цей факт, що Ватикан звернувся в першу чергу до єпископа Лакоти в Перемишлі та, по його відмові до єпископа Лятишевського в Станиславові, які були загально відомі, як свідомі і діяльні Українці, і запропонував їм об'явити лемківську адміністрацію, вказує ясно на те, що рішальні ватиканські кола не бажали йти москвофілам на руку і лемківську

адміністрацію трактували виключно з точки зору церковних католицьких інтересів, бажаючи при тому й скріплення українських національних впливів, які в лемківській проблемі стояли виразно проти православ'я.

Пляки не засипляли й далі лемківської справи. Літом 1933 р. нунцій Мармаджі перебував довший час у Криниці і там 30 липня 1933 р. відвідала його депутація лемківських москвофільських діячів з проханням створити лемківську апостольську адміністрацію, що було зааранжоване польськими адміністраційними чинниками. В неділю 6 серпня 1933 р. в год. 3 пополудні нунцій Мармаджі у товаристві польського римо-кат. єпископа з Тарнова Лісовського відвідав греко-кат. парохіяльну церкву в Криниці, а в кілька днів пізніше прийняв у Криниці окрему українську депутацію, що прибула з відома і згоди єп. Коциловського. Іменем цієї депутації о. Петро Голдинський вручив нунцієві меморіал свого єпископа про церковно-релігійні відносини на Лемківщині. Нунцій Мармаджі 13 грудня 1933 р. вїхав до Риму і там церковну лемківську проблему остаточно закінчено. Папським декретом з 10 лютого 1934 р. створено Апостольську адміністрацію для Лемківщини з 9 деканатів з числом вірних коло 100,000, що їх вилучено з перемиської греко-кат. єпархії. З цього приводу нунцій Мармаджі написав листа з 12 лютого 1934 р. до Митрополита Шептицького з підкресленням у ньому, що створення лемківської Апостольської адміністрації це суто політичний акт і не має ніякого політичного підложжя. Цього листа оголошено в "Ділі" ч. 78 з 25 березня, 1934 р.

Польський уряд — і тут мала голос група полковників, головню полк. Перацький, як міністр унутрішніх справ, — хотіла бачити Апо-

стольським адміністратором Лемківщини москвофіла. По відмові єпископів д-ра Лакоти і д-ра Лятишевського переговори щодо особи кандидата йшли довгий час і остаточно став ним москвофіл о. д-р Василь Масцюх, а кели він незабаром помер, теж москвофіл о. д-р Яніс Медведський. Апостольська адміністрація стала доменою москвофілів, і кандидатів на греко-кат. священників для Лемківщини виховувано зразу в польській ченстоховській римо-кат. духовній семінарії в Кракові, опісля в Тарнові. Це останнє зроблено тому, щоб гурток греко-кат. теологів, що вчилися в краківському університеті, відтягнути зовсім з-під українського національного впливу світських студентів Українців цього ж університету. З цієї саме причини перенесено згаданих теологів до польської римо-кат. духовної семінарії в Тарнові, де вже не було страху за такий вплив. Ні Митрополит Шептицький, ні єпископ Коциловський не були зовсім причасні до тих польських махінацій.

(Далі буде)

ВСЯЧИНА

Жовніри з розмахом кидають скриньки з амуніцією на вантажне авто: "Не кидайте так — зричить сержант — тому місяць гласне так шпурляли скриньками і вісім жовнів вилетіло в повітря." — "Нам щось такого не грозить, — каже один із жовнів, — нас тут сьогодні лише сім."

— Скільки булочок міг би ти з'їсти натще? — питає приятель приятеля. — "Чотири, — відповідає запитаний. — "О, це неможливо!" — "Та чому неможливо?" — "Бо як з'їш одну булочку, то наступна вже не буде натще."

В ріку скочив якийсь чоловік, щоб скінчити з життям. Прохожий побачив це, кинувся у воду і врятував його. Впертий кандидат на самовбийника прискочив до дерева і повісився. Надійшла якась жінка, бачить повішеного, а побіч нього того рятівника, що спокійно чекає. Жінка питає: "Чогож ви так стоїте біля

нього і не рятували?" — "Я думав, що він лише так повісився, щоб висохнути."

Я не є з тих щасливих дум, що несправедливість приймають із погідним лицем. (Шекспір)

Досвід це школа, в якій за навчання треба дорого платити.

(Італійська приповідка)

**

Відвагу втратив, усе втрачене. Краще тоді не родитись. (Гете)

**

Чи ваша жінка справді така заздрісна?

— Ще й які! Вона держить за хвіст нашого пса, щоб не виляв хвостом, коли я приходжу додому!..

**

І найменша стебелінка гриться до сонця, а сонце не може заборонити їй цього.

**

Він доволі маючий, але людина не може ніколи бути занадто багатою. (Нестрой)

В ресторані. Гість при одному столику їсть дуже голосно. На те гість зі сусіднього столика: — Чую, що вам смакує...

**

Зденервований гість жде на летищі на приліт літака, яким має їхати. Вкінці не втерпів, підійшов до віконця й питається: — Навіщо взагалі друкуюте розклад руху літів, коли й так вічно є самі спізнення? — На те інформатор преспокійно:—Якже ж, на вашу гадку, могли б ми знати наскільки спізнився літак, якщо не друкували б тих розкладів їзди?

**

Два Шотландці попивають вино в ресторані. Один питає: "Якщо ти мав би шість машин до писання, дав би одну мені?" — "Певно", — відповідає другий. — "А якщо б ти мав шість радіоапаратів, дав би мені один?" — "Але ж самособою". — "А якщо ти мав би шість сорочок, дав би мені одну?" — "Не дав би!" — "Чому?" — "Бо я маю саме шість сорочок".

**

Пані, що любила дуже свого kota, дала до часопису оголошення, що її кіт пропав. Хто знайде його, дістане винагороду. За кілька днів якийсь конак приніс у закритому кошику kota, пані дала винагороду. Коли ж він відкрив кошик, пані скрикнула, що то не її кіт. Її був білий, а цей чорний. — На те хлопець: "Треба було відразу сказати, що вам, пані, йшлося не про kota, лише про кольор!"

Шарль Талейран (1754-1838, французький державний муж, міністер заграничних справ за Наполеона, представник Франції на віденському конгресі 1814-15 і французький амбасадор у Лондоні) сидів раз при столі між Жерменою Сталь (1766-1817, французькою письменницею, яку Наполеон наказав післати на заслання) і панею Рекаміс (1777-1849), гарною парижанкою, в якій салоні сходилися противники Наполеона. Ввічливий для обоїх, більше зацікавлення виявляв таки для Рекаміс. Трохи поденерована цим Сталь спитала нараз: "Скажіть же, пане, що ви робили б, якщо б ми обі впали у воду? Котру з нас рятували б ви найперше?" — "Але ж, пані бароново, — викликнув Талейран — я певен, що ви знаменито плавате..."

**

Зовсім лисому гостеві господиня не хотячи виляла на голову підчас обіду майже весь сос із сосієркі. На це гість спокійно запримітив: "Гадаєте, пані, що це pomoже мені на лисину?"

**

Французькому письменникові Олександрові Дюма (1802-1870) хтось хотів докучити тим, що він був сином мулятки. Дюма відповів: "Так, це правда, мій дід був мурином, а прадід мавпою. Мій рід почався власне там, де ваш скінчився".

**

Стрінулися двос. — Що робиш? — питає перший. — Поки що нічого, працюю, — відповів другий.

ВАТИКАНСЬКА БЮРОКРАТІЯ І ПАПА ІВАН ХХІІІ

Церква складається з людей і всі людські пороки, обмеження і заблуди впарі з Божим післанництвом і святістю видно мало що не на кожному кроці у житті християн, її членів. Від цієї дивної мішанини християнського достоїнства й гідности і смішної нераз короткозорости і людських слабостей не вільні іноді високо поставлені церковні діячі. Бувають навіть папи дуже пересічні, що б не сказати слабкі. Між першими апостолами був Петро, що тричі відрікався Христа, був також Юда, що Його зрадив і продав. Годі дивуватися, що Христопродавці-Юди траплялися в історії Церкви. Трапляються і сьогодні поруч людей-святців такої міри як митр. Андрій Шептицький, о. Т. Коструба, бл. о. М. Кольбе, кард. Й. Міндсенті і багато, багато інших.

Адміністрація Христової Церкви, зосереджена у Ватикані, це також люди з усіма людськими прикметами і хибами. Ми Українці-католики нераз, зокрема в останніх роках, болюче відчували людську обмеженість тієї адміністрації, що нпр. донедавна причисляла нашу Церкву до місійної конгрегації Де Пропанганда Фіде, а тепер, виглядає декому, рада б її відписати на сумнівний рахунок короткозорої і наївної "Ост-політік". Наш Первосарх, Блаженіший Кир Йосиф, зазнав неодного упокорення від ватиканської Курії, а його терпеливість у несенні тих хрестів нагадує величню постать папи Івана ХХІІІ, який також мусів проковтнути неодну гірку пілюлю від римських бюрократів.

Ще в студентських часах Анджельо Ронкаллі заприятелював з блискучим молодцем Е. Буонаюті, який незабаром по висвяченні став викладачем у Духовній Семинарії, але за свої модерністичні погляди був виключений зі священничого стану. Ронкаллі глибоко переживав горе свого товариша, і, хоч не годився з його поглядами, не переставав з ним листуватися. Цей факт заважив на захитанні довір'я Курії до Ронкаллі. На його документах у ватиканським бюрі це виразно і секретно зазначено.

По виборі на папу, Іван ХХІІІ якось зайшов до тайного архіву Курії і повелів подати собі течку Анджеля Ронкаллі. На своє велике здивування прочитав: "Підозрілий у модернізмі". Папа рідко обурювався, але побачивши таку нісенітницю, зхвилюваним голосом попросив олівця і грубим почерком написав: "Я ніколи не був модерністом. Іван ХХІІІ."

У 1925 р. папа Пій ХІ вислав єпископа Ронкаллі до Болгарії в характері свого делегата для справування опіки над болгарськими католиками. Це було нелегке завдання. Болгари-католики, як і Українці-католики, належали до східнього обряду, але адмі-

ністративно вони повністю залежали від Риму. Правда, числом були вони не дуже сильні, всього яких 50.000, але для єп. Ронкаллі це була груба аномалія, що вони не мали свого єпископа, ні своєї Духовної Семінарії та в усіх адміністративних справах повністю залежали від римської Курії.

Почуття справедливості, любов ближнього і відвага заставили його до дії. Він написав довгий меморіал до Риму в справі нехристиянського відношення до болгарської Церкви і вимагав її повної еманципації: висвячення єпископа з місцевих людей, оснування духов. семінарії в Софії, респектування слов'янських традицій і т. п. Але місяці минали, а відповіді з Риму не було. Ронкаллі написав ще двічі, потім особисто їздив на інтервенцію. Усе надармо. Централісти не хотіли погодитися на поменшення своєї влади.

Зневірений і прибитий єп. Ронкаллі записав у своєму щоденнику: "Я вже є єпископом 20 місяців та, як я передбачував, довелося мені пережити тут у Болгарії неодно горе, але, хоч як дивно, ті хрести спричиняють не Болгаря, а ватиканська адміністрація. Це допуст і упокорення, яких я не сподівався і які гірко переживаю."

З тих часів варт навести виїмки з листа, де єпископ Ронкаллі пише до своїх сестер про свої римські невдачі: "Мушу вам сказати, що дуже радо покидаю Рим (тобто ватиканську Курію), де малі й пусті амбіції підірвали мої нерви. Там усі лише маніпулюють і говорять про кар'єру. Ах, якими нужденними стаються священники, які більше дбають про свою вигоду, як про Божу славу і прихід Божого царства."

Але по трьох роках хожденія по мукам положення начебто змінилося. Ватикан обіцяв 2,5 мільйона лірів на будову семінарії в Софії. Єп. Ронкаллі виклопотав площу, заплатив архитектові за пляни і чекав. У міжчасі писав до сестер: "Як знаєте, в Римі все полагоджено прихильно, але треба мати терпеливість і чекати". Ронкаллі ніколи не дочекався...

Отже годі дивуватися, що в 1936 р. він написав таке:

"Мій погляд на справу Східних Церков *основно* рижниться від погляду ватиканської Курії і це мене глибоко вражає, це насправді є *мій єдиний хрест*." У цій відмінності поглядів Ронкаллі добачував головну причину, чому Східні Церкви не зацікавлені у з'єднанні з Римом. Ось чому папа Іван XXIII між іншими завданнями Ватиканського Собору поставив також "вийти поза межі Курії".

Але попри всі неполаднані рахунки з Курією, папа Іван знав добре, що існують далеко важніші справи. До одного американського єпископа, що жалівся на непорядки в Курії, папа сказав таке: "Колись, у вічності Христос не питатиме нас, як ми співжили з Курією, але скільки душ ми зберегли для вічності."

“Темна година” II-го Ватиканського Собору

Папа подав до відома, що проголосує Марію Матір'ю Церкви. В цьому ж часі він також, немов на сміх, проголосив колегіальність Папи і Єпископів, які врочисто відкинули якінебудь побожно-поетичні титули Пречистої Діви. Цей крок папи у великій мірі підірвав вагу єкуменічного руху і замість зменшити, поширив розділ між католиками і протестантами. Більшість єпископів висловила виразне бажання якнайкраще і найповніше еключити відомості про Божу Матір у справжній біблійний контекст. Ніхто не вимагав скасування популярного між народом католицизму, тільки його співжиття і то-черанції з іншими віровизнаннями.

“Якщо Церква має ще доволі життєвості, будемо свідками нової схизми” — казали люди в Римі. Те саме повторили мої приятелі, коли я, прибитий і зневірений, викликав здалека телефоном моїх приятелів у Римі. У віддалі зі слухавки чути було великий гамір: співи і вибухи голосного сміху.

“З якої то нагоди ви обходите святкування?” — спитав я задихуючись.

“Ох, приятелю, справляємо поминки” — сказав священник. — “Собор умер і всі ми засіли до пляшки. Що ж нам ще залишилося?”

Він сказав мені також, що на останньому зібранні обсерваторів глибоко зажурений монс. Вілебрандс закликав приявних “залишитися з нами в цій темній годині”.

До листопада 1964 р. величезна праця Собору наче б то пішла намарне, якщо не на осудження. Великі надії розвіялися немов хмари...”

Із книжки ліберального протестанта (чи Жида)
“Outsider in Vatican”

переклав: Яр. Чумак

Як бачимо монс. Вілебрандс був тоді глибоко песимістичних думок у справі єкуменізму. Тепер, коли став кардиналом, відразу став оптимістом, хоч що правда не так до протестантів, як радше до “глибоко побожного” московського патріарха Пімена. А “всьому винен Папа”, як кажуть наші вічеві побожники... — Ред.

Св. Яків пише, що кожний християнин повинен бути апостолом для своїх братів, щоб приводити їх до Бога: “Мої брати, коли хтось із вас відступить від правди, але хтось наверне його, то

нехай він знає, що той, хто навернув грішника з хибної його дороги, той спасе його душу від смерти (вічного прокляття) і покаже багато гріхів” (Яків 5, 19-20).

ШІСТЬ СТІП ГЕНІЯ

СТОРИЧЧЯ НАРОДИН Г. К. ЧЕСТЕРТОНА

Коли 18-літній Гілберт отримав нагороду за поему про св. Франциска Ксавера, директор школи сказав до матері майбутнього поета, і не тільки поета: "Це шість стін генія. Пазіть його, голубіть і доглядайте!"

Сучасний читач знає Честертон головним чином з лектури "Пригод о. Бравна", "Людина, що була Четвергом" та життєписів св. Франциска з Асизі і св. Томі з Аквіну. Це несогірший вибір, але далеко не повний. Тільки знавець англійської літератури знає багатство і різnorodність його письменницької діяльності.

Честертон був журналістом і водночас оригінальним поетом. Був автором книжок про літературу, і про англійських письменників, біографом святих, письменником нового типу кримінально-філософічних оповідань і есеїстом про всіх і вся, про крейду й ортодоксію, про апологію сенсаційної літератури і оборону християнства. Написав, коли все почислити, понад шістдесят книжок.

Не зважаючи на незвичайний інтелект і вразливість, у щоденних справах був безрадний, як дитина. Тільки дружина, Францес, берегла його перед зайзою витратою гроша, смішним і занедбаним одінням і іншими клопотами людських буднів.

Особовість і творчість

Честертон був парадоксом на велику міру. Був високий понад шість стіп, а хтось дотепно назвав його черево рівнинком, з яким — без чужої допомоги — він не міг всісти до авта. Був незвичайно вразливий, ще дитиною відчував, що "світ є не тільки повний чудес, але є світом чудовим",¹⁾ а він наче б то "мас в голові сто відчинених вікон."²⁾ Свіжість вражень і оригінальність погляду були його постійними даруваннями та зумовлювали його поетичну наснагу. До них приєднувалася незвичайна життєрадісність. Честертон любив товариство приятелів, палку дискусію, веселі пісні при вині, мандри, пригоди, сенсації і добрий жарг. Був повний енергії і радості життя.

"Я глибоко і фанатично щасливий у найдивніших і найспокійніших місцях". Писав: "У зимній почекальні на опущеній станції я повний внутрішнього життя. Я глибоко переживаю, коли доведеться мені посидіти на залізній лавці під гидким стовпом ліхтарні в третьорядній літниськовій оселі. Коротко кажучи, переживаю під-

---

¹⁾ G. K. Chesterton: *Autobiography*. London 1959, p. 35.

Г. К. Честертон — 1874-1936

песення із самого існування в місцях, які загально називають буденними, як вода в рові."²⁾

У цих словах маємо ключ до ролі парадоксу в творчості Честертона. Він закінчує свою думку: "Але, кажучи правду, чи вода в рові є звичайна? Природознавці, озброєні мікроскопами, кажуть, що там кипить тихеньке життя." Честертонський парадокс постав з реального оглядання дійсності, але нараз і з кількох аспектів. Якраз тому парадокс був для нього природною мовою, зумовленою фактом, що сама дійсність є парадоксальна. Він був переконаний, що є так, коли зійдеться Божя безконечність з обмеженістю людини. У цьому Честертон нагадує о. Р. Г. Бенсона, автора "Парадоксів католицизму" і "Володаря світу", а різниться від О. Ввайльд-а і Бернарда Шо. Бо ж парадокси Ввайльд-а намагалися блистіти дотепом, а парадокси Шо добре обдумані і спрямовані для захитання моральної рівноваги міщанської публіки, сталися де-далі механічним і сумнівним засобом на дорозі до з'ясування правди.

Але не треба Честертон під тим оглядом перецінювати. А. Моруа має правду, кажучи, що Честертон непокоїть і томить неодного читача, який під впливом його блискучого стилю іноді не добачує його глибини. Але ця прикмета була притаманністю літературного покоління в боротьбі за нову дійсність на переломі

²⁾ M. Ward: G. K. Chesterton. London, p. 398.

XIX і XX віку. Неодин з глядачів сценічних творів Б. Шо думає і сьогодні, що їх автор добре собі жартує, тоді коли він у свої твори вкладав свою філософію життя. Обидвох письменників треба читати, добре їх розжовуючи.

Честертон умів поєднати величезну життєрадісність і дотеп із живим почуттям гумору. Він був далекий від згіркнутих, а іноді і довитих сатириків, які в наших часах зайняли місце добрячих гумористів. Коли читаєте його думку про емансипацію жінок: "Двадцять мільйонів молодих жінок піднесли клич "не будуть уже нам диктувати" і... пішли на курс стенографії" — не добавуйте в ній злоби але радше сердечний насміх з недогляненого абсурду життя.

Честертон поєднував почуття гумору з реалізмом погляду на світ і його вмінням доглянути багатоаспектність і багатовимірність правди. Честертон добре знав про ті пов'язання, видно це з його характеристики вікторіанського поета Р. Бравнінг-а: "Концепцію світу Бравнінг-а найкраще ілюструє стара і мудра індійська байка про п'ять сліпців, які зустріли слона. Один з них ухопив трубу та й каже, що слон мусить бути якимсь вужем. Другий обійняв ногу і присягав, що слон то якесь дерево. Інший сліпець, що сперся на його бік, думав, що слон є муром. Ще інший ухопив за хвіст і гадав, що має посторонок у руках, а той, що тримав за ікла, був упевнений, що це небезпечний спис. У тому вся філософія Бравнінг-а. Різниться вона від навчання психологів, декадентів і імпресіоністів тим, що хоч сліпці відкрили дещо правди про слона, проте вони були далекі від повної правди про нього."

Честертон погоджувався з Бравнінг-ом і знав, що шляхом ретельної праці можна дійти до справжнього пізнання правди. Його життя було неперервним ланцюгом дискусій і розмов, що мали на меті дійти до правди. Обмін думками був уродженою прикметою Честертонів. П'ятирічний Гілберт довідавшись, що прийшов на світ його брат, Сесил, сказав: "Тепер уже завжди буду мати аудиторію". Невпинним дискусіям з братом поклала кінець тільки смерть.

Звичайно в дискусіях люди стають агресивні, а коли трапляється запальний темперамент, дискусія перемінюється у сварку, сповнену нехоти і навіть ненависти до противника. Честертон перш за все відзначувався тим, що поборюючи ідеї, напрями й дії, ніколи не воював з людьми і ніколи ними не погорджував. У час пресових диспут з Р. Блечфордом, що був відомим атеїстом, Честертон жив з ним і утримував близькі приятельські взаємини.

Знайомство з Б. Шо, постійним противником Честертонів у прилюдних і популярних в Англії дискусіях, було подібне. У збережених листах Шо, досвідчений у бізнесі, дораджував незарядному і безборонному колезі, як домовлятися з видавцями, переси-

дав поздоровлення його дружині, а свою ідейну ворожість маніфестував коротко при кінці листа: "До дідька з папою!"

Сьогодні мало хто, з виїмком протестантів Алстеру, висловлюється так на британських островах. Поступ католицизму і екуменізму зробив там дещо в цих справах. У часах Честертоніа ідеологічна боротьба мало що не зовсім виключала всяку співпрацю і проходила під кличем: "Хто не з нами, той проти нас". Сьогодні вона звучить інакше: "Хто не є проти нас, той є з нами". Видно це передусім у ділянці міжконфесійних розмов. Анатему й апологію заступили діалог і свідчення. Ця глибока переміна є причиною, що тон писань Честертоніа звучить сучасному читачеві дуже різко. Забагато в нього молодечих почувань, побренькування зброєю і вишукування слабких сторінок противника. Проте доброта і лагідність Честертоніа були загально знані. Їхнім джерелом була глибока пошана, любов і людяність до кожної людини. Але і тут був він парадоксом. Його фізичне серце, як казали лікарі, було замале для великого організму, зате його духове серце було серцем велетня. На неодній світліні цей добрячий гуморист виглядає так, наче б спалив сто сіл, але коли помер 16 червня 1936 р. вся Англія здригнулася. Почування робітників, ремісників, крамарів і письменників висловив чоловік, що влетів до редакції "Таймсу" зі словами: "Господи, хіба не наш Честертон, правда?.."

Честертон був дорогим для всього англійського народу. Видно це м. і. з телеграми, яку вислала Апостольська Столиця на руки архієпископа Вестмінстеру: "Свт. Отець висловлює глибокий жаль з приводу смерті Г. К. Честертоніа, відданого сина св. Церкви, талановитого оборонця католицької віри. Його Святійшество передає батьківське співчуття англійському народові, запевнює про свої молитви за дорогого Померлого і уділяє апостольське благословення."

Г. К. Честертон був письменником, якого особовість і життя притьмарюють його літературну творчість, що ще очікує на оцінку, незалежну від відношення до автора. Його поезія, хоч добра й різноманітна, належить мабуть (?) уже до минулої доби, що попередила виступ Т. С. Еліот-а, В. Б. ґтс-а й інших мудроспівців. Найкращою є "Баллада про Білого Коня", що оспівує постання англійського народу і "Лепанто" — поезія, яку британські жовніри вивчали напам'ять, перебуваючи в окопах в часі Першої світової війни.

Повісті Честертоніа — "Наполеон з Натинг Гил", "Куля і хрест", "Лігачока коршма", "Поворот Дон Кіхота" — це незвичайна сполука світоглядкової публіцистики з фантастичним світом, алегорією і гумором.

Нелегко знайти їм місце в теорії літератури. Але вони мабуть ближчі до таких літературних творів як "Володар мух" і "Вежа" В. Голдінга і Трілогія про "Володаря перстенів" Й. Р.

Голкін-а, як традиційній повісті XIX ст. Дещо легше скваліфікувати мабуть найкращу повість Честертонна — "Людина, що була Четвергом" — є це детективна повість але не кримінальна, а фарса і рівночасно глибока філософія й теологія, алегорія і страхиття про космічне право глузду життя і страждання.

Детективні оповідання з о. Бравном — це також оригінальна сполука проблематики світогляду зі сенсаційною літературою. Сліди такої сполуки можна знайти в Греєм Гріна. Досі ніхто не прослідив їхньої мистецької вартості — оригінальної плястики опису людей і першзавсе краєвидів, дуже малярських, що неясно нагадують імпресіоністів, сецесію а навіть французький мистецький ілякат тих часів. Честертон виступає тут як маляр — вислід мистецьких студій у Слейд, які вчинили його дотепним ілюстратором повістей І. Белока.

Літературна критика Честертонна, хоч писана "на коліні", без перевірки дат і черговости фактів, витримала назагал пробу часу. Те саме можна сказати про біографії святих. Св. Тома Честертонна завжди викликував подив філософа Е. Жіль Гідона докладністю схоплення ідей Аквіната.

Твори релігійно апологетичні і принагідні есеї автора "Віковичної Людини" втратили дещо з приводу контрверсійних натяків, але деякі мають і сьогодні свою вартість.

Честертон у своїй глибині був мабуть схрещенням поета і журналіста,^{*)} але в першу чергу належать до публицистики. Глибоке зацікавлення біжучими справами, палке заангажування в ідейну боротьбу, від якої на його гадку мабуть залежало щастя одиниць, суспільств і майбутнє, оце прикмети публициста, яким Честертон відзначувався у найвищому ступні на найвищому рівені інтелектуальному і моральному. Коли б його канонізовано, був би зразковим опікуном журналістів.

Формування думки і дії

Найсудовішим суддею журналіста є час. Найвищою мірою тривкості — його ідейна постава, а не статті, яких і так ніхто пізніше не прочитає. Спробуймо з'ясувати собі вартощі, які Честертон представляв як журналіст.

Його погляди і постава формувалися в перехідному часі, поміж старими і новими часами. Честертон народився 29 травня 1874 р. Чотири роки раніше проходила французько-пруська війна, що закінчилася перемогою Німеччини. У 1871 р. постали робітничі союзи, 1876 Бел винайшов телефон, в 1879 Едісон електричну жарівку; розвивалися нові імперії.

---

^{*)} Порівняйте статтю С. Лишкевича у "Правді" ч. 7-8 п. н. "Поет-журналіст Г. К. Честертон" (стор. 236-246).

Коли Честертон умирав, у Франції діяв людовий фронт, Гітлер озброював Надренію, Італія займала Абесинію, Японія Китай, в Іспанії шаліла домашня війна. Давні ж імперії хилилися і замирали.

Середні роки цього письменника припали на пересіч XIX і XX віку, коли то християнські поняття тратили своє значення в обличчі матеріалістичних доктрин, а ідеали давньої християнської культури помалу втрачали свою вартість в очах загалу.

У цьому мінливому часі історичних перемін, треба б поставити "Шість стіп честертонівського генія".

Треба добре простудіювати "Автобіографію" і "Ортодоксію", щоб доглянути логіку і глудз у тому, що в ділянці світогляду Честертон був агностиком, крайнім скептиком, спіритистом і англіканцем, поки не відкрив у собі католика; в ділянці політики був лібералом, антикапіталістом, антиімперіялістом, соціалістом, патріотом, що написав книжку "Злочини Англії", який разом з І. Белоком, істориком, ессістом і поетом, випрацював програму звану дистрибуціонізмом, що ставив собі завданням скасувати капіталістичні монополі шляхом рівномірного поділу приватної власності і деконцентрації продукції (щось трохи схоже на Солженіцина тепер!) Орієнтацію ускладнює ще факт, що Честертон, як кожна розумна людина, намагався поєднати політичну поставу зі світоглядом.

Спробуємо впорядкувати ті заплутані справи і почати від основ, від філософії життя. Честертон виховувався в родині доволі байдужих до релігії англіканців-лібералів, від яких усе так отримав чимало ідеалів християнської культури. Були це для нього вартості цінні, бо їх оживляла питома йому романтична візія і етична практика навіть тоді, коли був далекий від християнства.

Той філософічно-етичний розчин розвивався в ньому так, як і в його попередникові, кард. Ньюменові, аж одного дня вони обидва мусліи ствердити, що були католиками навіть не знаючи про те. "Ортодоксія" Честертон вийшла друком 1909, та її автор був прийнятий до Церкви щоліш у 1922 році. Біограф Честертон, М. Ворд писала про те: "Честертон не мав ні одного приятеля католика, проте сам відкрив усе багатство католицької правди. Він мав візію багатосторонньої єдності правди, що постійно поширювалася і поглиблювалася."

Лист його до матері, по формальному прийнятті до Церкви, є свідченням про його суб'єктивне почуття єдності і духової тяглости. "Я думаю про тебе і про те, що завдячую тобі і моєму батькові; не маю на думці тільки почувань, але також ідеали чести, свободи і милосердя і всякі інші добра, які ви мені передали, не маю свідомости навіть найменшої перерви чи різниці в тих ідеалах, але тільки свідомість нових і необхідних засобів у змаганнях за них. Думаю так, як і Сесил, що боротьба в обороні родини і віль-

ного громадянина і все що гідне, мусить бути завданням всієї християнської спільноти."

Раніше, в часі писання "Ортодоксії", Честертон користувався допомогою св. Томи з Аквіну та творами англійського єпископа Батлера і Кард. Ньюмена. Хоч мав деякі симпатії до французької революції, рішуче відкидав її неісторичне доктринерство. Історичний реалізм велів йому додачувати відродження християнства в католицизмі а не в безлічі слабких сект. Ось його гадки:

"Ньюмен знав, на чому полягас розвиток. Ньюмен каже, що коли хочете виростити дерево, мусите засадити його на якомусь ґрунті. Хто знає (не знаю і це не важне), може католицьке християнство переживає тепер один з численних періодів надмірного мовчання і репресії. Одно певне: коли великі квіти — нові епопеї і нові мистецькі твори — знову зацвітуть, вони зацвітуть на тому старому і живому дереві."

Цей самий реалізм був причиною, що Честертон бачив признаки розкладу суспільного життя XX віку і деякий занепад життя самої Церкви. З його статті-відповіді на заклик, щоб "Церква йшла з поступом часу", дуже чітко видно його тверде переконання, що європейська цивілізація знаходиться на грані упадку; Церква не може йти з часом просто тому, бо час не йде вперед. Церква може тільки киснути в болоті наших часів і загинувати з ним. У сучасному світі економічному і суспільному ніщо не діється крім тієї автоматичної дії, що називається розкладом: в'януть чудові квіти свободи і гинуть у нетрях неволі. Таким чином світ знайшовся в положенні, який був на початку нашої ери, а Церква має таке саме завдання, як во время оно, на початку: рятувати те світло і свободу, які можна ще врятувати, боронитися перед упадком і чекати на кращі часи.

Тут бачимо цікавий зворот. Відбиваючися від "духа часу" Честертон переходить від аналогії статичної Церкви до візії Церкви повної динаміки і заангажування в світі.

"Правдива Церква могла б доконати багато більше у світі. Могла б учинити з сьогодішнього темного часу щось більше як пору засівів, а саме пору повороту від темноти. Могла б представити свій більше людський ідеал у такому різкому і приманливому контрасті з нелюдяною тенденцією наших часів, що люди раптом і натхненно зірвалися б до однієї з моральних революцій, внаслідок якої живучі тепер люди не скоштували б смерті, доки не побачать, як повертається справедливість.

"Нам не треба Церкви, як то пишуть газети, що йде разом зі світом. Нам треба Церкви, за якою піде світ. Нам треба Церкви, яка відверне світ з дороги; по якій він котиться в напрямі невільничої держави. Це є єдиним мірилом правдивості Церкви."

Ці гідні уваги слова зв'язують католицизм Честертон з католицизмом Ньюмена, Івана ХХІІІ і Ватиканського Собору ІІ. Якраз тому їх автор належить до наших часів.

У цій візії Церкви і в листі до матері варт звернути увагу на натяки про "моральну революцію історії", на справедливість і на загрозу свободи насильством поневільної держави. У цьому місці Честертон поєднує релігію з політикою.

Честертон відкидав лібералізм за його пов'язання з великим бізнесом, у консерватизмі вибирав тільки прив'язання до традиції, до католицького середньовіччя й обичаїв.

У соціалізмі добачував деяку схожість до християнства, а саме співчуття для покривджених, осуд надмірного збирання багатств. Як основного кореня суспільного зла. Але не припала йому до вподоби соціалістична будова нового суспільства в якійсь неозначеній майбутності і смішна віра в чудові прикмети системи при повному злегковаженні індивідуального морального зусилля. Честертон писав: "Ніхто мабуть не заперечить, що соціалізм без зусилля одиниць буде не тільки неможливим, але що він швидко занепаде і розложиться, коли члени суспільства не будуть постійно змагати до вищого життя шляхом індивідуальних зусиль і жертв. Сама державна система не зуміє завести, ні тимбільш утримати панування альтруїзм, якщо загал людей не покине самолюбства навіть у малих справах. Деякі сучасні соціалісти справді добачують, що для існування золотого віку треба дещо більше як постійного доходу і доступу до універсальних магазинів і що джерела справжнього покращання світу знаходяться в людських серцях і характерах, а не лише в самій заміні ладу капіталістичного на соціалістичний."

Зазначена тут розбіжність поміж християнською журбою про індивідуальне формування свідомості і суспільно-моральної постави а теоретиками соціалізму справила, що час, у якому Честертон був соціалістом, був дуже короткий.

Підсумки

Пора тепер зробити розрахунок з Честертоном. Які його думки, яка його діяльність і досі не втратила значення? Які вказівки він нам залишив на майбутнє?

Поперше, Честертон був свідомий, що живемо в добі швидкого розкладу цивілізації і необхідності нової, яка повинна б зберегти з минулого вартісні речі, а відкинути шкідливі.

По-друге, християни повинні дбати не тільки про майбутнє Церкви, але і про будучність усього світу і якраз тому їхнім обов'язком є включитися поруч релігійних справ у справи економічні, й політичні. Він висловив ці думки сорок років тому у радієвій, та досі актуальній промові:

"Якщо не зуміємо вчинити, що світ, хліб насущний і творчі тайни праці стануться вартисними і гідними труду, нашу цивілізацію навістить смертельна недуга втоми-анемії, на яку нема порятунку. Від неї згинула велика цивілізація поганська: з хліба і забав і зі забуття про домашніх богів."

Духова сила християнської людяности, висловлена в цій пересторозі, перейшла до католицької свідомости наших часів і знайшла свій відгомін у папських енцикліках: "Пацем ін терріс" і "Попульорум прогрессіо".

По-третє, Честертон переконаний про необхідність індивідуального зусилля для здійснення кращого усупільнення, досконалішого життя спільноти і ліпшої майбутности.

Четвертою вказівкою Честертон, це необхідність змагання за високий рівень етики в ідеологічній, суспільній і господарській площинах. Честертон був прикладом такого змагання, він був усеціло заангажованим публицистом, і водночас повним пошани і жичливости для своїх противників. У наших часах був би неоцінним дискусантом.

По-п'яте: Честертон-гуманіст передає нам заохоту до постави повної енергії і радости життя, не зважаючи на існуючі труднощі і загрозливі небезпеки. У "Віковичній людині" вже в самому заголовку він підкреслює переможне існування людства а історію християнства називає п'ятикратною смертю віри, що завжди кінчиться воскресенням.

БІБЛІОТЕКА ІСТОРИЧНИХ ПОВІСТЕЙ

В. ЛОЗИНСЬКИЙ - М. ЦЕНЕВИЧ
**ПРОКЛЯТИЙ
КАМІНЬ**

ДОБРА КНИЖКА

Ціна \$2.00

ОШУКАНСТВО УСПІХУ

Тут і там появляються в наших часах особливі книжки і статті, які на мою непідроблену і щирю гадку можна назвати найбільш дурними в цілому світі. Вони більше дикі від найбільш диких любовних повістей і нудніші від найнудніших релігійних трактатів. Як-не-як, але ті повісті розповідають про любов, а релігійні трактати про релігію. Згадані ж книжки займаються нічим, їх змістом є так званий успіх. У кожній книгарні або крамниці ви можете легко знайти книжки про те, як дійти до успіхів у житті, мало що не в кожній ділянці. Авторами тих книжок є люди, що не мали успіху навіть у налісанні книжки про успіх.

Почнім наші розважання від факту, що насправді така річ, як успіх, взагалі не існує. Або, якщо така ваша воля, нема справи, яка б не була успішна. Говорити про успішність якоїсь речі, це говорити про її існування. Успішний мільйонер — то живий мільйонер, успішний осел — то осел, що існує. Кожна жива людина має успіхи у вітальній силі життя, а неодному небіжчикові мабуть поталанило в самогубстві. Але, поминувши недоречно логіку і таку ж філософію, приїмемо популярне розуміння успіху, так як його розуміють згадані автори, тоб то зрівняння успіху зі здобуттям гроша і значення. Отже вони хочуть навчити звичайну людину, як дійти до успіху в її професії — як будівничий повинен відзначитися в будівництві а біржевник на біржі. Далі, вони намагаються навчити крамаря, як стати спортсменом, невеликого газетяра — шляхтичем, німецького Жида — Англо-саксом. Такі поуки мають усі прикмети торговельної пропозиції і якраз тому, на мою гадку, ті люди, що купують такі книжки (якщо такі взагалі існують) мають моральне а навіть легальне право вимагати звороту грошей. Бо ж ніхто не відважився б друкувати книжку про слектрику, де дослівно не було б і згадки про електрику, ніхто не поспів би оприлюднувати статтю про ботаніку, коли б не знав, яким кінцем садити рослину в землю. Але наш світ просто завалений книжками про успіх і успішних людей, дарма що в таких книгах нема і згадки, що́б таке успіх і нема там узагалі глузду.

Це ж очевидна правда, що в кожній чесній професії (нпр. мулярстві чи письменстві) існують тільки дві дороги до успіху. Першою є дуже добра праця, другою — ошуканство. Дороги ці такі прості, що не вимагають окремого вивчення. Якщо

Англійський генерал навчав Українців рідної мови

Дмитро Павлюк уродженець канадського "весту", син українських фермерів. Його батьки розмовляли українською мовою, бо англійської добре не знали. Проте не хотіли вчити Дмитра рідної мови, бо казали, що "в Канаді вона не потрібна", — як сам Дмитро пізніше мені розповідав.

З Дмитром Павлюком ми познайомилися в ніклевих шахтах у Судбури, де Дмитро опинився, залишивши "вести" і батьків, шукаючи в місті кращого заробітку.

Та зупинимось над тим, хто і де переконав Дмитра про необхідність знання рідної мови.

Настала друга світова війна. Дмитра теж ухопила у свої лабетки, бо тоді майже всі канадські Українці добровільно пішли боронити "свободу і демократію". Дмитро опинився в Європі. Пройшов жахливі фронти і... дочекався капітуляції Німеччини. Як і всі інші вояки, Дмитро чекав на звільнення і поворот до Канади. І саме тоді їм у їхній частині наказано бути на погортівлі, бо прибуде хтось із штабу в дуже важливій справі. Вояки розгубились: невже знову війна? Бо в той час ходили чутки, що Америка пічне війну з СССР.

На визначену годину всіх вояків викликали на площу в па-

маєте високі амбіції, мусите, або піднестися вище від інших, або вдавати свою вищість. Граючи в карти з думкою про успіх, мусите бути добрим грачем або грати назначеними і пофальшованими картами. До такої гри вам треба книжки про високі амбіції, або книжки про гру в карти, або книжки про ошукування у грі. Але ніколи не будете потребувати книжки про Успіх. Зокрема книжки, примірники якої сотками лежать на книгарських полицях. Ви можете змагати вгору або бути пристрасним грачем у карти, але ви ніколи не схочете читати пустих фраз про те, що змагання є змаганням, а в кожній грі завжди хтось є переможцем. Коли нпр. такі автори пишуть про успіх у спорті, то їх виріб виглядає приблизно так: "Скажун мусить мати перед собою отвертий простір і непохитне бажання скочити вище від інших змагунів. Він не сміє керуватися слабкими почуваннями милосердя, що звичайно стають на перешкоді до найкращого осягу. Він мусить пам'ятати, що спортове змагання є виразною компетенцією і, як Дарвін блискуче сказав: **слабкі завжди мусять уступити**". Якраз про такі справи пишуть згадані книжки і пишуть про те безсумніву з великим пожитком, особливо, коли читати їх молодому змагуну перед виступом, низьким, напруженим голосом.

радній стрій для зустрічі генерала. Після привіту з вояками, генерал обізався до них такими словами: "Хто тут є Українець — виступити наперед рядів!"

Хоч у тій частині війська було більше як половина Українців, ніхто не виступав наперед, бо всіх приголомшило загадкове питання: чому саме Українців? Невже ж їх теж будуть вивозити "на родину", як тих, хто з України? Адже ж вони роджені в Канаді. Поки вони розгублено міркували, генерал сказав вступити, щоб усі Українці таки виступили. Не було ради. Критись не можна було, бо ж в архівах відомо, хто якої національності. Тоді один за одним хлопці почали виступати з рядів наперед.

Генерал поставив їм друге питання: "Хто з вас знає по-українському читати, писати й говорити?" Наступила ще розгубленіша тиша. Генерал удруге повторив питання. Мовчанка. Тоді генерал підходив до кожного зокрема і, тикаючи паличкою в груди, питався: "Розумієш по-українському читати, писати й говорити?" І майже кожен з них відповідав: "лил-бит", бо дехто з них знав лише говорити, інші, дещо писати, але ніхто не знав так, як вимагав генерал.

І генерал розлютився. Відступивши дещо назад, почав до них кричати: "Які ви Українці, коли не знаєте рідної мови? Ось мені потрібно людини, щоб українською мовою могла вповні володіти, то де ж я можу знайти, як не між вами? Не піді ж до Китарців!"

На ці генералові слова обізався вояк із-заду:

— Я розумію по-українському.

— Виступи наперед! — ско-

мандрував генерал. — Чого ж ти там стояв, коли ти Українець?

— Я не Українець, — відповів вояк, — я Жид.

— Що? — здивувався генерал. — Ти Жид і знаєш українську мову? Де ж ти її навчився?

— Мене моя мати навчила, — відповів вояк.

— О, то твоя мати Українка? — ніби вгадавши, сказав генерал.

— Ні, — відповів вояк, — вона Жидівка.

— А де ж вона могла навчитись? — спитав генерал.

— Вона народилася в Україні, тому і знає українську мову, а в Канаді мене теж її навчила, — гордо відповів Жид.

Тоді генерал звелів Жидові йти до канцелярії, а сам з великою лютю почав викрикувати на Українців: "Коли вас ваші батьки не навчили рідної мови, то я вас навчу!" І наказав старшинам, що кожен Українець буде покараний за незнання рідної мови — цілий тиждень будуть чистити все навкруги: машини, бараки, подвір'я, тощо. Та додав, що повернеться побачити, як його наказ виконано.

Проминуло небагато часу, як той Жид приїхав джіпом і з жінкою - секретаркою відвідати своїх побратимів зброї. Його хлопці обступили й питають, де він і що робить.

— Я тепер є директором ДПІ табору, де перебуває понад 5 тисяч Українців, — відповів він з гордістю.

Повернувшись до Канади, Дмитро дорікав батькам за те, що не вчили його рідної мови і він через те мусів прибирати й чистити за кару, а Жид став

Сон і здоров'я

Порушення сну в наші дні не таке вже поодиноке явище. Люди, які не зуміли правильно організувати свої праці, відбирають дорогоцінні години від сну і пояснюють своє безсоння ритмами віку.

Але справжня причина скоріше всього в іншому: у вторгненні у ті складні біологічні системи, які регулюють ритм відпочинку і неспання. Ці досить тонко налагоджені природою механізми у кожної людини індивідуальні — у них свій ритм, своя особливість. Ось чому одні задовольняються п'ятьма чи навіть чотирма годинами сну, більшості ж необхідно сім — вісім годин, а деяким ще більше.

Будь-яке недосипання створює дефіцит енергетичних запасів у мозкових клітинах і через деякий час може привести до ще більш стійких порушень сну. Така людина з трудом засинає, надзвичайно чутливо спить і під-

хоплюється з ліжка раніше ніж треба. В багатьох картина порушень інша: вночі вони раптом прокидаються і потім у них залишається тяжке почуття, нібито їм зовсім не вдалось ступити повіки, нібито вони весь час не спали.

Люди схильні надмірно заострювати увагу на подібних порушеннях, зайвий раз клопотатись ними, тяжко реагувати на свою нездатність міцно спати. І тривожаться: чи не загрожує їм нервово захворіння, чи будь-який інший розлад? Побоювання такого роду частіше всього безпідставні. Лікарі знають, що уже само по собі підвищена увага до недорахування сну — одна з причин його погіршення. Поєднується ж це з draжливiстю, образливiстю, зниженням пам'яті, г'ялiстю, байдужiстю.

Тільки ритмічна діяльність головного мозку, при якій робота закономірно змінюється відпо-

начальником над його рідними братами-Українцями. Сам же собі Дмитро зарік, що його діти не каратимуться за незнання рідної мови, і чужі не кпитимуть з них за це.

Коли в Павлюка підросли діти, він послав їх до української школи вчитися мови й танців.

Згодом, коли по кількох роках він мене зустрів у Торонто, то сказав: "Це мій старший син. Говорить до нього по-нашому, бо він найкращий учень у школі, і такий же танцюрист. Він і мене вчить історію України, а я йому розказував, як мене гене-

рал учив української мови. З нього вже ніхто не сміятиметься за незнання рідної мови. Вдома ще є менші діти: всі вони добре володіють нашою мовою. Мене життя вчили рідної мови, бо темні батьки не дбали, зате мої діти вже знають, хто вони. З ними того не буде, що трапилось з мною..."

Як приємно було чути розмову-сповідь людини, яку саме життя просвітило. От тільки біда, що не всі наші люди використовують життєвий досвід. Коби ж то!

("Вісник", ч. 5. Лос Анджелес)

чинком, забезпечує повне відновлення нервової енергії. Без додержання цього основного правила чутливі нервові клітини відчують робочі перевантаження і природно, починають гірше звичайного керувати всією діяльністю організму.

Слід додати, що нормальний сон захищає від перевтомлення не тільки головний мозок: і серце в цей час б'ється повільніше, і кров'яний тиск дещо знижується, і шкіра теплішає, дихання стає більш глибоким і рівним, розслаблюються м'язи, зменшується загальна потреба кисню. В результаті всього цього наші клітини, наче акумулятори, заряджаються додатковою енергією. Достатній сон оберігає людину від розвитку неврози і ряду інших хворіб.

Є освячені віками правила гігієни сну. Вони досить добре відомі: лягати в ліжку і підводитись завжди у певний час, за дві години до сну припинити розумові заняття, які вимагають напруженої уваги, уникати всього збуджуючого — хвилюючих розмов, перегляду кінофільмів з трагічним змістом. Вечеряти зачасно і не надто багато їсти, без гострих приправ: освіжити на ніч обличчя, руки, почистити зуби. Теплий душ допомагає швидше заснути.

Ми проводимо уві сні приблизно третину свого життя. Тож чи розумно нехтувати усім тим, що здатне поліпшити використання цього довгого часу в інтересах зміцнення власного здоров'я?

Анекдоти

Ще як папа Іван XXIII був ало-стольським нунцієм у Франції, його запросили на бенкет. Склалося так, що йому прийшлося сидіти поруч елегантної жінки, яка мала сукню з дуже низьким декольтом. Замість висловлювати догану, або збентежитися, чи зігнорувати це, коли подали десерт, нунцій попросив її взяти яблуко, яке подавав їй. Вона трохи здивувалася, але він пояснив із хитрою усмішкою: "Але ж, пані, будь ласка, візьміть — Єва щойно як з'їла яблуко, запримітила, як мало мала на собі".

Коли ж Іван став папою, то в початках признався раз прилюдно: "Часто трапляється мені, що вночі лежу напів сплячий і починаю думати над якоюсь по-

важною справою, то пригадую собі, що мушу порадитися про те з папою. Потім буджуся і пригадую собі, що це я папа".

***

Ще за колонізаційних часів у Східній Індії син якогось Англієця вибрався на полювання. По кількох днях неприязности сина батько одержав телеграму: "Під час полювання приключилося синові нещастя". Батько зателеграфував: "Прислати тіло сина!" За якийсь час прийшла до батька скриня. У скрині батько побачив убитого тигра. Телеграфує знову: "Я просив прислати мені не тигра, а тіло мого сина!" "На те дістав відповідь: "Ваш син є в тигрі".

ЩОДЕННИК КОСМОНАВТА

(2)

Виїздка в космос

31 жовтня, година 17.58'32". Наш командир дав наказ:

— Залозі ПЕЛМ-у приготуватись! Наближаємось до зони "космічних каменів". Позаціпати захисні пояси! На ілюмінатори зсунути забезпечні закривки!

Ілюмінатори — очі нашого корабля — попускали свої повіки й заплющились. "Зовнішній космос" оглядали ми на телевізії, якої "очі" порозміщувані на зовнішньому корпусі корабля. Вони також обезпечені, вкриті "сітчаними окулярами", щоб, часом, якийсь камінець не запраг "заглянути в вічі" нашому кораблеві.

Дивимось у телевізію. На екрані появляються срібні цятки. Спочатку скидаються на сніжинки — провісники зими. Потім дедалі більше густішають, лучаться, немовби створювали струмки. Справжній кам'яний дощ! Наші вуха вловлюють невизразне торохкотіння, ніби удари граду. Торохкотіння перетворюється поступово в гул, — начебто ввікниув потужний двигун.

— Нівроку собі "градець" — перервав мовчанку Андрій.

— Чи можливо, Юхиме, щоб ця буря повернула наш корабель у протилежний бік?

— Ну, і що?

— Тоді ми почали б вертатися на нашу Землицю?

— Виключена річ! Надто розбурхана твоя журналістична фантазія.

— Це лиш таке припущення...

Тим часом Галіна вчитувалась у свого "Леніна". Принаймні тепер кинула б цю книжку... Але раптом Юхим метнувся до пульту:

— Погана справа! — буркнув Юхим під носом.

— Щось трапилось?

— Показник ємності джерел електричного струму нашого корабля виявляє аварію...

— Невже? — сумнівається Андрій.

— Що ж тоді буде? — питаюся.

— Доведеться робити "виїздку в космос..."

— Ми ж це вже тренували...

Юхим наказав повідслонювати ілюмінатори. На ньому знову розблисли мерехтливі пункти зір. Буря пройшла. Корабля, щоправда, не обернуло (бодай так запевняв наш командир),

але, на жаль, один акумулятор відмовився: більш не постачає струму. Значить, вилазка неуникнима.

Знову розпочинається "церемонія одягання" скафандрів. Приготовляються вони — Юхим і Андрій, я ж допомагаю їм одягатись. Подаю теплозахисний одяг з системою вентиляції, синяву й оранжеву оболонки, і взуття, схоже на сибірські валіанки. Потім відпровождаю їх до дверей гермокаюти.¹⁰⁾ Далі супроводимо їх очима: я — від дверей, Галина — від свого пульпіту; спочатку крізь ілюмінатори, а тоді — на телевізії. Уздовж корпусу нашого ПЕЛІМ-у просуваються вони на спеціальних кріслах з потрібним знаряддям.

— Галино! Ти бачила вже американську фільму "Одисей в космосі"?

— Бачила. Одного вечора висвітлювали в кіно Зоряного містечка...

— Пригадуєш той трагічний момент, як один з космонавтів безповоротно полетів у густу темінь космосу?

— Пригадую. Жакхливе... Сказати б, вічний льот до смерти...

Тим часом Юхим з Андрієм знайшли пошкоджений акумулятор, до речі, живлений соняшною енергією. Взялися підважити викрутками кришку. В однім моменті Андрієві сковзнула нога. Щоб утримати рівновагу, він рукою себе відштовхнув і... почав летіти в безвість...

— О Боже! — вигукнула Галина, закривши долонями обличчя.

Перша мить виглядала трагічно. Та ось Юхим пішов йому навздогін, притримав, і вони щасливо повернулись на своє місце. Звичайна річ у космосі. Але оте Галинине "О Боже!" аж ніяк не звичне в устах космонавтки! Тієї літунки, що з такою впевненістю освоювала надзвукові ракетні літаки, холоднокровно вихоплюючи машину на 50-ти метрах...

— У тебе, Галино, була, мабуть, віруюча бабуня?

— О так, була...

— Тепер мені ясно, чому ти відрухово вигукнула "О Боже!"

— Я ще маленькою була, як вона розказувала нам про жахіття минулої війни. Описуючи трагічні сцени, бабуня часто повторяла "О Боже!" і потім закривала долонями очі, щоб не бачити в уяві тих образів... І воно залишилося десь там у закутинах моєї підсвідомості...

---

¹⁰⁾ Гермокаюта — приміщення, з якого здійснюється вилазка поза корабель.

— Розумію, розумію... На лекціях атеїзму нам пояснювали це психічне явище. Викладач мовив: У людині діють дві сили — страху й агресії. Якщо бере верх страх, то людина починає молитися до неіснуючого бога. Якщо гнів — то вони проклинають того ж бога. І в нас іноді ще діють усілякі атавізми, проти нашої волі. Правда?

— Правда...

— Дозволь, Галино, сказати тобі щось по-дружньому...

— Кажі... — допитливий Галинин зір завис на моїх устах. Якраз тоді мої очі зупинилися на білій книжечці, яка лежала на її пульті. На ній чорний напис: ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА — "Байки харківські — афоризми".

— Кажу відверто: читати "Леніна" — річ похвальна і корисна... Але той Сковорода зі своїми "байками" — навіщо ж він тобі тут придався?

— У Сковороди є дещо, під чим і Ленін підписався б...

— Хіба жартуєш...

— А ось! — Галина перегорнула листки і подала мені книжечку, показуючи пальцем: — Перечитай!

Читаю й очам своїм не вірю: "Природа є первопочаткова всьому причина і саморухома причина". Сентенція 5. Інтересне. Читаю іншу сентенцію: "Хто сліпий, тому скрізь ніч". — "Не все те невірне, що тобі незрозуміле". Потім ще одна сентенція, немовби з уст Леніна: "Жоден диявол не приносить більше, ніж такі здавані друзі." Останню сентенцію перечитав я вголос.

— Що це за друзі, Галино?

— Це ті, у серцях яких немає любови. — Взяла від мене книжечку, перегорнула кілька листків і почала читати. Слухай, що пише філософ: "Що дає основу? Любов. Що творить? — любов. Що зберігає? Любов. Що дає насолоду? — Любов, любов, початок, середина й кінець, альфа і омега."

— Звідки він узяв такі чудові думки?

— З Біблії.

— Невже? Чого ж тоді тут не відмічено.

— У вступі пояснено. Перечитай. — І показала місце.

Читаю: "Сковорода, ідучи за традиціями Київської Академії і взагалі наслідуючи старі літературні звичаї, іноді підкреслював свої моральні положення біблійними висловами. Зрозумілі для XVII віку ці екскурси до біблії є зовсім непотрібними для сучасного читача. Його повинні цікавити ті зерна істини, що їх висловлює славний український філософ та письменник, а не ті застарілі риторичні засоби, до яких він вдається. Тому біблійні елементи при перекладі скорочено без усякої шкоди для справи."

Мені цікаво було знати, в які то рамки "біблійних елементів" укладалася сентенція Сковороди про "первочаткову

причину всьому". Зокрема його думки про любов. Я знову перегорнув сторінки і почав читати вголос:

"Без ядра горіх ніщо, так само як людина без серця."

"Чисте серце перебуває в любові, а любов залишається в ньому ж."

"Хіба не мертвою є душа, позбавлена істинної любови?"

Мені впало на думку, що афоризм "чисте серце перебуває в любові", можна б у всю повноту прикласти до нашої Галини, тієї якоїсь особливої комуністки. Її життя - - це "справді плодопринесення, яке проросло від зерна істини, що царить у її серці". Галина ніколи не дозволяла у своїй приязні на неприємні слова, невластиві жарти, чи свавільну поведінку. Те, що говорила, була істина — повсякчасна і безсумнівна. Галина вміла казати правду в очі всім, до речі, дуже звичливо, щоб не образити співрозмовника. Андрій деколи навмисно "минався з правдою", щоб трохи, як казав, подискутувати з Галиною. В неї був невичерпний запас цитатів, переважно з Леніна, щоб ними захищати правду...

І в космосі також...

А ось і наш Одисей зі своїм Телемахом надходять. Допмагаю їм скидати скафандри. Даю тлумачення цього грецького слова:

— Воно, Андрію, складається з двох слів: "теле", тобто: далеко, і "махос", тобто: борець. Хто зна, як далеко був би ти полетів у космос на змаг з простором, якби не наш славний Одисей-Юхим.

— Знаєш, що в першій хвилині лячно стало, як під час нічного катапультування з понадшвидкісного літака... Варта б якось відзначити цю подію... Товарищу командир, чи сьогодні на вечерю знову буде американський фруткейк?

— Ні, не буде!

— Невже вичерпався "гідроксиль"?

— Ні, ще є! — звітує Галина.

— Може б тоді з "ложкової системи" перейти на "чаркову"?

1 листопада, година 10.07'14". Записую сьогоднішню нашу розмову, бо вона в'яжеться з подіями минулого дня. Розпочав Юхим:

— Вчора ми непогано виконали наше завдання...

— Еге! Тільки я мало що не опинився в обіймах Андромеди — натякнув Андрій на безмежні простори нашої "сусідки" — галактики того ж імення.

— І не молився тоді?.. І жодні боги тебе не рятували?

— Урятував "бог Юхим" — жартую.

— Але хтось учора молився... — і Юхим скося глянув на Галину. Потім додав: — Слухай, Галіна...

— Кажі, Юхиме! — Галина помалу обернулася на своєму робочому кріслі. У неї ще поблідле обличчя від учорашньої пригоди. Але в очах її блимнув вогник, як у літуна, що зосередив усю бистроту: "Уважай, щоб не прогавити потрібну висоту". Юхим поставив запитання:

— Що ти сказала б про комуніста, вірніш, про комуністку...

Під час того, як Юхим шукав відповідного слова, Андрій моргнув до мене значуче. Невже й він щось знає? Виходить Юхим чув нашу вчорашню розмову з Галиною... Отже, і в космосі також є підслуховні апарати — вуха й очі Партії-Уряду — і тут не порозмовляєш отверто, щиро... бо контролюють... Ану, що відповідь Галина? Напевно засипле його цитатами з "Леніна". Врешті Юхим знайшов відповідне слово:

— ...розумієш. Галіна, комуністка в такій ситуації, як ми вчора?

— Дозволь, Юхиме, і тебе про щось запитати?

Напевно розпічне відомим виразом Маркса, що "кожна людина зберігає певний запас уявлень, успадкованих від старих часів" — здогадуюсь. Юхим дає їй слово:

— Кажі, Галіна!

— Чи пам'ятаєш ті часи, як ми разом проходили курси латинської мови?

— Ну, так, пам'ятаю. І що ж?

— То певне ще не забув, як по-латинському є "курка"?

— Як по-латинському "курка"? І до чого ж воно в нашій розмові? — В усякому разі цього слова ще не забув. Курка по-латинському "галліна".

— Чудово! Чого ж то ти, Юхиме, раз-у-раз називаєш мене куркою: Галіна і галіна?!

— Це лише такий збіг обставин. А втім, латинське слово має два "ел", а твоє лиш одно...

— Мала потіха. Твоє систематичне "Галліна" створює в мені комплекс меншевартості. Тобі ж відоме прислів'я: "Дурна як курка"? Ти невпинно мене зневажаєш...

— Але ж, Халіна! Я ніколи цього не наміряв! Просто буква ота не проходить мені крізь горло... чисто українська буква, розумієш...

Я мало що не вигукнув: "Славно, Галино! Ти виграла поєдинок!" Може на цьому було б і скінчилося, коли б те, що Андрієві забаглося виручити Галину, не дуже то щасливо.

...→ Назвати когось куркою — це, безумовно, була б зневага. Але можна б сказати "курочка"...

— Он як! Значить, не дуже велика... маленька... І все ж таки...

— Ні, навпаки! — цим разом Андрій почав виправдуватися. — Слово курочка має особливе значення... скажім, символ чепурности...

— Перестань плести дурниці... -- буркнув Юхим. Отже міркую, знову на бурю збирається. Пропаде наше "чудове самопочуття", а "гідроксидю" вже не дадуть. Щось треба вигадати, щоб якось змінити тему розмови...

Експерсія радянських пташниць у Бразилію

— Чи знаєте, як називається столиця курячої республіки? -- кидаю запитання, наче вудку на рибу, може котрась клювнє...

— Невже така існує? — питає знехотя Андрій, але непомітно дає мені знак, щоб я продовжав. Значить "клявнула".

— Не чув ніколи? Так тоді слухай. Кілька років тому відбулась до тієї заокеанської країни цікава експерсія -- експерсія наших, радянських тобто, пташниць. Ви напевно чули про наші славнозвісні "широкогабаритні механізовані пташники" -- найпередовіші в світі! У них годується тисячі тисяч курей. А між отими курками, як і між людьми, достотно так само трапляються рекордистки -- справжні рекордистки. Уявіть лише! Річна несучість такої курки-рекордистки досягає 300 яєць, що в результаті дає яєчну масу в сто раз більшу від ваги самої ж курки...

— Бреши, Валентине, але міру май! -- обурюється Андрій.

— Ні, Валентин прав! -- втручається Юхим. -- Ці статистичні дані вірні. Я сам читав їх на сторінках "Комсомольської правди". Наша Радянська Вітчизна, під цим оглядом, перагнала всі капіталістичні країни...

— Ось тобі, Андрію, авторитетний голос Партії! Сиди тихо і слухай.

— Але звідки беруться оті курки-рекордистки?

— Якраз це хочу вяснити. Звісно, не падають з неба, не прилітають з Марса. Треба їх раціонально годувати, доглядати, приміювати і до них методи Енгельсової "Діалектики природи". Це відповідальне діло доручила Партія пташницям, які виконують фахові доручення старших пташниць. Одній старшій пташниці Первомайського вдалося схрестити білих вітчизняних курок з червоними род-айландськими когутами з Америки...

— Що? Комуністичні курки з буржуазними когутами?! -- вигукнув Андрій.

— Чого ж драматизувати? Тут же йшлося про "діалектичний стрибок..."

— Когутів?

— Взаємодії цього пташиного виду з людиною. А резуль-

тати були надзвичайні. Уявіть лише: одна з таких курок почала нести двоє яєць на добу...

— Хіба на спілку з когутом...

— Валентин має рацію, товариші! Писала про це своєчасно "Комсомольська Правда" — знов авторитетно захищає мене Юхим.

— От, бачите! Таку курку називають "рекордисткою", вірніше: присвоюють їй почесне звання рекордистки, і нагороджують "Орденем Леніна"...

— Куди ж його курці причіпають? — допитується Андрій.

— Не курці, ясно, але старшій пташниці: їй на груди.

— А що з тією "куркою-рекордисткою"?

— Ніби ти не знаєш, який кінець курячій кар'єрі? Скрутять голову, звярять, з'їдять і все...

— Та це ж вандалізм! — обурюється мій співрозмовник: — Укоротити життя такій прогресивній курці?

— Що ж мали зробити. Пташницям треба було гостей з самої Москви погостити. Приїхали подивитись на найбільш передовий пташник, то ж звичайною куркою не будеш їх угорщати... Але вернімось до головної теми: до столиці курей. Вона не в СРСР, але в Бразилії. Отже, для орденоноски й усіх пташниць-ударниць Первомайської області організовано екскурсію до Бразилії, щоб оглянути там "Курячу Республіку"...

— То там ще більші пташники від наших?

— Мають друге місце після Америки... Але це не має значення. Факт є, що екскурсантки полетіли туди наймодернішим літаком типу "Туполев". Було їх багацько. Пташниці, як звичайно жіноцтво, почали гурорити, допитуватися:

— А де та "Республіка Курей"?

— Та ж у Бразилії — вияснює старша пташниця.

— Так тоді, там і столиця куряча повинна бути...

— Звісно, є і столиця.

— А як вона виглядає? Величезний курник, чи що?

З гучномовців пролунав голос стюардеси. Бездоганно володіла українською мовою. Напевно якась емігрантка. Лише деякі слова трохи інакше вимовляла, що й стало приводом непорозуміння. "Ось ми перелітаємо понад містом Куритіба (замість Курітіба). Просимо екскурсанток поглянути крізь ілюмінатори..."

— Що це за "Куритіба"? — допитується одна з пташниць.

— Звісно, столиця курей — вилекла орденоноска.

— Куритіба! Куритіба! Столиця курячої республіки! — загомоніло жіноцтво й метнулись усі в один бік літака. — Де, де ті курники?!

— Увага, увага! — почала накликати-остерігати стюардеса.
— Не всі нараз, бо перехилиться літак... зачепимо...

— Ой, Господоньку! — вигукнула одна, — мало крилом не зачепили за Верховний курник!...

— Цим разом, Валентине, ти таки здорово розминувся з правдою! — перервала потік моїх слів Галина.

— Трохи переборщив... — додає Юхим. — Про це я нічого не читав у "Комсомольській Правді"...

— Подаю це з достовірних джерел агентства ОБГ...

— Що ж це за таке агенство? Перший раз про нього чую — дивується Андрій.

— Це загальновідоме міжнародне агенство. Дивно, що про нього не знаєш! Скорочення означають: Одна Баба Говорила...

— Он куди він! — і всі почали весело сміятися.

— Трохи нафантазував, як усі журналісти, але це не поганий засіб вироблювати добре самопочуття космонавта... — закінчив Юхим.

Ось епілог епізоду з "Галіною". Юхим уже більше не зачіпав цієї дразливої теми. Однак у моїй свідомості залишилося погане почуття, що й у космосі підслухують, контролюють, одне слово: "не спускають з партійного ока..."

Щойно тепер я усвідомив, що в моєму "Щоденнику" позаписував непотрібне. В усякому разі, редакція "Всесвіту" цього не оприлюднить. Але мене можуть "заякорити"...

Що робити? Повиривати картки? Як же ж тоді їх знищити? Поза борт нашого ПЕЛМ-у не викинеш! А викинеш, до суду-віку літатимуть космічними просторами... І, одного гарного дня, попадуть у руки... американській розвідці... Отже, у сміттєзбірник ПЕЛМ-у? Ще гірше! У ньому ж, як у архівах КГБ, ніщо не пропадає... На Марсі Юхим напевно сконтролює і знову матимемо дискусію. Найкраща розв'язка: Не розставатись із "Щоденником". Завжди мати його при собі... у моїй офіцерській сумці... Адже ж на Марсі знайдеться десь якась закутина, де можна буде безслідно знищити компромітуючі картки...

Так я і зробив. Не розстаюсь з моїм "Щоденником". Хіба що знову б трапилась аварія в акумуляторі і, цим разом, доручено б мені з Галіною виконати вилазку... А, може, це не станеться...

Небезпечна гіпотеза

25 лютого 1984, година 18.2'26". Кілька днів тому на ілюмінаторі нашого ПЕЛМ-у зарисувались контури Марса — мета нашої подорожі. Через кілька тижнів будемо на його орбіті. Юхим дав наказ перевірити склад механізмів: пили, сверли,

молоти, замлерійні машини — "мінібулдозери", гусеничні тягачі, невеликі зонди для космічної пошти тощо. Все це ми акуратно перевірили й випробували, щоб після посадки не трапилась яка прикра несподіванка.

Найбільше зайнять тепер у Юхима. В нього ж вагоме й відповідальне завдання: за допомогою електронних лічильників перевірити правильність прикінцевого відтинка траєкторії нашого космічного корабля: чи теоретичні дані відповідають реальним умовам міжпланетарного середовища. Наші запитання збував він коротким "так" або "ні". Андрієві бажалось погугурити трохи. Він випростав плечі, підгорнув з чола русяву чуприну і почав, ніби про себе:

— Хіба розбереш усі ті теорії й гіпотези?...

— Які? — допитуюсь.

— А от, хоча б назва марсових супутників. Деймос означає "жах", а Фобос — "страх"...

— Та ж це ані теорії, ані гіпотези --- завважає Галина а просто лише назви.

— Розумію, назви. Але що спільного мають вони з Марсом?

— Вони логічно в'яжуться зі значенням слова "Марс", що значить: Бог війни. Йому народились два сини — згідно з римською мітологією — Ром і Ромуль — легендарні засновники Риму. На одному з пагорбів цього міста споруджено було цьому богові війни святиню в вигляді брами. По-латинському "брама" — це "янус". Звідси ще одна назва того самого бога війни — Янус. Звали його Римляни "дволиким", бо Янус зображали з двома обличчями: одне — молодого переможця, друге — переможеного старика. В усякому разі, два невідступні супутники війни -- це жах і страх. Тим-то й Марсовим супутникам дали відповідні назви: одному -- Деймос, а другому — Фобос.

— Чудово, Галино! Але поясни, будь ласка, чому Фобос порожній та ще й подіравлений, мов сито, а Деймос — ні?

Наша розмова зацікавила навіть Юхима. Він рвучко обернувся на своєму робочому кріслі й авторитетно заявив:

— Радянський астроном Й. С. Шкловський склав обгрунтовану гіпотезу, що поруватості поверхні Фобоса виникли від бомбардування метеоритами. Гіпотеза ця всебічно простудіювана, солідно обгрунтована, тож зайві тут якісь дискусії. Справа цілком ясна!

— Не цілком — заперечив Андрій. — Чого ж тоді оті прокляті метеори вчепилися лише безталанного Фобоса, залишивши непошкодженим Деймоса? Цього я так і не збагну!

— Тут, Андрію, ідеться тільки про гіпотезу... а долю її ми неезабаром вирішимо на Марсі. Для цього ж нас туди й відслано...

— Мені також всі оті теорії неясні - - зізналась Галина.
А що ти на це, Валентине?

— Я? Що ж? Знаю те, що на курсах "Історії культури всесвіту" нам — радянським журналістам - - викладали.

— Чи й про "Марсіянську культуру" щось говорили?

— Безперечно...

— Так тоді, Валентине, розкажуй! в очах Андрія блимнули вогники зацікавлення.

І я почав мою розповідь. Вам відома теорія "штучного супутника Марса". Правда? Її творці припускають, що на тій планеті жили колись висококультурні люди. Спорудили вони велетенські фабрики та хмародери. Але з червоним пилом так не могли собі дати ради. Всюди було його повно, всюди він проникав і занечищував, забарвлював усе на червоно. Одного дня скликали оті марсіяни свою Верховну Раду та й почали радити: Як їм позбутися червоного пилу? Довгенько отак вони дебатували, розмірковували мотиви за і проти. Врешті вирішили спорудити штучний супутник — удвое завбільшки від природного, чи пак, теперішнього Дейноса. Штучний супутник стане збірником червоного пилу, даватиме вночі світло та спричинюватиме припливи-відпливи моря. Багато з нього буде користи. Плян цей схвалено та зреалізовано. Відтоді до щасливих Марсіян щочочі усміхався круглолиций місяченько. Як у нас, на Землі... Але лихо не спить...

— Невже щось трапилося? - - в голосі Галини чути затурбування.

— Авже ж. Трапилася, і то прикра історія... Десь там поза Уранієм, поза Нептуном ще й досі має існувати Темна планета...

— Такої ще жоден астроном не бачив — завважує Андрій.

— Розуміється! Як же ж її побачиш, як вона... темна... Отже, на тій Темній планеті жили також висококультурні люди, але фашистських поглядів, сказати б, запалювачі війни...

— І вже тоді були фашисти? - - дивуються мої слухачі.

— Були, а де ж би поділися? Принаймні таке говорить теорія штучного супутника. Такі жителі були, і ненавиділи жителів Червоної планети. Одного дня й вони скликали Верховну Раду та почали радити: Як би то знищити червоних жителів — Марсіян? Здійснити висадку? Небезпечно, бо в них куди надійніша зброя. Тоді придумали таке: атомними ракетами збомбардувати штучний супутник, а з нього висиплеться червоний пил і засипле — угробить усіх Марсіян... Як урадили, так і зробили. У фашистів не існують скрупули! Збомбарду-

вали вони Фобоса, і червоний пил засипав Марса, знищив високу культуру. Зостався тільки подіравлений супутник — безмовний свідок нечуваного злочину — геноциду...

— От, прокляті фашисти! — не витерпів Андрій. — Скільки ж то лиха вони всюди заподівають! Навіть на Марсі...

— Знаєш що, Валентине? — звернувся до мене Юхим дуже серйозно.

— Що таке?

— Вся ота твоя "теорія" мені не до вподоби...

— Та ж це не моя теорія, а Шкловського.

— Нічого, це правда. Але, бачиш, у твоїй розповіді замало соцреалізму. який виключає будь-яку можливість, щоб фашисти, за будь-яких умов, навіть на Марсі, вийшли переможцями...

— Немає сумніву — втручається в розмову Андрій — фашизм повсюдно приречений на загибель. Але, знаєш, Валентинова гіпотеза найбільш переконливо розв'язує проблему перуватости Фобоса. А ти, Галино, що на це?

— Гм, як би це сказати?... це складна проблема... Мені виглядає, що власне тут можна би прикласти слова Леніна: "Підхід розуму людини до окремої речі, зняття зліпка з неї не є простий, безпосередній, дзеркально-мертвий акт, а складний, роздвоєний, клесуватий".

— Можна б такий "підхід розуму: порівняти, наприклад, із вниканням космічного корабля в атмосферу Марса. Правда? — зробив Андрій практичний висновок з теорій Леніна.

На цьому наша дискусія на тему гіпотез-теорій закінчилася.

Тінь ворожих агентів

14 березня, година 17.05'24". Наближалась пора гальмування, щоб вийти на орбіту Марса. Знову довелося перебувати в амортизаційних камерах, під водою, відтак знову ходити й ворушитись в умовах безвагомості. Наші обов'язки виконували ми, немов птиці у клітці. Відштовхалися від стінки до стінки, від предмету до предмету. В проміжках вільних хвилин оглядаємо крізь ілюмінатори нашу мету — Марса. На ньому слідні великі зелені плями серед оранжєвих піль. По двох протилежних боках білють полярні шапки.

— А де ті славнозвісні "марсіянські канали", Андрію?

— Може бути, на протилежній півкулі... але отут, дивись, виглядає, якийсь свіжорозкопаний канал.. чи що?... Ніби щось там ворушиться... муравлі, не муравлі...

— А де ж ти з такої висоти там муравлів доглянеш! — посміхнулася Галина.

— В такому разі, це будуть динозаври! — вирікаю.

— Вибуяла фантазія журналіста ладна й динозавра зма-
ловати там, де звичайні тіні просуваються — скритикував ме-
не Юхим. — Он, гляньте на хмари! Вони кидають на Марса
тіні й вони по ньому пересуваються... — А тоді наш командир
почав діловито: — Незабаром усе простежимо. Нам тепер по-
трібно визначити ділянку спуску. Згідно з безпомилковим
обліками наших астрономів з Байконуру, ми повинні б спуска-
тися отут-о — накреслив на карті олівцем коліщатко. — Їхні
дані я перевірів електронним лічильником, і вони точно від-
повідають реальним умовам. — Потім Юхим дав офіційний
назав: — Команді ПЕЛМ-у приготуватись до спуску!

Уважно перевіряємо захисні пояси, автоматичне катапуль-
тування (може якраз воно стане в пригоді!). Я ж подбав про
те, щоб заховати в сумку "Щоденник".

Раптом бликнули алярмові світла. З гучномовців загомо-
ніла якась мова. Людська, безперечно, але незрозуміла. Зда-
ється, слова остороги...

— Відмовив, чи що? — дивується Юхим.

— Алярмовий пристрій?

— Власне... Що б воно могло бути?... Вся апаратура в най-

НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ

живуть люди під Советами, особ-
ливо Українці. Переживання свої
за советської окупації, "на волі"
й у в'язниці, врешті сенсаційну
втечу через границю в зимі опи-
сав прецікаво відомий белетрист

ФЕДІР ОДРАЧ

у книжці п. н.

НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ

Книжка має 340 сторінок друку
і коштує \$3.50.

Замовляти на адресу:

А. МОСІІ
6 Churchill Ave., Toronto, Ont.
Canada M6J 2B4

кращому технічному стані, і ось тобі якісь жарти... Мабуть, це вплив магнітних піль Марса...

Раптом заблимав екран і на нашому телевізорі появилася промінний круг, точно як стаціонарна орбіта нашого корабля. Потім з'явилась позначка над місцем ділянки нашого спуску. Чиясь невидима рука перекреслила нашу ділянку спуску і поставила стрілку в напрямі нової позначки. Над нею з'явилась доземна стрілка — промовиста інструкція: "Отут ваша ділянка спуску!"

— Що б воно могло бути? Товариші! Як вам здається?

— Коректива посадочного курсу з Байконуру — висловлюю згодом.

— Виключена річ! Звідтіля ніколи не дається таких коректив та ще й без потрібного пояснення...

На екрані невидима рука знову накреслила той самий плям спуску.

— Ага! Вже знаю! — гукнув Юхим. — Це американські агенти! Це вони включились у систему наших апаратів!... Але від кого вони довідалися про секрети нашої системи?... Треба припускати, що американські агенти проникли в Байконур, у Зоряне містечко... не інакше... Сучі сніги! Фашисти!

— Оті з Темної планети? — жартує, щоб винести злагоду.

— Тут жарти не на місці! — врубав Юхим. — Справа серйозна!

— Що ж нам робити? — звертається до нього Андрій.

Наш командир відчув на собі всю вагу відповідальності. Розпочав звичним "Товариші! Справа серйозна", а тоді з'ясував положення: Американські агенти включились у систему наших апаратів, щоб звести нас на манівці і таким робом знищити. Цим виповіли нам, радянським космонавтам, бій. Ми приймаємо виклик і доведемо, що комуністи в бою не піддаються! Зокрема в таких обставинах засвідчують вірність своїй Вітчизні! — І почав: "Служу Радянському Союзу!" — а ми, з один голос, за ним проказали...

— Так тоді, товариші, виконаємо покладене на нас завдання! Ділянка спуску, розрахована байконурцями, безпомилкова. Отже, здійснюємо наш спуск! Перевірити пояс безпеки! І, на всякий випадок, автоматичне катапультивання!

Наш ПЕЛМ нахилиється під кутом, найбільш пригожим для того, аби вникнути в атмосферу Марса. Юхим вмикає систему гальмування. Але після вникнення в атмосферу швидкість не зменшується. Навпаки, почала щораз то більше зростати. Стрілка індикатора ось-ось і зачепить за червону риску.

— Що ж це таке?! — Юхим гарячково перевіряє систему гальмування... — Щось цілком незрозуміле... Гравітація Марса

значно перевищає своєю силою спроможності гальмуванню ПЕЛМ-у... Зудар з поверхнею Марса неunikнимий... — І дав свій останній наказ: — Залозі ПЕЛМ-у приготуватись до автоматичного катапультивання! Залишити наш корабель, перше ніж він зудариться з планетою!

В ілюмінаторах із шаленою швидкістю пересувались контури хмар... Галіна притиснула до грудей свого "Леніна" (навіть тепер!). Прихапцем записую ще цих кілька рядків і ховаю в сумку мій "Щоденник"... Може врятується...

**

Відмітка редакції: На цьому вривається "Щоденник" Валентина Свища. Після довгої перерви почне він його записувати в цілком нових умовах життя, у невідомому йому довколишньому середовищі. Друкуватимемо його в II-ій частині.

ДРУГА ЧАСТИНА

Між Землею і Марсом

1. Перша зустріч

Який сьогодні день? — Не вмію відповісти.

Вона казала, що тут не рахуються дні, але довершене діло... Гм, глибока думка, але нічого не пояснює... В усякому разі, був якийсь день, коли я розплющив очі й усвідомив, що теперішнє моє житло — не каюта ПЕЛМ-у... Ні, вона трохи схожа на каюту... ніби носова частина космічного корабля. Ось і вся схожість.

Але вернімось до того "першого моменту".

Пробуджуюсь. Вірніше кажучи, розбуджує мене солодка мелодія. Нагадує вона мені один із творів Гріга, в якому та сама музична тема повторюється і розроблюється на різні лади, щораз то нові. Немов у мряці бачу якийсь краєвид... гілки дерев хитаються під подувом легенького вітру... зелень купається в теплому золоті сонця... розсипища пестрих квіток приваблюють комах... Це, здається, бджоли. Їх одностайне гудіння — ніби музичне тло для сольових виступів пташок. Краєвиди поступово міняються, картини чергуються, залишаючи видцеві в дарі райдужну безтурботність.

Самопочуття чудове! Куди краще, як у нашому ПЕЛМ-і.

Раптом, ліворуч, щось кихнуло. Рвучко оглядаюся. Невже хтось є в кімнаті?

Ні, це квітка. Вона під стіною, в головах мого ліжка. Оранжева квітка з двогубим віночком, схожим на ротик. Над отрим ротиком дві темні цятки — ніби людські очі. Обабіч келиха-голівки два жовтаві пелюстки, ніби нащулені вуха Вволт Диснеєвого протагоніста — Міккі Мавс. Що це за квітка? Десь я таку вже бачив... Та ж це такий відомий "садовий ротик" — оздоба наших квітників! Дехто називає його "левиною пащею" або "левиним зівом" чи "левиним позіхом"... А цей же ротик таки справді позіхає... Ні, радніше він "кхикає". Ось підборіддя його надувається, немов у соловейка. Думав — "затьохкає", а він тобі "кхе-е-е..." Ну й кумедний же той "Марсіяннин!" А мова їх ще цілком примітивна: "Кхе", "кхі", "Кху", "Кхо-о-о..." на всі лади... може якось розмовимося.

— Як називаєшся?

— Кхо-о-о... — і підніс зарозуміло голову.

— Образився, що не знаю, як називаєшся? Звідки ж мені знати? Оце ми перший раз зустрічаємося...

— Мій співрозмовник надувся, а тоді: Кху-у-у...

— Загнівався? Ага, ясно! Це ж моя провина. Я повинен був представитися господареві хати... Пробач! Називаюся лейтенант Валентин Миколаєвич Свищ, радянський космонавт...

— Кхі-і-і...

— Гадаєш, що космонавт з рангою лейтенанта — це ніщо? Помилуєшся дуже! Після цієї нашої подорожі на Марса напевно дадуть підвищення... може бути, стану майором. А тоді будеш уважніше до мене ставитися...

— Кха-а-а...

— Ти що, з радянського космонавта берешся кепкувати? — Хотів я ще щось додати, але потойбіч стіни почулися чийсь кроки: легкі, швидкі, короткі. Потім на стіні розблиско світло, розсунулись неспостережні досі для мене двері. На темному тлі отвору зарисувалась постать у білому халаті. Медсестра? Марсіянка? Нарешті перша зустріч із жителями Марса! Придивляюся їй уважніше. З-під тонких каблучків брів поглянули на мене зелені очі. В них відблиск золота, ніби рефлекс волосся, що кучерявилося під білим очіпком. Нагадує мені Галину... Може це вона?

— Це ти, Галино?

— Ні, я — Аріна — і підходить до мого ліжка.

— А де Галина, Андрій, Юхим?...

— Товариші твої подорожі?

-- Власне.

— Вони спля...

— Сплять (виправляю її вимову). Відпочивають, хочеш сказати...

— Відпочивають — псправно повторює й усміхається.

Щойно тепер усвідомляю, що незнайома говорить українською мовою. До речі, ламаною, невправною, але українською... Де ж я тоді? На Марсі? А, може, знову на Землі?

Аріна підходить зовсім близько, кладе долоню на моє чоло, потім бере мою руку та перевіряє биття живчика. У неї очі невинні, як у дитини... І раптом у свідомості майнула думка... Ні, начебто в підсвідомості почув я голос: "Товаришу Валентине! Зокрема вам необхідно берегтися жінок, отих — з "дуже невинними очима" — напутнє слово партсекретаря, :олос Пар-тїї, голос Радянської Вітчизни...

— Валентине, біля тебе ворожа розвідниця! Бережись, Валентине! Виправдай покладене на тебе завдання! — накликавав отой таємний голос.

Думки блискавкою чергувались, шукаючи розв'язки. Хто вона? Де я властиво перебуваю? Що мені робити? Потрібно розміркувати на холодний розум... Прикидаюся ослабленим. Опадаю безвладно на подушку.

— Хвори?

— Так, хворий (виправляю її вимову). Вона за мною повторє:

— Хворий... — і знову притулює холодну долоню до мого чола. В очах її турбота піклувальниці (акторка не погана, добре вдає). Потім бере із столика пляшку, наливає якогось плину в склянку, наказуючи:

— Випей!

П'ю одним дужком. По всьому тілі розливається приємне тепло й освіження. Заплющую очі, буцімто сплю. Але крізь щілини повік слідкую за нею... Як вона себе назвала?... Арі... Аріка... Аріна. Так, Аріна. Дивиться на мене отими своїми "невинними очима" і мовить:

— Спи, спи... завтра прийде лікар.

— Добре, хай прийде...

Аріна хвилинку затрималась перед дверми, ніби щось думала. Відтак двері розсунулися і за ними зникла постать у білому халаті.

Товариш співкелійник Ротик

Я цілковито втратив орієнтацію. Не вмію сказати, де перебуваю. Якщо на Марсі, то як же ж тоді його жителі говорять по-українському? Поганою бо поганою, але українською мовою говорять. І це факт.

Отже, я між Українцями.

Між якими? На котрому континенті нашої Землі? Якщо так, то яким робом я на неї вернувся?

В моїй пам'яті сплелися разом два спогади: буря в космосі, і невдала виправа німецької експедиції на Місяць.

Буря в космосі. Град камінців перішив корпус нашого ПЕЛМ-у. На одну муть він схитнувся і, начебто, обернувся. Я висловив мої побоювання і здогад, що ми вертаємося на Землю... Юхим висміяв це, як журналістичну фантазію. Тоді його відповідь розвіяла мої сумніви, але тепер вони знов ожили, роєм насіли на мою голову.

Раз якось я читав фантастичну повість про те, як Німці вислалі ракетне судно на Місяць. Членами його залоги були українські політв'язні в роки останньої світової війни. Все виконано зі справді німецькою прецизністю. Тільки... тільки, у певному моменті, ракета обернулася, змінила напрям і посадку здійснила... в самому серці Африки — на пісках Сагари.

Невже й у нашому випадку не могло щось таке трапитися? Наш ПЕЛМ обернувся і, втертим шляхом, помчав собі на Землю. Не виключена річ... Як же ж інакше пояснити факт, що жителі цієї місцевості говорять українською мовою?

Де ж тоді ми приземлилися? В якому місці нас катапультивало? Поблизу якого українського поселення?

Нагадалася мені екскурсія наших радянських пташниць до Бразилії... Зокрема ж ота стюардеса, що вимовляла "Куритиба"... Мабуть, між них я попав... Може бути, десь в околицях Амазонки... Такий здогад не далекий від дійсності... Ні, навіть зовсім близько правди... Якщо зважити всі можливості за і проти, тоді з упевненістю можу сказати, що ми здійснили посадку саме в Бразилії...

Яке ж тоді становище зайняти до цього непередбаченого положення? Якщо це Бразилія, скажім, якесь поселення українських емігрантів, так тоді я попав у саме гніздо буржуазних націоналістів, фашистів... у гущу ворожих агентів... у лабети того уряду, який недавно знищив найкращих бразилійських патріотів — комуністів.

Отже, виникає пекуча потреба довідатися найперше, що сталося з рештою членів залоги ПЕЛМ-у. Ота — як вона себе називала? Арі... Аріса... Ні, Аріна... Так, Аріна — ота Аріна казала, що вони "спочивають", чи щось таке. Розуміється, "спочивають"... у в'язниці... на допитах... під тортурами... Прокляті фашисти! Гнів охопив усю мою істоту. Я ладен був негайно з ними розправитися, відплатитися за кривди моїх товаришів...

Отже завтра (а може ще й сьогодні, як трапиться нагода) мушу довідатися, як називається ця околиця. Одне місто за пам'ятав, оте з такою "курячою" назвою — "Куритиба". В за-

кордошних радіомовленнях згадувалося ще одну місцевість з українською назвою, але забув... Як вона? Здається, Іванівці... ні, трохи інакше... О вже пригадав! Іваї! Власне, Іваї! Отже знаю вже дві місцевості: Куритиба та Іваї. Є ще одна: осередок культурного життя Українців тієї країни, але назва якась така ні латинська, ні грецька... Перша, здається, означає "розсудливість" чи щось таке... Як воно?... Галина б відразу нагадала... А ось: "Пруденс"... Так, без сумніву "пруденс" — "розсудливий". Гаразд. А друга, ота "грецька" частина... Як її? Ідеться ж про місто... Як по-грецькому "місто"? Забув, Валентине? Та ж "поліс!" Отже маємо дві складові частини: "пруденс" і "поліс". А разом повинно б бути "Пруденсполіс"... Ні, трохи не так... Якось інакше звучало... А ось як! "Прудентополіс". Так точно: "Прудентополіс". Вони ще його українлізували, кажучи: Прудентопіль. Хай і так. У всякому разі, знаю три міста — осередки життя українських поселенців у Бразилії: Куритиба, Іваї, Прудентопіль. Чудово!

А тепер тактичний підхід до розвідниці. Під час розмови з Аріною згадаю непрячком, скажім, Куритибу й буду слідкувати за реакцією. Маска "нєвинних очей" відразу злетить. Нєсподівані реакції виявлять приховану дійсність. Підхід правильний. Лєйтенанте Свнц, можете розпочинати акцію проти буржуазних агентів!

Нарешті вдалося розв'язати одну трудність! І я відітхнув з полегшею.

НА КРУТІЙ ДОРОЗІ

Перша частина трилогії
"ПОВІНЬ"

Ціна \$4.50

Тієї ж авторки

2-га частина "Повені"
"ОСТРІВ ДІ-ПІ"

1969

Ціна \$4.50

Тієї ж авторки

3-тя частина "Повені"
"ПІД ЧУЖІ ЗОРІ"

1971

Ціна \$4.50

Цілість "ПОВЕНІ" — \$13.50

WYDAWALSTWO ILLUMINACJA "DOMA KOBIECA"

— Кхо-о-о...

Аж тепер я усвідомив приязність мого співкелійника — оранжеволицького ротика, що час від часу обдаровує мене своїм освіжним подихом і спокушує мене до розмови. Власне сьогодні бажалося мені трохи поготорити з кимось, хто не зрадить таємниці, не донесе... Оцей напевно не зрадить.

— Подивляєш мене, товаришу співкелійнику? Правда, як я чудово розв'язав цю вельми складну проблему? Але пильнуйся! Язик за зубами! Ні пари з уст! Не зрадь мене...

Ротик надувся-надувся, а тоді на всю пару: — Кху-у-у...

— Обувився? Певне. Я б також обувився, і то дуже, якби хтось мене підозрівав у донощитві... Але я тебе не підозріваю. Просто лише хотів упевнитися... Знаєш, як то сьогодні важко знайти щирого друга... А до речі! може б ми стали друзями? Що ти на це?

— Кхе-е-е... -- і закипав свої оранжеві губи.

— Знову мене легковажиш! Даю моє лейтенантське слово — слово радянського космонавта — що буду тобі вірним другом! Я називаюся Валентин Миколаєвич Свиц. А тебе як звати?

-- Кхі-і-і... — оранжева барва ротика на мить потемнішала.

— Не хіхочи, як дівчина! Не хочеш сказати свого імені? Соромишся? Так тоді я тобі допоможу. Від нині зватимешся ось як: товариш співкелійник Ротик — Ротик! Добре?

— Кха-а-а... — роззявився від вуха до вуха.

— Зрадів? Певне. Та ж це чудове ім'я — Ротик. Звучить чудово!

Так ото ми з Ротиком подружилися. Хотів я з ним якимось привітатися, щоб закріпити дружбу. Підводжуся з ліжка, щоб підійти до нього, але ноги захиталися, і в голові закрутилося.

— Бачиш, Ротику, ще не можу встати... ще слабкий...

— Кхо-о-о — мовляв: Нумо, вставай!

— Ні, ні! Таки не можу... Нап'юся отого "цілющого плину", може легше стане...

Налив повну склянку і перекинув. По всьому тілі розлилося, вже мені відоме, тепло і якесь приємне почуття втоми. Потім дрімота рукою постулювала мені повіки, і я потону в глибокий сон.

"За круглим столом"

Не було це ні в Москві, ні у Вашингтоні, ні в Женеві на мирних переговорах, а таки в оцій моїй "кают-лікарні". Знову розбудила мене люба мелодія й око почало милуватися краєвидами, що розмальовувалися на протилежній стіні чи, може, на якомусь екрані.

Що тепер: ранок? полудне? Мабуть оте друге, бо дуже хочеться їсти. Зголоднів, як вовк!

— Кху-у-у... — озвався негайно мій співкелійник.

— А це ти! Добридень, товаришу Ротик! Знову надувся! Чого? Тому, що довго не розмовляв з тобою? Ти ж бачив, що я спав... Виспався і — знаєш, що? — зголоднів! Може б ти мене поінформував, куди ті ваші емігранти ходять їсти?... До ресторану? Чи, може, тут принесуть?

— Кхо-о-о... — Ротик почав надиматися. Його оранжева голівка, окрилена вухами Мікі Мавс, помалу зверталася кудись убік, поза моє ліжко... Веду зором у тому напрямі. І ось на стіні світляний напис: ОБІД. Міркую собі, що б воно мало означати оте слово "обід"? Вся моя думка зосередилась на ньому. Тієї ж миті, ніби в відповідь на моя бажання, розсунулось невелике віконце. Потім відхилилося віко з рейками, по яких півколом посунувся застелений стіл — стіл у вигляді підкови. Я приліг, щоб мене не зачепило, а тоді знову підвівся, щоб приглянутися.

— Кхі-і-і...

— Аж душа радіє! Правда, Ротику! Може б і ти засів до цього "круглого стола"? При ньому можна б обговорити і полагодити навіть найбільш заплутані міжнародні проблеми... А в нас вони чисто приватного характеру... Правда?... В усякому разі: Смачного, Ротику!

— Кхе-е-е... — мій співкелійник трохи відвернувся.

— Я беруся до їжі. А ти — як собі хочеш... Подорож космічними просторами розбуджує апетит... Змагання з часом і простором, розумієш, це не життя в теплій хаті... Приємний запах страв запрошував мене, і я скористав з усіх прав гостя... Та коли я підніс ложку до уст, раптом, десь там у глибинах моєї істоти, знов обізався розтлінний голос сумніву. — "Пожди-но, Валентине! А як до тієї смачної страви насипали тобі чогось фашисти... агентка Аріна з "невинними очима"?... Насамперед підгодують лейтенанта Валентина, як каплуна з Харківського пташника, а тоді... а тоді скрутять головку... як не схоче співати... Як тобі здається?..."

—Кхі-і-і...

— Смієшся? А як ота агентка, ота твоя Аріна, в цій страві "мачала свої пальчики", то що тоді? Усвідомляєш, які трагічні наслідки?...

— Кха-а-а...

— Знову смієшся?... Думаєш, нічого не трапиться... Скоштувати одну ложку? Так?... Скоштуую... лиш одну... І так, ложка по ложці, змів я все. Смачне було, хоч пальці облизує... Якісь особливі страви... В нас таких не варять... Ну, але що тепер ро-

бити з отим "круглим столом"? Товаришу Ротику, мирові переговорні скінчилися. Що тепер робити?

— Кхо-о-о... — мовляв: самозрозуміла річ.

— Тобто, лягти й спочивати. Та ледве я приліг, отой стіл почав ворухитися, і "поліз" у свою діру, а з ним і напис зник. Он яка штука! Я з великим зацікавленням слідкував за порухами отого "мандрівного ресторану". Значить, десь тут недалеко є кухня. Техніка вищого стилю! О, капіталісти вміють усіляке винаходити... за рахунок визиску робочого класу...

Розшуки за підслухувачем

— Пообідав, Валентине? Так тоді до роботи!

— Кху-у-у... — Ротик чогось надувся. Ще не вмю збагнути його настроїв. Берусь пояснювати йому завдання:

— Нас сьогодні чекає незвичайнок ваги завдання. В мене немає найменшого сумніву, що десь тут, у цій кімнаті, заховані підслухові апарати.

— Кхе-е-е...

— Сумніваєшся? Ясно! Ти ж виріс у капіталістичній країні. Чи знаєш, Ротику, що це таке "соцреалізм"? Чув уже таке слово?

— Кхі-і-і...

— А бачиш! Загнав у кут! Не знаєш. Отже слухай, поясню. Якщо мене, радянську людину, тримають отут, у цій лікарні, то самого мене не залишили. Розумієш? В оцій-то кімнаті є невидиме око, що підглядає, і таємне вухо, що підслухує. Такі апарати заховується звичайно, скажім, у лампі... А де ж тут лампа? Нема? Звідки ж тоді береться світло?... Ніби звідусіль... Виглядає... що горішня частина кімнати випромінює світло... зусудибіч, рівномірно, лагідно, немовби деше світло.

Де ж тоді заховали радіопідслухувачі? Напевно під ліжком! Нахилиюся, заглядаю, обшукую всі закутини та щілини... Нема нічого... Безслідно замасковані... Оглянути б уважніше стіни... там, де був напис "обід"... Обходжу ліжко, підходжу до стіни. Цікава річ, що тут нема шафи... Де ж тоді одежа? Раптом, над моєю головою, розблис напис ОДЕЖА — також українською мовою. Зосереджую думку на отому слові, щоб розгадати таємницю. І ось тобі! Шафа розкривається, показує свої "скарби". Всього там повно. Навіть комбінезон... може, одного дня придасться.

Збираю всі мої спостереження, впорядковую їх, проаналізую. З окремих фактів доходжу до висновку: замки тут діють на хвилях людської думки. Треба перевірити це досвідом. Відходжу до протилежної стіни. На ній, замість краєвидів, цим разом, образи — із смаком поукладані. В одних рамках — саме лиш сіре тло... Мабуть, не встигли ще "намалювати". Але

як пощезали краєвиди? Здогадуюсь, що ця стіна — це якийсь великий телевізійний екран... Потойбіч стіни, напевно, проєкційний апарат...

Знову вертаюся до "гардеробної" стіни. Попробую ще раз. Підходжу. Заблис напис "одежа". Прокажую його думкою. Дверцята невидимої шафи розсуваються. Отже, здогад правильний. Тут замки кодовані на хвилях людської думки... Отут "пересувний ресторан". А що над ліжком? Підходжу. Розблис напис: В ІМ'Я БОЖЕ. Мною аж кинуло. Релігійні забобони! Як же ж вони співіснують з культурою, як-не-як, високою культурою цієї країни?! Он буржуазні смігранти! Не прокажу я цих слів ніколи! Навіть, якби поза цим написом скривалися скарби! Відвертаюся рвучко й іду в протилежному напрямі, а тоді в лівий кут кімнати. Минаю товариша Ротика, не відповідаючи на його кхикання. Переді мною заяснів ще якийсь напис. Що це? ВОДА. Чудово! Нап'юсь води. Ні, обміюся... Веду долонями по обличчі. Аж тепер усвідомляю, що воно бородате. Давненько не голився... Може б поголити бороду... Ні з бородою буде краще... Напис "вода" відчитую вже з легкістю моєю думкою. І ось переді мною — лазничка. Майже така, як у нас, лише з іншого матеріалу... барва рожевава, "тепла", як кажуть.

Розглядаюся за вмивальницею. Треба ж поголитися, зачесатися... придалося б постригти волос, довгий уже, як у бітіні: ка... Тут також з'явився напис: МИТИ. Яюсь незрозуміло. Що мити? Обличчя?... Відчитую думкою напис. Розсувається частина стіни. Переді мною — чнесь обличчя: чорна борода, лисава голова, карі очі вп'ялились у мене... Хто ж це? Невже ж це ти, Валентине?... Борідка непогана... На кого ж ти схожий? Чорна борода, напівлиса голова... Кого ж вона нагадує? Ага, вже знаю, вже пригадую! Достотно так виглядав Солженіцин... Солженіцин? Отой зрадник Радянської Вітчизни? Отой беззвусий бородач?!!! Геть з бородою! І неначе наказ я почув: "Лейтенанте Свищ! Негайно поголити бороду!"

Але як її поголити?

"Знайти спосіб! Радянський космонавт винахідливий!"

Отже почав я шукати. Під дзеркалом якісь клявіші, як у магнітофоні... Мабуть, жителі цієї країни люблять музику в туалеті... Попробую... Натискаю одну клявішу. Над нею появляється невеликий рухомий образець, яким пояснюється чинність заросле обличчя.

Не ця клявіша. В мене ж борода. Натискаю сусідню. З'являється бородате обличчя. "Бородач" показує, що робити: бере тюбик, витискає крем, намазує волос, мовляв: "Наслідуй!" Чим же ж мені мою намазати? А ось тюбик. Витискаю білий крем і накладаю на мою бороду. Вона стає сорокатою, а тоді

цілком біліє, як у "Святого Миколи"... Приглядаюся рухам мого "інструктора". Беру лезо, прикладаю до бакенбардів... Де б їх відокремити від бороди? Може б отут, при насаді вуха... так буде краще... А що з вусами? Солженіцин — безвусий, отже я залишу вуси... якась "компенсація" потрібна за те волосся, що з голови повилазило... Якийсь спеціаліст від лисини мав відкрити такий закон: "Сума волосків на обличчі дорівнює квадратурі лисини на голові". Звісно, бреше!... Але ж бо таки завчасно в мене прорід волос... Ще тридцятка добре не минула, і чоло вже розпочало "офензиву", як Ізраїль на Голянську верховину проти Сирії... Це, чого доброго,... до потилиці заженеться...

Але що зробити з моєю "побіленою" бородою? Обмити? Беруся мити, а вона затвердла, немовби з гіпсу... Задивився на мою лисину, і прогавив момент... А тепер хоч молотом розбивай. З досади сіпнув я мою бороду, а вона так і залишилась мені в руках... Ось воно як! Цілком просто, викинути її. Куди ж її викинеш отут?... Розглядаюся. В одному куті побачив я вузьке віконце, легко освітлене, і на стіні світляний палець, мовляв: Кидай туди! І моя борода полетіла в указаному напрямі. Віконце стулилося, щось усередніні зашелестіло й усе втихло. Кінець моїй борорді. Більш вона мені не потрібна. Зрадника Солженіцина нікому я не буду нагадувати... зокрема тутешнім емігрантам.

Лейтенант Валентин Миколаєвич Свиц з чорними вусиками, куди симпатичніший... Якби так чуприна, то й справа з розвідницею Аріною пішло б легше... Еге, вона розвідниця, немає сумніву... оті "невинні очі"... Треба бути обережним, але, водночас, рішуче вступати на бій з ворогами нашої Вітчизни, якщо настане час...

2. Лікарські оглядини

Сьогодні вранці розбудила мене не музика, але дотик м'якої руки. Чиясь долоня спочила на моєму чолі. Напевно Аріна. Прикидаюся, нібито сплю твердим сном... Зроблю їй несподіванку... як колись медсестрі в Зоряному містечку на Байконурі... Кінчики пальців зсуваються з чола на моє обличчя, пестять дотиком... Дожидаю пригожого моменту. А тоді — блискавичний рух, і в моїй долоні опинилась... волохата рука... Розчарування моє було таке промовисте, що Аріна пирскнула сміхом. До її меццо-сопрано долучився бас високого мужчини в білому халаті (отже, він лікар). Щоб якось вийти з незручної ситуації, долучив і я мій сміх до їхнього дуету. Вийшло веселе тріо... Звичайно, для них. Мені ж було ніяково...

— А борода де, Валентине? — нахились наді мною Аріна.

— Борода? Сकिनув її... онтам, у смітник...

— Шкода, така гарна була... Я хотіла тобі пояснити, як функціонують наші замки, а ти, бачу, сам уже їх повідчиняв...

— О, в нас, у Радянському Союзі, такі замки — звичайна річ... навіть діти їх відчиняють (вигадав я, щоб не показатися гіршим і менш культурним від отих емігрантів).

— О, діти також?

— Радянські діти інтелігентні, навіть дуже...

— У нас цих замків не можуть відчиняти ані діти, ані хвори... Так тоді Валентин уже видужав. Правда? — звернулася до лікаря. Потім до мене: — Пробач, Валентине, я геть чисто забула представити тобі нашого лікаря Едаля. Він же й старший нашої оселі.

— Посадник, тобто. Дуже мені приємно познайомитися. Називаюся лейтенант Валентин Миколаевич Свищ. — Лікар щось відповів незрозумілою мені мовою. Аріна пояснила:

— Лікар ще не завчив української мови (мені однак здається, що він лиш прикидається)... я буду перекладачкою.

Дам тут коротке вияснення. Аріна щораз то краще володіє українською мовою. В неї чудова пам'ять і мовні здібності — якості надійної розвідниці. А втім, я впевнений у тому, що й лікар володіє українською мовою, тільки вдає, щоб мене "зловити на слові". Це досить простенький прийом розвідки. Брали ми це на початкових курсах... У всякому разі, Валентина вам легко не обманути.

— Лікар хоче тебе оглянути — переповідає Аріна.

— Прошу дуже. Ось я готов — підводжуся, щоб сісти.

— Лежи, лежи! Не потрібно. Краще, щоб ти лежав. Отак, так буде краще.

Тим часом лікар добув якийсь апарат з екраником і почав розмотувати дріт з мікрофоном, принаймні так мені здавалося. Тоді підходить до мене і наближає той мікрофон до моєї голови. На екранику заблмали клесики.

Он воно як! — міркую. — Записують мої думки. Ні в якому разі! Абсолютно ні! Нумо, Валентине, до контрорфензививі! Але як же тут себе захищати? Не думати? Це ж неможливо. Єдиний вихід з цієї ситуації: зчинити заколот думок.

Лікар наблизив мікрафон з лівого боку, а я відкинув голову в правий. Він підходить з права, а ж відхилив голову в ліво. Це повторилося кілька разів, сказати б, з ритмікою рухів японської танечниці. Все це мусіло дуже кумедно виглядати (що ж мені було діяти?), бо Аріна знову пирскнула сміхом.

— Валентине, а ти що?

— Нічого... отак... трохи розворушую думки, щоб апарат чіткіше записав...

У голові мені все ходором пішло. Напевно тоді не було в

ній якоїсь путящої думки. Можна їх записувати... нікому з цього шкоди не буде.

— Це не потрібне — береться вияснювати Аріна. — Лікар не записує твоїх думок, але перевіряє череп, чи правильно зрослися розколнини черепа.

— Мого? — допитуюсь здивовано.

— Власне. Це наслідки катапультивання. Ваш космічний корабель в останній хвилині повивертав вас. Лейтенанта Валентина жбурнуло на піщану лаву. Щастя, що там не було каміння...

— Невже? А куди повергло Юхима, Андрія, Галлину?

— Вони... — Аріна перервала і почала розмовляти з лікарем їхньою мовою. Напевно щась переді мною скривають... Може, все ж таки, чогось про них довідаюся. -- Вони... — пояснила Аріна — в безпечному місці — каже лікар... я з ними не бачилася...

— Ага, в "безпечному місці" — повторюю, міркуючи: найбезпечніше місце в капіталістичному світі — це в'язниця, воїстину "безпечне місце!" Ніхто до них не дістанеться... Потрібна інтервенція амбасад... Як би то мені зв'язатися з радянською амбасадю? Допомогли б незмінно...

Як я отак снував мої думки, лікар добув з апарату записку даних про "стан моєї голови" та щось Аріні вияснював. Потім вона мені це "переповіла" (розуміється, не те, що лікар їй говорив!):

— Лікар дуже з тебе задоволений... Розколнини швидко : провильно зрослися... майже безслідно... Залишилися ще лише деякі виразки. Щоб їх вигладити, прийматимеш упродовж найближчого тижня відповідні ліки. Пізніше їх принесу. А тепер поспідай. Сніданок звідтіль — і показала те місце, де появлявся напис "Обід", пояснюючи:

— Ми написали тільки "обід", бо не знали як... але цей напис відноситься також до "сніданку", "вечері" та інших... будь-коли захочеш, можеш щось з'їсти... Тим часом — "Смачного!"

— Смачного! — цілком поправно вимовив за нею лікар.

Він напевно говорить по-нашому. Я правильно здогадувався. Раніш чи пізніш, як то кажуть, шило вилізе з міха, і Аріну також здемаскую... "Невинні очі" не скриють правди...

3. Мій ультимат

Стіл-півколо знов оточив мене, запрошуючи до сніданку. Але цим разом смачно мені не їлося. Раз-у-раз поверталася та сама думка: Які ж то "розколнини" в моєму черепі? Чи, бува, оті фашисти не оперували мого мозку?... не "полоскали" мого мозку? Вони ж до всього здатні...

Після сніданку пішов я поголитися. Більшість часу витратив на оглядання мого "черепа". Дзеркало виразно відбивало: на тім'ю таки слідні якісь "рубці". Невже це оті "виразки"?... Як би то тепер, якраз тепер, придалась би буйна чуприна?! Що ти на це, Валентине? Почав я гладити долонею мою лисичу, співаючи тужно:

А молодість не вернеться,
Не вернеться вона...

Та ось за стіною почувися знайомі кроки, оті легкі, дрібні, квапливі. Аріна, значить. Треба використати цю нагоду і врешті-решт довідатися, де я насправді перебуваю. Як це зробити? Найпростіша річ: примішати "методу підсвідомої реакції". Несподівано заскочу її назвою добре знаного їй міста — осередку життя українських емігрантів у Бразилії, і правда виявиться, принаймні будуть якісь ознаки...

Ми зустрінулися біля дверей. Аріна тримала в одній руці плящину, а в другій якусь коробку. Простягаючи мені плящину, пояснювала:

— Не забудь щодня випити одну склянку цих ліків... найкраще перед обідом... І виразки повигладжуються, щезнуть. Також пам'ятай, що в твоїй кімнаті є жителька...

— Невже?

— Еге ж! — оця квітка! — і Аріна показала на мого співкелійника ротика.

— Ти її ротиком назвав? Ах так, в цієї квітки "ротик" найбільш характерний. Отже твоему "ротикові" потрібно також харчів. Раз на тиждень підсипати оцього порошку — при тому подала мені скриньочку --- і щодня підливати чистою водою. Інакше почне в'янути. Треба цією квіткою піклуватися... інакше листя опадє й більше не відросте.

— А чи, наприклад, моє волосся також не відросте? — жартую, щоб легше пішла пізніша розмова.

— Волосся? — Аріна пильно глянула на мою голову -- Волосся... само не відросте... Але можна виростити нове...

— Хіба жартуєш?

— Ні, зовсім не жартую. В нас застосовується "насадку програмованих клітин" (Аріна якось інакше це назвала, мені однак здається, що мала на думці те, над чим у нас безуспішно розгортаються студії)... Скажу про це Каделеві. Він знає одного спеціаліста від цих заходів...

Фантазуй собі здорова — міркую. Соцреалізм навчив мене критично дивитися на світ і не прикладати великої уваги людським балачкам, зокрема, якщо йдеться про жінак...

∴ Виглядало мені, що прийшов відповідний момент, щоб за-

стосувати методу "підсвідомої реакції". Нашою розмовою на-
прямили ми думки в цілком протилежний бік, тож зворот у
протилежний бік створить потрібний контраст. Розпочинаю:

— До речі, а де перший раз здійснено оту "насадку"? В
Куритибі?

— В якій "куритибі"? — очі Аріни виражають здивування,
непідроблене здивування. Значить, "не попав у ціль". Не те
місто... Якесь інше.

— Я мав на думці Іваї...

— Що воно таке? Інститут дослідів? — ще більше здиву-
валася.

— Це така місцевість. Хіба її не знаєш? Її ж усі знають...

— Ні, в нас такої нема.

— Чи й Прудентопіль тобі невідомий? Там же ж осередок
усього нашого життя: школи, інституції, семінарії, церкви...

В очах Аріни розблисла цікавість. Її очі виразисті, як чисте
дзеркало, в якому чітко відбиваються всі почуття: невинність,
здивування, цікавість і, врешті, серйозність:

— У нас такої місцевості нема...

— Як же ж тоді називається та місцевість, де ми ось пере-
буваємо?

— Шу-плю. Хіба не чув?

— Ні, не чув — відповідаю і, водночас, усвідомляю, що
йдеться тут про якусь японську назву. — Шу-плю. — І знову
шалені перегони думок: отже, ми в тій частині Бразилії, де
існують відомі японські поселення. Он куди мене запроторили!
У невелике українське поселення між Японцями! Шкода, що не
завчив японської мови. Стала б тепер у пригоді. Відразу б
переконався, чи говорить правду... Але, стривай, Валентине! Є
українські слова подібні до японських. Може б це використати...
Попробую ще й цього... Раз якось ми в Москві стрінулися
з японськими студентами й почали з ними говорити "япон-
ською мовою". — "Хм-туга, яко-тако, сам-вам-дам". Вони слу-
хали, слухали, а далі відповіли: "У нас є різні діалекти. Але
цього ми ще не завчили..." Попробуй, Валентине, щастя! Тож
я почав:

— А по-японському, Аріно, розумієш?

— Це якась мова?

— Звісно, мова жителів цієї країни, точніше: цієї околиці.

— У нас тільки одна мова... Ні, тепер уже володіємо ще
одною...

— Отже, знаєш дві мови (нарешті трохи поступилася!).
Яка ж то друга?

— Ота ваша, українська...

— Ти про нашу... Але ще одну напевно знаєш... принаймні

кілька слів... Наприклад оце: "Яма-тута?" — і надаю йому привітальної інтонації, мовляв: "Як маєшся?"

Аріна повторила "яма-тута" і почала поступатись узад, ніби й справді побачила якусь яму (значить: щось зрозуміла).

— "Яко-такой" — берусь підтримувати розмову.

— "Яко-такo" — повторяє Аріна, намагаючись вгадати значення.

— "Сам-вам-дав" — останній запас мого знання "японської мови". Якщо й цього не зрозуміла, так тоді весь мій трюк ні на що не придався...

— "Сам-вам-дам".. Це слово я зрозуміла (ну, нарешті!)... Аріна підбігла до стола, взяла пляшину з ліками і подала мені: Ти цього хочем напитися? Правда?

— О, ні, не цього! Я лиш так жартував...

— Я здогадувалася, що ти жартуєш, щоб мене забавити. Я вдячна тобі за це, хоч... хоч у нас трохи інакше жартують... кожний нарід має свої жарти...

З моїх "мовних експериментів" нічого не вийшло. Найкраще буде грати цю гру в відкриті карти.

— Трохи пожартував, Аріно, щоб перейти до серйозної справи...

— Аж до серйозної! Що ж це за така "серйозна" справа?

— Серйозна справа, бо в моєму випадку йдеться про гідність людини... Я перебуваю тут, як у в'язниці...

— Що ж ти, Валентине? Яка ж тут в'язниця?

— Перебуваю тут під моральним примусом. Засекречені замки не дозволяють мені вийти з кімнати. Хіба ж це не в'язниця? Хіба ж це не порушення самих основних прав людини, гарантованих Об'єднаними Націями?...

— Пожди, пожди Валентине! — стримує Аріна потік моїх слів.—Про що ти? Ясніше висловлюйся. У нас замки всюди однакові. Як же ж це пояснити, що до туалету сам зайшов і вийшов, а з хати вийти не можеш?

— Ясно, бо тут над дверима такий напис, що порушує свободу моєї комуністичної совісті! — Я підійшов до дверей, і над ними розблис напис В ІМ'Я БОЖЕ. — Ось причина! — показую.

— Це причина?! — Аріна дуже здивувалася. — Чому властиво?

— Тому, що я не вірую в жодних богів! Ясно?

— Я також не вірую в "богів"... Є тільки один Бог, творець неба і землі...

— Ми довго летіли космічним ипросторами — перебуваю Аріні — і ніде не бачили бога...

— Не бачили... — Аріна почала щиро сміятися.

— Чого смієшся?

— Бо ти сказав щось дуже смішне. Якщо б ти, припустім, побачив Бога, то він був би або якийсь карлик, або якийсь страшенний гігант. Ідм далі за цією думкою: якщо карлик, то він — не Бог; якщо "космічний гігант", який мандрує галактиками, то ви, космонавти, могли бачити, в найкращому разі, підошву його сандалі, а не самого Бога... Бог є Дух, тож єдино вірою можна його бачити...

От і загнався з нею в філософію! На цьому полі з нею не виграю. Завжди щось таке вигидає, на що я не зможу відповісти. Вирішаю звернути розмову на речі практичного порядку.

— Лишім ці філософські міркування, Аріно. Підходьмо до справи з практичного боку. Хіба доцільна вся ота засекречена обережність?

— Безумовно, бо існує постійна загроза.

— Яка ж то загроза? — допитуюся, хоч знаю, що йдеться тут про радянську розвідку, яка шукає за мною і намагається мене викрасти.

— Яка загроза? Загроза пилової бурі.

-- Пилової бурі? Та ж це не Сагара!

— У вас, може, якась "сагара" є. У нас все ще ведеться невмолнна боротьба з кліматом... Він у нас ще не врегульований. Добуваємо всіх зусиль, щоб загнuzдати стихійні сили, як дикого звіра, нерозумного, що наносить величезні шкоди. Тут іноді бувають гурагани. Виглядає гарна погода, і раптом зірветься пилова буря. Дме червоним пилом і все засипає. Як лишити відчинені двері, засипле всю хату... А тоді роботи багато. Непотрібної роботи. У нас її стільки щодня. Щоб до цього не допустити, вмонтовано до всіх дверей кодовані замки на хвилях думки "В ім'я Боже".

— Чого ж тоді якраз оці слова?! — релігійні забобони завжди виводять мене з рівноваги. Не терплю релігійної пропаганди.

— Цей код вибрано з двох причин — Аріна трохи призадумалась. Може бути тому, щоб як слід себе опанувати. Я спостеріг, що мої вибухи її вражають. Стримує себе, щоб не сказати чогось непотрібного. Голос Аріни ще більш зрівноважений: — По-перше, тому щоб усвідомити особисту відповідальність за вчинки перед Богом, і попросити благословення на труд; по-друге, щоб діти не заходили в ті місця, де могли б спричинити якусь шкоду... також там, де лежать хворі — додала, трохи подумавши.

— Є ще й третя можливість.

— Яка?

— Наприклад, як хтось за певних умов, у даному моменті не може думати...

— Хочеш сказати: спить?

— Ні. Скажім: підхмелився...

— Що це таке?

— Напився горілки...

— А що ж це таке "горілка"?

— Що це таке "горілка"? — перепитую, щоб трохи подумати. Така відповідь мене заскочила. Що це горілка? Та ж це всі знають. Наша "Сталінка" відома в усіх закутинах світу, до Бразилії включно. Очевидно, "валяє дурачка". Берусь пояснювати: — Горілка, Аріно, це така вода, що як її запалити, то горить...

— А тепер уже розумію. Але цієї речовини ніхто не п'є. Її ж уживається в індустрії... інколи ж у медицині... приписують ложку-дві...

— Ось бачиш! Це й горілка. Трапляється таке, що хтось вип'є трохи більше, як "дві ложки", і такий стан називаємо "підхмеленням". Тоді думки не йдуть. Як же ж у такому стані йому вийти з хати, в якій замки дверей діють на кодах думки? — кидаю питання моєї суперечниці, насолоджуючись ефектом перекошливої сили мого аргументу. Але Аріна зручно повернула його проти мене:

— Якщо хтось у такому безнадійному стані, тоді він хворий. Отже, не має причини виходити з хати. Такою людиною опікуються, доглядають її, доки не повернеться до нормального стану.

Мушу щиро перед собою признатися, що й на цьому полі я програв битву з Аріною. Знову загнався на поле філософії, замість триматися реальної дійсності. Соцреалізм вимагає, щоб у таких випадках виявити знання діалектики: тезі протиставити антитезу, щоб здійснити синтезу. Хочеш миру, то йди на противника війною. Дати ультимат, тоді противник відразу подається і на все пристане. Отже, до діла, Валентине!

— Ми, Аріно, завели зайві балачки. — Тонові моїх слів надаю щораз то більшої серйозності! — Вимагаю з усією рішучістю, щоб негайно усунути ці кодовані замки, щоб я, за моєю вподобою, міг свobodно виходити і входити до моєї хати.

— Негайно цього виконати не можливо... (Ось бачиш, уже пом'якла!).

— Так тоді, скажімо, завтра, але невідклично!

— Скажу моему братові Каделеві... Якщо...

— Без "якщо!" Виконати негайно! В інакшому разі буду приневолений внести протест на руки радянського а м б а с а д о р а — міцно наголошую це слово.

— Амбу-сада? — повторяє Аріна дуже здивована і, може навіть, перелякана.

— Хай буде, по-вашому, "амбу-сада" (вживаю її вимови, щоб бути зрозумілішим). Головне ось що: змінити замки, а ні то справу полагоди́ть наша амбу-сада...

— Наш Амбу-сада — поправляє мене Аріна. Що ж він тобі допоможе?

— Не журися, допоможе, будь упевнена в тому.

— Хіба ж ти його знаєш?

— Він мене знає. Мої фотографії помістила вся світова преса. Пізнає мене відразу...

— Добре, добре, Валентине — Аріна уважно глянула на мене. — Завтра поміняємо замки... А тепер лягай у ліжко, відпочини... І не забудь випити склянку того ліку... Тобі ще треба відпочивати...

Знову поглянула на мене уважно й відійшла.

**

— Кхо-о-о... — в голосі Ротика відчувався подив, розуміється, до мене.

— Бачив, які наслідки ультимату? З капіталістами інакшої мови не існує! Говориш по-доброму, не розуміє. Наставиш п'ястука, відразу на все погоджується.

— Кху-у-у...

— Лячно тобі Ротику? Це звичайні діалектичні прийоми. Якщо бажаєш вийти переможцем, мусиш до них удаватися. Боротьба неминуча, як довго "релігійна ідеологія намагається приспати революційну енергію" — повчав неврирущий Ленін...

— Кхе-е-е...

— Сумніваєшся? У мене немає жодного сумніву. Б'юсь об заклад, що завтра поміняють кодовані замки, і лейтенант Валентин Миколаєвич Свищ — вийде на волю! Тоді з Аріною інакше будемо говорити... Але, до речі, знаєш, що, товаришу Ротик?

Мій співкелійник почав надуватися, нібито все знає, а тоді: — Кхо...

— Ні, цього ти так не знаєш. Не знаєш, бо на цьому не розумієшся. Аріна, як-не-як, красуня... коли б не ті її релігійні забобони й не оті "невинні очі"... Що за ними скривається?

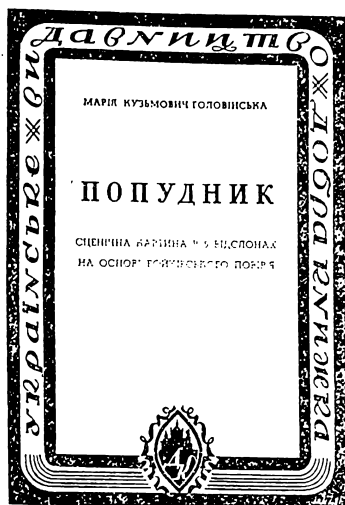
4. Нарешті здобув волю

Наступного дня вранці.

Беруть упорядковувати здобуті вже відомості.

Отже, місцевість, в якій тепер живу, напевно називається Шу-плю. Імовірно лежить вона на терені японського поселення в Бразилії. Товариші моєї подорожі сидять у тюрмі. Це жалюгідний факт. Але є і радісний: десь поблизу має бути радянська амба́сада. Це дуже відрадне. Раніш чи пізніш я з нею

МАРИЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

ГОРБАТЕНЬКА

ВИБРАНІ ТВОРИ

Наталени Королевої

- Предок — історична повість \$3.00
 Без коріння — спомини авторки з побуту в Київському інституті для дівчат \$3.00
 Подорожній — оповідання \$0.50
 Що є істина? — історична повість з часів Понтія Пилата \$5.50
 Дальші випуски в приготуванні.
 Хто замовляє есі 4 книжки платить (замість \$12.00) тільки \$11.00.

Замовляти:

A. Moch
 6 Churchill Ave.
 Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

сконтактуюся. Головна річ, щоб нарешті поміняли ці кодовані замки...

— Кхо-о-о... — втручається Ротик.

— Хочеш ще щось додати до цих відомостей? А, добре, що нагадав! Тут потрібно врахувати й те, що я розшифрував систему кодованих замків. Це ж немаловажна справа. Якщо я повідчиняв стільки дверей, то міг би відчинити й оті "забобонні". Правда?

— Кхе-е-е... — і Ротик заперечно помахав своєю голівкою.

— Що? Сумніваєшся? А ось зараз відчиню! Це ж квестія звичайного упередження з мого боку. Подолати його — не велика річ. Підходжу до стіни і з'являється світляний напис. Перемагаю почуття відрази, а тоді зосереджуюсь, щоб думкою відчитати "В ім'я Боже". Зосередився раз і другий, і знову, а двері так і не відчиняються. В чому річ? Ясно, Валентине, в клітинах твого мозку ще не відбулися відповідні хемічні реакції, і все. Ану, ще одна спроба! Але зусилля мої таки виявились безуспішними.

— Кха-а-а...

-- На жаль, Ротику, ніщо не вийшло з наших зусиль — підкреслив я слово "наших". Тоді мій співкелійник почав надуватися. Взявсь я його втихомирювати: О пробач! Це з моїх зусиль нічого не вийшло. Мушу щиро признатися, що в моїх мозкових клітинах немає отих їхніх "забобонних" хемічних реакцій... Тому й не відчинив... Нема в мене отих категорій мислення...

— Кхо-о-о...

— Співчуваєш зі мною? Зайва річ! Я гордий з того, що моя голова вільна від непотрібних категорій. Енгельс повчав: "Релігія є необхідним перехідним ступнем, через який проходять усі культурні народи". Я вже його пройшов...

Потойбіч дверей кроки. Незнані ще: довші, повільніші — не Ариніні. Мабуть, її брат. Як вона його назвала? Кадет... трохи інакше... Та ось розсунулися двері й переді мною зупинився русявий юнак. В одній руці тримає скриньку із знаряддям, здогадуюсь. Представляється:

— Я Кадель, брат Аріні, прислала...

— Знаю, знаю. Вітай, приятелю! Власне чекаю твого приходу... порятунку. Не вмію відчиняти цього замка...

— Він кодований... трохи складний... аж три слова... Зараз переключу його на звичайний...

Каделеві важкувато говорити по-українському. Калічить, але висловлюється ясно. Веде мене до туалету, добуває знаряддя. В горішньому кутку за умивальником розблисло світло. Кадель наближає викрутку й вічко само відсувається. Це якась

інша система кодових замків. Мабуть, діє на електромагнетних хвилях. Усередині червоні світельця освітлюють ряд речажків.

— Цей-ось виключає кодовий автомат — пояснює Кадель і пересуває його вниз. — Тепер уже сам зможеш руками відчиняти...

Потім ми вернулись до дверей. Кадель добув із скриньки дві клямки і нахилився, щоб їх прикріпити. На тлі дверей зарисувався його профіль, схожий на Арінін, тільки чіткіший. Це спостереження так зайняло мою увагу, що я не доглянув, як Кадель прикріпив оті клямки.

— Готово! Трохи псують естетику — відмічає Кадель — але інакше зробити годі. Попробуй, — запрошує мене — легко пересуваються.

Кілька разів суваю і розсуваю двері. — Чудово! Значить, урешті — воля! Радість повинню заливає моє серце. Питаюсь Каделя: — Можна вийти?

— Розуміється!

— Чудово! — Хочу прожогом вибігти надвір. Але спиняє мене почуття вдячності. Підходжу до Каделя, обнимаю його та по-дружньому цілую: — Дякую, приятелю!

— Чого ж ти дякуєш? — Кадель зніяковів. — Це ж річ зрозуміла... Неможливо тобі вживати кодований замок, так тоді користуйся оцим, простішим. Але, Валентине, пам'ятай, що тепер на тобі вся відповідальність за цю частину нашої хати. Якщо лишиш відчинені двері, а зірветься пиловий ураган, то зашле все геть чисто...

— Безумовно, беру на себе всю відповідальність. Даю мое слово — слово лейтенанта-космонавта.

— Бажаєш трохи перейтися?

— З великою приємністю.

— Гарзд, ходім. Покажу тобі все, щоб сам, без провідника, міг ходити.

І ось, відразу ж таки за дверми, несподіванка. Я уявляв, що за ними побачу якусь театральну залу з кіновими чи телевізійними пристроями. Тим часом ми опинилися на розлогому подвір'ї. Перед нами ціла алейка квітів-ротиків. Усі вони у вазонках, поукладані рядочками. Довкола розгортається краєвид. З правого боку побережжя моря, з лівого — рудава пагорби, покриті де-не-де вбогою рістнею. А ось, у продовженні алеї, видніє коридор. Він якось не укладається в цілість. Починаю допитуватися:

— Чому моя хата відокремлена від вашої?

— Ні, всі житлові приміщення розташовані обабіч коридора, цього, на якому ми зараз стоїмо — пояснює Кадель.

— Але ж це розлогий майдан!

— Ні. Обабіч стіни. Ану простягни руку і доторкнись...
Ступаю крок уперед і доторкаюся невидимій для мого ока стіни.

— Як же ж це так, що я її не бачу?

— Бо це "програмовані стіни" (цими двома словами я охоплюю все те, що він мені пояснив)... Раптом Кадель спостеріг, що двері до моєї кімнати відчинені. — Ось, бачиш, ми забули зачинити двері... — Метнувся до них і зачинив. — Не забудь, Валентине, зачиняти, а то трапиться прикра пригода, як зірветься пиловий ураган...

— О, ні, не забуду!

Рубчик нового світу

— А що це таке ота "програмована стіна"? — допитуюся.

Кадель з'ясував це своїми словами, а я намагався вловити суть і її переповідаю своїми словами, згідно з прийнятою в нас термінологією.

— Що це "програмована стіна"? — перепитує Кадель, а тоді дає відповідь.—Зовсім проста річ. Під прозорою поверхнею стіни — погладив її долонею, і мене запросив: Ану, доторкнись! — під цією поверхнею розташовано безліч фотоклітин, які регулюються компютером, укладеним за програмою відповідних образів: сталих або мінливих. Розсіяні між ними паралельно звукоклітини. В разі потреби образи можна супроводити відповідною мелодією. Звукоклітини вводяться в дію за посередництвом "хвиль почуття" людини. За цією схемою програмовані стіни в твоїй кімнаті. Це наша хатня лікарня. Гарні краєвиди й відповідна музика великою мірою спричиняються до видужування хворих. Хворі звичайно турбуються, піддаючись почуттям смутку. Тоді на стінах з'являються образи — мінливі краєвиди й супроводить їх відповідна мелодія. Мірою того, як зроджуються бадьорі, погідні, радісні почуття, зникають краєвиди, а на їхньому місці появляються картини. Якщо тобі вони не подобаються, то можемо змінити...

— О ні, вони дуже гарні. Мене цікавить інша річ: Чому отут, у цьому вестибулі, краєвиди не міняються? Завжди однакові.

— Бо це вимога теперішнього нашого життя. Оселю Шу-плю розбудували ми недавно...

— Вибач! А чому ця оселя називається Шу-плю?

— Чому? Само якось так вийшло... На це місце вислали найперше експедицію, у склад якої входив, між іншим, і я. Стали ми над берегом моря і радимось: Як би то назвати цю околицю? Були різні пропозиції, то не легко було вирішити.

Тоді Аріна підказала: "Назв'їм цю околицю так, як вона сама себе назве".

— То й Аріна була з вами?

— Моя сестра дуже любить пригоди...

— Як же ж тоді назвала себе ця околиця?

— А ось послухай, тоді й сам скажеш. — Кадель підійшов до стіни й увімкнув гучномовець. Почувся шум морських хвиль.

— Слухай уважно. Що чуєш?

— Шу-у-у... Плю-ю-у... — повторюю за морем.

— От бачиш! Шу-плю — назва цієї околиці. Сама вона себе представила. А краєвиди ці не змінюються, щоб ми звикли до них і як слід завчили топографію. Досі майже неможливо було виходити з хати. Раптом зривалися бурі. Наші геологи й астрономи нещодавно закінчили регулювання клімату...

— Невже ж це можливе?

— Можливе, хоч важке дуже. Треба, найперше, відповідно нахилити вісь планети, щоб сонце її рівномірно нагрівало. Для цього застосовується штучні магнітні поля з високою гравітаційною потужністю. Необхідно також трохи пересунути бігуніві шапки. Наостанок ще це: пропорційно розподілити водоймища морів за допомогою відповідної каналізаційної сітки. Як бачиш, Валентине, справа складна. Незабаром це завдання виконаємо і врешті-решт закінчимо затяжну війну з пилотими бурями. Поки що треба їх берегти і з усією дбайливістю зачиняти двері...

Ми направились алейкою оранжєвих ротиків у напрямі сходів. Доторкаючися одного ротика, я спитав Каделя.

— Навіщо вам стільки цих квіток? Продаєте?

— Ні, не продаємо. Вони збагачують повітря киснем, якого на цій планеті обмаль...

— Тобто: видихають кисень?

— Власне.

— Звідки ж ви взяли такі незвичайні квіти?

— Виростили, згідно з відповідною програмою. Це насправді "програмовані квіти".

— Як же ж ви їх "програмуєте?" — цікавість моя щораз то більше зростає. Я став би найславнішою людиною, якби радянським біологам приніс такий секрет!

Але Кадель не вважав це за секрет і розповідав мені все до найменших подробиць. Переповідаю це так, як я зрозумів і як можу висловити прийнятною в нас термінологією. Це вельми складна справа. Йдеться про справжню операцію ядра клітини квітки- ротика, її найсекретнішої закутини — ДНК (= дезоксирибонуклеїнової кислоти). Операцію таку виконується під електронним мікроскопом. Після багатьох спроб експеримент

увався. Ось конкретні результати — показав Кадель алейку ротиків.—Тут замало рістні, яка б вивільнювала потрібну кількість кисню. Тимчасово цю життєву проблему розв'язали ми, сказати б, по-хатньому: більше кисню там, де спимо й відпочиваємо...

Так ото відкрився переді мною рубчик нового світу — світу небувалих винаходів, дуже високої культури. Воднораз же міцно схитнулися основи моєї теорії про "українських емігрантів у Бразилії". Виглядає, що ми й справді на Марсі... Але, з другого боку, всі оті здобутки, про які розказував Кадель, могли б бути результатом дослідів бразилійських учених... Ця країна останіми роками зробила величезні кроки на шляху прогресу... могли ж оце винайти і дуже дбайливо скривати перед іншими країнами, зокрема перед нашою "всевідучою" розвідкою... не виключене...

Раптом у моїй голові розблисла геніяльна думка. Якщо ми на Марсі, так тоді науковці-Марсіяни повинні б здійснити щось таке, чого ніхто з жителів нашої Землі здійснити не спроможен, а саме: виростити волосся на моїй голові. Це ж те саме, що виростити волос на моїй долоні. Попробуй щастя, Валентине!

— Подивляю ваші здобутки, Каделю! Подивугідні речі ти мені розповів... Учора згадувала Аріна, що ваші біологи вирощують волосся на... лисій голові... Чи це правда?

— Правда! — Кадель уважно глянув на мою голову. — В усякому разі, твоя ситуація аж не така трагічна... Наш головний лікар робив експерименти...

— Ну?

— Результати цілком задовільні... Чи й ти бажав би?

— Дуже.

— Так тоді, не гаймо часу! — Кадель глянув на годинник. — Наш лікар тепер вільний. Поквапмося, то, може, застанемо його. Ідім до нього...

— Ідім.

Біжимо вниз східцями до вестибулю підземної залізнички. Кадель пояснює, що тут уся комунікація підземна... пилові урагани нищать надземні.

— Візьмемо бічну лінію. Нею майже ніхто не їздить.

Як ми наблизилась до дверей, вони самі відчинилися вчливо. Віз має вигляд цигара, прозорого. Крізь його стінки можна оглядати околицю.

— Як же ж ми, під землею, оглядаємо краєвиди?

— Стіни цього склепіння також програмовані—пояснив Кадель. — Залізничка проходить підземним тунелем. Без краєвидів подорож була б дуже одноманітна. При великій швидкості образи зливаються, створюють сіре тло... На станціях око від-

почиває... Валентине, запни свій захисний пояс, на всякий випадок... Вирушаємо...

Мені нагадався старт ПЕЛМ-у. Але в цій підземельці не відчувалося різниці при зростанні швидкості.

— Швидкість, здається, дуже висока. Чому не відчувається жодної зміни?

— А це тому — пояснив Кадель — що наші засоби комунікації мають антигравітаційні пристрої...

— Які ж це пристрої?

— Вони зумовлюють стан невагомості, наприклад, цієї підземки. Наш віз перебуває тепер на нулевому ступні гравітації. Це вможливило розгортати величезну швидкість на невеличкій тязі атомного реактора... Та ось ми вже перед хатою лікаря... Сюди, Валентине... Тепер праворуч, у напрямі напису "Відділ Біологічних Дослідів".

Вірив я його словам, бо напису не вмів перечитати. Подались ми до дверей... У мене серце жвавіше забилося... Через кілька хвилин певні медичні заходи і... Валентин знову буде пишатися буйною чуприною...

Входимо в ясноосвітлений кабінет. Зустрічає нас високий чоловік в білому халаті... Та ж це Адалі!... Простягає свою волохату руку... Он куди попав! Якби знаття... Насилу потис я оту руку... Кадель береться мене представляти:

— Ви ще не знайомі?

— О ні, знайомі... ми вже бачилися... Лікар відвідував мене...

— Ах так! Я забув. Аріна розказувала...

Потім Кадель щось пояснював Адалеві, показуючи мою лисину... Лікар посміхнувся, запросив рухом руки, щоб сідати на крісло під якимсь прожектором. Відтак узявся обмацувати голову. Приємний дотик його м'яких рук аж ніяк не гармонізував з волохатістю... А втім, воно не має тут якогось більшого значення. Важне, щоб моя голова... стала волохатою.

Кадель приготував стрикавку. Лікар добув препарати — "програмовані клітини" на поріст волосу, і розпочалась "насадка". Все тривало близько години. А в результаті моя голова стала підбною до Юхимового обличчя, вкритого віспинками... принаймні щось таке ввижалося мені в дзеркалі, яке наставив Кадель.

— Насадку здійснено! Тепер потрібно охороняти й доглядати цей "розсадник".

— Як охороняти? — допитуюся.

— А ось як: по-перше — носити перуку Ця більш-менш тобі підходить. Правда? — і Кадель наклав мені перуку. — Ніби твоя власна чуприна...

Не погана... я вдоволений...

— По-друге: щодня вранці намазувати голову цією мастю — і подав мені посудинку.

Медичні заходи скінчилися. Прощаючись, подякував я лікареві, цим разом, без жодних упереджень, з найбільшою щирістю. Потис я його волохату руку з лелійними надіями, що й на моїй голові, одного гарного дня, появиться волос, принаймні такий, як на його руках...

На алейці ротиків я розпрощався з Каделем. Він ще вернувся:

— Мало що не забув! Завтра неділя. Мої батьки просять тебе, Валентине, на обід. Прийди!

— Прийду. З приємністю приймаю запрошення... Але, як то до вас дістатися? У вас той замок...

— А й справді, в нас отой кодований замок... Нічого, постукаєш у двері й Аріна відчинить... Оці-ось двері. Бачиш? Прийди!

— Прийду! До побачення!

**

У кімнаті Ротик, настороживши вуха, привітав мене своїм "кхо".

— Аж так дуже дивуєшся з моєї "чуприни"? Вона, поки що, штучна — перука... Поглянь! — і я скинув її.

— Кха-а-а... — роззявившись від вуха до вуха.

— Смішно тобі? Смієшся з чужого лиха? Он який друг! Пожди-но трохи, і побачиш, як буйно розростається оця насадка...

— Кхе-е-е...

— Ти невилікуваний скептик! Капіталістичного покрою скептик! Позбавлений соцреалізму буржуазний ідеаліст! Волос напевно виросте! Чуєш?

— Кхі-і-і...

— А втім, як не виросте, товаришу Ротик, то це буде незаперечний доказ, що ми таки на нашій матері Землиці, а не на Марсі... Але, як виросте? Що тоді? Не буде якогось більш переконливого доказу, що примарсення ПЕЛІМ-у є дійсністю... і що ж тоді з проблемою "української мови" Марсіян? Звідки вона взялась на Марсі?

І знову ложкак

Так, ці двері показав Кадель. Розблис напис. Розуміється, їхньою мовою "В ім'я Боже". Шкода, що немає в мене отих релігійних реакцій у мозкових клітинах! Сам відчинив би. Увійшов би несподівано, і зробив би Аріні несподіванку... А так доведеться стукати.

Аріна вже біля дверей. Сьогодні вона чарівна! Як ангел! Синенька суконка, білий комірчик, машети і пояс. Красуня. В ній на правду щось ангельське. Здивованні зір зупинила на моїй перуці.

— Позбувся бороди, а придбав чуприну...

— Кадель присилував піти до Аделя.

— Чудово! Той добряга всім допомагає.

Раптом з-поза Аріни висунулись темні кучері дитячої голівки:

— А я знаю, хто ти? — защебетав по-українському.

— Це мій братчик, Елуль. Кличемо його здрібініло Ель. — Потім пригорнула хлопчика, поцілувала і дала йому доручення:—Дорогенький Елю, забавляй гостя, поки не приїде тато з Каделем... Я мушу допомагати мамі... Пробач, Валентине! — і побігла.

Зостались ми самі. Про що ж це з малим розмовляти? Та Ель не чекав. Підбіг до мене і зловився своїми рученятами за мої вказівні пальці. Я вхопив його й підніс угору. А малий щебетав: О так-во, так-во, ще висще підносить мене Амбу-садо!

Ставлю хлопчика на долівку й починаю йому уважніше приглядатися. Отже, Ель знає щось про нашого амбасадора... Можна б від нього ще щось довідатися... Попробуємо.

— Ти знаєш амбу-сада (вимовляю по-їхньому, щоб улесшити розмову з малим).

— О я дуже добре знаю! Як гална погода, бізимо до нього. Він такий плиемний...

— Але ж правда, радянський амбасадор дуже приємний, чемний, ввічливий... А де він живе? — допитуюся.

— Отут-во недалеко! Там де такі цотири патки, такі високі тицки...

Стануть у пригоді й ці інформації. Значить, радянська амбасада лежить у протилежному напрямі від моря, в околиці пагорбів. Більше малий нічого не скаже. Звернім розмову на іншу тему, може ще чогось довідаюся. Та Ель використав хвилинку моєї мовчанки і почав допитуватися:

— Ти називаєшся Валентин?

— Так, Валентин.

— А що то є "валентин"?

— Валентин означає: "володілець". А що означає "елуль"?

— Аліна казала, що "елуль" то є "непосидючий", бо я дуже люблю бігати, стлибати, гойдатися... і дуже хочу літати — хлопчик розпростер руки й вертонувся на зап'ятку.

— Підростеш, то й літатимеш... А як називається твоя мама?

— Моя мама називається Едія, то є "солодка". О моя мама дуже-дуже солоденька... Ель помахує своєю кучерявою голів-

кою і рахує на пальцях: Тато називається Уїт, то є "любий"... він мене дуже любить... Кадель, то є "класивий". Ти бачив його? Плавда, який він галний?

— Бачив і вже познайомився з ним.

— І ще хто? — Ель розгубився. Ще зостався йому один пальчик...

— Ще Аріна...

— Ага, Аліна!

— А р і н а — поправляю.

— А л р і н а — з трудом проказує хлопчик.—Алріна означає "циста". Вона дуже любить усе цисте.—Ель почав показувати своїм тендітним пальчиком хатню обстановку: і стіл, і клісла, і долівку... все...—Але я дуже не люблю, як вона мені мие вуха, і ще гілсе — ноги. Я тоді дуже хочу спати...

І тут нічого більше не довідаюся. Може б так щось про таємницю української мови...

— Слухай, Елю! Ти з мамою розмовляєш по-українському?

— Ні, мама ще не вміє, і тато ще не вміє... вміє взе тлохи Кадель, більсе ніхто не вміє, бо не ходять до сколи... Мене навчила Аліна... усіх дітей навчила Аліна... Вона наса вчителька. Аліна казе, сцо то дуже гална мова...

— А хто навчив Аріну?

— О Аліна навцилася сама...

— Як то "сама"?

— З такої книзки, сцо ви з собою пливезли... Целвона книзка...

— Що це за така книжка? — допитуюся. Спочатку думав я, що йдеться про мій "Щоденник". Але він у білій обкладищі.

— Аліна казала сцо та книзка називаєся "Ленін"...

— "Ленін"! — вигукнув я. Хотів ще чогось більше довідатися, але якраз увійшов Кадель з своїм батьком. Він звернувся до мене:

— Буду тобі перекладачем, бо тато ще не мав змоги завчити вашу мову... він дуже занятий... Потім звернувся до батька, представляючи мене: космонавт Валентин. Уїн послав мені привітну усмішку. Все його обличчя променіло добрячістю. Простягаючи руку, сказав:

— Мило познайомитися.

— Та ж ви говорите по-українському!

— Кілька слів...

На цьому наша розмова ввірвалася. Далі вели ми її за допомогою перекладача — Каделя. Уїн вельми радіє, що перебуваю в його хаті; зокрема тому, що вдалось урятувати моє життя (значить, наді мною таки висіла загроза смерті!) Потім знову вплів українські слова:

— Слава Богу, що живете!

— Слава Богу — повторив я механічно, немов би якийсь крилатий вираз. Щойно згодом я усвідомив, що в мою духовість починає вникати релігійна пропаганда. (Що сказав би Юхим на це?! Зачав би, мабуть, словами: "Справа серйозна").

Розмовляючи, ввійшли ми в їдальню. А вона — як усі на світі їдальні: стіл, заставлений їжею і напоями, довкола крісла. Тільки в чотирьох кутах незмінно "ротки". Хоч гамір заглушує їхню ритмічну мову "кихання", проте відчувається їхню "роботу" — освіжний подих розходить по всій кімнаті.

Головне місце зайняв господар, навпроти нього — господиня-чорнявка, біля неї — її відбиток — Ель; по той бік — Аріна; побіч мене Кадель. Уїн проказав молитву й благословив їжу. Під час отих релігійних забобонів я бігав очима по столі: чи не побачу де пляшки з горілкою. Нарешті спостеріг. Онтам невеличка плящина з прозорою рідиною. Якщо спирт, то повинно б вистачити всім потроху...

Потім взяли мене вгощати, припрошували своєю мовою. А я — ні в зуб. Кадель спостеріг це й почав виправдуватися:

— Вибач, Валентине! Я забув увімкнути електронного перекладача... Він метнувся до апарату й у їдальні загомоніла українська мова.

Та це знову розбудило в мені сумніви. Коли ж вони спорудили такий складний апарат? Для цього потрібно багато часу. Виглядає, що все це тільки трюк. Бережись, Валентине! Почнеться товариська розмова й ненароком "витягнуть" з тебе якийсь секрет ПЕЛМ-у... І що тоді?

Тим часом подали м'ясо до речі, дуже смачне. Але додали до нього якоїсь підливи, що зіпсувала мені апетит. Аж напрошувалося, щоб перехилити чарку... Але вони, здається, забули... Всі цікавилися моєю особою. Кадель запропонував, щоб я розповів дещо про свої пригоди в космосі.

— Ставте питання, а я буду відповідати... Не знаю, з чого зачинати? (Так буде зручніше, міркую).

— Найперше поясни нам, що означають літери ПЕЛМ?

— Що вони означають?... (От тобі й на! Поцілів у найслабше місце. Міркую: якщо поясню "Перша Експедиція Людини на Марса" — вийде скандал, що аж у... Бразилії здійснили посадку. Поясню секретне завдання: "Політично-економічна ліквідація Монголії" — пахне засланням на Сибір... Що ж тут вигадати? А ось що! І я почав пояснити моїм слухачам).

— Ініціали ПЕЛМ означають: Пробний Екскурсійний Льог Молоді. Вибралися ми отак для спорту, ми — молодь... (Аріна кинула оком на мою перуку) аби шукати пригод у космосі... Ясно, що перша спроба не завжди буває вдачна, не завжди вінчається бажаним успіхом...

— Наш головний інженер уже оглядав ваш космічний корабель — відмітив Уїн. — Він вас подивляв...

— Нас, радянських космонавтів, подивляв увесь світ — заявляю упевнено.

— А я знаю, чому він вас подивляв! — втрутився в нашу розмову Ель своїм пискливим голоском. Аріна шепнула йому, щоб не перебивав старшим, але вже було за пізно. Ель душком висказав свою думку: — Тому, що ви такі відважні, і не боялися летіти такою плимітивною склинькою...

Я аж скипів. О ти, погане чор... — громлю його моїми думками — ти препогане фашистське жовтеня! Як накручу тобі вуха, то попам'ятаєш, що це означає зневажати Радянській Союз! — Почуття мої були такі бурхливі, що я захлинувся і почав кашляти. Кадель налив склянку води й подав мені: — Напийся.

— Що ж це ти, воду? Якби так горілка, то відразу б стримала кашель... Кадель якось не збагнув, до чого я. Тоді шепчу йому, показуючи зором:

— П л я ш к а ...

— Яка пляшка? — розгубився Кадель.

— Ойга, прозора...

— Та ж це на пізніше... до салати...

— Ні, тепер... до м'яса... — і знову закашлявся. — У нас так водиться...

— А, якщо в вас так водиться, то прошу... Карель досяг пляшку і подав мені. Я налив у склянку і перехилив одним душком... Щойно після цього спостеріг, що це щось масне... олія... рицинова... Хай же ж тобі! Ще готова повторитися історія з американським кейком... хоч "Гімн космонавтів" співай...

Моя поведінка, зокрема вираз лиця, промовисто виявляли мої переживання. Аріна це спостерегла, підвелась із свого місця та підійшла до мене:

— Та ж це олія, Валентине! Навіщо ти її пив?

— Думав, горілка... і випив... Тепер уже нема іншого рятунку... треба обов'язково напитися горілки, щоб стримало... одну чарчину...

Аріна подумала хвилину. Мабуть нагадала нашу розмову на тему горілки. Потім зникла в сусідній кімнаті та, через часок, вернулася з пляшкою в руці. Вона кристальнопрозора... чиста горілочка. Відтак Аріна взяла із столу ложку й почала наливати. Ось тобі! Знову ложкою... Звертаю до неї мій благальний зір і слова: — Аріно! Куди ж тут ложка... Я ж не Едुль... Як нема чарки, то лий у склянку...

Аріна глянула на мене, трохи завагалася. Потім глянула на батька. Він кивнув потакуєче головою. А тоді налила, отак —

на два пальці... Я хильнув одним душком... Самопочуття чудове! Все лихо безслідно минулося... Але мені бажалося покінчити з неприємною для мене розмовою про ПЕЛМ, тож прокинувся хворим. Тримаючись за живіт, почав постогнувати і виправдуватися:

— Пробачте, що наробив вам стільки клопоту...

— Але ж ні — береться виправдувати мене господиня Едія. -- Помилка може кожному трапитися. Її голос і вся поведінка відбивали в собі все те, що можна б сказати про ім'я "солодка". Чар її слів був такій великий, що я напевно був би лишився, якби не страх перед стими "допитами" про наш ПЕЛМ. Пояснюю, що радо побув би ще з ними, але погано чуюся... Притому я трохи схитнувся... Негайно підбіг до мене Кадель і взяв під руку. З другого боку підійшла Аріна і теж взяла під руку.

— Відведемо тебе до твоєї кімнати.

— Буду вдячний...

Отак ми й подались до мого житла. Я навмисне більше налягав на той бік, по якому була Аріна, щоб більше наблизитись до неї.. Самопочуття було справді чудове... Так припровадили мене до моєї кімнати та поклали в ліжко.

— Відпочивай і не рухайся! -- наказала Аріна. -- Ти ще хворий. Потрібно тобі багато відпочинку.

І залишили мене самого.

— Кху-у-у.. і Ротик почав надуватися, виявляючи незадоволення.

— Чого гніваєшся? Я ж не п'яний, ані не хворий. Тільки вдавав, щоб закінчити з тими "допитами" про ПЕЛМ... Все щасливо закінчилося, слава Богу...

— Кхо-о-о...

— Дивуєшся, що знову вихопилось мені те слово... Вихопилось мені, і все. Це ж вплив релігійної пропаганди. Як охоронішся від неї?... А втім, це для мене звичайний лише крилатий вираз... більш нічого... Але нині я довідався про щось цікаве... вельми цікаве...

— Кхе-е-е... — Ротик нащулив свої жовті вушка.

— Спершу вислухай, а тоді робитимеш свої зауваження. Отже, я сьогодні довідався, що ім'я Аріна означає Чиста. Розумієш?:

— Кхо-о-о... — мовляв: це ж усі знають і розуміють.

— Не роби з себе всезнайка! Ану, чи в наші часи ти знайдеш багáто таких дівчат? Така була ще хіба Галина... Що з нею сталося? Не знаєш? Ось бачиш, навіть цього ти не знаєш.

Не в ті двері...

Наступного дня вирішив я відвідати Аріну. Треба показатись, що я здоровий і не бракує мені нічого... Порозмовляти трохи... Самому ж у хаті скучно.

Заглянув я в дзеркало, щоб побачити, чи, бува, вже не появився "мошок"... Поправив перуку та вийшов з хати, підспівуючи:

Як я був ще молодий,
То дівчата, мов той рій,
Уганяли все за мною,
Не давали ми спокою...

Ось двері до Аріни. Розблис напис з їхнім релігійним забобом. Шкода, що немає в мене їхніх категорій мислення. Сам відчинив би двері й несподівано ввійшов... А так доведеться вистукувати й вичікувати під дверми.

Вчора була вона така привітна, така люба... так особливо на мене дивилася... Треба, як то кажуть, кувати залізо, поки горяче... Розуміється, за діалектичними прийомами соцреалізму. Цим ключем відчиниш двері кожного дівочого серця — по вчали нас...

Поза дверима знайомі кроки: легкі, швидкі, короткі... Аріна!

— О ти вже видужав?

— Прийшов, щоб... не турбувалася... нічого мені не бракує...

— й заходжу в кімнату, як добрий знайомий.

— Ти таки повинен ще відпочивати, після вчорашнього...

— Все безслідно минулося... Самопочуття задовільне...

— Вважай на себе, Валентине, ти ще хворий...

— Еге ж, хворий... на серце...

— Невже? Лікар казав, що в тебе серце дуже міцне.

— І все ж хворію на серце... Затужив за тобою, Аріно...

Вона поглянула на мене пильно, і на мить призадумалася. Мабуть, міркувала, що мені відповісти. Тим часом я вирішив, у цей пригожий момент, застосувати "діалектичний прийом"... Але сталося щось непередбачене. Аріна вислизнула, відштовхнула мене, заявляючи з обуренням: "Я не твоя наречена! Геть від мене!" Обернулася на зап'ятку й метнула до найближчих дверей.

— Еге! Дівчата всі однакові. Утікають, щоб їх здоганяти. Наздожену!

Один стрибок — і я поза отими дверима. Розглядаюсь у півсумерку. Це якийсь передсінок. Завважую вузьенькі, слабоосвітлені двері.

— Он куди пролізла мишка! — здогадуюсь. — **Отам я її вловлю!**

Протиснувся я з трудом усередину. Тієї ж миті щось зашелестіло. На голову мені злетів якийсь мішок і почав зсуватись уздовж тіла. Потім чиясь невидима рука зв'язала його на висоті моїх нижніх кісток. Відтак вертонуло мною, обернуло коміть головою і, вивергнувши геть, поставило під стіну, немов би сніп околоту... Кінцями ніг доторкаюся стіни, руками ж розпучливо силкуюся втримати рівновагу. Борсаюся, щоб звільнити ноги, щоб розірвати оті прокляті пута... Справжній невольник емігрантів, аж тепер...

І якраз тоді почувлися кроки: одні легкі, дрібні, короткі; другі — зовсім дрібненькі, дитячі... Напевно Аріна з Елем... Ще цього бракувало! Прийшла покрити собі з мене... Прокляті фашисти! — Добуваю всіх зусиль, щоб стояти непорушно, може не завважать... І власне тоді я втратив рівновагу, схитнувся і, як довгий, гепнув на землю...

— Ах! — два хлоп'ячі вигуки (Слава Богу, що не Аріна!).

— Це ти, Елю?

— Я і ще один хлопець — Еак...

— О слава Богу! (Знову вирвалось мені)... Добре, що прийшли... Елю, розв'яжи мені ноги... Хлопчик почав безрадно сіпати, термосити, а тоді:

— Не мозу...

— То нехай отой другий... Як він?...

— Еак! Я називаюся Еак. Я розв'яжу... — Справді пальці вмить розв'язали мої "пута". Потім обидва взялись стягати з мене міх... якийсь пластиковий, чи що... Урешті я на волі... Відітхнув я з полегшею. Сонце опромінювало дві малі постаті: Ель — уже "старий знайомий"; Еак — йому приблизно десять років. Пильно вдивляється в мене, а тоді:

— То ти космонавт Валентин? — в його очах захоплення.

— Я, у власній особі!

— О я дуже хотів би бути космонавтом!

— Будеш, козаче, як підростеш...

— А що це "козак"? Такий "малий космонавт"?

— Це відважний хлопець, з якого колись буде невстрашимий космонавт.

Тим часом Ель підійшов ближче, почав обходити мене з усіх боків, урешті зупинився переді мною і з великим здивуванням запитав:

— А де твоє волосся?

— Моє волосся?... Перука?... — Я зовсім розгубився. Веду долонею по голові. (Той малий фашист завжди ставить мені клопітливі запити!)... Де моє волосся?... Таж воно в мішку... Понишпоривши трохи в ньому, добуваю перуку та прикриваю нею мою "плянтацію волосся":

— А чому я не мозу скинути мого волосся? — почав Ель смикати свою чуприну.

— Бо ти ще не астронавт — пояснюю.

— Я такос хочу бути астронавтом...

Щоб якось спекатися хлопців, звернув я мову на іншу тему.

— А котрі двері до моєї хати, Еаку?

— Оці-во! Найперше дверцята до головного сміттезбірника...

— А цього ти лиз у сміттезбілник? — допитуєт'ся влізливий Ель.

— Попав не в ті двері... Ще не знаю укладу цієї хати... Тому й допитуюся... А оці двері, Еаку?

— Це двері до Аріни, а треті, оті з клямкою, до твоєї хати. Саме тоді впали мені в око рудаві пагорби. В чотирьох пунктах видніли якісь машти... Чи, бува, це не ті "патики", про які згадував Ель? Берусь розпитувати.

— А що це там за пагорбами?...

— Там живе Амбу-сада.

Он де наша, радянська амбасада! — радію. Врешті довідався!

— А як до нього зайти?

— Отією стежиною поміж грядками — показує Еак.

— Були вже там?

— О ми часто ходимо до Амбу-сада... в галну погоду, як сьогодні...

— Граємося з ним — додав Еак.

Поки що й ці відомості мені вистачали, тож вирішив я позбутися хлопців.

— Вам, певне, до школи час.

— О так, так! Ми чисто забули. Мусимо поспішатися! Аріна на нас чекає! — і побігли.

Щойно тоді почав я уважніше придивлятись околиці. Ліворуч — залив моря — оте Шу-плю; праворуч — пагорби з убогою рістнею. Наша хата скидається на якусь полярну або високогірську станцію: кривля овална, металева, вкрита червонастим пилом. Уздовж доріжки — квітник. Потойбіч плянтація буряків... Ні, це ж кольраби — одноногі родичі української ріпи, але червоні.

Відтак уся моя увага зосередилась на "патиках". Річ ясна, це антени короткохвильних радіостанцій. Кожна радянська амбасада їх має, заховані, розуміється. Тут вони чогось на видному місці... Зате ж осідок як слід зусюдибіч захищений пагорбами. Наша Партія вміє вибирати відповідні місця... В капіталістичному навколишньому середовищі такі заходи просто необхідні. Ану ж, одного дня, наскочать фашистські маніфе-

станти і повибивають вікна, знищать майно, придбане за народно копійку, за піт і кров добучого класу...

По той бік пагорбів, здогадуюсь, іде битий шлях, асфальт, а цією стежиною можна неспостережно пробраться... Перший мій відрух був: іти негайно. Потім я роздумався. Бачили ж хлопці. Краще вибратись цілком неспостережно. Сьогодні обміркую всі деталі, а завтра, крадьком, піду в амбасаду.

* * *

— Кхе-е-е... — Привітав мене мій товариш співкелійник. У його голосі відчув я іронію, мовляв: Ніщо не вийшло з твоїх залицянь...

— На жаль, ні... Я ж і не припускав, що тут жіноцтво аж таке відстале. Аріні обсолютно незнаний наш прогресивний діалектичний прийом...

— Кху-у-у... — в голосі Ротика обурення.

— Чого надувся? Бачу, що й ти готов захищати й виправдувати підступну тактику капіталістів... Хіба ж це гуманно затягнути когось у пастку, в хитро наставлену пастку — в сміт-тезбірник?!

— Кха-а-а...

— Відпала б тобі охота сміятися, якби трохи побув у мішці... Але, до речі, прикра ота історія допомогла мені зробити два переважливої ваги висновки...

— Кхо-о-о... — і Ротик загострив свої жовті вуха.

— Слухай уважно, то довідаєшся. По-перше: я ствердив факт, що Аріна не є ніякою ворожою розвідницею. Цей факт не-сумісний з її поведінкою...

— Кхі-і-і... — мій співкелійник скептично перехилив голову.

— Ні, ні! Це ж абсолютно певна річ! Якщо супроти будь-якої розвідниці застосувати діалектичний прийом соцреалізму, то вона негайно виходить тобі, сказати б, назустріч... співдіє в цьому напрямі, леститься, спокушає, намовляє...

— Кху-у-у... — Ротик знову надувся.

— Але Аріна — ні! Уяви, вона відштовхнула мене, процідивши: "Я не твоя наречена!" Ні, ні, мій друже співкелійнику! Аріна: і означає, і насправді є чиста... І, може бути, одного гарного дня, Аріна таки буде моєю нареченою...

Ротик кхикнув й опустив свої жовті вуха.

— А ти таки непоправний буржуазний скептик! Але зоставмо це... Перейдім до другого пункту. Я відкрив місце перебування радянського амбасадора. Його тут називають "амбу-садо"...

— Кхі-і-і...

Мені також смішно з цього перекрученого слова... Нічого не вдієш...

"Радянська амбасада"

З самого ж ранку забігав я думкою до нашої, радянської амбасади: Де вона насправді? Хто це амбасадор? Як мене прийме? Чому він ще досі не відвідав мене, хоч я так близько? Адже хлопці повинні були натякнути на мою привабливість, як бігали туди гратися...

Хоч усі мої думки туди спрямовувалися, спостеріг я, що мій товариш співкелійник щось у поганому настрої. Сьогодні не "кхикав", але якось "пхенькав", геть чисто опустивши вуха.

— Пхе-е-нь... — якби передчував щось негоже.

— Не пхенькай, через годинку повернуся... Зустріч з амбасадором довго тривати не буде. До побачення!

Вийшов я нишком з хати, позачиняв гаразд двері (Я ж відповідаю тепер за цю хату!). Ледве ступив я на стежку, аж тут наднесло хлопчиськів! Ель уже здалеку почав гукати:

— Ти до Амбу-сада! До Амбу-сада...

— Ні, вийшов оглядати оті буряки — показую на грядку.

— То не буряки, але червоні кольрабі — поправив Еак.

— Власне, кольрабі. Не доглядаєте їх як слід, і починають в'янути. Листя пов'яло... Треба їх попідливати.

— Не тлеба — заявив упевнено Ель.

— Чому?

— Вони не в'януть — береться вияснювати Еак, шукаючи відповідного слова — вони кладуться спати... Це знак, що наближається буря...

— Тлеба позациняти двері! — гукнув Ель, підбігаючи за товаришем.

— Нам час до школи...

Почувши про бурю, я відрухово торкнув рукою перуку, чи, бува, вітер не здув... і нагадав, що власне сьогодні перука зовсім не потрібна.

Де ж твій соцреалізм, лейтенанте Свищ? З перукою на голові станеш перед амбасадором? Хіба ж він тебе пізнає? Адже ж уся преса подала твою фотографію без перуки, як ти насправді виглядаєш... Віднеси-но перуку... Ще чого доброго і справді вітер її вхопить і понесе... Поспішайся, щоб знову на когось не нарватися...

Зиркнув я на ліво, кинув оком на право. Нема нікого. Слава Богу! (знову якось вихопилося). Забігаю в кімнату, кидаю на стіл перуку...

— Пхе-е-нь... — так жалісно, жалісно.

— Чого ж тобі треба? Та ж ти й справді починаєш в'янути! А може, тільки "кладешся спати"? Ага, вже здогадався! Та ж я забув підсипати тобі порошку... Насипав я порошку, підлив

водою, а тоді — тишком-нишком — вибіг з хати, покvapно дуже, щоб хтось не побачив... Ні, не бачив ніхто!

Погода була чудова. Легенький вітрець замітав пісок, виглядаючи за мною сліди. Ніхто не спостереже, що я сюди подвся...

За першим закрутом, у прикритті терену, почав я уважніше приглядатися. Увагу мою привернули до себе оті "патики" — своерідні щогли. Закінчувались вони якимись півмісяцями. Це, напевно, рефлекторні антени, направлені на відповідні пункти. Найближчий контролює, мабуть, цей просмик поміж пагорбами... Схили їх покриті вбогою рістнею. Але потойбіч провалля видніє ліс, ніби велетенські папороті.

Цілком несподівано і, здавалось, без причини відчув я міцне почуття страху. Розглядаюся, аби відкрити справжню причину... Нема нічого... Значить, це просто лише почуття. Воно супроводило мене ще два-три кроки, а тоді кудись поділося, несподівано, як і прийшло. Вночі повірив би, що тут житло духів...

З провалля ввійджу на трависту галявину, що розляглась між лісом гігантських папоротей. Гейби в Конан Дойлевому "Пропащому світі"... Якийсь заповітник, чи що? Довкола стрімкі, недоступні скелі, а всередині клаптик пралісу з палеозойської ери... Хто б сподівався?

Увагу мою привернуло до себе плюскотіння води. Із скелі дзюрчить джерельце. Срібний його струмочок стрибає по камінцях, розприскується на тисячі краплин, що райдугою граються з сонцем. Чудова картина! І щось вона мені нагадує... Я повів зором по стрімкій стіні скелі... Ось і нагадалося. Це ж у Дельфах бачили ми подібну скелю й джерельце...

Під час екскурсії по Греції заглянули ми й у славні Дельфи, де Пітія вирікала свої оракули: "ібіс, редібіс...", коли натхніння давали їй гази, що добувались із джерельця... Нахилився я, аби зблизька приглянутися, і закрутилось у голові... Починаю наслідувати Пітію:

— Дух віщий зійшов на мене! Нумо, до мене! Віщуватиму...

— Щось сказала тобі Пітія? — допитується Андрій.

— Поворожи нам — навіть Юхим береться жартувати.

— Кажі, Валентине, що віщувала Пітія — наполягає Галина.

— Віщувала, що полетимо на Марса... Об скелі відбивався повторним відлунням наш безтурботний сміх...

Раптом почув я тріскотіння, і земля почала здригатись, начебто десь близько просувався важкий бойовий танк. Озираючись я рвучко, аж тут переді мною колосальний довгоший рептилій — динозавр... Почав я протирати очі, бо здавалось

мені, що це привид, наслідки газових випарів джерельця... Тим часом ящірак підсунувся ближче та своїм гігантським качиним дзьобом ухопив мене за ремінець моїх штанів... Поки я встиг усвідомити дійсність, він випростав свою довжелезну шию, підніс мене вгору і я, нібито ліфтом, виїхав аж на скельний виступ... Такої "посадки" ніхто з курсантів Зоряного містечка ніколи й не передбачав.

Але факт незаперечний: сиджу на крайчику скелі. Дзьобоподібна пащека знову наближається, вп'ялились у мене маленькі очі. Відрухово кидаюсь у протилежний бік, під стіну скелі. Тут мене не досягнеш! За моїми плечима невеличка печера. Вразі чого може стати захистом... І можна буде обміркувати все на холодний розум, розцінити ситуацію і знайти якийсь вихід. Який?

Почав я розглядатися. Отой "палеозойській заповідник" скидався на гирло кратери, давно вже вигаслого й неактивного. По той бік "пралісу-папоротника", в пополудневому сонці, блистіло плесо озера, зарослого очеретом. Скельний виступ — моя припадкова авіостоянка чи, радніш, стартний майданчик — зусюдибіч відізолюваний: за плечима стрімка стіна, довкола пропасть.

Ех, якби так парашут! Попробував би щастя, аби лиш міцніший вітер подув! А так, доведеться чекати... От і підвели хлопчиська! Кляті фашистські жовтенята! Казали, що стежка веде до амбасадора, такого "дуже милого", а завели звірюці в саму пащу...

Багаторазово попереджали тебе, лейтенанте Свищ, що буржуазній наволочі вірити не можна. Кожне їхнє слово треба тлумачити навпаки... Лиш удають приятелів, а при найближчій нагоді — зраджать... Навіть малі діти, як сам персконався, заражені цим... навіть їм повикривлювали душі... Але звідкіль взяли вони тут динозавра? І тої папоротниї заповідник?

Почав я краще придивлятися рептилії-динозаврові. Здоровенний такий, випашений, яких тридцять метрів завдовжки — типічний представник диплодока ще з юрського періоду, як нам колись пояснювали в музею... Але хребет без костяних щитиків... Вдивляється в мене, ніби чогось просить або чогось вичікує... ворухить фостягою... Якби не такий товстезний, стрибнув би сюди, як тигр, щоб упіймати здобич... Облизався б, що? Пожди ще! сам у пащу тобі не полізу.

Але динозавр почав виявляти якусь нервовість. Крутився, крутився і, нарешті, знетерпеливившись чи втративши надію, обернувся і посунув у папоротник.

Тоді мій зір зупинився на одній щоглі-рефлекторній антені. Виглядало мені, що вона маліє, присідає, вникає в землю. Ввижається мені, чи це дійсність? Ні, таки дійсність. Не тільки во-

на, але й інші антени починають ховатися, начебто западалися... І папороті прилягають до землі... "кладуться спати", як оті кольрабі червоні... Може й справді наближається буря? Розглядаюсь уважно. В далені, де розляглась рудаво-сіра пустиня, знявся стовп пилюги. Щораз то більше росте, аж до хмар...

— Валентине, та ж це ураган!

Пилова буря наближалась — помалу, невмолимо, прислоноюючи сонце. Інстинкт самозахистення вдарив на сполох, мобілізуючи всі мої сили. Шукай безпечної криївки, інакше загинеш! Єдиний захист — печера. Всуваюсь у найдальшу закутину. Добуваю хустинку й обв'язую нею обличчя, щоб фільтрувати пил... випробуваний спосіб бедуїнів Арабської пустині.

Пронизливо заскавулів вітер поміж тріщинами й гострими виступами скель. Сипонуло гарячим піском. Колишні наші тренування в термобарокамерах — ніщо в порівнянні з тим, що тепер доводиться пережити... Потім прийшов дощ. Температура помітно почала спадати...

"Три чистинці до смерті"

Соцреалізм каже приймати життя таким, яким воно насправді є.

Усі, досі зроблені спостереження, вказують на те, що я таки на Марсі. Ніде на нашій планеті, тим більше ж у Бразилії, не існують динозаври, ані не ростуть передпотопові папороті. А пилова буря — це характерна риса Марса, єдині Марса.

Який же з цього висновок - лейтенанте Свиц? — Дуже простий: після урагану температура такою мірою знизиться, що ти, отут, на цім "стартовім майданчику", околієш, замерзнеш, від холоду умреш...

Що ж це таке смерть? Як тебе вчили? Звісно. Внаслідок діяння різноманітних чинників навколишнього середовища припиняються функції: найперше нервової системи (кінчини в мене вже цілком задубіли), потім сповільняється кровобіг (мій живчик ще б'ється) і, врешті, дихання. Наступає біологічна смерть, чи пак: "необоротне припинення життєдіяльності" (ще не забув, Валентине).

Власне тепер, як каже прислів'я, "три чистинці до смерті" — три тендітні нитки почнуть рватися одна по одній, а тоді кончина — кінець життєдіяльності... Ще раз подує ураган, здригнеться скеля, вихор змете із скелі мертве Валєнтінове тіло... під лабети динозавра... він його проковтне... і все... навіть кісточки не зостанеться...

Ще якби одружений, то в нащадках моїх я став би невмирущим... а так... самий... холостяк... єдиний на світ... на Марсі... "хреста ніхто не поставить і не пом'яне"... А Шевченкові все ж

таки поставили: спочатку хрест, згодом же пам'ятник... величавий... у Каневі, звідкіль видніє і Дніпро, і кручі... А тут-ось... Хто ж тобі, Валентине, пам'ятник поставить? Хто спом'яне "не злим тихим словом"? Аріна?... ті, що направили тебе тварючі в пашу? Вони пом'януть?... За якими засадами соцреалізму?

І все ж, як дуже-дуже хочеться жити! Жити! Невже дійсно все "необоротно припиняється"? Невже ж я дійсно самий тільки "згусток удосконаленої матерії"? А матерія, врешті-решт, що вона таке? Самі лиш атоми, і більш нічого? Адже ж, крім матерії, ще й закони існують, діють у тій же матерії... Закони — незмінні, потужні, старші за матерію... Перше, ніж почала укладатись матерія, вони вже були, діяли, побуджували матерію, керували нею... Закони — нематеріяльні, безчасові, доступні єдино для людської думки... Динозавр увібгав свою голову в гущу папоротей і збсолютно не цікавить його потойбічність, не турбується тим, що з ним станеться, хто йому пам'ятник спорудить, чи хто спом'яне...

Як же ж тоді моя думка сама тільки "секреція мозку", як сеч у нирках? А цього навчав нас Енгельс — один із тих "невирущих", якого кості вже давно зотліли... помер і він... поставили йому пам'ятник... Яка ж йому з цього потіха?

А я, як мої товариші, змагався за велике, за високі ідеї, за "прогрес людства"... Безумовно, в газетах звеличуватимуть героїство лейтенанта Валентина Миколаєвича Свища, який проклав перші стежки у космос... І яка з цього для мене користь? Який конкретний осяг?... особисто мені, ось тепер, коли вривається вже "друга чисниця"... живчик щораз то слабше б'ється...

Ех, якби то ще трохи, ще трішки пожити!... проіснувати до ранку, а тоді... знову сонце... Маркс вирік був колись: "Релігія є лиш ілюзорне сонце, яке рухається навколо людини доти, поки вона не починає рухатись навколо себе самої..." Адже ж я, власне тепер, рухаюся виключно довкола себе... інакше ж годі... Чому, якраз тепер, усі мої думки і прагнення направились туди... у потойбіччя... до "неіснуючого Бога"?

Аріна сміялась, як я сказав, що в космосі не бачив Бога... Якщо б я його бачив, а був би він гігант... то міг би я побачити хіба-що підощву його сандалі... Бог є Дух, тож духом треба його шукати... Як?

Раптом, неначе проблиск, майнула думка: Якщо Бог існує, то він знає мої думки, чує безгомонний голос мого серця... Гаразд, робім умову! На засадах соцреалізму: Якщо ти, Боже, існуєш і вирятуюєш мене від цієї смерти, то я — лейтенант Валентин Миколаєвич Свищ—буду шукати тебе, аж доки не знайду, доки не впевнюсь у моїй вірі.

Це був радніш зухвалий виклик, аніж умова. Бо якщо він — Бог, не зважаючи на всю безнадійність мого положення, мене врятує, то хто Він? Всемогутній, безмежно більший від будь-якої людини. А тоді: хто я? Хто той, що кинув виклик Всемогутньому, немов би рівному собі? Немовби кинув виклик на поєдинок... за ціну життя...

Тим часом "друга чисниця" щораз то більше слабла. Ще трохи й увірветься... і прийде черга на "третю"... на останню...

"Смерть — іноді весілля"

Зайнятий тими думками, я й не спостеріг, що вихор дедалі більше вщухав, переставав вити. Ще тільки скавуліло моє серце, спрагле життя. Я здер з мого лиця хустинку, щоб вільніше дихнути. Набрив повітря, щоб на всі груди дихнути. Та голос застряг у захриплій горлянці.

Пиловий туман, змішаний з хмарами, почав рідшати. Тут і там проривалось крізь нього жмутками сонце. І холод дужчав з хвилини на хвилину. Від урагану захистила печера, від холоду ж ніщо не захистить... Мороз потисне й увірветься остання чисниця — тендітна ниточка решток життя...

Раптом поміж скелями понісся повторним відгомонам голос:

— В а л е н т и н е -е-е!-

— Чий це голос? — пильно надслухую.

І знову той самий поклик. Жіночий голос.

Невже ж Аріна? Прикладаю долоні до уст, щоб гукнути з усіх сил, але голосу добути не сила...

— В а л е н т и н е -е-е-е...!...— знову.

Так, це Аріна! Немає сумніву. Хочу підвестись, але безвладно знову опадаю на виступ скелі... відмовляють ноги, захололи. Берусь повзти до виступу скелі... по-пластунському... з величезним зусиллям... Ось, ось і доповзу... Але потрібно дати якийсь знак, що почув... щоб не пішла собі геть... Який знак дати? У мене ж в руці хустинка... Підношу якнайвище й помакую.

— В а л е н т и н е -е-е-е!...

Ширше і швидше розмахую хустинкою... білою... як недобитки гринадирів, що здають позиції... Власне тоді начебто зсунулась із мого горла заціплена жменя... і прорвався голос, храпливий, як голос моряка у мрячний день:

— А р і н о!..

Надмірне зусилля вичерпало рештки моїх сил, і я зомлів. Прокинувшись, побачив нахилену постать — Аріну. Простягала плящину:

— Нанийся... тепер потрібно... добре зробіть...

І я ковтнув один лик, другий, третій, аж поки не розлилось по всьому тілі тепло. Відтак промовив:

— Спасибі, Аріно... спасибі, що врятувала... Як ти мене знайшла?

— Хлопці казали, що ти вибрався до Амбу-сада...

— Погані хлопчиська, обманули... Замість до нашого амбасадора, направили яшурові в зуби...

— Він же ж Амбу-садо, тобто по-нашому: "товстий дядько". Так хлопці його назвали, граючись з ним... З табою не грався?

— Вхопив за штани і посадив... бачиш де...

— Він тут висаджує і зсаджує... це його улюблена гра... Але, найперше вгорнись, відтак усе поясню... Надій оцю куртку... отак... Тепер ходім до овока...

Аріна допомогла мені підвестись і повела до яйцеподібного судна. Воно безкриле, прозоре, схоже на кают-кабіну.

— Сідай отут, біля мене... Обвини ноги покривалом... Вертаємось негайно додому... З Амбу-садом ще побачимось, пограємося...

Щойно тепер я спостеріг, що та "безкрила машина" тримається в повітрі непорушно. Тим часом Аріна пересунула ручки й овок легко схитнувся, відтак піднісся понад скелю і майнув до нашої оселі над заливом Шу-плю.

— Я з дітьми була вже в хаті — розказує Аріна — як зірвалася буря... Вихор свистів, заганяючи пил у мою кімнату. Це мене здивувало. Що могло статися? Виходжу на коридор і очам своїм не вірю. Вихор хмарами жбурляє в вестибул пісок... Хтось залишив відчинені двері -- здогадуюсь...

— Це я, Аріно... у поспіху забув... Пробач...

— Нічого, Валентине. Слава Богу, що ти врятувався... справжнє чудо... Хату вичистимо... Потім я вернулась до кімнати... Треба було перечекаати бурю... Відтак ми оглянули твою кімнату... вся завалена піском... а тебе нема... Питаюсь хлопців: А де ж подівся Валентин? — Він напевно пішов до Амбу-сада... ми остерігали його, що буде буря... Що ж мені робити? Каделя ще нема. Хлопці не вміють керувати овоком. Отже, сама я вибралась із "першою допомогою".

Наш овок присів перед самою стіною хати. Висідаємо. Намить я розгубився: Куди йти?

— Валентине, не в ті двері... в оці...

— Вони ж не до моєї кімнати — берусь протестувати.

— Твоя, поки що, непридатна для вжитку... Перебудеш цю ніч у Каделевій...

— Дозволь хоч одним оком глянути на мою...

— Завтра поглянеш.

— Ні, таки сьогодні. Завтра вже все буде впорядковане...

— Так тоді лише на хвильку...

Почали ми пробиратися крізь піщані лави... Моя привітна кімнатка — одна руїна. В ній уже порався Кадель, згортаючи пісок. Він побачив мене й радісно вигукнув:

— Це ти, Валентине? Думали, загинув...

— Лихе не загине... Он скільки лиха накоїв... — закасує рукави й беруся до роботи.

— Зостав це, тобі ж треба відпочивати після тієї жахливої пригоди...

— Я лише розглянусь по кімнаті...

Колишня моя кімната — ніби побоевище. Потужний вихор повідчиняв шафи і повикидав звідтіля усе. Мені найбільш залежало на тому, щоб знайти перуку... Як же ж тепер безволосим ходити з виразками на голові?... Почав я розшуки. Перше болюче відкриття: мій товариш-співкелійник Ротик попросився з життям. Вітер змолв його, перемішавши з піском... Більше такого співкелійника в мене не було... такого розумного, щоб відгадував мої думки і почуття...

А перуки так і не знайшов. Може бути, Кадель викинув разом з піском. Та ось у кутку побачив я якусь книжку... беру до рук, обтрушую пил... Приголомшливе відкриття: це ж мій щоденник — "Щоденник космонавта"! Лише рудаві плями zostалися на білому папері.. Вже їх більше усунути не можна було. Ховаю його під полу, щоб ніхто не побачив... Ані Кадель, ані Аріна не спостерегли... Це ж мій особистий записник... Яке їм до нього діло?

І де він був? Єдине місце — та шафа з написом "В ім'я боже". Якби не мої упередження, мої пересуди, вже багато сторін був би досі записав...

(Кінець буде)

З ДУМОК ЖИДІВ

Ми говорили багато про мандрівку душ, про Гайгера і про жидівство, а він дивувався, що я так обстоюю жидівську віру. Осел! Хіба ж воно не можна їсти трефного, а проте бути добрим жидом. Я сказав йому те, і справді, я вірю, що я один із найкращих жидів, які взагалі є, хоч і не вважаю на ритуал. Я міг би, як той жид із Бульєрової "Лей-

лі", наразити своє життя, щоб тільки вирвати жидів із їх теперішнього тяжкого положення. Я не злякався б і шафоту, щоб тільки міг я зробити їх назад шанованим народом. Ох, коли йду за своїми дитячими мріями, то все воно моя улюблена ідея, на чолі жидів зі зброєю в руці зробити їх вільними.

Фердинанд Ляссаль

Основник соціалізму
"Щоденник", ст. 31

ВАРВАРИ ХХ-ГО СТОРІЧЧЯ

На жаль, такі є і серед Українців. У суботу, 8-го лютого, в радіо-програмі ім. В. Блавацького у Філадельфії, ми вислухали коментар проф. Лева Шанковського під заголовком: "Троцькізм серед нашого студентства". Того ж дня ми прочитали передову в "Америці" на ту саму тему і того ж змісту. У передовій читаємо: На одній ширшій українській нараді... "студенти роздавали приявним брошуру в англійській мові, на якій товстими чорними літерами було надруковано: За вільну й незалежну **советську** Україну! Під заголовком прізвище автора: Леон Троцькі. Брошуру цю видало видавництво "Поступ" у Торонті, Канада.

Проф. Л. Шанковський добре схарактеризував ролю Троцького в боротьбі Москви проти України, як збройного загарбання її земель, а особисто Троцького, як ката й убивника активних національних сил України в період визвольних змагань. Про ці "подвиги" його, люди студентського віку не знають. Але дозволено запитати: чи знають вони що таке "троцькізм"? З певністю можу твердити, що оті роздавачі брошури зеленого поняття не мають про троцькізм. Не знають тому, що ніхто і ніде не дав ясного і зрозумілого визначення нехай не одним, а бодай двома-трьома реченнями, що таке "троцькізм". Яка його ідея? До чого він змагає? До яких форм державности? Яку суспільну систему він обстоює?

Відповіді на ці питання не можна знайти, а в усіх писаннях про "троцькізм" говориться про внутрішні суперечки в партії. Зокрема пишуть, що Троцький, будучи соціал-демократом-меншевиком, критикував в окремих питаннях соціал-демократа-большевика Леніна, але залишався членом спільної Соц. Дем. Роб. Партії. А ставши большевиком, Троцький не погоджувався в деяких питаннях з Леніном, але залишався в партії та ще й був правою рукою в переведенні большевицької експансії і особливо ретельним у політиці терору, і найбільше в Україні. Після смерти Леніна, Троцький повів атаку проти Сталіна, який безумовно стояв нижче, ніж інтелектуаліст і талановитий промовець, видатний трибун Троцький (Бронштайн Лев Давидович). Троцькому було кривдно, що править великою советською державою мізерія Сталін, а не він, велетень революційного руху в минулому, автор багатьох політичних творів, організатор Червоної Армії, яка відновила імперію.

Троцький шахував Сталіна знанням різних ізмів, туманною "перманентною революцією", проблемою "провідництва в країні робітничої кляси", висуненням на арену "політики робітничої олозиції", облудними пропозиціями вирішення "національної проблеми" включно з наданням самостійности Україні та іншим республікам, що явно розходилося з його фактичним політичним поступованням.

Отже, Лев Давидович Бронштайн-Троцький наробив чимало колотнечі в партії соціал-демократів як меньшевиків, так і більшовиків, натворив багато опозиційних груп, але поза рамки "лівизни" тієї партії не вийшов. Ніякі кляси і прошарки народів СРСР його балаварварством, яке принесли для Сходу Європи більшовики всіх групових мастей на чолі з Леніном і його найактивнішим помічником Троцьким. До речі стверджую факт: Троцький символізував найстрашніше лихо для України в період визвольних змагань!

Звідки ж пливе це лихо з нашими студіючими дітьми на чужині? Проф. Л. Шанковський правильно покликуються на чикагське "Українське Життя", яке пропагує інтернаціоналізм і співжиття советської України із советською Московією. Але теоретичну закваску наші нерозумні діти одержують в американських університетах і каледжах. І таке лихо маємо не тільки ми, Українці, а і всі народи зі Сходу Європи, зокрема Білорусини, Москвини, Поляки та інші. А навіть переживають кризу виховання молоді й самі Американці. З цього приводу якраз тепер є багата література в періодичній пресі всіх народів.

Ще відомий англійський історик Маколей Томас-Бабінгтон (1800-1859 рр.), автор багатьох історичних праць, писав своєму американському другу: "Ваша республіка буде пограбована і спустошена варварами ХХ століття, подібно до того, як Римська імперія зазнала тієї долі в V столітті, з тією тільки різницею, що Гунни і Вандали римської епохи у вас будуть заступлені вашими вітчизняними виховними установами і вашими в цих установах безсудиними людьми..." (Цитуємо за П. Маргушином у статті Оправданий протест"). А 1959 року в журналі "Таблет" (серпневе число), адмірал РикOVER (батько атомового підводного човна) писав: "Америка пожинає тепер плоди руйнівної системи шкільної освіти Дюї-Кілпатрика. Ідеї Дюї виривають з корінням усі попередні академічні основи і поняття про освіту. Учні не одержують у школах ні виховання, ні основних знань, які б допомогли їм у дальшому житті приймати позитивні рішення, щоб бути відповідальними громадянами країни..."

Тепер відомий журнал (і популярний) "Нюз енд Ворлд Ріпорт" — 27 січня цього року, повідомляє, що батьки почали проводити по всій країні протести проти системи шкільної освіти, яка базується на дотриманні програми з "антирелігійними, антипатріотичними і неморальними підручниками" та ще й у сполученні із статевим вихованням дітей від 7-літнього віку.

Що ж то за "прогресивне виховання" за системою Дюї-Кілпатрика? Дюї, "виховний філософ", проголосив у 1904 р. виховну експериментальну філософію, що її здійснював у Педагогічному коледжі Колумбійського університету в Нью Йорку. Дюї швидко досяг того, що половина педагогічного персоналу університету стала провідниками і прихильниками "прогресивного виховання". Вони проголосили невизнання законів моралі й релігійного виховання. Відкидаючи існування Бога, Дюї вдався до марксизму, проповідуючи атеїзм і від-

сутність душі в людині, бо людина, за його філософією, є звичайним біологічним організмом тваринного світу, повністю залежним від оточення. Дюї твердив: "Виховання й освіта є процесом буття, а не підготовки до дальшого життя (після школи)".

Професори Колумбійського університету др Джордж Кавнтс і д-р Гарольд Рогг стали гарячими прихильниками Дюї. Д-р Кавнтс видав у 1934 р. 17-томову педагогічну енциклопедію і записав у ній: "Досвід очевидності перейдених життєвих етапів показує, що в житті З'єдинених Стейтів, як і інших країнах, епоха індивідуалізму віджила свій вік і нині настає час епохи колективу в житті суспільному". Англійський лідер соціалістів тих часів, Гарольд Ласкі, радісно зазначив у журналі "Нова республіка" (Лондон, 29. 7. 1936): "Освітньо-виховна програма д-ра Кавнтса веде до заснування соціалістичної Америки". Д-р Кавнтс у 1936 році в Балтиморі проголосив: "Історичний капіталізм, з його принципами егоїстичного використання людських прав, з його загарбницькими мотивами наживи, мусить бути неминуче заступлений, як віджилий елемент суспільства".

У згаданій енциклопедії д-р Кавнтс записав: "Нові принципи, які вгазують, що є істиною і що є можливе, висунуті успішно в СССР", де переведений "величезний сучасний досвід соціальних перетворень" (ст. 324 тієї енциклопедії).

Д-р Гарольд Рогг захопився перерібною підручників, співпрацюючи в цьому із соціалістичною "Лігою індустріальної демократії" і "Національною виховною лігою". Ця робота виявилася настільки руйнівною, що Сенат розсліджував цю справу і ствердив, що "113 організацій комуністичного напрямку прийняли участь в опрацьованні підручників і 50 авторів цих: же комуністичних організацій наповнили підручники комуністичною пропагандою".

У 1960 році, д-р Рогг одержав від ЮНЕСКО, Комітету ООН, таке похвальне призначення за опрацьовані підручники: "Треба готувати американських дітей на той день, коли вони стануть лояльними громадянами соціалістичного світового государства". Так сказано у 9-томовій енциклопедії ЮНЕСКО "На шляхах до світової згоди".

Комісія 83-го Конгресу ЗСА встановила, що д-р Вільярд Гівенс, керівник "Національної виховної ліги", відкрито заявив: "Ми стоїмо на великому новому етапі нашої культури і тому мусимо вжити рішучих заходів на знищення приватної власності" (ст. 482 дослідів Комісії Конгресу). Але до сьогоднішнього дня підручники, опрацьовані в атеїстичному, марксистському дусі, є в програмах американських шкіл. За відомостями Конгресу від 1962 р. в Спілці вчителів ЗСА, було 25% учителів-комуністів у коледжах ЗСА. Тепер набагато більше, про що стверджено і в коментарі професора Л. Шанковського.

Тому не дивно, що тепер, після протесту батьків проти шкільних підручників і проти "статевого виховання", вчительські стейтові спілки, у свою чергу, почали "обурено протестувати проти вилучення розбещувальних підручників" (Нюз енд Ворлд Ріпорт", 27 січня).

Отже маємо діло з комуністичними варварами ХХ сторіччя. На-

СТАРИХ ЛЮДЕЙ ЩОРАЗ БІЛЬШЕ

Японія, у якій ритм економічного розвитку є найшвидшим у світі і життєвий рівень найскоріше підноситься, недавно ствердила щораз більшу довголітність свого населення.

Старих людей у Японії дуже шанують. З пошани до них є в Японії звичай, що почесні пішоходи проходять перші новозбудованим мостом. Ці пішоходи — це найстарші особи, які живуть у тому ж місті. Донедавна проходили мостами сімдесятирічні. Але тепер зайняли їх місце вісімдесятирічні і ще старші за них. Є велике число дев'яностирічних, а нерідко зустрічається і столітніх осіб.

Лікарі стараються відкрити загадку довголітності Японців. Досі стверджено, що мешканці сухих і уміркованих околиць над берегами Північного Тихого океану живуть довше, як ті з-над Японського моря. Довгого віку доживають ті, які їдять багато городини і риби, а менше м'яса і продуктів багатих у кальорії.

Довгожизності Японців сприяє також у загальному повне любови і гармонії, щасливе родинне життя. Тут розводи майже невідомі.

Близька година помсти! Серед контрреволюційних оргій у королівських замках Потсдаму гримить уже немов у старій балладі несамовито темний клич: Кат уже немов стоїть перед дверима! Така ж досконала, як і ганьба наша, буде і наша мста.

Ферд. Ляссаль
"Щоденник", ст. 34

Критика релігії є основою всякої критики... Релігія... це опій народу... Критика релігії є отже в зародні критикою тієї долини сліз, якої ореолом є релігія.

Карло Маркс
Основник соціалізму
"Aus dem literarischen
Nachlass 385

Я ненавиджу і гордую музикою. Вона робить нас м'якими, людяними й добрими. А ми, революціонери, повинні виховувати в собі безпощадність і суворість. Я знаю, що серед большевиків є 90 відсотків мерзавців. Та нераз мерзавець саме тим цінний, що він мерзавець, що він ні перед чим не завагається. Ніякого спожаління, ніякого милосердя — нехай би це був навіть батько, мати чи жінка.

Ленін, Москва 1918

(Леніна мати була з жидівського роду франкістів. А ізраїльський "кнессет" (сойм) видав закон: "Жидом є той, чия мати була Жидівка", то й Ленін належить туди ж...).

ша українська молодь повинна усвідомити цей зловіщий час, зважити на протест американських батьків, узгіднити свій політичний світогляд зі своїми батьками і спільними силами позбутись чи побороти в собі це наше релігійне і національне лихо.

Всячина

У січні 1918-го року президент Вилсон проголосив своїх знаних 14 точок. На те французький прем'єр і заразом міністер війни, прочитавши їх, запримітив: "Господь дав десять заповідей. І ми їх зломали. Вилсон дав нам чотирнадцять точок. Побачимо..."

**

Поїзд за кілька секунд має відійти. Нараз на перон вбіг якийсь чоловік і кричить: "Пане Шпирникович! Пане Шпирникович!" Один із гостей з цікавості, чого він так кричить, вихилив голову крізь вікно і дістав доброго позаушника від того чоловіка, що кликав. Вдарений зареготався. Пасажири питають, чого він сміється. — Але ж бо я його надув! — Якже ж це? Ви його?! — А так, бо я зовсім не є Шпирникович!

**

Мисливець хвалився дуже перед своїми колегами, що купив собі величезний підручник зоології. — А навіщо ж? — питають його. — Вкінці, — каже мисливець, — рад би я нарешті знати, що я таке застрілив.

**

Якийсь жартун пояснював "як на долоні", що це таке телефон. — Уявіть собі такого довгого пса, що хвіст має у Філядельфії, а голову в Нью Йорку. Коли у Філядельфії потягнете його за хвіст, то той пес у Нью Йорку загавкає. — Ну, а як же поясните справу з радіо? — То зовсім так само, лише, що нема пса, — відповідає жартун. — Коли ті, що слухали, не дуже то вірили в переконую-

вання жартуна, він на те каже поважно:—То так мовив до учнів професор фізики, що робив якийсь досвід: "Як бачите, нічого не бачите, а чому не бачите, зараз побачите".

**

Майбутній бесідник з великим трудом випрацював реферат, який мав виголосити на найближчу суботу. Перечитав приятелю. Приятель вислухав, хоч реферат був довжелезний. Майбутній бесідник питається приятеля: Що ж ти скажеш на цю мою тему і яку раду подав би ти мені в цій залпуганій справі? — На це приятель: "Як скінчиш, уклонишся і тихенько навшпиньки зійди з підвищення". — "Чого ж навшпиньках?" — питає будучий бесідник. — "Щоб нікого не збудити" — відповів приятель.

**

Два Англіїці вибралися на прогулянку. — "Гарна пшениця, — озвався один із них, перериваючи так чи не цілоденну мовчанку. Всеодно його приятель і далі мовчав наче німий аж до вечора. Щойно яку хвилинку заки заснув відізвався: "Це не була пшениця, тільки овес". Та як рано пробудився, не застав уже свого колеги, лише карточку, причеплену до нічного столика з такими словами: "Забираюся! Забагато спорів".

**

Молодість утікає занадто скоро. Чого ж вона втікає, коли їй ніхто нічого злого не заподіює?

(Нестрой)

Люди повинні брати собі приклад від сніжинок. Нема двох цілком однакових, а все таки вони знаменито співпрацюють зі собою, наприклад при затарасовуванні комунікації.

Жан Ростан
(французький біолог)

***

"У листопаді я мав піти на роботу, але не пішов. Просто не міг. Напився спирту й аж ніяк не міг протверзетися. На будуче поправлю це".

Крокодил

***

Деякі люди так страшно брешуть, що навіть не можна повірити в те, щоб можливо було їм заперечити.

Куртлін
французький
письменник гуморист

ЧЕРЧИЛЬ ПРО АГАТУ ХРИСТІ

З усіх жінок світу від часів Люкреції Борджі вона найліпше вийшла на злочинах. (А Крісті—це відома авторка кримінальних романів, якої книжок продано досі ок. 20 мільйонів примірників).

ЩО ТАКЕ БРЕХНЯ?

Брежня — це свідоме перекручення чи заперечення правди або неповне її виявлення, коли людина зобов'язана сказати всю правду так, як вона думає, що знає її. Безпідставне промовчування правди може так само бути гріхом.

Брежня сильно поширена в світі, себто в родинах, бізнесі, в брехливих оголошеннях, продажах, тощо. Цей гріх є причиною безчисленних нещастя і клопотів у родині і в світі. Святий Дух

каже: "Не крадіть. Не брешіть і не ошукуйте один другого!" (Левит 19, 11).

Кожна чесна людина ненавидить брехню і не любить тих, що говорять неправду. Псалмист писав так до своїх сучасників: "Я не стерплю своїми очима того, хто крє брехню" (Псалом 101, 7). Св. Павло писав до перших християн: "Не говоріть неправди один другому, бо ви скинули з себе стару людину з її ділами й одягнулися в нову, що відновляється до досконалого пізнання, відповідно до образу свого Творця" (Кол. 3, 9-10).

Хрещення вводить людину в Божу родину, тому вона стає новим сотворінням, себто Божою дитиною. Христос — це досконалий образ і відбитка Бога Отця, тому Він є досконалим взірцем до наслідування, себто взірцем, як повинні жити і поводитися Божі діти. Отже вони повинні невинно відновлятися духовно згідно з моделю доброго життя, що його Христос показує їм власним життям.

Скільки ж то людей без почуття всякого стыду говорить неправду в бізнесі, передвибірчій пропаганді чи в приставанні з ближніми, думаючи, що вони з цього скористають, хоч Святий Дух каже: "Не бреші ніякою брехнею, бо нічого доброго з цього не вийде" (Сирах 7, 13).

Не мало християн старається уникати брехні, але коли вони знайдуться в прикрім положенні, то не вагаються говорити неправду, як менше з двох лих. Одне лихо — це брехня і гріх, а друге — це страх признатися до помилки: тож ніхто не є вільний від помилок у житті.

ВСЯЧИНА

Лінощі це велика штука. Треба так довго нічого не робити, аж минеться небезпека, що треба щось зробити.

(Німецький комік Гінтер Філіп)

Коли б ми виключно нервувалися прилюдною гадкою, то могли б зліквідувати парламент та заінсталювати у Вестмінстерському палаці комп'ютер.

(Англійський прем'єр
Гарольд Вільсон)

Стара помилка має більше прихвильовців, як нова правда.

(Данська приповідка)

Краще вчитися на чужих помилках на волі, ніж на власних у в'язниці.

Терпличість це дерево з гірким корінням і солодкими овочами.

(Американська приповідка)

До цукорні зайшов гість і замозив торт. — Це для моєї доньки на уродини, — заприпитив він.

— Чоколядоеній, чи горіховий? спитав цукорник.

— Горіховий, лише горіховий

— На скільки свічок зробити на цьому місці?

— На двадцять, як кожного року — почув цукорник у відповідь.

Клясик — це автор, якого можна хвалити не читаючи.

(Честертон)

НАШЕ ВИДАВНИЦТВО МАЄ НА СКЛАДІ ЩЕ ТАКІ КНИЖКИ:

Миж. Чемний: **СТОПТАНІ МРІЇ** — надзвичайно цікаві спомини емігранта — гарно оправлені в полотно. — Ціна \$4.50.

Вол. Ковалик: **МАСОНЕРІЯ** — руїна віри і народів. — Ціна \$3.00.

о. Володимир Бурко: **ІСТОРІЯ БІБЛІЙНА СТАРОГО і НОВОГО ЗАВІТУ** — 240 стор. — Ціна \$2.50.

Михайло Мочульський: **ІВАН ФРАНКО** студії та спогяди (видання зіраксове). — Ціна \$2.00.

ПРАВОПИСНІ ПРАВИЛА ПРИНЯТІ НАУК. Т-ВОМ ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ 1922 (зіракс). — Ціна \$2.00.

Замовляти:

A. MOSH

6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4 — Canada

Висилається тільки за готівку.

По \$7.00: Д-р Павло Сениця, Чикаго; Ред. Лев Шанковський, Філадельфія.

По \$8.50: Ольга Целевич, Нью Йорк.

По \$10.00: Дарія Черник, Філадельфія; Стефанія Федорика. Магвар; Д-р В. Дебера, Торонто; о. монс. Мирослав Харина, Філадельфія; Михайло Мирош, Нью Йорк.

По \$13.50: о. Степан Сабол ЧС-ВВ, Бедфорд.

По \$15.00: Петро Стрижаченко,

Рочестер; Д-р О. Надяк, Монреаль; Дарія Онщук, Торонто.

По \$16.00: Андрій Дзедзик, Марквуд.

По \$20.00: Проф. Христя Грейнджер, Оттава.

По \$25.00: Іван Кузь, Пасейк.

По \$40.00: о. Теодосій Атаманюк, Трентон.

По \$50.00: Впреосв. Кир Іван Бучко, Рим.

По \$100.00: Ярослава і Роман Ломаги, Торонто; Р. А., Торонто.

Я віднайшов свою найдорожчу приятельку — самотину.

(Шарль де Голь)

Хто розпускає сплітки з тобою, буде розпускати сплітки про тебе.
(Еспанська приповідка)

Товариство "Бейкен Сосасті", до якого належать прихильники англійського філософа Бейкена, змінило назву на "Френсис Бейкен Сосасті". Це тому, що "бейкен" значить солонина, отже товариство все і все діставало листи із зажаленнями на погані роди вудженин. Англійські газети, які принесли цю вістку, не подали, чи зменшилась така кореспонденція та чи покращали вудженини...

"Людський ум це чудовий механізм, який починає працювати з хвилиною народин і не зупиняється... поки не мусите публічно промовляти."

(Трістан Бернар, французький письменник, автор численних комедій).

Краще стидатися перед самим собою, ніж перед іншими.

(Демокрит*)

Хто мені скаже, хто я?

(Шекспір)

Кажуть, що навіть найчесніші люди зліплені з помилок.

(Шекспір)

Вдар головою об жбан. Якщо почуєш пустий звук, то ще не знати, чи жбан пустий.

(Східня приповідка)

Якщо хочеш не втратити приятеля, не стрічайся з ним занадто часто.

(Французька приповідка)

Смійся, якщо ти є мудрий.

(Марціял*)

*) Демокрит (470 р. до Христа), грецький філософ, один із старинних теоретиків науки про атоми.

*) Східно-римський цісар (396-459), син жовніра. У війні проти ієрсів попав у полон Вандалів в Африці. Король Вандалів предсказав йому славу будучину. Коли Теодорик II помер, сестра Теодорика Пульхерія, вийшла за Марціяла, Аспар проголосив Марціяла цісарем. Флявій Аспар, східно-римський генерал, селяцького походження.

Олександр Солженіцин згадує, що Сталін мав плян вивезти всіх Жидів на Сибір під приводом, щоб їх захистити від насильства Москалів, хоч він сам був зорганізував напади на Жидів у Москві. Це був єдиний плян Сталіна, що не вдався йому, бо він помер 7 березня 1953 р., "як зда-

ється при допомозі людських рук" себто його співпрацівники мали замордувати його!

І Солженіцин питається: "Хто винен за ці насильства і морди невинних людей: Люди чи комуністична система?" І так він відповідає на власне питання: "Система і люди, що підтримують її".

Зміст 1 – 2 (23 - 24) числа – 1975 р.

До нових і старих читачів (починаємо сьомий рік "Правди")	3	І. Пеленська: Всеогортаюча любов	102
З листів до Редакції	5	Оголошення "Доброї Книж- ки"	106-108
Р. Г. Бенсон: Володар світу (закінчення повісти)	9	Яр. Климовський: "Лісовий голуб"	109
Єпп. Мирослав Марусин: Масмо великого заступника перед Богом	36	П. Івашкевич: Два документи	113
Кир Іван Бучко	44	Всячина	115, 127, 206
о. Роман Ганас: Благословен- ня осени	42	Д-р Степан Баран: Життя Вла- дики Йосафата Коцилов- ського	117
Думки і прислів'я	44, 58	Жарти й анекдоти	128
Гіряк, Володимир: Москалеві чоботи — спомини	45	Ярослав Чумак: Ватиканська бюрократія і папа Іван XXIII	129
о. Дионисій Кульчицький: Сила глупоти	51	Фридерик Франк: "Темна го- дина" II-го Ватиканського Собору	131
Олександр Мох: Спомини про "Нову Зорю" і "Прав- ду" 1928-1938	60	В. Островський: Шість стіп генія. Сторіччя народни	
Андрій Дзедзик: Слогади про Українську Головну Гімна- зію у Львові	66	Г. К. Честертон	132
Вол. Пасіка: Синя лампа	75	Г. К. Честертон: Ошуканство успіху	140
Лігуоріан: Святий, що боявся громів	78	Степан Сорока: Англійський генерал навчав Українців рідної мови	142
омм: Дорога операція	81	Сон і здоровля	144
Вісті з Життя Церкви	82	Анекдоти	145
о. Ернст Ф. Милер: Труп у пивниці	93	О. Город: Щоденник космо- навта	146
К. Грицина: Спомини з Тер- нополя	89	Дмитро Левчук: Варвари XX-го сторіччя	202
о. Родіон Головацький ЧСВВ: Тайнство смерти	98	Старих людей щораз більше	205
		Що таке брехня?	208